ZOLA

EXCELENȚA SA EUGÈNE ROUGON

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ SI ARTĂ

ÉMILE ZOLA

EXCELENŢA SA EUGÈNE ROUGON

În româneşte de
EMIL SERGHIE

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
1956

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

CUVÂNT ÎNAINTE

Apărut în 1876 ca al şaselea volum al ciclului „Familia Rougon-Maquart” *(Les Rougon-Macquart)* „istorie naturală şi socială a unei familii sub imperiul al doilea”, romanul lui Zola, *Excelenţa Sa Eugène Rougon,* aducea literaturii franceze prima ei mare frescă politică. Pentru prima dată, în adevăr, un roman de mare amploare era consacrat metodelor de guvernare, felului cum aceste metode se reflectă în viaţa de toate zilele şi în caracterele oamenilor.

Moravurile politice ale primei jumătăţi a secolului al XIX-lea apăruseră desigur şi în povestirile lui Balzac (ca, de pildă, în *Albert Savarus* sau în *Z. Marcas),* dar în *Comedia Umană* se răsfrângea mai ales ceea ce era cu deosebire caracteristic în acea vreme: setea de bani şi de plăceri a burgheziei de curând triumfătoare.

După 1848 – când burghezia franceză e atotputernică, dar începe să simtă forţa maselor muncitoare – setea de putere, însoţeşte setea de bani, sau chiar îi ia locul ca trăsătură psihologică dominantă, căci numai puterea politică de neclintit dă oligarhiei financiare posibilitatea să-şi apere profiturile de opoziţia crescândă a clasei care-i va lua locul.

Ministrul Eugène Rougon, fost mic avocat de provincie, e una dintre întruchipările setei acesteia de putere politică. El reprezintă afirmarea regimului de „mână forte” sub imperiul al doilea (1852–1870), creat pentru restabilirea „ordinei”, pentru ca digestia stăpânilor să nu fie tulburată de imaginea „spectrului roşu”.

Pe Rougon nu-l interesează prea mult veniturile ministeriale: el demisionează când i se pare că e tactic s-o facă. Nu-l interesează nici dragostea: se va căsători cu o femeie ştearsă şi trecută. Şi nici plăcerile vieţii: în perioadele de răgaz, e în stare să stea zile întregi în casă făcând pasienţe. Ceea ce-l interesează e „banda" lui de aşa-zişi prieteni, clientela politică de susţinători care-i dau senzaţia puterii şi care, efectiv, îl ajută, prin manevrele lor, să reintre în guvern. În jurul lui viermuieşte o clică de oportunişti şi de aventurieri caracteristici pentru imperiul al doilea, el însuşi înălţat pe umerii unui aventurier cu nume răsunător. Ludovic Bonaparte se înconjura în adevăr, chiar când devenise Napoleon al III-lea, de oameni de nimic, despre care Marx scria în 1852:

> „La Curte, prin ministere, în fruntea administraţiei şi a armatei, se îmbulzeşte o mulţime de secături, despre care se poate spune că nici cel mai bun nu ştii de unde iese, o şleahtă gălăgioasă, deocheată, apucătoare, care linguşeşte în haine cu fireturi..."
>
> *(18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte)*

S-ar zice că *Excelenţa Sa Eugène Rougon* e ilustrarea cuvintelor lui Marx.

Zola i-a zugrăvit pe aceşti „demnitari" – în stare să îngenuncheze în faţa câinelui împăratului – pe fundalul istoric al romanului, care reconstituie viaţa de la Curtea imperială la castelul Compiègne sau la castelul Saint-Cloud între anii 1856 şi 1860, adică în epoca pe apoteoză a regimului.

Pe primul plan însă – ca o replică mai reliefată, mai individualizată artistic – se mişcă Rougon cu clica lui.

Din cine e compusă această clică? Din fii de îmbogăţiţi ca Du Poizat sau Delestang, din proprietari de întreprinderi ca Béjuin sau Kahn, din aristocraţi raliaţi la regim ca tânărul d'Escorailles, din funcţionari şi militari abrutizaţi ca Bouchard sau Jobelin, din vânători de moşteniri, ca soţii Charbonnel, din declasaţi ca Gilquin sau doamna Correur, din mondene interlope, ca Clorinde, fiica contesei Balbi. Toţi au ceva de cerut, toţi urmăresc ceva. Du Poizat şi

Delestang au în vedere o carieră politică. Bouchard vrea avansare. Kahn are nevoie de o cale ferată care să treacă pe lângă turnătoria lui. Jobelin ţine să-şi plaseze fiul care nu e bun de nimic. Doamna Correur face trafic de influenţă. Iar Clorinde, tip de intrigantă internaţională, ar vrea să devină soţia lui Rougon pentru a urca din ce în ce mai sus pe scara socială. Unii dintre ei, ca Du Poizat, Gilquin şi doamna Correur sunt cunoscuţi vechi ai lui Rougon, care a împărţit cu ei lipsurile începuturilor şi care i-a întrebuinţat în tertipurile de pregătire a loviturii de stat dinaintea imperiului. Alţii, ca familia d'Escorailles sau soţii Charbonnel, vin din provincie, de la Plassans, oraşul de baştină al lui Rougon – şi acesta e încântat să arate celor care altădată îl priveau de sus ce poate el acum. În Clorinde Balbi, Rougon ghiceşte o forţă de voinţă asemănătoare cu a lui şi, de aceea, n-o ia de soţie ci o mărită cu prostănacul de Delestang.

În clica lui Rougon, ca şi la Curtea imperială, faţada strălucitoare ascunde corupţia cea mai cinică, oportunismul cel mai hulpav. Bouchard face intervenţii pentru amanţii tinerei lui soţii, doamna Correur sugerează arestarea fratelui ei pentru a-l moşteni mai repede. Clorinde îşi vinde graţiile pentru a-l înălţa sau a-l coborî pe Rougon. Iar acesta, „devotat slujitor al imperiului", ascunde informaţia pe care o deţine de la Gilquin despre pregătirea unui atentat împotriva împăratului. Omul de „mână forte" va fi din nou ministru tocmai în urma şi din cauza atentatului. „Excelenţa Sa" ştie să folosească orice împrejurare. Ştie, de asemenea, să ordone prefecţilor arestări „proporţionale" de republicani, să impună directorilor de ziare până şi deznodământul foiletoanelor, să ţină în parlament discursuri demagogice. Aşa se guvernează sub imperiul al doilea.

Dar climatul de speluncă se întoarce împotriva celor care-l creează. Clica lui Rougon îl părăseşte în momentul când simte ridicându-se alt puternic al zilei. Falsul democratism al imperiului începe să fie demascat în parlament.

Romanul vădeşte o adâncă cunoaştere a culiselor politice – pe care autorul avusese prilejul să le studieze pe vremea când era cronicar parlamentar al ziarului *La Cloche.* Dar la această experienţă personală, Zola a adăugat o intensă documentare, aşa cum făcea de obicei înainte de a scrie un roman. A petrecut zile întregi cercetând colecţia *Monitorului,* în care erau reproduse dezbaterile din Cameră. Şi-a luat toate informaţiile în privinţa etichetei, ceremonialului şi petrecerilor de la Curtea imperială. Flaubert, care petrecuse două săptămâni la Compiègne, i-a furnizat multe detalii şi i-a mimat chiar pe Napoleon al III-lea aşa cum apărea el curtenilor: adus de spate, târşindu-şi paşii, răsucindu-şi cu o mână mustaţa pomădată şi vorbind foarte puţin – ceea ce-i ascundea prostia clasică.

În prelucrarea bogatului său material, Zola dă dovadă de o forţă de creaţie originală. El nu procedează, ca Balzac, prin descrieri minuţioase de decor, ci intră direct în materie. Romanul se deschide cu şedinţa în care Camera votează în extaz patru sute de mii de franci pentru botezul prinţului imperial. Este şi prilejul de a face o primă prezentare a personajelor, care se află în arena dominată de zeul lor: Rougon. În paginile următoare le vom cunoaşte mai de aproape prin Rougon însuşi, care le primeşte sau le prezint prin rapide caracterizări curioasei Clorinde. Iar apoi, le vom vedea în acţiune, dezlănţuite, cu particularităţile lor individuale şi formând totuşi un conglomerat social, o clică avidă, simbol al politicianismului burghez.

Măiestria, specifică lui Zola, de a crea mari tablouri de ansamblu, scene largi cu personaje numeroase şi chiar cu mulţimi în mişcare, are dese ocazii de a se manifesta în acest roman. Alaiul botezului, recepţia de la Compiègne, consiliul de miniştri de la Saint-Cloud, vânzarea de „binefacere” de la Tuileries, balul de la prefectura din Niort precedat de inaugurarea oficială a lucrărilor noii căi ferate de interes particular, reuniunile periodice din casa lui Rougon sau a Clorindei, şedinţele de la Cameră – iată tot atâtea aspecte colective şi expresive ale societăţii imperiului al doilea.

Ca şi în alte romane ale lui Zola, unele obiecte sau momente capătă valoare deosebit de semnificativă, devin simbolice. Aşa, de pildă, reclama monumentală de pe peretele unei case, înfăţişând o redingotă cenuşie care aminteşte ironic, în timpul alaiului imperial, ce a rămas din adevăratul Napoleon sau scena sfâşierii vânatului de către câinii de la Compiègne, tablou atât de evocator al apetiturilor dezlănţuite sus, în castel:

„Iar jos, câinii isprăveau de ronţăit oasele. Se strecurau furioşi unii pe sub alţii, ca să ajungă la mijlocul grămezii. Era ca o pânză de spinări mişcătoare, unele albe, altele negre, îmbulzindu-se, lungindu-se, lăţindu-se ca o baltă plină de viaţă, într-un mârâit de lăcomie nepotolită. Fălcile dădeau zor-nevoie, mestecau pe nerăsuflate, cu nesaţiul de-a înghiţi totul, cu înfrigurare. Scurte încăierări se terminau cu câte un schelălăit. Un brac mare, un animal minunat, necăjit că era prea la margine, se dădu îndărăt pentru ca să se repeadă dintr-o săritură în mijlocul potăiei. Îşi făcu loc şi sorbi o făşie din măruntaiele cerbului.” Această imagine a asaltului asupra prăzii – *„La curée”* – i se impusese mai de mult lui Zola pentru a concretiza aviditățile crescute odată cu imperiul lui „Napoleon cel mic”. De aceasta era vorba în romanul *La Curée,* care se petrece în 1852 şi în care Rougon se află de-abia la începutul carierii sale. Portretul lui fizic şi moral apăruse în primul roman al seriei: *Izbânda familiei Rougon.* Îl vom regăsi pe Rougon strivit între liberali şi clericali în *Banii,* şi simplu deputat, decăzut din măreţie, în ultimul roman al ciclului, *Doctorul Pascal.*

Astfel, personajul e urmărit în curba lui ascendentă şi descendentă – procedeu care aminteşte de revenirea eroilor din romanele lui Balzac – şi e el însuşi un simbol al triumfului şi declinului burgheziei. De un interes asemănător se va bucura şi speculantul Aristide Saccard, fratele lui Eugène Rougon *(Banii),* amândoi constituind „lupii flămânzi” ai lui Zola, cele două feţe ale psihologiei burgheze: setea de bani, setea de putere.

Dacă *Excelenţa Sa Eugène Rougon* nu e chiar – după cum

spun unii – cel mai bun roman al lui Zola, el e, în tot cazul, printre cele mai autentic realiste ale seriei *Familia Rougon-Macquart.* Trăsăturile naturaliste sunt, în adevăr, aproape inexistente în *Excelenţa Sa Eugène Rougon.* Personajul central nu acţionează ca un membru al unei familii cu tare ereditare, ci ca un pion al unei lumi cu tare sociale. Cel mult dacă vreun detaliu – ca, de pildă, insistarea inutilă asupra faptului că Clorindei nu-i prea place să se spele – ne aminteşte că Zola este şi autorul scenelor îngroşate fiziologic din *Nana,* din *Pământul* sau din *Bestia umană.*

Este adevărat că romanul e sumbru, populat aproape numai de oameni avizi sau corupţi. Totuşi, în ultimele pagini, intervenţia curajoasă a unuia din deputaţii opoziţiei anunţă alte timpuri. Vor mai trece câţiva ani până când Zola, sub influenţa forţei crescânde a clasei muncitoare franceze, va opune acţionarilor şi directorilor pe minerii din *Germinal*, – va da grevei drept de intrare în literatură.

„Epopeea prăzii”, cum numea Gorki ciclul de romane al lui Zola, va deveni atunci şi epopeea luptei şi a speranţei.

THEODOSIA IOACHIMESCU

I

Preşedintele era încă în picioare în mijlocul uşoarei forfote stârnite de intrarea sa. Se aşează pe scaun, anunţând cu glas scăzut, alene:

— Declar şedinţa deschisă.

Începu să-şi rânduiască apoi după importanţă proiectele de legi, aflate pe birou în faţa sa. În stânga lui un secretar, miop, cu nasul în hârtii, citea procesul verbal al ultimei şedinţe, într-o bolboroseală grăbită pe care niciun deputat n-o asculta. În vuietul din sală, această lectură nu ajungea decât la urechile uşierilor, foarte demni, foarte corecţi, în contrast cu membrii Camerei care şedeau fiecare, cum le venea mai îndemână.

Nu erau prezenţi nici o sută de deputaţi. Unii, răsturnaţi pe jumătate pe băncile de catifea roşie, cu ochii pierduţi în vag, piroteau de somn de pe acum. Alţii, aplecaţi pe marginea pupitrelor, copleşiţi parcă de plictiseala corvezii unei şedinţe publice, băteau uşor cu buricele degetelor pe suprafaţa de mahon. Pe ochiul mare cu geamuri care tăia pe cer o semilună sură, intra toată după-amiaza ploioasă de mai, căzând perpendicular, luminând din toate părţile severitatea pompoasă a sălii. Lumina cobora pe scările amfiteatrului într-o largă perdea roşie, de-o strălucire sumbră, aprinsă ici-colo de un luciu trandafiriu, la colţurile băncilor goale, în timp ce, în spatele preşedintelui goliciunea statuilor şi sculpturilor oprea în loc trâmbe limpezi ca de cristal.

Un deputat, în dreptul băncii a treia, în dreapta,

rămăsese în picioare, în locul strâmt de trecere. Îşi freca cu mâna salba aspră a bărbii lui încărunţite, cu înfăţişarea omului absorbit de un gând. Opri un uşier care tocmai se urca şi îl întrebă ceva cu jumătate da gură:

— Nu, domnule Kahn, răspunse uşierul, domnul preşedinte al Consiliului de stat n-a sosit încă.

Domnul Kahn se aşeză în bancă. Apoi, întorcându-se deodată spre vecinul său din stânga:

— Ascultă, Béjuin, nu l-ai văzut pe Rougon azi-dimineaţă?

Domnul Béjuin, un omuleţ slab, brun, cu înfăţişare liniştită, ridicând capul, aruncă priviri îngrijorate, cu gândurile risipite. Trăsese scândurica pupitrului său. Îşi scria corespondenţa, pe hârtie albastră, cu acest comercial: *Béjuin şi Co, fabrică de cristale, Saint-Florent.*

— Pe Rougon? repetă el. Nu, nu l-am văzut. N-am avut timp să trec pe la Consiliul de stat.

Şi se apucă iar de corespondenţa lui. Se uita într-un carnet, îşi scria a doua scrisoare, fără să-i pese de bolboroseala secretarului, care citea ultimele fraze ale procesului verbal.

Domnul Kahn se răsturnă pe spate, cu braţele încrucişate. Înfăţişarea sa cu trăsături pronunţate, cu un nas mare, frumos, care-i trăda originea evreiască, era mohorâtă. Se uită la rozetele de aur de pe plafon, îşi aţinti privirea la năvala şiroaielor de ploaie torenţială care răpăia în clipa aceea pe ochiul cu geamuri apoi, cu privirea pierdută, părea că cercetează cu atenţie înfloriturile complicate de pe zidul din faţa sa. La amândouă capetele îl impresionară, reţinându-l o clipă, cele două panouri îmbrăcate cu catifea verde, încărcate de ornamente şi rame aurite. După ce măsurase dintr-odată coloanele perechi printre care statuile alegorice, a *Libertăţii şi a Ordinei publice,* îşi arătau feţele lor de marmură cu orbite goale, se adânci în cele din urmă în contemplarea perdelei de mătase verde, care ascundea fresca înfăţişând pe Louis-Philippe depunând jurământ pe constituţie.

Între timp secretarul se aşezase pe scaun. Vuietul continua în sală. Preşedintele, fără a se grăbi, răsfoia

întruna hârtiile. Apăsă maşinal cu mâna pedala clopoţelului, al cărui sunet puternic nu tulbură niciuna dintre convorbirile particulare. Şi, în picioare în mijlocul zgomotului, rămase o clipă, în aşteptare:

— Domnilor, începu el, am primit o scrisoare... Se întrerupse ca să sune iar aşteptând mereu, dominând cu figura sa gravă şi plictisită biroul monumental, aşezat pe trepte de marmură roşie încadrate în marmură albă. Redingota lui cu nasturi încheiaţi se desena pe basorelieful aşezat îndărătul biroului, tăind cu o linie neagră peplum-ul zeiţelor Agriculturii şi Industriei, cu profiluri antice.

— Domnilor, începu el iar, după ce obţinuse puţintică tăcere, am primit o scrisoare de la domnul de Lamberthon, în care se scuză că nu poate lua parte la şedinţa de astăzi.

Se auzi un râs uşor de pe una dintre bănci, cea de a şasea din faţa biroului. Un deputat foarte tânăr, de cel mult douăzeci şi opt de ani, blond şi fermecător, îşi înăbuşea în mâinile sale albe o veselie care curgea în cascade ca din gura unei femei frumoase. Unul dintre colegi, mătăhălos, se apropie, tocmai din al treilea scaun, ca să-l întrebe la ureche:

— E adevărat că Lamberthon şi-a găsit nevasta?... Hai, povesteşte-mi, La Rouquette.

Preşedintele luase în mână un teanc de hârtii. Vorbea cu un glas monoton; crâmpeie de frază ajungeau până în fundul sălii.

— Avem cereri de concediu... Ale domnilor Blachet, Buquin-Lecomte, a domnului de la Villardière...

Şi în timp ce Camera consultată acorda concediile, domnul Kahn, obosit fără îndoială de atâta cât privise mătasea verde din faţa imaginii sediţioase a lui Louis-Philippe se întorsese pe jumătate să arunce o ochire prin tribune. Deasupra soclului de marmură galbenă cu vine lucii de lac, singurul rând de tribune întindea de la o coloană la alta porţiuni de rampă în catifea de culoarea ştirului, iar sus de tot, un lambrechin[1] de piele cu reliefuri

[1] Draperie care împodobeşte partea de sus a unei uşi, ferestre (n. t.).

nu ascundea golul rămas după suprimarea celui de al doilea rând, rezervat, înainte de Imperiu, ziariştilor şi publicului. Între coloanele groase, îngălbenite, desfăşurându-şi măreţia lor cam greoaie împrejurul hemiciclului, lojile strâmte se afundau pline de umbră, aproape goale, înviorate de atracţia a trei sau patru toalete feminine de culoare deschisă.

— Uite! a venit colonelul Jobelin, mormăi domnul Kahn. Surise colonelului, care îl zărise. Colonelul Jobelin purta o redingotă albastră-închis, pe care o adoptase ca uniformă civilă de când ieşise la pensie. Era singur în tribuna chestorilor[2], cu rozeta sa de ofiţer, atât de mare, că părea nodul unui fular.

Domnul Kahn îşi pironi ochii, mai încolo, la stânga, asupra unui tânăr şi unei tinere, înghesuiţi cu dragoste unul într-altul, într-un colţ al tribunei Consiliului de stat. Tânărul se apleca mereu, vorbea aproape de gâtul tinerei, care surâdea galeş fără să-l privească, cu ochii aţintiţi asupra figurii alegorice a *Ordinei publice.*

— Ascultă Béjuin! şopti deputatul împingându-şi colegul cu genunchiul.

Domnul Béjuin îşi scria a cincea scrisoare. Ridică speriat capul.

— Colo sus, uite, nu-l vezi pe d’Escorailles şi pe frumuşica doamnă Bouchard? Pun rămăşag că o ciupeşte de şolduri. Ea are nişte ochi, de parcă se pierde cu firea… Toţi prietenii lui Rougon şi-au dat deci întâlnire… Colo, în tribuna publicului, mai sunt doamna Correur şi perechea Charbonnel.

Se auzi un sunet de clopoţel mai prelung. Un uşier strigă cu o frumoasă voce de bas: „Tăcere, domnilor!” Toţi erau numai urechi. Şi preşedintele rosti această frază, din care nu se pierdu nicio vorbă:

— Domnul Kahn cere autorizaţia să-şi tipărească discursul pe care l-a pronunţat la discuţia proiectului de lege cu privire la stabilirea unei taxe municipale asupra

[2] Parlamentar însărcinat cu supravegherea cheltuielilor corpului legislativ (n.t.).

vehiculelor şi cailor care circulă în Paris.

Un murmur alergă printre bănci şi conversaţiile reîncepură. Domnul La Rouquette luase loc lângă domnul Kahn.

— Lucrezi deci în folosul marelui public? îi zise în glumă.

Şi fără a-i da răgaz să răspundă, adăugă;

— Nu l-ai văzut pe Rougon? Nu ştii nimic?… Toată lumea vorbeşte de asta. S-ar părea că nu e încă nimic sigur.

Se întoarse, se uită la ceasornicul de perete.

— Două şi douăzeci! O ştergeam dacă nu era lectura acestui afurisit de raport!… E hotărât pentru astăzi?

— Aşa ni s-a adus la cunoştinţă tuturor, răspunse domnul Kahn. N-am auzit că s-ar fi contramandat. Ar fi bine să rămâi. Se vor pune numaidecât la vot cele patru sute de mii de franci pentru botez.

— Fără îndoială, reluă domnul La Rouquette. Bătrânul general Legrain, care în clipa de faţă are amândouă picioarele paralizate, a fost adus de servitorul său; e în sala de conferinţe în aşteptarea votului… împăratul e îndreptăţit să se bizuie pe devotamentul întregului corp legislativ. Niciun vot nu trebuie să-i lipsească, în această împrejurare solemnă.

Tânărul deputat făcuse o mare sforţare să capete înfăţişarea serioasă a unui om politic. Cu o expresie de păpuşă, înviorată de câteva fire de păr blond, îşi umfla nările şi-şi revărsa guşa deasupra cravatei, cu o uşoară clătinare din cap. Avu aerul că-i plăceau grozav ultimele două fraze de orator pe care le găsise. Apoi, deodată, îl bufni râsul.

— Dumnezeule Doamne, zise el, ce mutre nostime au soţii Charbonnel!

Şi împreună cu domnul Kahn prinseră a glumi pe socoteala soţilor Charbonnel. Nevasta avea un şal galben fistichiu; soţul purta o redingotă din acelea de provincie, croită ca din topor; amândoi voinici, roşii, uluiţi, aproape că-şi rezemau bărbia de catifeaua rampei, ca să urmărească mai bine, cu ochii lor holbaţi, şedinţa din care părea că nu înţelegeau nimic.

— Dacă Rougon e dat peste cap, zise cu glasul domol domnul La Rouquette, nu face două parale procesul soţilor Charbonnel. Şi nici doamna Correur…

Se aplecă şi continuă să-i vorbească domnului Kahn la ureche, în şoaptă:

— Dumneata care îl cunoşti pe Rougon, ia spune-mi exact ce-i cu această doamnă Correur? A ţinut un hotel, nu-i aşa? L-a găzduit cândva pe Rougon. Se mai zice că-i împrumuta şi bani… Şi acum, ce meserie învârteşte?

Domnul Kahn devenise foarte grav. Îşi freca barba ca o salbă, mişcând mâna domol.

— Doamna Correur este o cucoană foarte respectabilă, spuse el scurt.

Acest cuvânt îi tăie lui La Rouquette orice poftă de a mai afla şi alte amănunte. Îşi subţie buzele, cu aerul unui şcolar care primeşte o lecţie. Amândoi se uitară o clipă în tăcere la doamna Correur, aşezată lângă soţii Charbonnel. Purta o rochie de mătase de un liliachiu bătător la ochi, încărcată de dantelărie şi giuvaericale; cu faţa prea roză, cu fruntea acoperită de bucle mici de păpuşă blondă, îşi arăta gâtul gras, încă foarte frumos, în ciuda celor patruzeci şi opt de ani al săi.

Dar din fundul sălii se auzi deodată un zgomot de uşă trântită, o foşnealã de rochii, şi capetele se întoarseră într-acolo. O fată înaltă, de-o uimitoare frumuseţe, îmbrăcată într-un chip foarte straniu, cu o rochie de atlas verde ca apa, prost lucrată, intrase în loja Corpului diplomatic, însoţită de o doamnă în vârstă, în negru.

— Uite-o pe frumoasa Clorinde, şopti domnul La Rouquette şi se ridică să salute într-o doară.

Domnul Kahn se ridicase şi el. Se aplecă înspre domnul Béjuin, care îşi băga scrisorile în plic.

— Ascultă, Béjuin, îi zise încetişor, iată-le pe contesa Balbi şi pe fiica sa… Mă duc să le întreb dacă nu l-au văzut pe Rougon.

La birou, preşedintele luase în mână alt mănunchi de hârtii. Aruncă, continuând să citească, o privire înspre frumoasa Clorinde Balbi, a cărei apariţie stârnise o

şuşoteală în sală. Şi trecând foile una după alta secretarului, rostea fără punct şi fără virgulă, la nesfârşit:

— Prezentarea unui proiect de lege urmărind prorogarea perceperii unei suprataxe în favoarea oraşului Lille. Prezentarea unui proiect de lege cu privire la reunirea într-o singură comună a comunelor Doulevant-le-Petit şi Ville-en-Blasais (Haute Marne)…

Coborând, domnul Kahn era foarte mâhnit.

— Nu mai încape îndoială, nimeni nu l-a văzut, le spuse el colegilor Béjuin şi La Rouquette cu care se întâlni jos. Mi s-au dat asigurări că împăratul l-ar fi chemat aseară, dar nu se cunoaşte rezultatul acestei întrevederi… E nemaipomenit de plictisitor să nu ştii ce-ţi rămâne de făcut.

Domnul La Rouquette, întorcându-se cu spatele, îi şopti la ureche domnului Béjuin:

— Sărmanul Kahn, tare se teme să nu se zdruncine poziţia lui Rougon la Tuileries. Ar alerga mult şi bine după linia aceea de cale ferată.

Atunci, domnul Béjuin care vorbea puţin, aruncă, serios, această frază:

— În ziua când Rougon va părăsi Consiliul de stat toată lumea nu va avea decât de pierdut.

Şi cu un gest chemă un uşier, să-l roage să-i pună la cutie scrisorile pe care le scrisese.

Cei trei deputaţi rămaseră lângă birou, în stânga. Se întreţinură cu prudenţă despre eventuala cădere în dizgraţie care îl ameninţa pe Rougon. Era la mijloc o chestiune complicată. O rudă îndepărtată a împărătesei, un oarecare Rodriguez, pretindea de la guvernul francez o sumă de două milioane, datorată din 1808. În timpul războiului din Spania, acestui Rodriguez, care era armator, i se capturase în golful Gasconiei o navă încărcată cu zahăr şi cafea şi fusese condusă la Brest de fregata noastră „La Vigilance”.

După ancheta făcută de comisia locală, ofiţerul de administraţie conchise la validitatea capturii, fără să mai refere Consiliului de confiscare. Dar acest domn Rodriguez se grăbise să facă recurs la Consiliul de stat. Apoi, murind,

fiul său încercase în zadar, sub toate guvernele, să readucă chestiunea în faţa instanţei, până în ziua când vara sa de gradul al doilea, ajunsă atotputernică, puse o vorbă şi în cele din urmă, procesul apăru pe rol.

Pe deasupra capului celor trei deputaţi răsuna vocea monotonă a preşedintelui care continua:

— Prezentarea unui proiect de lege autorizând departamentul Calvados să facă un împrumut de trei sute de mii de franci... Prezentarea unui proiect de lege autorizând oraşul Amiens să facă un împrumut de două sute de mii de franci, pentru a crea noi bulevarde... Prezentarea unui proiect de lege autorizând departamentul Côtes du Nord să facă un împrumut de trei sute patruzeci şi cinci de mii de franci, destinaţi să acopere deficitele din ultimii cinci ani.

— Adevărul e, zise domnul Kahn cu un glas şi mai scăzut, că acest Rodriguez despre care vorbim, născocise o chestie foarte ingenioasă. Poseda, împreună cu unul dintre gineri, stabilit la New York, vase gemene care navigau când sub pavilion american, când sub pavilion spaniol, după pericolele pe care le prezenta călătoria... Rougon mi-a spus că vasul capturat îi aparţinea lui Rodriguez şi că nu era de fel îndreptăţit să facă vreo reclamaţie.

— Cu atât mai mult, adăugă domnul Béjuin, cu cât procedura este inatacabilă. Ofiţerul de administraţie de la Brest era îndreptăţit să conchidă la validare, după cutuma statornicită în port, fără să mai refere Consiliului de confiscare.

Urmă o tăcere. Domnul La Rouquette rezemat de soclul de marmură încercă, ridicându-şi capul, să atragă atenţia frumoasei Clorinde.

— Dar, întrebă el cu naivitate, de ce nu vrea Rougon să i se dea lui Rodriguez cele două milioane? Ce-i pasă lui?

— E la mijloc o problemă de conştiinţă, rosti grav domnul Kahn.

Domnul La Rouquette privi când la unul când la celălalt din colegii săi, dar văzându-i cât erau de solemni, nici măcar nu zâmbi.

— Apoi, continuă domnul Kahn, răspunzând parcă unor întrebări nerostite, Rougon are atâtea necazuri de când Marsy e ministru de Interne. Niciodată nu s-au putut suferi... Rougon îmi spunea că dacă n-ar fi fost la mijloc dragostea pe care o poartă împăratului, căruia i-a adus atâtea servicii, ar fi reintrat de mult în viaţa privată... În sfârşit că nu mai e bine văzut la Tuileries, că simte nevoie de o schimbare la faţă.

— Procedează ca un om cinstit, încheie domnul Béjuin.

— Da, zise domnul La Rouquette, făcând pe vicleanul, dacă vrea să se retragă, e o ocazie nimerită... Nu e nimic dacă prietenii lui se vor necăji. Ia te uită la colonelul de sus, ce îngrijorat pare, el care era sigur că-şi va atârna la gât panglica roşie[3], la 15 august viitor!... Şi drăguţa doamnă Bouchard jurase că vrednicul domn Bouchard va fi şef de secţie la Ministerul de Interne înainte de a se împlini şase luni! Acest d'Escorailles, răsfăţatul lui Rougon, urma să pună decizia numirii sub şervetul de masă al domnului Bouchard, de ziua onomastică a doamnei... Ascultă, unde or fi acum acest d'Escorailles şi frumoasa doamnă Bouchard?

Şi începură să-i caute. În cele din urmă îi descoperiră în fundul tribunei, în care, la deschiderea şedinţei, ocupau banca întâia. Se refugiaseră acolo, în umbră, în spatele unui domn chel; şi stăteau liniştiţi amândoi, foarte îmbujoraţi la faţă.

În clipa aceea, preşedintele termina lectura. Aruncă aceste ultime vorbe cu o voce cam obosită care se împiedica de asprimea barbară a frazei:

— Prezentarea unui proiect de lege având drept scop să aprobe mărirea procentajului de dobândă al împrumutului încuviinţat de legea din 9 iunie 1853 şi o impunere extraordinară privind departamentul La Manche.

Domnul Kahn se repezise în întâmpinarea unui deputat care intrase în sală. Îl aduse cu el zicând:

— Uite-l pe domnul de Combelot... Ne va da veşti.

Domnul de Combelot, un şambelan pe care

[3] O decoraţie (n. t.).

departamentul Landes îl numise deputat la dorinţa solemn exprimată a împăratului, se înclină cu înfăţişarea omului care ştie să păstreze un secret, aşteptând să i se pună întrebări. Era un bărbat înalt, frumos, cu pielea albă, cu o barbă neagră ca cerneala, barbă care îi atrăgea vii succese printre femei.

— Ei bine, întrebă domnul Kahn, ce se spune la castel? Ce a hotărât împăratul?

— Doamne, răspunse domnul de Combelot pronunţând pe r din gât, se spun atâtea lucruri... Împăratul nutreşte o prietenie deosebită faţă de domnul preşedinte al Consiliului de stat. Părerea mea este că întrevederea a fost foarte prietenească... Da, a fost foarte prietenească.

Şi se opri după ce cântărise bine cuvântul, ca să se convingă că nu mersese prea departe.

— Atunci şi-a retras demisia? reluă domnul Kahn, căruia îi sclipeau ochii în cap.

— N-am spus asta, urmă şambelanul foarte îngrijorat. Nu ştiu nimic. Înţelegeţi, situaţia mea e deosebită...

Nu isprăvi fraza, ci se mulţumi să zâmbească grăbindu-se să se urce la locul său. Domnul Kahn ridică din umeri, adresându-se domnului La Rouquette:

— Mă gândesc că dumneata trebuie să fii în curent! Doamna de Llorentz, sora dumitale, nu-ţi împărtăşeşte adică nimic?

— Oh, sora mea e şi mai mută decât domnul de Combelot, zise tânărul deputat râzând. De când e doamnă de onoare la palat are o înfăţişare gravă de ministru... Totuşi, ieri mă asigura că demisia o să fie primită... În legătură cu asta, să vă spun una bună. S-a trimis o doamnă, se pare, pentru a-l îndupleca pe Rougon. Ştiţi ce-a făcut Rougon? A dat-o pe uşă afară: şi aveţi în vedere că era delicioasă...

— Rougon e cast, declară solemn domnul Béjuin.

Domnul La Rouquette izbucni într-un râs nebun. Protestă; ar fi putut să citeze fapte, dacă ar fi vrut.

— Aşa, de pildă, spuse în şoaptă, cu doamna Correur...

— N-ai dreptate! zise domnul Kahn, nu cunoşti povestea

asta.

— Atunci cu frumoasa Clorinde!

— Aida-de! Rougon e prea puternic ca să-şi uite de interesele sale pentru acest zdrahon de fată.

Şi domnii se apropiară, adâncindu-se într-o conversaţie primejdioasă, cu cuvinte foarte grosolane... Înşirară anecdotele care circulau pe socoteala acestor două italience, mama şi fiica, jumătate aventuriere, jumătate femei de lume, care puteau fi întâlnite peste tot, pe unde era gălăgie mai mare şi lume mai multă: la seratele date de miniştri, în avanscenele teatrelor de varietăţi, pe plajele la modă, în cine ştie ce han îndepărtat. Mama, zicea gura lumii, trecuse printr-un pat regal; fiica, un zdrahon de fată originală şi prost crescută, nu cunoştea convenienţele noastre franceze, gonea în drumurile ei caii până ce nu mai puteau de osteneală, în zile de ploaie îşi arăta ciorapii murdari şi ghetele scâlciate pe trotuare şi umbla după un soţ cu zâmbete îndrăzneţe de femeie în toată puterea cuvântului. Domnul La Rouquette povestea că apăruse într-o seară la un bal, la cavalerul[4] Rusconi, legatul[5] Italiei, costumată în Diana, zeiţa vânătorii, aşa de goală încât fusese cât pe ce s-o ceară în căsătorie, a doua zi, bătrânul de Nougarède, un senator foarte lacom de bunătăţi. Şi în timp ce înşira această poveste, cei trei deputaţi aruncau ocheade frumoasei Clorinde care, în pofida regulamentului, îi privea pe membrii Camerei, trecând de la unul la altul, printr-un mare binoclu de teatru.

— Nu, nu, repetă domnul Kahn, niciodată Rougon nu va face o asemenea nebunie! O socoteşte foarte inteligentă şi o numeşte râzând „domnişoara Machiavel”. Îi place să stea de vorbă cu ea, dar atât.

— Nu-i nimic, conchise domnul Béjuin. Păcat că Rougon nu se însoară... Însurătoarea orânduieşte viaţa unui bărbat.

Tustrei căzură de acord asupra femeii care îi trebuia lui Rougon: una nu prea tânără, de cel puţin treizeci şi cinci de ani, bogată, care să-şi ţină casa într-o stare de înaltă cinste.

[4] Membru al unui ordin religios şi militar (n.t.).

[5] Trimis al papei pe lângă uni suveran, un stat (n.t.).

Între timp creştea o larmă. Ei se adânciseră într-atât în anecdotele lor murdare, că nu-şi mai dădeau seama de ceea ce se petrecea în jur. De departe, din fundul culoarului, se auzeau vocile pierdute ale uşierilor care strigau: „În şedinţă domnilor, în şedinţă”. Şi deputaţii se îmbulzeau din toate părţile, pe uşile de mahon masiv, cu amândouă canaturile deschise, pe ale căror tăblii se vedeau stelele de aur. Sala, până atunci pe jumătate goală, se umplea încetul cu încetul. Grupurile mici, vorbindu-şi cu un aer de plictiseală, de la o bancă la alta, somnoroşii, înăbuşindu-şi căscatul, erau înecaţi în valul care creştea, în mijlocul unor numeroase strângeri de mână. Aşezându-se la locurile lor, în dreapta şi în stânga, membrii Camerei îşi zâmbeau; păreau că formează o familie, toţi la fel de pătrunşi de datoria pe care tocmai o îndeplineau. Un ins mătăhălos din ultima bancă, din stânga, care aţipise prea adânc, fu trezit de vecinul său; acesta îi spuse câteva cuvinte la ureche, şi el se grăbi să se frece la ochi luând o poză foarte cuviincioasă.

Şedinţa, după ce lâncezise într-o discuţie asupra unor chestiuni tare plicticoase pentru aceşti domni, era pe cale să devină foarte interesantă.

Împinşi de mulţime, domnul Kahn şi cei doi colegi ai săi ajunseră, fără să-şi dea seama, la băncile lor. Continuară să vorbească înăbuşindu-şi râsetele. Domnul La Rouquette povesti o altă istorie despre frumoasa Clorinde. Avusese într-o zi surprinzătorul capriciu să-şi îmbrace toată camera cu draperii negre presărate cu stropi de argint şi să-şi primească acolo prietenii, întinsă în pat, acoperită cu cuverturi, tot negre, de sub care nu i se vedea decât vârful nasului.

În timp ce se aşeza, domnul Kahn îşi reveni deodată în fire.

— Acest La Rouquette e un idiot cu bârfelile lui, mormăi el. Uite acum, l-am scăpat pe Rougon!

Şi întorcându-se către vecinul său, adăugă furios:

— Ascultă, Béjuin, ai fi putut să-mi dai de ştire!

Rougon care fusese introdus cu ceremonialul obişnuit, se

şi instalase între doi consilieri de stat, în banca comisarilor guvernului, un fel de cutie de mahon enormă, aşezată lângă birou, chiar în locul tribunei suprimate. Umerii lui largi nu-i mai încăpeau în uniforma de postav verde, încărcată de aur la guler şi la mâneci. Cu faţa întoarsă spre sală, cu părul lui des, puţin cărunt, plantat în jurul frunţii pătrate, îşi ascundea privirile sub pleoapele grele, pe jumătate lăsate în jos; şi nasul său mare şi buzele tăiate în plină carne şi obrajii lunguieţi fără nicio zbârcitură, în ciuda celor patruzeci şi şase de ani ai săi, plesneau de o vulgaritate aspră, pe care o transfigura prin străfulgerările ei frumuseţea forţei. Stătea rezemat, liniştit, sprijinindu-şi bărbia în gulerul hainei şi părând că nu vede pe nimeni, cu o înfăţişare de nepăsare şi de oarecare oboseală.

— Are expresia lui cea de fiecare zi, îngăimă domnul Béjuin.

Deputaţii se aplecau pe bănci să vadă cum arată. O şoşoteală de păreri discrete alerga de la o ureche la alta. Dar apariţia lui Rougon producea îndeosebi o vie impresie în tribune. Soţii Charbonnel, ca să atragă atenţia că erau prezenţi, îşi întindeau, cu riscul de a cădea, feţele deopotrivă de încântate. Doamna Correur tuşise uşor, scoţând o batistă pe care o fâlfâia ca în treacăt, sub cuvânt că o ducea la gură. Colonelul Jobelin se sculase în picioare şi drăguţa doamnă Bouchard, coborându-se repede în banca întâia, gâfâia încetişor, îndreptându-şi nodul pălăriei, în timp ce domnul d’Escorailles, în spatele ei, tăcea, foarte supărat. Cât despre frumoasa Clorinde, ea nu se sfii defel. Văzând că Rougon nu-şi ridica ochii, bătu cu binoclul, cu lovituri repezi foarte distincte, în coloana de marmură de care se rezema; şi cum el nu-şi ridica privirile, îi spuse mamei sale, cu un glas aşa de limpede, încât se auzi în toată sala:

— Îmi face mutre vasăzică, mare viclean!

Deputaţii întoarseră capul, zâmbind. Rougon se hotărî să-i acorde o privire frumoasei Clorinde. Iar când îi adresă şi un imperceptibil semn din cap, triumfătoare, bătu din palme, nu-şi mai putu stăpâni râsul şi vorbi tare mamei

sale, fără să-i pese câtuşi de puţin de toţi acei bărbaţi de jos care o priveau cu stăruinţă.

Rougon, înainte de a-şi lăsa în jos pleoapele, făcuse pe îndelete înconjurul tribunelor, învăluindu-i cu o privire cuprinzătoare, dintr-odată, pe doamna Bouchard, pe colonelul Jobelin, pe doamna Correur şi pe soţii Charbonnel. Obrazul lui rămase ca împietrit. Îşi vârî din nou bărbia în gulerul hainei, cu ochii pe jumătate închişi, înăbuşindu-şi un uşor căscat.

— Vreau să-i spun numaidecât o vorbă, îi suflă domnul Kahn la ureche domnului Béjuin.

Dar în timp ce se ridica, preşedintele, care, în acea clipă, observase că toţi deputaţii erau la locurile lor, sună clopoţelul în mod magistral. Şi deodată se făcu o tăcere adâncă.

Un domn blond stătea în picioare în prima bancă, o bancă de marmură galbenă, cu tăblii de marmură albă. Ţinea în mână o hârtie mare, pe care îşi arunca ochii în timp ce vorbea:

— Am onoarea, începu el cu un glas melodios, să depun un proiect de lege cu privire la deschiderea unui credit de patru sute de mii de franci pe seama Ministerului de stat, pe exerciţiul anului 1856, pentru cheltuielile ceremoniei şi ale serbărilor necesitate de botezul prinţului imperial.

Se prefăcu că înaintează, cu un pas foarte încet, să depună raportul, în timp ce toţi deputaţii, într-o perfectă unitate, strigară:

— Să se dea citire, să se dea citire!

Raportorul aşteptă ca preşedintele să decidă citirea. Şi începu pe un ton aproape duios:

— Domnilor, proiectul de lege care ni se prezintă scoate în evidenţă cât sunt de greoaie formele obişnuite ale votului şi cât întârzie ele elanul spontan al Corpului legislativ.

— Foarte bine! izbucniră numeroşi deputaţi.

— În familiile cele mai umile, continuă raportorul subliniind pe tonuri diferite cuvintele, naşterea unui fiu, a unui moştenitor, cu toate consecinţele transmisiunii care

decurg din acest titlu, este un prilej de atât de duioasă bucurie, încât încercările trecutului se uită şi numai nădejdea pluteşte peste leagănul noului născut. Dar ce să mai vorbim de această sărbătoare a unui cămin, când ea este în acelaşi timp sărbătoarea unei mari naţiuni, când este şi un eveniment european!

Se produse o nespusă încântare. După acest fragment de mare retorică, deputaţii căzură în extaz de admiraţie. Rougon, care părea că doarme, nu vedea, înaintea lui, pe băncile în amfiteatru, decât feţe vesele... Unii deputaţi îşi încordau atenţia până la exagerare, îşi făceau mâinile pâlnie peste urechi, să nu piardă nicio silabă din această proză compusă cu îngrijire. Raportorul, după o scurtă pauză, ridică glasul:

— În acest moment, domnilor, în adevăr, marea familie franceză îi invită pe toţi membrii ei să-şi exprime bucuria; şi de câtă strălucire ar fi nevoie dacă s-ar putea ca manifestaţiile exterioare să corespundă măreţiei legitimelor ei speranţe! Şi îşi pregăti o nouă pauză.

— Foarte bine, foarte bine! strigară aceleaşi glasuri.

— Le zice cu multă delicateţe, observă domnul Kahn, nu-i aşa, Béjuin?

Domnul Béjuin îşi legăna uşor capul, cu ochii la candelabrul care atârna din ochiul de fereastră, în faţa biroului. Nu mai putea de fericire!

În tribună, frumoasa Clorinde, cu binoclul pironit asupra raportorului, nu pierdea nicio mişcare din jocul trăsăturilor feţei lui; soţii Charbonnel priveau cu ochii umezi; doamna Correur se prefăcea că era atentă, ca o femeie cumsecade; colonelul aproba din cap, iar nostima doamnă Bouchard se lăsa în voia unei bucurii nespuse pe genunchii domnului d’Escorrailles. În acest timp, la birou, preşedintele, secretarii, toţi, până şi uşierii ascultau fără niciun gest, solemni.

— Prinţul imperial, din leagănul său, începu raportorul, ne oferă chezăşia securităţii în viitor; căci, făcând să dăinuiască veşnic dinastia pe care cu toţii am aclamat-o, el asigură prosperitatea ţării, tihna ei în stabilitate, şi prin

aceasta, prosperitatea şi liniştea în restul Europei.

Strigăte de sst! tăcere! împiedicară ca entuziasmul să izbucnească, după această evocare tulburătoare a leagănului.

— Şi într-o altă epocă, un vlăstar al aceluiaşi sânge ilustru părea hărăzit să împlinească marile destine, dar vremurile nu se pot asemui câtuşi de puţin. Pacea este rezultatul ocârmuirii înţelepte şi temeinice, căreia noi îi culegem roadele, după cum geniul războiului a dictat acel poem epic care este Primul Imperiu. Salutat la naşterea sa prin bubuitura de tun care, de la nord la sud, proclama izbânda armelor noastre, regele Romei nu avu nici măcar norocul să-şi servească patria: iată învăţămintele pe care ni le-a dat atunci Providenţa.

— Ce-mi aud urechile? Se înfundă rău, mormăi scepticul domn La Rouquette. E neîndemânatic, întreg acest pasaj. Îşi strică efectul întregii cuvântări.

În adevăr, deputaţii erau cuprinşi de îngrijorare. De ce trebuia să evoce această amintire istorică în stare să le taie zelul? Câţiva începură să smârcâie din nas. Dar raportorul simţind frigul împrăştiat de ultima lui frază, surâse. Ridică glasul. Îşi duse mai departe antiteza, alintându-şi vorbele, sigur de efectul lor.

— Dar venind pe lume în una din aceste zile solemne când naşterea unuia singur trebuie privită ca salvarea tuturor, copilul legiuit al Franţei pare că ne dă nouă astăzi, ca şi generaţiilor viitoare, dreptul de a trăi şi de a muri în căminul părintesc. El e pe viitor chezăşia milostivirii divine.

Minunat final de frază! Toţi deputaţii înţeleseră la ce se referea şi un murmur de satisfacţie străbătu prin sală. Siguranţa unei păci eterne era în adevăr dulce. Aceşti domni, liniştiţi, îşi reluară atitudinea lor fericită de oameni politici practicând o orgie de literatură. Aveau răgaz destul. Europa era la picioarele stăpânului lor.

— Împăratul, ajuns arbitrul Europei, continuă raportorul dând o nouă amploare cuvântării, era gata să semneze acea pace generoasă care, reunind forţele productive ale naţiunilor, este alianţa popoarelor ca şi a regilor, când, cu

ajutorul lui Dumnezeu, fericirea şi totodată gloria sa ajunseră la culme. Nu ne este îngăduit să credem că în acea clipă el a întrevăzut o îndelungată prosperitate, privind acest leagăn unde se odihneşte, încă aşa de micuţ, acel care va continua înalta sa politică?

Frumoasă de tot şi această imagine. Şi era desigur ceva îngăduit: deputaţii împărtăşeau părerea vorbitorului, dând domol din cap. Dar raportul începea să pară cam lung. Mulţi deputaţi aveau iar feţele încruntate, o seamă chiar priveau spre tribune cu coada ochiului, ca oameni practici care se simţeau oarecum stingheriţi să apară în toată goliciunea politicii lor. Alţii, cu faţa pământie, se gândeau cu totul în altă parte, la treburile lor, bătând din nou cu vârful degetelor în mahonul pupitrului; şi prin amintirea lor treceau în mod vag şedinţele, manifestările de devotament de altădată, în care aclamau ocârmuirile în leagăn. Domnul La Rouquette se întorcea întruna să vadă cât era ceasul; când minutarul arătă trei fără un sfert, avu un gest de desperare; pierdea o întâlnire. Unul lângă altul, domnul Kahn şi domnul Béjuin stăteau nemişcaţi, cu braţele încrucişate, clipind din pleoape, purtându-şi privirea de la marile panouri de catifea verde la basoreliefurile de marmură albă, peste care redingota preşedintelui arunca o pată neagră. În tribuna diplomatică frumoasa Clorinde, cu binoclul mereu la ochi, începuse să-l cerceteze iar cu luare-aminte pe Rougon, care stând în banca sa îşi păstra o atitudine falnică de taur pe jumătate adormit.

Raportorul însă nu se grăbea, citea ca pentru sine, mişcând ritmic şi smerit din umeri.

— Să avem deci întreagă şi deplină încredere iar Corpul legiuitor să-şi aducă aminte în această mare şi solemnă ocazie că originea sa asemănătoare cu a împăratului, îi acordă aproape un drept de familie, mai mare decât celorlalte corpuri ale statului, de a se asocia la bucuriile suveranului. Fiu, ca şi el, al liberului consimţământ al poporului Corpul legiuitor devine, deci în ceasul acesta însăşi vocea naţiunii, oferind augustului copil omagiul unui respect de neclintit, al unui devotament nestrămutat şi-al

dragostei nemărginite care face din credinţa politică o religie cu datorii sacre.

Probabil că se apropia de sfârşit, de vreme ce era vorba de omagiu, de religie şi de datorii. Soţii Charbonnel îşi luară inima în dinţi şi schimbară câteva impresii cu glas scăzut, în timp ce doamna Correur îşi înăbuşea o tuse uşoară în batistă. Doamna Bouchard se îndreptă discret spre fundul tribunei Consiliului de stat, lângă domnul Jules d'Escorailles.

Într-adevăr, raportorul schimbându-şi deodată glasul, coborându-l de la tonul solemn la cel familiar, bolborosi repede:

— Vă propunem, domnilor, să adoptaţi pur şi simplu proiectul de lege aşa cum a fost prezentat de către Consiliul de stat.

Şi se aşeză, pe scaun, în mijlocul unui mare vuiet.

— Foarte bine! foarte bine! vocifera toată sala.

Izbucniră strigăte de bravo. Domnul de Combelot, a cărui atenţie surâzătoare nu slăbise nicio clipă, aruncă chiar un: *Trăiască împăratul!* care se pierdu în rumoare. Iar colonelul Jobelin fu aproape ovaţionat în preajma tribunei în care stătea singur, în picioare bătând din palmele sale uscate, fără să-şi dea seama, în pofida regulamentului. Tot extazul primelor fraze reapărea într-o nouă revărsare de felicitări. Se sfârşea o muncă grea, plictisitoare. De la o bancă la alta, se schimbau cuvinte binevoitoare, în timp ce o mulţime de prieteni se îmbulzeau spre raportor, să-i strângă energic amândouă mâinile.

Apoi, deodată, o singură dorinţă se împânzi peste această zarvă:

— Să înceapă discuţiile! Discuţiile!

Preşedintele, în picioare, la birou, părea că aşteaptă acest strigăt. Dădu semnalul lovind clopoţelul şi, în liniştea sălii care devenise brusc foarte respectuoasă, rosti:

— Domnilor, un mare număr de deputaţi cere să se treacă imediat la dezbateri.

— Da, da, apăsă cu tărie glasul întregii Camere.

Nu avu loc nicio discuţie. Se purcese la vot imediat. Cele două articole ale proiectului de lege fură succesiv votate

prin şedere şi sculare. Preşedintele nici nu isprăvea bine citirea articolului, că de sus până în josul băncilor orânduite în amfiteatru, deputaţii se şi sculau cu grămada, hârşâind zgomotos din picioare, ca ridicaţi de un val de entuziasm. Apoi, urnele circulară, uşierii trecură între bănci, adunând voturile în cutiile de zinc. Creditul de patru sute de mii de franci fusese acordat în unanimitate, cu două sute treizeci şi nouă de voturi.

— S-a făcut o treabă bună, observă naiv domnul Béjuin, care prinse apoi a râde, crezând că zvârlise o vorbă de duh.

— E ceasul trei şi ceva, eu o şterg, zise încet domnul La Rouquette, trecând prin faţa domnului Kahn.

Sala se golea. Deputaţii se îndreptau domol spre uşi, parcă îi înghiţeau zidurile. Pe ordinea de zi veneau la rând câteva legi de interes local. Între timp nu mai rămăseseră în bănci decât deputaţii deosebit de binevoitori, care nu aveau, fără îndoială, în ziua aceea nicio altă treabă în oraş; ei continuară astfel flecăreala începută, reluând conversaţiile de unde le lăsaseră; şi şedinţa se termină, aşa precum începuse, în mijlocul unei liniştite indiferenţe. Chiar zgomotul cedă puţin câte puţin, ca şi cum Corpul legiuitor ar fi adormit complet, într-un colţ de Paris mut.

— Ascultă, Béjuin, şopti domnul Kahn, încearcă la ieşire să vorbeşti cu Delestang. A venit cu Rougon. Trebuie să ştie ceva.

— A, da! Ai dreptate, e chiar Delestang, răspunse domnul Béjuin, zărindu-l pe consilierul de stat stând în stânga lui Rougon. Nu-i pot recunoaşte nici în ruptul capului în afurisitele astea de uniforme.

— Eu nu plec, vreau să-l prind pe ilustrul nostru confrate. Trebuie să aflăm numaidecât.

Preşedintele punea la vot proiectele într-o defilare fără sfârşit; erau votate prin şedere şi sculare. Deputaţii se sculau şi se aşezau maşinal, fără să înceteze conversaţiile, uneori chiar continuându-şi somnul. Plictiseala ajunsese atât de mare încât cei câţiva curioşi din tribune plecară şi ei. Doar prietenii lui Rougon stăteau pe loc. Sperau că în cele din urmă va vorbi.

Deodată, un deputat cu favoriţi corecţi de avocat provincial se ridică în picioare, fapt care opri brusc funcţionarea monotonă a maşinii de vot. Viu surprinşi, deputaţii întoarseră capul.

— Domnilor, zise deputatul, în picioare în banca lui, cer cuvântul ca să explic motivele care m-au obligat să mă despart, cu totul fără voie, de majoritatea comisiunii.

Avea un glas atât de pătrunzător, de ciudat, încât frumoasa Clorinde îşi înfundă râsul în mâini. Dar printre domnii de jos, uimirea creştea. Ce voia oare? Ce-l apucase să ia cuvântul? Şi tot întrebând astfel, aflară în sfârşit că preşedintele pusese tocmai în discuţie un proiect de lege autorizând departamentul Pirineilor-Orientali să împrumute două sute cincizeci de mii de franci pentru construirea palatului de justiţie din Perpignan. Oratorul, un consilier general din departament, vorbea împotriva proiectului de lege. Această intervenţie stârni interes. Deputaţii începură să-l asculte.

Dar deputatul cu favoriţi tăiaţi corect proceda cu o foarte mare prudenţă. Frazele lui erau pline de reţinere, vorbele foarte cumpănite; pe când le rostea făcea dese temenele în dreapta şi în stânga, ploconindu-se adânc în faţa tuturor autorităţilor imaginabile. Însă datoriile şi cheltuielile departamentului erau grele şi el prezintă un tablou complet al situaţiei financiare din Pirineii-Orientali. În afară de asta, necesitatea construirii unui nou palat de justiţie nu îi părea îndeajuns de evident dovedită. Vorbi astfel aproape un sfert de ceas. Când se aşeză pe scaun era foarte tulburat. Rougon care căscase ochii mari, îşi lăsă pleoapele să-i cadă încet.

Veni apoi rândul raportorului, un bătrânel foarte isteţ, care vorbi cu glas limpede, ca un om sigur pe poziţia sa. Întâi şi întâi, avu un cuvânt de politeţe la adresa onorabilului său coleg, cu care, spre marele său regret, nu putea fi de aceeaşi părere. Iar departamentul Pirineii-Orientali nu era nici pe departe aşa de înglodat în datorii, după cum se afirmase; şi el restabili, cu alte cifre, tabloul complet al situaţiei financiare a departamentului. De

altminteri, necesitatea construirii unui palat de justiţie nu se putea nega. El veni cu amănunte. Vechiul palat era situat într-un cartier atât de populat, încât zgomotul străzilor îi împiedica pe judecători să asculte pledoariile avocaţilor. Mai mult, era şi prea mic; din această pricină, martorii, foarte numeroşi, în procesele de la Curtea cu juri, trebuiau să se îngrămădească pe platforma scării, ceea ce îi expunea nu numai unor plictiseli, dar şi unor primejdii. Raportorul termina, invocând, ca argument decisiv, că ministrul de Justiţie însuşi provocase prezentarea proiectului de lege.

Rougon nu se mişca pe locul său, cu mâinile ca legate de şolduri, cu ceafa rezemată de banca de mahon. De când se deschisese discuţia, purta parcă în spate o povară şi mai grea. Şi când văzu pe figura primului orator că era gata să răspundă, îşi ridică încet toată greutatea corpului, fără să se scoale în picioare cu totul, rostind cu un glas gros o singură frază:

— Domnul raportor a uitat să adauge că ministrul de Interne şi ministrul de Finanţe au aprobat acest proiect de lege.

El se lăsă la loc pe scaun, luând din nou atitudinea sa de taur pe jumătate adormit. Un freamăt scurt trecuse prin rândurile deputaţilor. Oratorul se aşeză la locul său, salutând prin înclinarea bustului. Şi legea fu votată. Cei câţiva deputaţi care urmăreau cu de-amănuntul dezbaterea deveniră iar indiferenţi.

Rougon vorbise. De la o tribună la alta colonelul Jobelin şi soţii Charbonnel îşi făcură cu ochiul, în timp ce doamna Correur se pregătea să părăsească tribuna, cum părăseşti o lojă de teatru înainte de-a cădea cortina, după ce eroul piesei şi-a rostit ultima tiradă. Domnul d’Escorailles şi doamna Bouchard plecaseră. Clorinde, în picioare, rezemată de rampa de catifea, dominând sala cu talia ei falnică, se învelea încet într-un şal de dantelă, în timp ce plimba o privire în jurul hemiciclului. Ploaia nu mai răpăia pe geamurile ochiului de sus, dar cerul stăruia să fie acoperit sumbru de câţiva nori groşi. Sub lumina soioasă,

mahonul pupitrelor părea negru; o pală de umbră se ridica peste băncile lui, înălţate treptat şi în care doar craniile pleşuve ale deputaţilor menţineau pete albe; iar pe marmurile soclurilor, sub paloarea vagă a figurilor alegorice, preşedintele, siluetele secretarilor şi ale uşierilor aşezaţi în rând se proiectau înţepenite ca nişte umbre chinezeşti. Năvala de umbre din clipele când soarele scapătă brusc către asfinţit învăluia şedinţa.

— Doamne sfinte, vrei să ne prindă moartea aici! zise Clorinde, împingând-o pe mamă-sa afară din tribună.

Şi ea îi umplu de adâncă mirare pe uşierii care picau de somn pe de lături, prin felul ciudat cum îşi înfăşurase mijlocul în şal.

Jos, în vestibul, aceste doamne se întâlniră cu colonelul Jobelin şi cu doamna Correur.

— Îl aşteptăm, li se adresă colonelul; poate că va ieşi pe-aici... În orice caz le-am făcut semn, lui Kahn şi lui Béjuin, să vină să-mi spună noutăţi.

Doamna Correur se apropiase de contesa Balbi. Şi cu un glas deznădăjduit:

— Ah, ar fi o mare nenorocire! exclamă ea, fără să dea vreo explicaţie.

Colonelul ridică ochii spre cer.

— Oameni ca Rougon sunt neapărat trebuincioşi ţării, urmă el, după o scurtă pauză. Împăratul ar face o greşeală.

Şi se lăsă iar tăcerea. Clorinde vru să-şi întindă capul, să se uita în sala paşilor pierduţi; dar un uşier închise brusc uşa. Aşa că se întoarse lângă mamă-sa, care tăcea sub voaleta ei neagră, şi rosti cu glas domol:

— E un chin să aştepţi.

Se iviră soldaţii. Colonelul anunţă că şedinţa se terminase. Într-adevăr, în capul scării apăruseră şi soţii Charbonnel. Coborâră cu grijă, de-a lungul balustradei, unul după altul. Zărindu-l pe colonel, domnul Charbonnel îi strigă:

— Nu s-a întins la vorbă, dar le-a închis straşnic gura.

— Are rar prilejul să vorbească, îi răspunse colonelul la ureche, când domnul Charbonnel ajunse în dreptul lui;

altfel, nu te mai saturi să-l asculţi, când s-aprinde sângele într-însul!

Între timp soldaţii se înşiruiseră pe două rânduri, din sala de şedinţe până la galeria preşedinţiei, deschisă spre vestibul. Şi îşi făcu intrarea un cortegiu; toboşarii dădeau onorurile militare. În frunte mergeau doi uşieri, îmbrăcaţi în negru, purtând pălărie-clac sub braţ, lanţ la gât, spadă cu măciulie de oţel pe şoldul stâng. Apoi venea preşedintele, pe care îl escortau doi ofiţeri. Secretarii biroului şi secretarul general de pe lângă preşedinţie îl urmau. Trecând prin faţa frumoasei Clorinde, preşedintele îi surise ca un om de lume, neţinând seama de solemnitatea momentului.

— Ah! aici eraţi, exclamă domnul Kahn care venea într-un suflet, speriat.

Şi cu toate că sala paşilor pierduţi era interzisă publicului, el îi lăsă pe toţi să intre şi îi duse cu dânsul sub pervazul uneia din marile ferestre tăiate până jos, care slujeşte şi de uşă, şi care dădea înspre grădină. Părea turbat de mânie.

— L-am scăpat şi de data asta! urmă el. A şters-o pe strada Bourgogne, pe când eu îl pândeam în sala General Foy… Dar nu-i nimic, o să aflăm totuşi. L-am expediat pe Béjuin să se ţină scai de Delestang.

Şi aşteptând aşa, trecură zece minute şi mai bine. Deputaţii ieşeau mergând alene, cu o expresie de trândăvie, dând la o parte cele două perdele mari de postav verde care ascundeau uşile. Unii zăboveau să-şi aprindă o ţigară. Alţii, în grupe mici, se opreau locului, râzând, schimbând câte o strângere de mână. Între timp doamna Correur se dusese să admire grupul Laocoon. Şi pe când soţii Charbonnel îşi dădeau capul pe spate ca să vadă un pescărel pe care fantezia burgheză a pictorului îl zugrăvise pe rama unei fresce, ca şi cum şi-ar fi luat zborul din tablou, frumoasa Clorinde, în picioare în faţa unei mari Minerve de bronz, privea cu mult interes braţele şi gâtul zeiţei uriaşe. În pervazul ferestrei-uşi, colonelul Jobelin şi domnul Kahn vorbeau încet, cu însufleţire.

— A, iată-l pe Béjuin, strigă acesta din urmă.

Toţi se apropiară, cu o expresie de încordată nerăbdare. Domnul Béjuin răsufla tare.

— Ei bine? îl întrebară.

— Ei bine! demisia a fost primită. Rougon se retrage.

Vestea căzu ca o lovitură de trăsnet. Se lăsă o tăcere adâncă. Clorinde, înnodându-şi neliniştită un colţ al şalului ca să-şi ocupe degetele nervoase, o zări în fundul grădinii pe doamna Bouchard care se plimba domol, la braţ, cu domnul d’Escorailles, cu capul puţin aplecat pe umărul lui. Coborâseră înaintea celorlalţi, profitând de o uşă deschisă; şi pe aceste alei, destinate meditaţiilor serioase, sub dantela frunzelor proaspete de primăvară, ei îşi plimbau dragostea. Clorinde îi chemă făcându-le semn cu mâna.

— Ilustrul nostru se retrage, zise ea către tânăra care surâdea.

Doamna Bouchard lăsă brusc braţul cavalerului ei, devenind palidă şi serioasă; între timp domnul Kahn, în mijlocul grupului de prieteni ai lui Rougon, încremeniţi de uimire, protesta, ridicând braţele spre cer, negăsind cuvântul care să exprime disperarea.

II

A doua zi dimineaţa apăruse în *Monitor* demisia lui Rougon, care se retrăgea din „motive de sănătate”. După ce prânzise, venise la Consiliul de stat, voind să lase de cu seară locul liber urmaşului său. Şi în vastul cabinet îmbrăcat în roşu şi aur destinat preşedintelui, aşezat în faţa imensului birou de palisandru, el golea sertarele, rânduia hârtiile legându-le în pachete, cu capete de sfoară roză.

Sună. Veni un uşier, un bărbat falnic, care slujise în cavalerie.

— Adu-mi o lumânare aprinsă, ceru Rougon.

Uşierul retrăgându-se, după ce pusese pe birou unul dintre micile sfeşnice de pe cămin, el îl rechemă.

— Merle, ascultă!... Nu lăsa pe nimeni să intre. Înţelegi, pe nimeni.

— Da, domnule preşedinte, răspunse uşierul, închizând uşa fără zgomot.

Rougon surâse uşor. Se întoarse către Delestang, rămânând în picioare la celălalt capăt al camerei, în faţa unui cartonier ale cărui dosare le cerceta cu atenţie.

— Bunul Merle, n-a citit *Monitorul,* azi dimineaţă, şopti el.

Delestang ridică fruntea, dar nu găsi nimic de spus. Avea un cap minunat, foarte chel, dar de-o pleşuvie din acelea timpurii care plac femeilor. Craniul său gol care îi făcea fruntea din cale afară de largă, îi dădea un aer de nemărginită inteligenţă. Faţa lui rumenă, cam pătrată, fără niciun păr în barbă, aducea cu acele feţe corecte şi gânditoare pe care pictorii cu imaginaţie au plăcerea să le

atribuie oamenilor politici excepţionali.

— Merle ţi-e foarte devotat, zise el în cele din urmă. Şi îşi cufundă iar capul în dosarul în care scotocea. Rougon, care mototolise un pumn de hârtii, le dădu foc cu lumânarea, apoi le aruncă într-o largă cupă de bronz, de pe un colţ al biroului. Privi la ele cum ardeau.

— Delestang, să nu te atingi de cartoanele de jos. Hârtiilor de acolo numai eu ştiu să le dau de rost.

Amândoi îşi văzură apoi de treburile lor în tăcere, un sfert de ceas şi mai bine. Era vreme frumoasă, soarele pătrundea pe cele trei mari ferestre care dădeau spre chei. Pe una dintre acele ferestre, întredeschisă, venea o adiere de răcoare de pe Sena, legănând din când în când ciucurii de mătase ai perdelelor. Hârtiile mototolite, aruncate pe covor, îşi luau zborul cu un fâşâit.

— Ia uită-te la asta, zise Delestang, întinzându-i lui Rougon o scrisoare peste care tocmai dăduse.

Rougon o citi şi o arse liniştit la lumânare. Era o scrisoare compromiţătoare. Cei doi îşi vorbeau cu fraze scurte şi puţin legate, întrerupându-le întruna, cu nasul înfundat în hârţoage. Rougon îi mulţumi lui Delestang pentru că venise să-i dea o mână de ajutor. Acest „bun prieten” era singurul cu care putea să cocoloşească fără grijă urmele afacerilor murdare ale celor cinci ani de preşedinţie. Îl cunoscuse în Adunarea legislativă; stăteau amândoi în aceeaşi bancă, unul lângă altul. De atunci simţise o adevărată înclinaţie spre acest bărbat frumos, găsindu-l fermecător de prost, găunos şi trufaş. Spunea de obicei, plin de convingere: „Dracul ăsta de Delestang va ajunge departe”. Şi îl împingea tot mai sus, îl lega de dânsul prin recunoştinţa pentru binefacerile primite, îl folosea ca pe un necesar[6] în care închidea tot ce nu putea păstra el singur.

— Trebuie să fii prost ca să păstrezi hârtii! mormăi printre dinţi Rougon, deschizând un alt sertar plin doldora.

— Uite aici o scrisoare de la o femeie, zise Delestang, făcându-i cu ochiul.

[6] Cutie, lădiţă cu obiecte strict trebuincioase, în călătorie etc. (n. t.).

Rougon râse cu atâta poftă că bustul lui puternic se zgudui. Luă scrisoarea, protestând. Citi primele rânduri, apoi zise tare:

— D'Escorailles ăla a rătăcit-o pe aici!... Tot un fel de bulendre femeieşti şi scrisorile astea! Ajungi departe cu două-trei rânduri de la o femeie.

Şi dând foc scrisorii, adăugă:

— Ascultă-mă, Delestang, nu te încrede în femei!

Delestang îşi lăsă capul în jos. Era întotdeauna încurcat în vreo pasiune murdară. În 1851 era chiar cât pe ce să-şi compromită viitorul politic; pe atunci o iubea cu patimă pe soţia unui deputat socialist şi de cele mai multe ori, ca să-i fie pe plac soţului, vota cu opoziţia împotriva Elysée-ului. De aceea, la 2 decembrie primi o adevărată lovitură de trăsnet. Se închise în casă timp de două zile, pierdut, sfâşiat, distrus, tremurând de frică să nu-l aresteze dintr-o clipă într-alta. Rougon trebuise să-l scoată din această încurcătură, hotărându-l să nu se prezinte la alegeri şi, luându-l cu el la Elysée, îl căpătui cu un loc de consilier de stat. Delestang, fiul unui negustor de vinuri din Bercy, fost avocat, proprietar al unei ferme-model de lângă Sainte-Menehould, avea o avere de multe milioane şi locuia într-o casă boierească foarte elegantă în strada Colisée.

— Da, nu te încrede în femei, repetă Rougon, făcând pauză după fiecare cuvânt, ca să-şi arunce câte o privire în dosare. Femeile, ori ne pun pe frunte cununa puterii suverane, ori ne leagă ştreangul de gât... La vârsta noastră, să ştii, trebuie să ai grijă şi de inimă şi de stomac.

În acea clipă un zgomot puternic izbucni în anticameră. Se auzea vocea lui Merle, care păzea la uşă. Şi deodată un omuleţ intră, spunând:

— Vreau să-i strâng mâna, ce dracu'! acestui scump prieten.

— Ei! Du Poizat! strigă Rougon fără să se scoale în picioare.

Şi pe când Merle făcea gesturi mari ca să se scuze, îi porunci să iasă afară. Apoi, liniştit, vorbi:

— Te credeam la Bressuire... Aşadar lepezi subprefectura

ca pe o amantă bătrână?

Du Poizat, pipernicit, cu o mutră vicleană, cu dinţi foarte albi, pocit aşezaţi, dădu uşor din umeri.

— Am sosit la Paris azi dimineaţă, după treburi, şi urma ca abia deseară să te văd, să-ţi strâng mâna, în strada Marbeuf. Aş fi venit la masă... Dar când am citit în *Monitor...*

Trăgând un fotoliu lângă birou, se instală drept în faţa lui Rougon.

— Ei, ce se întâmplă, aide! Eu vin tocmai din fundul departamentului Deux-Sèvres. Mi-a ajuns mie ceva la ureche, acolo... Dar cum să-mi treacă prin cap că... De ce nu mi-ai scris?

Rougon, la rândul său, ridică din umeri. Era limpede că Du Poizat aflase acolo de căderea lui în dizgraţie şi că dăduse fuga să vadă dacă nu există vreo salvare. Şi îl privi până în adâncul măruntaielor, zicându-i:

— Urma să-ţi scriu deseară... Dă-ţi demisia, viteazule.

— Tocmai, asta voiam să ştiu, îmi voi da demisia, răspunse simplu Du Poizat.

Şi se sculă în picioare, fluierând încet. Plimbându-se cu paşi mărunţi, dădu cu ochii de Delestang, care, în genunchi, pe covor, făcuse prăpăd printre cartoanele răvăşite în jurul lui. Se duse tăcut să-i strângă mâna. Apoi, îşi scoase din buzunar o ţigară de foi şi o aprinse la lumânare.

— Se poate fuma, de vreme ce te muţi, zise el instalându-se din nou în fotoliu. Ce plăcut e să te muţi!

Rougon citea cu o atenţie încordată, adâncit într-un teanc de hârtii. Le tria cu grijă, pe unele le ardea, pe altele le păstra. Du Poizat, cu capul dat pe spate, slobozind din colţul guri: şuviţe uşoare de fum, privea la el cum lucra. Se cunoscuseră cu câteva luni înainte de revoluţia din februarie. Stăteau pe atunci amândoi în gazdă la doamna Mélanie Correur, hotel Vanneau, strada Vanneau. Du Poizat era un compatriot de-al ei; se născuse ca şi doamna Correur, la Coulonges, un orăşel din arondismentul Niort. Tatăl său, un portărel, îl trimisese să urmeze Facultatea de drept la Paris, fixându-i lunar o sută de franci, cu toate că el

câştiga din gros dând bani cu împrumut, cu o dobândă foarte mare, pe termen scurt; averea bătrânului era însă atât de inexplicabilă pentru semenii săi, încât îl acuzau că dăduse peste o comoară în fundul unui dulap vechi luat în stăpânire prin sechestru. Din primele zile ale propagandei bonapartiste, Rougon se folosi, zâmbind plin de îngrijorare, de acest flăcău pipernicit care îşi mânca flămând ca un lup cei o sută de franci pe lună ai săi, şi amândoi îşi bălăciră mâinile în treburi din cele mai încurcate. Mai târziu când Rougon vru să intre în Adunarea legislativă, Du Poizat se duse şi luptă din greu să-l aleagă deputat în departamentul Deux-Sèvres. Apoi, după lovitura de stat, Rougon la rândul lui sări să-i dea o mână de ajutor lui Du Poizat intervenind să fie numit subprefect la Bressuire. Tânărul, în vârstă abia de treizeci de ani, dorise să ajungă la o situaţie, să triumfe între ai lui, dar cât mai departe, la câteva leghe de casa tatălui său, a cărui zgârcenie îl chinuia de când ieşise din liceu.

— Şi taica Du Poizat ce face? întrebă Rougon, fără să ridice ochii.

— Prea bine, îi răspunse celălalt deschis. A pus pe goană ultima slujnică, fiindcă mânca trei livre[7] de pâine pe zi. Acum, stă cu două puşti încărcate după uşă – şi când mă duc să-l văd trebuie să parlamentez cu el pe deasupra zidului care împrejmuieşte curtea.

În toiul discuţiei, Du Poizat se aplecase şi scociora cu vârful degetelor în cupa de bronz în care erau resturi de hârtie pe jumătate arse. Rougon observând acest joc, ridică deodată capul. Îi fusese întotdeauna oarecum frică de vechiul său locotenent, ai cărui dinţi albi, pocit aşezaţi, semănau cu ai unui pui de lup. Preocuparea sa de căpetenie, altădată, când lucrau împreună, era să nu lase cumva în mâinile lui nici cea mai mică piesă compromiţătoare. Văzând că Du Poizat căuta să citească cuvintele rămase intacte, aruncă în cupă o mână de scrisori în flăcări. Du Poizat înţelese perfect. Dar zâmbi şi aruncă o

[7] Unitate de măsură cam de o jumătate de kilogram (n. t.).

glumă.

— Se face mare curăţenie, îngăimă el.

Şi luând în mână o pereche de foarfeci lungi, se servi de ea ca de un cleşte mic. Reaprindea la lumânare scrisorile care se stingeau; dădea foc în aer ghemotoacelor de hârtie prea strânse; scormonea în rămăşiţele aprinse ca şi când ar fi amestecat alcoolul arzând într-un bol de punci. Scântei vii pâlpâiau în cupă: un fum albăstrui se ridica din ele şi se târa domol spre fereastra deschisă. Lumânarea stătea gata să se stingă uneori, ca apoi să ardă iar cu o flacără dreaptă, foarte înaltă.

— Lumânarea asta seamănă cu o făclie de înmormântare, observă Du Poizat rânjind... Ehei, ce înmormântare, sărmane prietene, sunt atâtea cadavre de dus la groapă!

Tocmai când Rougon voia să răspundă, se auzi din nou zgomot în anticameră. Merle refuza iar să deschidă uşa. Şi cum zgomotul creştea, Rougon interveni:

— Delestang, fii bun şi vezi ce se petrece. Dacă mă arăt în prag, dau năvală peste noi.

Delestang deschise cu prudenţă uşa şi o închise îndată în urma sa. Dar îşi vârî capul aproape în aceeaşi clipă, şoptind:

— A venit Kahn!

— Ei bine, să intre, făcu Rougon. Dar numai el, auzi!

Şi îl chemă pe Merle să-i reînnoiască ordinele date.

— Te rog să mă ierţi, dragă prietene, reîncepu el întorcându-se spre Kahn, după ce uşierul ieşise. Dar sunt aşa de ocupat... Ia loc alături de Du Poizat şi nicio mişcare: altminteri, vă dau pe uşă afară pe amândoi.

Deputatul nu păru câtuşi de puţin tulburat de această primire brutală. Cunoştea bine caracterul lui Rougon. Trase un fotoliu, se aşează lângă Du Poizat, care îşi aprinse a doua ţigară de foi. Apoi, după ce răsuflase:

— E cald... Vin din strada Marbeuf, îmi închipuiam că o să te mai găsesc acasă.

Cum Rougon nu răspunse nimic, urmă o tăcere. Mototolea hârtii, le arunca într-un coş, pe care îl trăsese

lângă dânsul.

— Am ceva de vorbit cu dumneata, reîncepu domnul Kahn.

— Vorbeşte, vorbeşte, zise Rougon. Te ascult.

Dar deputatul păru că îşi dă seama, deodată, de neorânduiala din cameră.

— Ce-i asta? Te muţi în alt cabinet? întrebă el prefăcându-se perfect că e surprins.

Tonul era aşa de potrivit, încât Delestang plin de bunăvoinţă se grăbi să se ridice şi să-i pună sub ochi *Monitorul.*

— Ah! Dumnezeule! exclamă domnul Kahn, după ce aruncase o privire asupra ziarului. Credeam că lucrurile se aranjaseră ieri seară. E o adevărată lovitură de trăsnet... Scumpul meu prieten...

Se sculase în picioare şi strângea mâinile lui Rougon. Acesta tăcea, privindu-l; două încreţituri adânci, batjocoritoare, îi brăzdau faţa mare, la colţul gurii. Şi cum Du Poizat făcea pe indiferentul, bănui că cei doi se văzuseră dis-de-dimineaţă; mai cu seamă că domnul Kahn nu avusese grija să pară mirat dând cu ochii de subprefect. Unul urmase să vină la Consiliul de stat, celălalt să dea o fugă în strada Marbeuf. În felul acesta puteau fi siguri că aveau să pună mâna pe dânsul.

— Vrei să-mi spui ceva? întrebă Rougon, cu o înfăţişare liniştită.

— Să nu mai vorbim de asta, scumpe prietene! zise deputatul. Ai destule pe cap. N-o să fac, desigur ca alţii, într-o asemenea zi să te mai chinuiesc şi eu cu necazurile mele.

— Nu te mai sfii, spune tot.

— Ei bine! e vorba de afacerea mea, ştii, de afurisita aceea de concesiune... Mă bucur chiar că e şi Du Poizat aici. Poate să ne dea unele lămuriri.

Şi expuse pe îndelete în ce stadiu se afla afacerea. Era vorba de o cale ferată, de la Niort la Angers, al cărei proiect îl legăna în minte de trei ani. Adevărul era că această cale ferată trecând prin Bressuire, unde avea nişte mari furnale,

le înzecea valoarea; până în acel moment, transportul fiind anevoios, întreprinderea lucra pe sponci. În afară de aceasta, executarea proiectului îndreptăţea speranţa unor combinaţii foarte productive. De aceea domnul Kahn desfăşură o activitate foarte vie pentru a obţine concesiunea; Rougon îl sprijinea cu toată energia şi concesiunea i s-ar fi aprobat, dacă tocmai atunci domnul de Marsy, ministrul de Interne, supărat că nu fusese băgat şi el în combinaţia în care adulmeca posibilitatea unor matrapazlâcuri minunate şi foarte ahtiat pe de altă parte să-i facă în ciudă lui Rougon, n-ar fi combătut proiectul, punând în mişcare toată înalta sa influenţă. Cu îndrăzneala care îl făcea atât de temut, el reuşise ca ministrul Lucrărilor Publice să ofere concesiunea directorului acelei *Compagnie de l'Ouest* şi răspândea zvonul că numai această *Compagnie de l'Ouest* ar putea duce la bun sfârşit ramificaţia de cale ferată ale cărei lucrări reclamau garanţii serioase. Domnul Kahn era ca şi jefuit. Căderea de la putere a lui Rougon însemna pentru dânsul o adevărată ruină.

— Am aflat ieri, zise el, că un inginer de la *Campagnie de l'Ouest* a fost însărcinat să studieze un alt traseu... Ţi-a ajuns ceva la ureche despre asta, Du Poizat?

— Da, desigur, răspunse subprefectul. Studiile au şi început... Se caută să se evite cotul pe care-l propunea proiectul tău, în vederea trecerii liniei prin Bressuire. Noua cale ferată va tăia drept prin Parthenay şi prin Thouars.

Deputatul făcu o schimă de descurajare.

— Adevărată persecuţie, îngână el. Ce le-ar strica lor dacă ar trece prin faţa uzinei mele?... Dar voi protesta, voi face un memoriu împotriva traseului lor... Mă întorc la Bressuire cu dumneata.

— Nu, nu mă aştepta, zise Du Poizat zâmbind. Se pare că îmi voi da demisia.

Domnul Kahn se lăsă în fotoliul său, ca sub lovitura unei supreme catastrofe. Îşi freca barba ca o salbă cu amândouă mâinile, se uita la Rougon cu înfăţişarea omului care se roagă fierbinte să nu fie părăsit. Acesta nu mai scotocea dosarele. Cu coatele pe birou, asculta.

— Îmi ceri un sfat, da? rosti în cele din urmă cu un glas aspru. Ei bine, faceţi-vă morţi în păpuşoi, bunii mei prieteni; faceţi tot ce puteţi ca lucrurile să stea pe loc şi aşteptaţi până o să venim iar în fruntea bucatelor... Du Poizat îşi va da demisia, fiindcă altfel au să i-o impună ei, în cel mult cincisprezece zile. În ce te priveşte, Kahn, adresează-te în scris împăratului, împiedică prin orice mijloace ca concesiunea să fie acordată acelei *Compagnie de l'Ouest.* N-ai s-o obţii, fără îndoială, dar atâta vreme cât nu va fi a nimănui, va putea fi a dumitale, mai târziu.

Şi fiindcă cei doi strâmbară din nas, Rougon reluă mai brutal:

— Cu atâta doar vă pot ajuta. Sunt la pământ, daţi-mi răgaz să-mi vin în fire... Par în adevăr atât de trist? Nu, nu-i aşa? Ei bine, faceţi-mi plăcerea de a nu părea că mă petreceţi la groapă... Cât despre mine, sunt încântat că reintru în viaţa privată. În sfârşit, voi putea să mă odihnesc şi eu puţin!

Respiră adânc încrucişându-şi braţele, legănându-şi trupul mare. Iar domnul Kahn încetă să mai vorbească de calea lui ferată. Arboră acelaşi aer degajat ca şi Du Poizat, încercând să pară un om cu totul fără griji. Delestang atacase un alt cartonier; făcea, îndărătul jilţurilor, atât de puţin zgomot că s-ar fi zis că-i foşnetul uşor al unui cârd de şoareci lăsaţi în voia lor printre dosare. Soarele bătea în covorul roşu şi revărsa pe un colţ al biroului un mănunchi de lumină gălbuie, în care lumânarea continua să ardă, palidă de tot.

Între timp se încinsese o convorbire plăcută, intimă. Rougon, care lega iar pachete, îi încredinţa că politica nu i se potrivea. Surâdea cu bunătate şi pleoapele îi recădeau obosite peste flacăra ochilor. Ar fi vrut să aibă întinderi imense de ogoare, să scormonească, să lucreze în voie pământul, să crească vite, cai, boi, oi, câini peste care să fie stăpân absolut., şi povesti că altădată, la Plassans, pe când era doar un neînsemnat avocat de provincie, cea mai mare plăcere a lui era să plece în bluză la vânătoare, stând zile întregi în trecătoarea la Seille, unde împuşca vulturi.

Zicea că era ţăran, că bunicul său scormonise pământul. Apoi făcu pe omul scârbit de lume. Puterea îl plictisea. Se hotărâse să-şi petreacă vara la ţară. Niciodată nu se simţise aşa de uşor ca în acea dimineaţă; şi ridicându-şi zdravăn umerii lui puternici părea că ar fi aruncat jos o povară.

— Ce leafă aveai ca preşedinte? Optzeci de mii de franci? întrebă domnul Kahn.

Răspunse da, cu un semn din cap.

— Nu-ţi vor mai rămâne decât cei treizeci de mii de franci ca senator.

Ce-i păsa! Trăia cu o nimica toată; nu ştia ce-i viciul, asta era adevărat. Nici jucător de cărţi, nici crai, nici mâncăcios. Visa să fie stăpân, acasă la el, atâta tot. Şi în mod fatal reveni la ideea unei ferme, în care toate dobitoacele să-i dea ascultare. Idealul său era să aibă un bici şi să comande, să fie mai mare peste toţi, cel mai inteligent şi cel mai puternic. Încetul cu încetul, se însufleţi, vorbi de vite ca şi cum ar fi vorbit de oameni, zicând că mulţimile nu ştiu decât de ciomag, pe când ciobanii îşi mână turmele lor azvârlind în ele numai cu pietre. Se transfigura tot: buzele lui groase, plesnind de dispreţ, întreaga lui faţă care mustea de forţă. În pumnul său închis, frământa un dosar, pe care era gata-gata să-l arunce în capul domnului Kahn şi al domnului Du Poizat, îngrijoraţi şi sfioşi în faţa acestei neaşteptate izbucniri de mânie.

— Împăratul s-a purtat foarte rău, mormăi Du Poizat.

Într-o clipă, Rougon se linişti. Faţa îi era pământie, se moleşi, greoi ca un obez. Începu să-l ridice în slavă pe împărat lăudându-l peste măsură: că ar fi o inteligenţă puternică, un spirit de o profunzime de necrezut. Du Poizat şi domnul Kahn îşi aruncară câte o privire. Dar Rougon exagera mai departe, vorbind despre devotamentul său, spunând cu o mare umilinţă că se simţise întotdeauna mândru de a fi un simplu instrument în mâinile lui Napoleon al III-lea. În cele din urmă, chiar îl scoase din răbdări pe Du Poizat, tânăr de o vioiciune supărătoare. Şi se încinse o ceartă. Du Poizat aminti cu amărăciune despre ceea ce Rougon şi el făcuseră pentru Imperiu între 1848 şi 1851, pe

când crăpau de foame la doamna Mélanie Correur. Pomeni de zilele straşnice, mai cu seamă din primul an, de zilele când băteau noroaiele Parisului, pentru a aduna adepţi. Mai târziu îşi puseseră pielea în saramură de zeci şi zeci de ori. Oare nu Rougon luase în stăpânire Palatul Bourbon, în dimineaţa zilei de 2 decembrie, în fruntea unui regiment de linie? La jocul ăsta, se plătea cu capul. Şi astăzi, îi sacrificau, victimă a unei intrigi de curte. Dar Rougon protesta: nu era sacrificat; se retrăgea din motive personale. Apoi, cum Du Poizat, din cale-afară de pornit, îi făcea pe cei de la Tuileries „porci”, în cele din urmă îi închise gura bătând puternic cu pumnul în biroul de palisandru care trosni.

— E o prostie! rosti el simplu.

— Ai ajuns cam prea departe, şopti Kahn.

Delestang, foarte palid, se ridicase în picioare, îndărătul fotoliilor. Deschisese încetişor uşa să se uite dacă nu cumva asculta cineva. Dar nu văzu în vestibul decât silueta înaltă a lui Merle care, întors cu spatele, părea o întrupare a discreţiei. Vorbele lui Rougon îl făcuseră să roşească pe Du Poizat care tăcu, dezmeticit, mestecându-şi îmbufnat ţigara de foi.

— Fără îndoială, împăratul are în jurul lui oameni de proastă calitate, reîncepu Rougon după o oarecare tăcere. Mi-am luat îngăduinţa să i-o spun şi el a zâmbit. A binevoit chiar să glumească, adăugând că nici cei din jurul meu nu sunt mai cumsecade decât ai lui.

Du Poizat şi domnul Kahn începură să râdă în silă. Găsiră că vorba era de duh.

— Dar, o repet, urmă Rougon pe un ton deosebit, plec de bunăvoie. Dacă veţi fi întrebaţi, voi care-mi sunteţi prieteni, precizaţi că ieri seară încă puteam să-mi retrag demisia… Dezminţiţi de asemenea flecărelile care circulă cu privire la acea chestiune Rodriguez din care se face, se pare, un întreg roman. S-a întâmplat ca, în această privinţă, să fiu în dezacord cu majoritatea Consiliului de stat şi au avut loc, desigur, fricţiuni care au grăbit retragerea mea… Dar aveam motive mai vechi şi mai serioase. Mă hotărâsem mai

demult să părăsesc înalta situaţie pe care o datoram bunăvoinţei împăratului.

Rosti toată această tiradă însoţind-o cu un gest al mâinii drepte de care abuza când vorbea la Cameră. Aceste explicaţii erau evident destinate publicului. Domnii Kahn şi Du Poizat, care îl cunoşteau pe Rougon al lor, încercară prin fraze iscusite să afle adevărul adevărat. Ilustrul, cum îl numeau în intimitate, era silit de împrejurări să joace pe sârmă. Abătură conversaţia asupra politicii în general. Rougon luase peste picior regimul parlamentar pe care-l numea „bălegarul mediocrităţilor”. Camera, după părerea lui, se mai bucura încă de o libertate absurdă. Se vorbea acolo mult prea mult. Franţa trebuia să fie condusă de o maşină bine pusă la punct, cu împăratul în vârf, cu corpurile legislative şi funcţionarii dedesubt, reduşi la rolul de şuruburi. Râdea şi bustul îi sălta, în timp ce expunea toate consecinţele sistemului său, într-un acces de dispreţ împotriva imbecililor care cer guverne tari.

— Dar, întrerupse domnul Kahn, împăratul în vârf şi toţi ceilalţi jos, nu-i plăcut decât pentru împărat aşa ceva!

— Când începi să te plictiseşti, pleci, zise liniştit Rougon.

Zâmbi, apoi adăugă:

— Aştepţi să fie iar plăcut şi revii.

Urmă o îndelungată tăcere. Domnul Kahn începu să-şi frece barba ca o salbă, satisfăcut, ştiind bine ce voia să afle. În ajun, la Cameră, ghicise când insinuase că Rougon, văzându-şi creditul zdruncinat la Tuileries, ieşise el singur în întâmpinarea dizgraţiei, ca să facă apoi pe omul nou: afacerea Rodriguez îi oferea un minunat prilej să cadă de la putere cu obrazul curat.

— Şi ce se spune? întrebă Rougon ca să rupă tăcerea.

— Eu, abia am sosit, răspunse Du Poizat. Totuşi, adineauri, într-o cafenea, un domn decorat aproba din toată inima retragerea dumitale.

— Ieri, Béjuin, era foarte supărat, declară la rândul său domnul Kahn. Béjuin ţine la tine. E un băiat cam molâu, dar de temei… Acest La Rouquette mi-a părut şi el foarte cumsecade. Te vorbeşte numai de bine.

Şi conversaţia continuă despre unii şi despre alţii. Rougon, nestingherit de fel, punea întrebări şi din răspunsurile deputatului avea un raport exact; acesta îi oferi cu multă bunăvoinţă datele cele mai precise asupra atitudinii Corpului legislativ în privinţa sa.

— Chiar astăzi după prânz, întrerupse Du Poizat, supărat că nu putea să dea şi el vreo lămurire, mă voi plimba prin Paris şi mâine dimineaţă, înainte de a te da jos din pat, îţi voi spune multe.

— A, uitam, exclamă domnul Kahn râzând, uitam să vă vorbesc de Combelot!... Nu, niciodată n-am văzut un om mai nedumerit...

Dar se opri când Rougon îi făcu semn cu ochiul arătându-i spatele lui Delestang, care urcat în acea clipă pe un scaun, era ocupat să scoată de deasupra unei biblioteci nişte ziare îngrămădite claie peste grămadă. Domnul de Combelot se căsătorise cu o soră a lui Delestang. După ce Rougon căzuse în dizgraţie, acesta din urmă se simţea stingherit de rudenia sa cu un şambelan; şi, vrând să mai dovedească şi oarecare îndrăzneală, se întoarse şi zise cu un zâmbet în colţul gurii:

— De ce nu continuaţi?... Combelot e un prost. Hai? Cum? Mi-a scăpat vorba din gură!

Această uşoară execuţie din partea unui cumnat, îi înveselise grozav pe cei de faţă. Delestang, bucuros de succesul repurtat, împinse lucrurile până la a-şi bate joc de barba lui Combelot, acea faimoasă barbă neagră, aşa de vestită printre femei. Apoi, fără legătură, rosti grav aceste vorbe, aruncând un maldăr de jurnale pe covor:

— Ceea ce îi întristează pe unii, stârneşte bucuria altora.

Acest adevăr aduse în conversaţie numele domnului de Marsy. Rougon, cu capul în jos, cufundat parcă în adâncul unui portofoliu, căruia îi examina fiecare despărţitură, îşi lăsă prietenii să-şi verse năduful. Vorbeau despre de Marsy cu pornirea furioasă cu care oamenii politici se năpustesc asupra unui adversar. Cuvintele grosolane, acuzaţiile mârşave, păţaniile adevărate, dar exagerate până la minciună, cădeau ca o ploaie repede. Du Poizat, care-l

cunoscuse pe de Marsy, altădată, înainte de Imperiu, îi încredinţa că pe atunci era întreţinut de amanta sa, o baroneasă căreia îi mâncase diamantele în trei luni. Domnul Kahn pretindea că nu era afacere mârşavă în Paris, în care de Marsy să nu-şi vâre mâna. Şi se întărâtau unul pe altul şi scoteau la iveală fapte din ce în ce mai tari: de Marsy luase mită de la o întreprindere minieră, un milion cinci sute de mii de franci; îi dăruise, luna trecută, o casă boierească scumpei sale Florence, de la Bouffes[8], un fleac de şase sute de mii de franci, partea lui de şperţuială dintr-o afacere cu acţiunile drumului de fier din Maroc; în sfârşit, acum aproape opt zile afacerea formidabilă cu canalurile egiptene lansată de creaturile lui, se prăbuşise într-un imens scandal, îndată ce acţionarii aflaseră că de doi ani de când ei depuneau vărsăminte nu se dăduse nicio lovitură de cazma. Apoi, se năpustiră şi asupra persoanei lui, dându-şi osteneala să reducă la cele mai mici proporţii figura lui distinsă de aventurier elegant, pomenind de bolile vechi care aveau să-i joace mai târziu festa; ajunseră să se lege până şi de colecţia de tablouri pe care o înjgheba pe atunci.

— E un bandit dublat de un mare sforar, hotărî în cele din urmă Du Poizat.

Rougon ridică încet capul. Îşi căscă ochii săi mari asupra celor două făpturi.

— A, aţi cam luat-o razna, zise el. Marsy îşi vede de treburile lui, vezi bine, cum umblaţi şi voi să vă vedeţi de alte voastre... Nu mă înţeleg cu el deloc. Dacă aş putea într-o zi să-i frâng inima, i-aş frânge-o cu plăcere. Dar toate astea pe care le spuneţi voi, nu-l împiedică pe Marsy să aibă destulă forţă. Să nu-i vină o dată poftă, că face o singură îmbucătură din voi amândoi, ţineţi minte ce vă spun.

Şi întinzându-şi braţele şi picioarele părăsi fotoliul, obosit de atâta stat jos. Apoi adăugă, într-un larg căscat:

— Mai cu seamă că, dragii mei prieteni, acum nu mă mai

[8] Opera comică (n.t.).

pot pune cruciş şi curmeziş să vă ocrotesc.

— A, dacă ai vrea, şopti Du Poizat cu un surâs subţirel, l-ai putea doborî la pământ pe Marsy. Ai doar aici câteva hârtii pe care el le-ar plăti oricât de scump... Uite, colo, dosarul Lardenois, această aventură în care a jucat un rol atât de ciudat. Îmi aduc aminte de o scrisoare a lui, foarte curioasă, pe care ţi-am adus-o chiar eu, cândva.

Rougon se dusese să arunce în cămin hârtiile cu care încetul cu încetul umpluse coşul. Cupa de bronz nu-i mai era de ajuns.

— Să-l strângi de gât, da; dar nu să-l zgârii, zise el dând cu dispreţ din umeri. Toată lumea are scrisori de astea idioate care încurcă sertarele altora!

Şi luă scrisoarea, îi dădu foc cu lumânarea, apoi o folosi ca pe un chibrit să aprindă hârtiile îngrămădite în cămin. Rămase acolo o clipă, stând pe vine, mătăhălos, ca să supravegheze foile în flăcări care se rostogoleau până la covor. Câteva acte groase se înnegriseră, se suceau şi se răsuceau ca nişte foiţe subţiri de plumb; scrisorile, bucăţele de hârtie mototolite şi mânjite de un scris urât, ardeau cu limbi de flăcări subţiri, albăstrii; iar în jarul încins, în mijlocul unei pălălăi de scântei, frânturi mistuite de foc rămâneau intacte, cu slova citeaţă încă.

În acel moment uşa se deschise în toată lărgimea ei.

O voce spunea râzând:

— Bine, bine, te înţeleg, Merle... Sunt dintr-ai casei. Dacă nu-mi dai voie să intru pe aici, voi ocoli prin sala de şedinţe, vezi bine!

Era domnul d'Escorailles, pe care Rougon îl numise, de şase luni, auditor la Consiliul de stat[9]. O ţinea la braţ pe drăguţa doamnă Bouchard, cu obrajii rumeni, înfloritoare de sănătate, într-o toaletă luminoasă de primăvară.

— Ei, asta-i bună! Femei mai lipseau! mormăi Rougon.

Nu plecă de lângă cămin imediat. Rămase locului, jos, cu mâna pe lopăţică sub care înăbuşea flacăra, de frica

[9] Funcţionar la Consiliul de stat sau la o altă instituţie, ca să facă acolo practică şi să dobândească cunoştinţe, înainte de a fi numit în grad mai mare (n.t.).

incendiului. Îşi ridică faţa largă; avea un aer posomorât. Domnul d'Escorailles nu-şi pierdu cumpătul. El şi tânăra doamnă, apărând în prag, încetaseră să-şi mai surâdă, luând o înfăţişare potrivită împrejurării.

— Iubite maestre, îţi aduc pe una dintre prietenele dumitale care ţinea cu tot dinadinsul să-şi arate părerea de rău... Am citit *Monitorul* azi dimineaţă...

— Aţi citit *Monitorul,* voi de colo, bombăni Rougon care se hotărî în sfârşit să se scoale în picioare.

Dădu cu ochii de o persoană pe care n-o văzuse încă şi îngână după ce clipise din ochi:

— Ah! domnul Bouchard.

Era soţul, în adevăr. Intrase şi el, ascuns de fustele soţiei sale, tăcut şi demn. Domnul Bouchard avea şaizeci de ani, capul alb de-a binelea, ochiul stins, faţa veştejită de cei douăzeci şi cinci de ani de serviciu administrativ. El nu scoase nicio vorbă. Cu înfăţişarea unui om pătruns adânc de gravitatea situaţiei, luă mâna lui Rougon, i-o scutură, de sus în jos, cu energie.

— Ei bine! rosti acesta din urmă, e foarte drăguţ din partea dumneavoastră că aţi venit cu toţii să mă vedeţi; numai că, naiba să mă ia, mă simt foarte stingherit... În sfârşit, luaţi loc în partea asta... Du Poizat, dă-i fotoliul dumitale doamnei.

Întorcându-se îi apăru înaintea ochilor colonelul Jobelin.

— Şi dumneata, colonele! exclamă el.

Uşa rămase deschisă. Merle nu-l putuse opri pe colonelul, care se urcase pe scară în urma soţilor Bouchard, ţinându-şi de mână fiul, un mare ştrengar de cincisprezece ani, pe atunci elev în clasa a cincea la liceul Louis-le-Grand.

— Am ţinut să vi-l aduc pe Auguste, zise el. Prietenul la nevoie se cunoaşte... Auguste, strânge mâna.

Dar tocmai în clipa aceea Rougon se repezi spre intrare, vociferând:

— Închide uşa, Merle! Bagă-ţi minţile în cap! O să intre tot Parisul!

Uşierul se ivi cu faţa calmă, zicând:

— Acuma v-au văzut, domnule preşedinte!

Şi se dădu la o parte lăsându-i să treacă pe soţ!! Charbonnel. Veneau cot la cot, fără să-şi fi dat braţul, suflând din greu, trişti, speriaţi. Vorbiră deodată amândoi:

— Am văzut *Monitorul!...* Ah! ce veste! Cât de supărată trebuie să fie mama dumitale! Şi noi, în ce tristă situaţie ne aflăm!

Aceştia, mai naivi decât ceilalţi, se şi grăbiră să-şi expună măruntele lor treburi. Rougon îi potoli însă. Împinse zăvorul de sub broasca uşii, mormăind că acum putea să fie închisă. Văzând că niciunul dintre prieteni nu părea hotărât să plece, se resemnă, continuând să lucreze în prezenţa celor nouă persoane care îi umpleau. cabinetul. Strămutarea hârtiilor de la locul lor răsturnase casa cu fundul în sus, în cele din urmă. Pe covor, dosarele rămăseseră răvăşite într-o asemenea neorânduială încât colonelul şi domnul Bouchard, care voiră să se ducă la o fereastră, trebuiră să păşească cu foarte mare băgare de seamă să nu distrugă cine ştie ce documente importante. Toate scaunele erau ocupate de pachete legate cu sfoară, numai doamna Bouchard putuse să se aşeze pe un fotoliu rămas liber; ea surâdea atenţiilor curtenitoare ale domnului Du Poizat şi ale domnului Kahn, în timp ce domnul d’Escorailles, negăsind un scăunaş, îi vârî binişor sub picioare o mapă albastră, groasă, umplută cu scrisori. Sertarele biroului, răsturnate într-un colţ, îngăduiră perechii Charbonnel să se aşeze o clipă ghemuiţi, să-şi mai tragă puţin sufletul; în timp ce tânărul Auguste, încântat de această harababură scotocea peste tot, dispărând pe după mormanele de dosare, în mijlocul cărora Delestang părea că se retrăsese ca îndărătul unor metereze. Acesta din urmă aruncând jos ziarele din bibliotecă făcea atâta praf, încât pe doamna Bouchard o apucă chiar o uşoară tuse.

— Faceţi rău că staţi în asemenea murdărie, zise Rougon, ocupat cu golirea cartoanelor de care, la rugămintea lui, Delestang nu se atinsese.

Dar tânăra doamnă, rumenă de tot după ce tuşise, îl asigură că se simţea foarte bine şi că pălăria ei ducea casă bună cu praful. Şi banda musafirilor începu să-i prezinte

condoleanţe. Împăratului, într-adevăr, nu-i păsa de fel de treburile patriei, de vreme ce-şi pleca urechea la vicleniile unor personaje atât de puţin demne de încrederea sa. Franţa încerca o pierdere. De altminteri, aşa se întâmplă totdeauna: o mare inteligenţă nu se poate să nu coalizeze împotriva ei toate mediocrităţile.

— Cârmuitorii sunt ingraţi, declară domnul Kahn.

— Cu atât mai rău pentru dânşii, zise colonelul. Lovind în slujitorii lor devotaţi, îşi taie singuri craca de sub picioare.

Dar domnul Kahn ţinu să aibă ultimul cuvânt. Se întoarse către Rougon:

— Când un om ca dumneata cade, e un doliu obştesc.

Banda aprobă.

— Da, da, un doliu obştesc!

Sub şuvoiul brutal al acestor laude, Rougon ridică deodată capul. Pe obrajii lui posomorâţi licări o lumină şi pe toată faţa i se întinse un zâmbet, stăpânit, de plăcere. Era mândru de forţa sa, ca o femeie de farmecul ei; îi plăcea să primească linguşirile în faţă; avea obrazul destul de gros ca să nu-l zgârie vorbele măgulitoare ale nici unui lingău. Era limpede totuşi că prietenii săi nu mai încăpeau unii de alţii; se urmăreau cu ochi pânditori, căutând să treacă fiecare înaintea celuilalt, ferindu-se să vorbească tare. Acum când ilustrul părea îmblânzit, era timpul să se grăbească să smulgă de la dânsul o făgăduială. Şi colonelul se hotărî cel dintâi. Şi îl luă spre o fereastră pe Rougon, care îl urmă supus, cu un dosar sub braţ.

— Te-ai gândit la mine? îl întrebă încetişor cu un surâs de prietenie.

— Desigur. Mi s-a făgăduit şi acum patru zile că ai să fii numit comandor[10]. Numai că astăzi, îţi închipui, mi-e cu neputinţă să-ţi dau toate asigurările... Mă tem, îţi mărturisesc, mă tem... dizgraţia mea are să se răsfrângă şi asupra prietenilor mei.

Colonelului începură să-i tremure buzele de emoţie. Îngăimă că trebuie să lupte, că va lupta şi dânsul. Apoi,

[10] Comandor al Legiunii de Onoare (n.t.).

deodată se întoarse şi strigă:

— Auguste!

Puştiul, care umbla de-a buşilea pe sub birou, căutând să descifreze titlurile dosarelor, ceea ce îi îngăduia să arunce câte o privire iscoditoare asupra ghetelor mici, cu nasturi, ale doamnei Bouchard, veni fuga.

— Uite-l şi pe năzdrăvanul meu! reluă conversaţia colonelul cu jumătate de gură. Ştii, trebuie să-l căpătuiesc şi pe ţingăul ăsta în curând. Mă bizui pe sprijinul dumitale. Şovăiesc încă între magistratură şi administraţie... Strânge-i mâna, Auguste, ca să nu te uite bunul tău prieten.

După ce îşi muşcase încet şi des mănuşa, de nerăbdare, doamna Bouchard, poruncindu-i cu o privire domnului d'Escorailles să o urmeze, se sculase şi se apropiase de fereastra din stânga. Soţul ei stătea acolo mai de mult, sorbea din ochi priveliştea, rezemat cu coatele de pervaz. În faţă, frunzele castanilor mari din grădina Tuileries fremătau în plină zăpuşeală; între pont Royal şi pont de la Concorde, Sena îşi rostogolea apele albastre, pe care lumina soarelui presăra fluturaşi de aur.

Doamna Bouchard se întoarse deodată, strigând:

— Hei, domnule Rougon, vino să vezi!

Şi cum Rougon se grăbea să-l părăsească pe colonel şi să o asculte, Du Poizat, care o urmărise pe tânăra doamnă, se retrase discret, ducându-se spre domnul Kahn la fereastra din mijloc.

— Ia te uită la luntrea aceea, încărcată cu cărămizi, care era cât pe ce să se dea la fund, începu doamna Bouchard.

Rougon rămase locului, cu bunăvoinţă, în plin soare, până ce domnul d'Escorailles, îmboldit de o altă privire a tinerei doamne îi zise:

— Domnul Bouchard vrea să-şi dea demisia. L-am adus să-l convingeţi că rău face.

Domnul Bouchard căuta să explice că nedreptăţile îl revoltau.

— Da, domnule Rougon, am început prin a fi copist la Interne şi am ajuns în postul de şef de birou, fără să datorez ceva nici favorii, nici intrigii... Sunt şef de birou din

47. Ei bine, postul de şef de secţie a fost de cinci ori vacant, de patru ori sub Republică şi odată sub Imperiu, fără ca ministrul să se fi gândit la mine, care aveam drepturi ierarhice... Acum, dumneata n-o să mai fi acolo, să-ţi ţii făgăduiala dată şi prefer să-mi înaintez demisia.

Rougon trebui să-l liniştească. Postul nici acum nu fusese dat altuia; dacă îl va scăpa din mână şi de data aceasta, va fi pierdut încă o ocazie bună, dar o ocazie care se va mai întoarce, desigur. Apoi, prinse amândouă mâinile doamnei Bouchard, făcându-i complimente, cu un aer părintesc. În casa şefului de birou găsise o bună primire, când sosise întâia oară la Parte Acolo îl întâlnise pe colonel, văr primar cu şeful de birou. Mai târziu, când domnul Bouchard îl moşteni pe tatăl său, la cincizeci şi patru de ani, şi se simţi deodată muşcat de dorinţa însurătorii, Rougon servi ca martor doamnei Bouchard, născută Adèle Desvignes o domnişoară foarte bine crescută, dintr-o onorabilă familie din Rambouillet. Şeful de birou dorise să-şi ia de soţie o fată din provincie, fiindcă ţinea la cinstea lui. Adèle, blondă, mică, nostimă, cu naivitatea puţin searbădă a ochilor săi albaştri, era la al treilea amant, în ce! de al patrulea an de căsătorie.

— În chestia asta, nu te frământa degeaba, zise Rougon continuând să-i strângă palmele în mâinile sale mari. Ştii doar că fac tot ceea ce vrei... Jules îţi va da de ştire zilele acestea care-i situaţia.

Şi îl luă deoparte pe domnul d'Escorailles, să-i anunţe că chiar dimineaţa îi scrisese tatălui său, ca să-l liniştească. Tânărul auditor trebuia să rămână netulburat la locul său. Familia d'Escorailles era una dintre cele mai vechi familii din Plassans, unde se bucura de stima obştească. Rougon, care altădată îşi târâse ghetele scâlciate prin faţa locuinţei bătrânului marchiz, tatăl lui Jules, se simţea mândru să-l ia sub protecţia lui pe acest tânăr. Familia păstra un cult pios pentru Henric al V-lea, dar îngăduia ca vlăstarul ei să se dea de partea Imperiului. Se vădea astfel ticăloşia vremii.

La fereastra din mijloc, pe care o deschiseseră pentru ca să se izoleze de-a binelea, domnii Kahn şi Di Poizat stăteau

de vorbă privind în depărtare acoperişurile palatului Tuileries, ce păreau albastre în pulberea aurie a soarelui. Se iscodeau unul pe altul, îşi aruncau vorbe despărţite prin tăceri lungi. Rougon prea le punea toate la inimă. N-ar fi trebuit să se sinchisească de afacerea Rodriguez care se putea aşa de uşor aranja. Apoi, cu ochii pierduţi, domnul Kahn şopti, ca şi cum ar fi vorbit singur:

— Ştii când cazi, dar nu se ştie dacă te mai ridici.

Du Poizat se făcu a nu auzi. Şi după lungă vreme spuse:

— Oh! e foarte puternic.

Deputatul se întoarse deodată şi îi vorbi foarte repede, zicându-i de la obraz:

— Acuma, rămâne între noi, mă tem să nu i se întâmple ceva rău. Se joacă cu focul... Negreşit, îi suntem prieteni, nu poate fi vorba să-l părăsim. Vreau să spun numai că nu s-a gândit de fel la noi, în toată povestea asta... În ce mă priveşte, de pildă, atâtea afaceri mari, mari de tot, mi le-a dat de râpă prin această ispravă a lui. N-ar avea dreptul să se supere pe mine, nu-i aşa? dacă m-aş duce acum să cer ajutorul altcuiva, căci, vezi bine, nu sufăr numai eu, ci şi populaţia, publicul.

— Să cerem ajutorul altcuiva, repetă Du Poizat cu un zâmbet.

Dar celălalt, apucat subit de mânie, mărturisi adevărul adevărat:

— Nu se poate una ca asta!... Afurisitul ăsta te pune rău cu toată lumea. Dacă faci parte din banda lui, te cunosc toţi ca pe un cal breaz şi porţi toate ponoasele.

Se linişti, oftând, privind înspre Arcul de Triumf al cărui bloc de piatră cenuşie ieşea la iveală din masa de verdeaţă de la Champs-Elysées. Şi reîncepu, lăsând-o mai moale:

— Ce să-ţi mai spun? în ce mă priveşte, sunt statornic în prietenie şi devotat până la prostie.

Colonelul care se apropiase în spatele lor în ultima clipă, interveni cu glasul său de militar:

— Statornicia în prietenie este drumul onoarei.

Du Poizat şi domnul Kahn se dădură la o parte, făcând loc colonelului care continuă:

— Rougon contractează acum o obligaţie faţă de noi. Rougon nu îşi mai aparţine.

Vorba aceasta avu un foarte mare succes. Da, fără îndoială, Rougon nu îşi mai aparţinea. Trebuia să i se spună limpede, pentru ca să înţeleagă ce datorie avea faţă de cei din jur. Tustrei coborâră glasul, uneltind tainic, împărţindu-şi speranţe. Din când în când se întorceau, aruncau câte o privire în încăperea largă, ca să observe dacă vreunul dintre prieteni nu-l acapara cumva prea îndelungată vreme pe ilustrul om.

În clipa aceea ilustrul aduna toate dosarele, continuând să stea de vorbă cu doamna Bouchard. Între timp, în colţul unde tăcuseră până atunci, stingheriţi, soţii Charbonnel începuseră să se certe. În două rânduri încercaseră să pună şi ei mâna pe Rougon, care se lăsase răpit de colonel şi de tânăra doamnă. În cele din urmă, domnul Charbonnel îi dădu ghes soţiei sale să se apropie de el.

— Astăzi dimineaţă, îngăimă ea, am primit o scrisoare de la mama dumitale…

Rougon nu-i dădu răgaz să isprăvească. Îi conduse cu destul calm pe soţii Charbonnel spre fereastra din dreapta, uitând încă o dată de dosare:

— Am primit o scrisoare de la mama dumitale, repetă doamna Charbonnel.

Şi dădu să i-o citească, dar el i-o luă, parcurgând-o dintr-o aruncătură de ochi. Charbonnelii, vechi negustori de ulei din Plassans, erau protejaţii doamnei Félicité, cum i se zicea, în orăşelul ei, mamei lui Rougon. Ea le dăduse o recomandaţie către fiul său, cu privire la o cerere pe care Charbonnelii o prezentaseră la Consiliul de stat. Unul dintre verii lor, un oarecare Chevassu, avocat în Faverolles, capitala unui departament învecinat, murise lăsând o avere de cinci sute de mii de franci călugăriţelor din comunitatea Sfintei Familii. Charbonnelii, care nu contaseră niciodată pe această moştenire, ajungând deodată moştenitori prin moartea fratelui defunctului testator, se prinseră că era la mijloc o captaţie; şi cum comunitatea cerea Consiliului de stat să i se dea autorizaţia de a accepta legatul, ei îşi

părăsiră vechea lor locuinţă din Plassans, alergară la Paris să se instaleze în strada Jacob, la hotelul Périgord, pentru ca să urmărească de aproape chestiunea. Şi lucrurile se tărăgăneau de şase luni.

— Ne-am întristat foarte tare, suspină doamna Charbonnel, pe când Rougon citea scrisoarea. Eu nu voiam să aud de acest proces. Dar domnul Charbonnel îmi împuia urechile că sprijinindu-ne dumneata, mergem la sigur, că e de ajuns să spui doară o vorbă, ca cele cinci sute de mii de franci să intre în buzunarul nostru... Nu-i aşa, domnule Charbonnel?

Fostul negustor de ulei clătină cu desperare din cap.

— Era o sumă, continuă doamna, făcea să-ţi răvăşeşti viaţa... Că ne-am şi răvăşit viaţa de atunci! Dacă ai şti, domnule Rougon, că chiar ieri servitoarea de la hotel a refuzat să ne schimbe prosoapele murdare. Mie, care la Plassans am cinci dulapuri de rufărie! Şi continuă să se plângă amar de Parisul pe care nu-l putea suferi. Veniseră acolo pentru opt zile. Apoi, sperând să tot plece în fiecare săptămână, nu-şi aduseseră nimic. Cum situaţia asta nu mai lua sfârşit, ei ţineau morţiş să rămână în cameră mobilată, mâncând ceea ce îngrijitoarea se îndura să le servească, fără rufărie, aproape fără de-ale îmbrăcămintei. N-aveau nici măcar o perie, iar doamna Charbonnel îşi făcea coafura cu un pieptene rupt. Uneori, se aşezau pe micul lor cufăr şi plângeau de oboseală şi de mânie.

— Şi hotelul ăsta e frecventat de o lume cu o reputaţie aşa de proastă, mormăi domnul Charbonnel, făcând nişte ochi mari şi sfiicioşi. Stă unul tânăr lângă noi. Vai, ce-mi aud urechile...

Rougon îndoi la loc scrisoarea.

— Mama vă dă excelentul sfat să nu vă pierdeţi răbdarea. Nu pot decât să stărui să vă faceţi o nouă provizie de curaj... Afacerea voastră îmi pare că va avea sorţi de izbândă; dar acum, după ce am demisionat, nu îndrăznesc să vă făgăduiesc nimic.

— Plecăm din Paris mâine! exclamă doamna Charbonnel într-un acces de deznădejde.

Dar nu rostise bine aceste vorbe, că se îngălbeni îngrozitor. Domnul Charbonnel fu nevoit să o sprijine. Şi ei rămaseră locului o clipă, glasul le pierise parcă, buzele le tremurau şi privindu-se, erau gata să izbucnească amândoi în plâns. Parcă li se tăiaseră mâinile şi picioarele, le înfipsese cineva un cuţit în inimă, ca şi când cele cinci sute de mii de franci ar fi intrat în pământ în faţa lor.

Rougon continuă în chip mişcător:

— Aveţi de luptat cu un duşman foarte puternic. Monseniorul Rochart, episcopul de Faverolles, a venit în persoană la Paris să sprijine cererea călugăriţelor din comunitatea Sfintei Familii. Dacă nu intervenea el, de mult aţi fi avut câştig de cauză. Clerul e din nenorocire foarte puternic astăzi... Dar las aici o grămadă de prieteni, sper să pot lucra, nu spun însă mai mult. Aţi aşteptat atâta timp încât, dacă plecaţi mâine...

— Mai stăm, mai stăm, se grăbi să îngaime doamna Charbonnel. Ah! domnule Rougon, moştenirea asta o să ne mai coste încă foarte mult!

Rougon reveni plin de interes la hârtiile sale. Îşi plimbă o privire mulţumită împrejurul camerei, ca uşurat de o povară, nemaivăzând pe nimeni să-l mai poată trage la vreo fereastră; toată banda era cu botul pe labe. În câteva minute dovedi foarte mult spor la treabă. Avea o veselie specială a lui, o veselie brutală, luând lumea peste picior, răzbunându-se de toate plictiselile la care-l supuneau cei din jur. Timp de un sfert de oră se purtase cumplit cu prietenii săi, după ce le ascultase cu atâta bunăvoinţă toate palavrele. Mersese atât de departe, se purtase aşa de aspru cu drăguţa doamnă Bouchard, încât fără să înceteze a zâmbi, acesteia îi jucau ochii în lacrimi. Prietenii făcuseră haz, obişnuiţi cum erau cu aceste lovituri neaşteptate. Niciodată nu le mergeau mai bine afacerile decât în zilele când Rougon îi făcea de trei parale.

În acel moment se auzi o bătaie discretă la uşă.

— Nu, nu, nu deschide, îi strigă lui Delestang care îşi întrerupse treaba. Ce, îşi bat joc de mine! Mi-au făcut până acum capul calendar.

Şi cum zgâlţâiau uşa din ce în ce mai tare, Rougon mormăi printre dinţi:

— Ah! dacă rămâneam, cum l-aş mai fi dat afară pe Merle ăsta!

Ciocăniturile încetară. Dar, deodată, într-un colţ al cabinetului se deschise o uşă mică, lăsând să treacă o enormă fustă de mătase albastră care intra de-a-ndăratelea. Şi această fustă de culoare tare deschisă, împopoţonată de noduri de panglică, se opri locului o clipă, cu jumătate de trup în cameră, fără ca să se vadă restul O voce de femeie, subţirică de tot, vorbea repede de afară:

— Domnule Rougon! strigă doamna, arătându-şi în sfârşit faţa.

Era doamna Correur; purta o pălărie garnisită cu un buchet de trandafiri. Rougon înainta cu pumnii strânşi, furios, îşi plecă umerii ca sub o povară şi strânse mâna noii-venite, arcuindu-şi spatele.

— Îl întrebam pe Merle cum se simte aici, zise doamna Correur, sorbindu-l cu o privire duioasă pe matahala de uşier care stătea drepţi în faţa ei şi zâmbea. Şi eşti mulţumit de el, domnule Rougon?

— A, da, desigur, răspunse Rougon, prietenos.

Merle zâmbea, ca de obicei, spăsit, cu ochii înfipţi în gâtul gras al doamnei Correur. Ea se umfla în pene, potrivindu-şi cu mâna cârlionţii de pe tâmplă.

— Vasăzică te porţi bine băiete, reluă ea. Când îl căpătuiesc pe unul cu o slujbă, ţin ca toată lumea să fie mulţumită. Dacă ai nevoie de un sfat, treci pe la mine, dimineaţa, ştii, de la opt la nouă. Şi vezi-ţi de treabă.

Apoi intră în cabinet, adresându-se lui Rougon:

— Straşnici oameni militarii de pe vremuri.

Şi nu-l slăbi, îl cără după dânsa străbătând toată odaia cu paşi mărunţi, ducându-l la fereastră, în celălalt capăt. Îl cicăli pentru că nu deschisese. Dacă Merle nu găsea cu cale să o introducă pe uşa cea mică, ar fi stat deci să aştepte afară? Şi numai Dumnezeu ştie ce nevoie avea să-l vadă! Căci, în sfârşit, nu se putea ca el să plece fără să-i spună ce făcuse cu petiţiile ei. Scoase din buzunar un carneţel, foarte

de preţ, învelit în moar trandafiriu.

— Am citit *Monitorul* abia după prânz, zise ea. Am luat îndată o birjă... Ascultă, ce-ai făcut în privinţa doamnei Leturc, văduva căpitanului, care cere un debit de tutun? I-am făgăduit să-i dau un rezultat săptămâna viitoare... dar în legătură cu domnişoara aceea ştii, Herminie Billecoq, fostă elevă la Saint-Denis, pe care seducătorul ei, un ofiţer, se învoieşte s-o ia de nevastă, dacă un suflet nobil îi dă mai înainte dota reglementară. Ne gândisem că împărăteasa... Şi ce-i cu cererea doamnelor ălora, doamna Chardon, doamna Testanière, doamna Jalaquier care aşteaptă de atâtea luni?

Rougon răspundea tihnit, explica pricina întârzierilor, ajungea până la amănuntele cele mai minuţioase. Îi dădu totuşi a înţelege doamnei Correur că din clipa aceea trebuia să se bizuie mult mai puţin pe dânsul. Fapt care o întrista foarte tare. Era doar aşa de fericită să facă un serviciu! Cum avea s-o scoată la capăt cu toate aceste doamne? Şi începu a-i vorbi de situaţia ei personală, pe care Rougon o cunoştea bine. Îi repetă că era o Martineau, Martineau din Coulonges, o bună familie din Vendée, în care se puteau cita până la şapte notari din tată în fiu. Niciodată nu dădea o explicaţie precisă asupra numelui ei de Correur. La vârsta de 24 de ani fugise de acasă cu un măcelar, după ce se întâlnise cu el o vară întreagă sub un şopron. Tatăl ei se luptase cu moartea şase luni de zile, din pricina acestui scandal, o faptă îngrozitoare de care vorbea toată lumea dimprejur. De atunci, ea trăia la Paris, ca moartă pentru familia sa. De zeci de ori îi scrisese fratelui său, acum în fruntea biroului de notariat, dar nu căpătase de la dânsul niciun răspuns; şi ea arunca vina acestei tăceri asupra cumnatei sale „o femeie bisericoasă, care îl ducea de nas pe gogomanul de Martineau”, zicea ea. O urmărea ca o idee fixă gândul să se întoarcă acasă, ca Du Poizat, să treacă drept o femeie cu stare şi respectată.

— Am scris iar acum opt zile, grăi ea; pun rămăşag că cumnată-mea aruncă scrisorile pe foc... Dar când o să moară Martineau, n-o să aibă încotro şi o să-mi deschidă

toată casa. Ei nu au copii, aşa că vom avea de răfuit socoteli... Martineau e cu cincisprezece ani mai mare ca mine şi am auzit că are podagră.

Apoi, schimbă deodată tonul şi reîncepu:

— Dar să nu ne mai gândim la de astea... Trebuie să facem ceva pentru dumneata acum, nu-i aşa Eugène? Vom face, vei vedea. Dumneata trebuie să ajungi sus de tot, ca să ajungem şi noi la ceva... Îţi aduci aminte în 51?

Rougon zâmbi. Şi cum ea îi strângea ca o mamă amândouă mâinile, el se aplecă şi-i şopti la ureche:

— Dacă-l vezi pe Gilquin spune-i să se cuminţească. Cum de i-a venit în minte, săptămâna trecută, după ce a ajuns la secţie, să dea numele meu, ca să mă duc să-l scot!

Doamna Correur făgădui să vorbească cu Gilquin, un fost chiriaş de pe vremea când Rougon locuia la hotel Vanneau, băiat bun de folosit în anumite împrejurări, dar un dezmăţat grozav de compromiţător.

— Mă aşteaptă trăsura jos, o şterg, rosti ea cu glas tare, zâmbind, şi înaintă spre mijlocul camerei.

Mai stătu vreo câteva minute, aşteptând ca banda să plece odată cu dânsa. Ca să-i facă să se hotărască se oferi chiar să ia cu ea pe careva în trăsură. Colonelul se grăbi să primească, urmând ca micuţul Auguste să se urce pe capră lângă vizitiu. Începură apoi strângerile de mână. Rougon se aşezase lângă uşa larg deschisă. Trecând prin dreptul său fiecare rostea câte o ultimă frază de mângâiere. Domnul Kahn, Du Poizat şi colonelul întinseră gâtul, îi şoptiră o vorbă la ureche, ca nu cumva să-i uite. Perechea Charbonnel ajunsese pe prima treaptă a scării iar doamna Correur stătea de vorbă cu Merle în fund, în vestibul, pe când doamna Bouchard aşteptată la câţiva paşi de soţul ei şi de domnul d'Escorailles, mai zăbovea în faţa lui Rougon, foarte graţioasă, foarte drăgălaşă, întrebându-l la ce oră ar putea să se ducă să-l vadă în strada Marbeuf, să-i vorbească între patru ochi, fiindcă se pierde ca o proastă de cum e lume împrejur. Dar colonelul auzindu-i cererea, se apropie deodată; ceilalţi îl urmară, se adunară buluc.

— Vom veni toţi să te vedem, zise cu glas tare colonelul.

— Doar n-ai să te îngropi de viu, se grăbiră ceilalţi să-i dea poveţe.

Domnul Kahn ceru cu un gest să se facă linişte. Apoi rosti vestita frază:

— Dumneata nu-ţi aparţii, dumneata aparţii prietenilor dumitale şi Franţei.

Şi plecară în sfârşit. Rougon închise repede uşa. Apoi liniştit suspină adânc. Delestang, de care uitase, ieşi în acea clipă de după grămezile de dosare, la adăpostul cărora tocmai isprăvise clasarea hârtiilor, ca un prieten conştiincios. Era destul de mândru de treaba pe care o făcuse. El lucra pe când alţii vorbeau. Primi cu o adevărată bucurie mulţumirile stăruitoare ale ilustrului. Era singurul în stare să-i facă un serviciu, vădea un spirit de ordine, o metodă de lucru care aveau să-l ducă departe; Rougon mas găsi şi multe alte lucruri măgulitoare; dar cine putea şti că nu-i spunea totul în bătaie de joc! Se întoarse apoi aruncând o privire în toate colţurile:

— Vasăzică s-a isprăvit, cred că datorită dumitale... Nu mai rămâne decât să-i dau ordin lui Merle să-mi ducă aceste pachete acasă.

Îl chemă pe uşier şi îi arătă pachetele cu acte personale. La toate instrucţiunile lui Rougon, uşierul răspundea:

— Da, domnule preşedinte!

— Ei, dobitocule, strigă în sfârşit Rougon, scos din sărite, nu-mi mai spune preşedinte fiindcă nu mai sunt.

Merle se plecă, făcu un pas spre uşă şi rămase locului, pe gânduri. Îşi reveni anunţând:

— E jos o doamnă călare, întreabă de dumneavoastră. A zis râzând că s-ar urca de-a-n călarele, dacă scara ar fi destul de largă... numai ca să-i strângă mâna domnului.

Rougon îşi şi încleştă pumnii, gândindu-se că trebuie să fie vorba de o glumă. Dar Delestang care alergase să se uite pe fereastră, se întoarse îngăimând cu o înfăţişare foarte tulburată:

— Domnişoara Clorinde!

Rougon răspunse că avea să se coboare îndată. Şi în timp ce Delestang şi cu el îşi luau pălăriile, îl privi,

încruntând din sprâncene, bănuitor, uimit de emoţia prietenului său.

— Nu te încrede în femei, îi repetă el.

Şi ajuns în prag, mai aruncă o ultimă privire cabinetului. Pe cele trei ferestre, lăsate deschise, miezul zilei intra, luminând fără milă cartonierele în dezordine, sertarele aruncate cât colo, pachetele legate cu sfoară şi grămădite morman în mijlocul covorului. Cabinetul părea din cale-afară de mare, din cale-afară de trist. În fundul căminului, din teancurile de hârtii zvârlite în foc, cu amândouă mâinile, nu rămăsese decât doar un căuş de cenuşă neagră. După ce închise uşa, lumânarea, uitată pe un colţ al biroului, se stinse şi bucea de cristal a sfeşnicului plesni în ţăndări, în tăcerea camerei goale.

III

După-amiază, pe la ceasurile patru, Rougon trecea uneori pentru câteva clipe pe la contesa Balbi. Se ducea ca în vecini, pe jos. Contesa locuia într-o căsuţă boierească, la doi paşi de strada Marbeuf, pe avenue des Champs-Elysées. De altminteri, stătea rar acasă, şi când se întâmpla s-o găsească, era culcată şi se scuza că nu poate primi pe nimeni. Dar asta nu împiedica de fel ca pe scara căsuţei boiereşti să răsune vuietul asurzitor al vizitatorilor gălăgioşi, ca uşile saloanelor să fie trântite din toate puterile. Fiică-sa, Clorinde, primea musafirii într-un hol, un fel de atelier de pictor, care avea spre stradă largi ochiuri de fereastră.

Timp de aproape trei luni, Rougon, cu brutalitatea sa de bărbat cast, nu răspunsese la demersurile acestor doamne care ţinuseră să-i facă cunoştinţa, la un bal, la Ministerul de Externe. Le întâlnea peste tot, mereu surâzătoare, amândouă cu acelaşi zâmbet ademenitor; mama mereu tăcută, fiica vorbind în gura mare, înfigându-şi privirea ţintă în ochii lui. El se ţinea tare, le ocolea, clipea des din pleoape ca să nu le vadă, refuza invitaţiile pe care le trimeteau. Apoi, vârându-i-se într-atâta în suflet că ajunseseră a-l plictisi, urmărit până şi în casa lui, prin faţa căreia Clorinde trecea călare, ca din întâmplare, îşi luă oarecare informaţii asupra lor, înainte de a se încumeta să le facă o vizită.

La legaţia Italiei, i se vorbi de aceste doamne în termeni foarte favorabili: contele Balbi în adevăr existase; contesa

îşi păstra relaţii importante la Turin; fiica, în sfârşit, fusese cât pe ce, cu un an mai înainte, să se mărite cu un prinţişor german. Dar adresându-se apoi ducesei Sanquirino, lucrurile se schimbară. Află de la ea că Clorinde se născuse la doi ani după moartea contelui; de altminteri circula un zvon foarte încurcat despre menajul Balbi; soţul şi soţia trecuseră printr-o sumedenie de aventuri, într-un iureş de desfrânări, cu un divorţ pronunţat în Franţa şi o reîmpăcare întâmplată în Italia, după care trăiseră într-un fel de concubinaj. Un tânăr ataşat de ambasadă, foarte în curent cu ceea ce se petrecea la curtea regelui Victor-Emmanuel, fu şi mai categoric: după el, influenţa de care contesa se bucura acolo, o datora unei vechi legături cu un foarte înalt personaj; el dădea a înţelege că ea ar fi rămas la Turin, dacă nu s-ar fi produs un scandal enorm, asupra căruia nu putu să dea explicaţii. Rougon, captivat de această anchetă interesantă, făcu cercetări până şi la prefectura de poliţie, unde nu găsi nimic precis; dosarele acestor două străine le prezentau pur şi simplu ca pe nişte femei care duceau o viaţă de mare lux, fără a fi cunoscute ca având o avere solidă. Ele spuneau că stăpâneau proprietăţi în Piemont. Adevărul era că aveau întreruperi bruşte în viaţa lor de huzur; de fiecare dată dispăreau fără veste, ca să reapară după câtva timp într-o nouă splendoare. Cu un cuvânt, nu se ştia nimic despre ele, era preferabil să nu se ştie nimic. Frecventau societatea cea mai bună, casa lor era acceptată ca un teren neutru, unde firea prea ciudată a Clorindei era tolerată, fiind socotită o floare exotică. Rougon se decise în cele din urmă să le viziteze pe aceste doamne.

La a treia vizită curiozitatea ilustrului personaj crescuse. Avea simţurile greoaie, foarte anevoie de trezit. Clorinde îl atrase mai întâi prin acea fărâmiţă de necunoscut, prin tot trecutul ei şi prin ideea fixă în ce priveşte viitorul, pe care le citea în fundul ochilor ei mari de tânără zeiţă. Îi ajunseseră la ureche în adevăr atâtea clevetiri mârşave, o primă slăbiciune pentru un vizitiu şi mai târziu un târg încheiat cu un bancher care ar fi plătit falsa feciorie a domnişoarei din căsuţa boierească de pe avenue des Champs-Eysées. Dar,

uneori, fata îi părea aşa de copilăroasă încât punea totul la îndoială, hotărându-se să-i ceară să i se destăinuiască, răzgândindu-se însă, dorind să afle singur cheia acestui suflet ciudat, a cărui enigmă vie îi dădea în cele din urmă de gândit ca şi o problemă subtilă de înaltă politică. Trăise până atunci dispreţuind femeile şi prima care îi ieşea în cale era desigur maşina cea mai complicată din câte îşi putea imagina.

A doua zi după ce Clorinde venise, în trapul calului ei închiriat, să-i prezinte printr-o strângere de mână condoleanţe, la uşa Consiliului de stat, Rougon îi făcu o vizită, pe care de altminteri fata i-o ceruse cu solemnitate. Urma să-i arate, îl încredinţa ea, ceva care avea să-l smulgă din toanele lui rele. Rougon o numea râzând: „viciul meu”; uita bucuros de toate necazurile, la dânsa acasă, desfătat, măgulit, dar cu spiritul mereu la pândă, cu atât mai mult cu cât abia o silabisea, tot atât de puţin dumirit ca şi în prima zi. Cotind în colţul străzii Alarbeuf aruncă o privire în strada Cotisée, la casa boierească locuită de Delestang, pe care i se părea că îl surprinsese de multe ori cu faţa între jaluzelele întredeschise ale cabinetului său, pândind din cealaltă parte a aleii ferestrele Clorindei; dar de data asta jaluzelele erau trase. Delestang probabil că plecase de dimineaţă la ferma sa model de la Chamade.

La locuinţa contesei Balbi uşa era întruna larg deschisă. În josul scării Rougon se întâlni cu o femeie mică, brună, prost pieptănată, care purta o rochie galbenă în zdrenţe şi muşca dintr-o portocală ca dintr-un măr.

— Antonia, stăpâna dumitale e acasă? o întrebă el.

Ea nu răspunse; cu gura plină, clătină tare din cap râzând. Buzele şi le mânjise cu zeamă de portocală; ochii şi aşa destul de mici, şi-i micşora de păreau două picături de cerneală pe pielea sa brună.

Rougon se urcă sus, obişnuit cu serviciul dezmăţat al casei. Pe scară se încrucişa cu o namilă de servitor; semăna a bandit cu barba lui lungă, neagră: privându-l calm nu îi cedă oaspetelui partea dinspre balustradă. Apoi pe platforma de la primul etaj se văzu singur în faţa a trei uşi

deschise. Acea din stânga dădea în camera Clorindei. Avu curiozitate să-şi întindă gâtul să se uite. Deşi era ora patru, în cameră încă nu se făcuse curăţenie; un paravan întins dinaintea patului ascundea pe jumătate aşternutul aruncat în neorânduială; pe paravan, jupoanele din ajun erau întinse la uscat, murdare de noroi la poale. În faţa ferestrei, pe jos, era ligheanul plin de apă cu săpun: un motan cenuşiu, motanul casei, dormea strâns ghem pe un vraf de haine.

Clorinde stătea la etajul al doilea de obicei, în acea galerie din care făcuse rând pe rând, atelier, fumoar, seră şi salon de vară. Pe măsură ce Rougon urca, auzi, tot mai limpede o larmă de glasuri, de râsete ascuţite, de mobile răsturnate; ajungând în dreptul uşii desluşi în cele din urmă că un pian ofticos conducea tot chilomanul, în vreme ce un glas cânta. Bătu la uşă de două ori, dar nu primi niciun răspuns. Atunci se hotărî să intre.

— Ah, bravo, bravo, iată-l! strigă Clorinde, aplaudând.

El, care de obicei nu-şi pierdea cumpătul cu una cu două, se opri locului în prag, timid. În faţa pianului vechi, în clapele căruia lovea cu mânie ca să scoată sunete cât mai pline, stătea cavalerul Rusconi, legatul Italiei, un bărbat brun, frumos, diplomat grav când îi convenea... În mijlocul camerei, deputatul La Rouquette valsa cu un jilţ a cărui spetează o strângea cu dragoste în braţe, aşa de furat de avântul său încât semănase pe parchet multe scaune răsturnate. Şi în lumina crudă revărsată pe unul dintre ochiurile largi cu geamuri, în faţa unui tânăr care îi desemna portretul în cărbune pe o pânză albă, Clorinde, în picioare pe o masă, în mijlocul încăperii poza în chip de Diană, zeiţa vânătorii, cu coapsele goale, braţele goale, gâtul gol, toată goală, având înfăţişarea cea mai liniştită. Pe o canapea, trei domni foarte serioşi, cu ţigări de foi groase în gură, fumau privind la ea, picior peste picior, fără să scoată o vorbă.

— Ascultă, nu mişca! îi striga cavalerul Rusconi Clorindei care era gata să sară de pe masă. Fac eu prezentările.

Şi, urmat de Rougon, zise glumind când trecură prin faţa

domnului La Rouquette care, căzut într-un jilţ, abia mai răsufla::

— Domnul La Rouquette, pe care îl cunoaşteţi, viitor ministru.

Apoi, apropiindu-se de pictor, continuă:

— Domnul Luigi Pozzo, secretarul meu. Diplomat, pictor, muzician şi un înflăcărat al dragostei.

Uitase de cei trei domni de pe canapea. Dar, întorcându-se, îi zări; schimbă, tonul său glumeţ, se înclină înspre ei, rostind cu. un glas ceremonios:

— Domnul Brambilla, domnul Staderino, domnul Viscardi, tustrei refugiaţi politici.

Cei trei veneţieni, fără a-şi arunca ţigările, salutară. Cavalerul Rusconi se întoarse la pian; Clorinde îl interpelă cu vioiciune, mustrându-l că e un prost maestru de ceremonie. Şi, la rândul ei, arătându-l pe Rougon, rosti simplu, cu o intonaţie deosebită, foarte linguşitoare:

— Domnul Eugène Rougon.

Urmă un nou salut. Rougon, care se temuse o clipă de cine ştie ce glumă compromiţătoare, fu surprins de tactul şi de demnitatea bruscă ale acestui zdrahon de fată pe jumătate goală în costumul ei de tul. Se aşeză, se interesă de sănătatea, contesei Balbi, cum obişnuia totdeauna; se prefăcea chiar, la fiecare vizită, că venea pentru mamă, ceea ce îi părea mai cuviincios.

— Aş fi fost foarte fericit să-i prezint complimentele mele, adăugă el, folosind formula pe care o adoptase în această împrejurare.

— Dar mama e aici! zise Clorinde arătând spre un colţ al camerei, cu vârful arcului său de lemn aurit.

Şi contesa, într-adevăr, era acolo, ascunsă de mobile, răsturnată într-un larg jilţ. Prezenţa ei fu o surpriză. Nici refugiaţii politici nu o observaseră; se ridicară şi salutară. Rougon se duse să-i strângă mâna. El stătea în picioare iar ea întinsă, răspundea monosilabic la întrebările lui, păstrându-şi zâmbetul care n-o părăsea niciodată, nici chiar atunci când era bolnavă. Apoi, căzu iar în tăcerea ei, aruncând distrată câte-o privire înspre strada pe care un

fluviu de trăsuri curgea necontenit. Se aşezase desigur acolo, să vadă cum trece lumea. Rougon se îndepărtă.

În acest timp cavalerul Rusconi, pe scaun în faţa pianului, căuta să-şi amintească o arie lovind uşor clapele, cântând încetinel, cu jumătate de voce, o melodie cu cuvinte italiene. Domnul La Rouquette îşi făcea vânt cu batista. Clorinde, foarte serioasă, îşi reluase poza. Rougon, în această atmosferă de reculegere meditativă, începu să se plimbe, cu paşi mărunţi, în lung şi în lat, uitându-se pe pereţi. Încăperea era ticsită de o învălmăşeală de obiecte, care te uimea; mobile, un secretar, un sipet, câteva mese, împinse în mijloc, înjghebau un soi de labirint cu cărărui sucite; la un capăt, plante de seră, puse la o parte, rostogolite unele peste altele, trăgeau să moară, cu frunzele lor palmate, verzi, zbârcite, spânzurând în jos, mâncate de mană; la celălalt capăt se rotunjea o moviliţă de lut zbicit, în care se recunoşteau încă braţele şi picioarele făcute fărâme ale unei statui modelate de mâinile Clorindei, căreia îi venise toana într-o zi să ajungă artistă. În sala foarte largă nu era de fapt liber decât un spaţiu restrâns, în faţa unuia din ochiurile cu geamuri, un fel de gol pătrat pe care îl transformau într-un salonaş cele două canapele şi trei fotolii desperecheate.

— Poţi să fumezi, zise Clorinde către Rougon.

El mulţumi; nu fuma niciodată. Ea, fără să se întoarcă, strigă:

— Cavalere, fă-mi o ţigară. Tutunul trebuie să fie în faţa dumitale, pe pian.

Şi se lăsă iar tăcere, în timp ce cavalerul răsucea ţigara. Rougon, supărat că găsise acolo atâta lume, porni să-şi ia pălăria. Se întoarse totuşi din drum în aţa Clorindei, cu capul sus, zâmbind:

— M-ai invitat parcă să trec pe aici să-mi arăţi ceva? făcu el.

Ea, foarte gravă, toată numai poză, nu răspunse pe loc. Aşa că el fu nevoit să stăruie.

— Ce anume, ce voiai să-mi arăţi?

— Pe mine! zise ea.

Rostise cuvântul cu o voce suverană, fără niciun gest, înfiptă pe masă în atitudinea ei de zeiţă. Rougon, foarte serios şi el, făcu un pas îndărăt, privind-o lung. Şi, în adevăr, era o mândreţe, cu profilul ei pur, cu gâtul lung-subţire, pe care o linie căzând alene îl lega de umeri. Avea mai cu seamă acea frumuseţe maiestuoasă, frumuseţea bustului. Braţele ei rotunde, coapsele ei rotunde păstrau un lustru de marmură. Şoldul ei stâng, uşor purces înainte, îi înmlădia puţin trupul, mâna dreaptă întinsă în aer, dezvăluia de la subsuoară până în călcâie o lungă linie robustă care unduia, scobită în talie, cu rotunjimi la coapsă. Cu cealaltă mână se rezema de arc; avea vigoarea liniştită a Dianei din antichitate, nepăsătoare de goliciunea ei, dispreţuind dragostea acestor bărbaţi, mândră, nemuritoare şi rece.

— Foarte frumos, foarte frumos, şopti Rougon, neştiind ce să zică.

Adevărul e că găsea ceva silit în neclintirea ei de statuie. Părea o întrupare a victoriei, atât de sigură de frumuseţea ei clasică încât Rougon, dacă ar fi îndrăznit, ar fi criticat-o ca pe o marmură ale cărei anumite forme zdravene supărau ochii săi de burghez: i-ar fi plăcut mai degrabă o talie subţire, şolduri nu atât de pline, un piept aşezat nu chiar aşa de jos. Apoi îi veni o poftă de om grosolan, s-o apuce de pulpă. Trebui să se îndepărteze cât mai mult, ca să nu cedeze acestei porniri.

— Ai văzut destui? întrebă Clorinde, tot serioasă şi plină de convingere. Aşteaptă, iată şi alt ceva.

Şi, deodată, ea nu mai fu Diana. Aruncă arcul şi deveni Venus. Cu mâinile prinse după ceafă, împreunate în chica de pe grumaz, cu bustul răsturnat pe jumătate pe spate, ridicându-şi sfârcurile sânilor, ea surâdea, deschidea puţintel buzele, cu privirile rătăcite, cu faţa ca înecată dintr-odată în soare. Părea mai mică, cu mădularele mai groase, toată poleită cu aurul unui fior de dorinţă, ale cărui unduiri calde Rougon le vedea pe pielea ei de mătase. Se zgribulise de tremur, oferindu-se, căutând să aţâţe dorinţele, ca o întrupare a amantei supuse care vrea să fie cuprinsă pe de-

a-ntregul într-o îmbrăţişare.

Domnul Brambilla, domnul Staderino şi domnul Viscardi, fără a se clinti din îndârjirea lor întunecată de conspiratori, o aplaudară cu seriozitate:

— Brava! brava! brava!

Domnul La Rouquette izbucni într-un acces de entuziasm, iar cavalerul Rusconi, apropiindu-se de masă ca să întindă o ţigară fetei, rămase locului, cu o privire uimită, clătinând uşor din cap, ca şi cum bătea astfel tactul admiraţiei sale.

Rougon nu zise nimic. Îşi împreună atât de strâns mâinile incit degetele îi trosniră. Un fior fulgerător îl străbătu din creştet până-n tălpi. Şi răzgândindu-se să mai plece, se aşeză pe un scaun. Dar ea redevenise stăpână pe tot trupul ei mare, râzând cu hohote, trăgând lacom din ţigară cu buzele răsfrânte, ca un soldat. Începu să înşire că tare i-ar fi plăcut să facă teatru; că i-ar fi venit uşor să redea mânia, dragostea, sfiala, spaima; şi cu o atitudine, cu un joc de fizionomie, întrupa diferite personaje. Apoi, niciuna nici două:

— Vrei să te imit pe dumneata, domnule Rougon, vorbind la Cameră?

Se umflă, se îngâmfă, răsuflând tare, începu să ameninţe cu pumnii strânşi, cu mimică aşa de caraghioasă, aşa de veridică în exagerarea ei bufonă, încât toată lumea rămase uluită şi plină de admiraţie. Rougon râdea ca un copil; o găsea minunată, foarte fină şi foarte tulburătoare.

— Clorinda… Clorinda.. murmura Luigi lovind uşor cu rezemătoarea mâinii în şevalet.

Cum ea nu-şi găsea astâmpăr, pictorul nu mai putea să lucreze. Îşi pusese la o parte cărbunele de desen, ca să întindă pe pânză o pastă subţire de culoare, cu un aer sârguitor, ca de şcolar. Rămas serios în mijlocul râsetelor, ridicându-şi spre fată ochii în văpăi, se uita cu o mutră încruntată la oamenii cu care ea glumea. Îi venise ideea s-o picteze îmbrăcată cu acest costum al Dianei la vânătoare, de care întreg Parisul vorbea, după ultimul bal de la legaţie. Se da drept vărul ei, fiindcă se născuse pe aceeaşi stradă, la Florenţa.

— Clorinda, repetă el cu glas mânios.

— Luigi are dreptate, zise ea. nu sunteţi cuminţi domnilor, faceţi o gălăgie!… La lucru, la lucru.

Şi se înfipse din nou în poza sa olimpiană. Redeveni o frumoasă marmură. Domnii rămaseră locului, nemişcaţi, ca ţintuiţi. Numai domnul La Rouquette se încumetă să bată toba discret pe braţul fotoliului său, cu vârful degetelor. Rougon, trântit pe spate, se uita la Clorinde, din ce în ce mai pierdut, cotropit de un vis, în care fata lua proporţii, creştea fără seamăn. Era, orice s-ar zice, mai degrabă un ciudat automat decât o femeie. Niciodată nu se gândise s-o studieze. Începea să întrevadă complicaţii neobişnuite. Într-o clipă avu intuiţia foarte netă a puterii acestor umeri goi în stare să zguduie o lume. Clorinde, în privirile lui tulburi, se dezvolta întruna, îi astupa tot geamlâcul, cu talia ei de statuie uriaşă. Dar clipi des din pleoape şi o regăsi cu mult mai mică decât el, pe masă. Surâse; dacă ar fi vrut, ar fi bătut-o ca pe un copil; şi se miră că îl prinsese frica o clipă.

În răstimp din celălalt capăt al sălii, se auzi un mic zgomot de voci. Rougon trase cu urechea din obicei, dar nu deosebi decât un murmur pripit de silabe în italiană. Cavalerul Rusconi, care se strecurase îndărătul mobilelor, se sprijinea cu mâna pe speteaza fotoliului contesei, aplecat respectuos spre ea, părând că-i povestea o întâmplare oarecare cu multe amănunte. Contesa se mulţumea să aprobe din cap. La un moment dat, totuşi făcu un semn violent de tăgadă şi cavalerul se aplecă şi mai tare, o linişti cu glasul său melodios, care curgea dezmierdător ca ciripitul păsărilor. Rougon, mulţumită faptului că cunoştea provensala[11], surprinsese în cele din urmă câteva cuvinte care îl făcură să devină iar serios.

— Mamă, strigă deodată Clorinde, i-ai arătat cavalerului depeşa de ieri seară?

— O depeşă! repetă cu glas tare cavalerul.

Contesa trăsese dintr-un buzunar un pachet de scrisori, în care căută îndelungă vreme. În sfârşit îi întinse o

[11] Limba care se vorbeşte în Provence, regiune din sudul Franţei (n. t.).

bucăţică de hârtie albastră, foarte mototolită. O citi, apoi făcu un gest de mirare şi de mânie.

— Cum se poate! exclamă el în franţuzeşte, uitând de lumea dimprejur, ştiaţi de ieri! Mie vestea nu mi-a ajuns decât azi-dimineaţă!

Clorinde izbucni în râs, lucru care îl supără până la urmă.

— Şi doamna contesă m-a lăsat să-i povestesc întâmplarea de-a fir-a-păr, de parcă nu ştia nimic!... Ei bine, fiindcă sediul legaţiei este aici, voi veni în fiecare zi să cercetez corespondenţa.

Contesa zâmbea. Mai căută în pachetul ei de scrisori; trase o a doua hârtie pe care i-o întinse s-o citească. De data aceasta el păru foarte mulţumit. Şi conversaţia cu voce slabă reîncepu. Cavalerul îşi recăpătase surâsul său respectuos. Plecând de lângă contesă, îi sărută mâna:

— Problemele serioase le-am terminat, zise el cu jumătate de glas, aşezându-se iar la pian.

Lovi în clape din toată puterea cântând o melodie deocheată, foarte populară în acel timp. Apoi, dintr-odată, uitându-se la ceas, se repezi să-şi ia pălăria.

— Pleci? îl întrebă Clorinde.

Îi făcu semn să vină la ea, se rezemă de umărul său, ca să-i vorbească la ureche. E! dădu din cap râzând. Apoi îi şopti:

— Foarte tare, foarte tare... Am s-o scriu acolo.

Şi ieşi, după ce salutase. Luigi, izbind cu rezemătoarea mâinii, o silise pe Clorinde, care stătea cinchită pe masă, să se ridice în picioare. Fără îndoială că fluviul trăsurilor curgând de-a lungul străzii o plictisise în cele din urmă pe contesă şi după ce pierdu din ochi cupeul cavalerului, înecat în mijlocul landourilor care se coborau dinspre Bois de Boulogne, trase de cordonul clopoţelului din spatele ei. Namila de servitor, cu o înfăţişare de bandit, intră, lăsând uşa deschisă. Contesa se sprijini de braţul său, străbătu cu încetul camera, printre domnii care, în picioare, se înclinau în faţa ei. Le răspundea dând din cap, surâzătoare. Apoi, în prag, se întoarse către Clorinde şi-i zise:

— Iar am migrenă, mă duc să mă culc puţin.

— Flaminio, strigă fata la servitorul care o ducea pe mamă-sa, încălzeşte fierul de călcat şi pune-i-l la picioare.

Cei trei refugiaţi politici nu se mai aşezară. Rămaseră locului, un minut, în rând, sfârşindu-şi de morfolit între dinţi ţigările de foi, pe care le aruncară într-un colţ, după grămada de lut, cu acelaşi gest corect şi precis. Şi defilară prin faţa Clorindei, plecară, în procesiune.

— Doamne Dumnezeule! zicea domnul La Rouquette care tocmai începuse o conversaţie serioasă cu Rougon, ştiu, cum să nu, că chestiunea asta a zaharozelor este foarte importantă. E vorba de o întreagă ramură a industriei franceze. Păcat că nimeni, la Cameră, nu pare să o fi studiat în fond.

Rougon, pe care îl plictisea, nu mai răspundea decât dând din cap. Deputatul cel tânăr se apropie şi mai mult de el şi continuă; figura sa gătită ca o păpuşă, deveni subit gravă.

— Eu am un unchi în industria zaharozelor. Are una dintre cele mai mari rafinării din Marsilia... Ei bine! m-am dus să petrec trei luni la dânsul. Mi-am luat note, foarte multe note. Am vorbit prieteneşte cu muncitorii, m-am pus în curent, în sfârşit! Mă înţelegeţi, voiam să vorbesc la Cameră...

Făcea pe grozavul în faţa lui Rougon. Îşi dădea toată osteneala să discute cu el numai despre problemele care credea că îl interesau, ţinând morţiş de altminteri să-i apară sub aspectul unui om politic pregătit.

— Şi n-ai vorbit? îl întrerupse Clorinde, pe care prezenţa domnului La Rouquette părea să o fi scos din răbdări.

— Nu, n-am vorbit, reîncepu el cu o voce tărăgănată, am crezut de datoria mea să nu vorbesc... în ultimul moment, mi-a fost teamă să nu prezint cifre inexacte.

Rougon îl privi drept în faţă, rostind cu seriozitate:

— Ştiţi câte bucăţi de zahăr se consumă zilnic, la Café-Anglais?

Domnul La Rouquette holbă ochii, aiurit. Apoi pufni în râs.

— A, foarte frumos, foarte frumos, exclamă el. Înţeleg, glumeşti... Dar asta e chestiunea zahărului; eu vorbeam de

problema zaharozelor... Foarte frumos! Îmi îngădui să repet gluma, nu-i aşa?

Şi înveselit, săltă uşor de câteva ori, în adâncul fotoliului său. Îşi recăpătă rumeneala în obraz, se simţi mulţumit, căutând vorbe de duh. Dar Clorinde îl provocă la o discuţie în legătură cu femeile. Îl văzuse iar cu o zi înainte la Variétés cu o blondă micuţă, foarte urâtă, zbârlită ca un pudel. La început el negă. Jignit apoi de felul crud cum ea trata „căţeluşa" uită ce spusese şi luă apărarea acestei doamne, o persoană foarte cumsecade, care nu era chiar aşa de urâtă; începu să-i laude, cu amănunte, părul, talia, picioarele. Clorinde se făcu foc şi pară. Domnul La Rouquette îi destăinui fără înconjur, în cele din urmă:

— M-aşteaptă să mă duc la ea.

Dar după ce închise uşa pe dinafară, fata bătu din palme victorioasă, repetând:

— Bine c-a plecat, călătorie sprâncenată!

Şi sări repede de pe masă, alergă la Rougon şi îi întinse amândouă mâinile. Se sili să pară blândă, îi era ciudă că n-o găsise singură. Şi cât a avut de furcă să facă vânt la atâta lume! Oamenii ăştia greu mai înţeleg, zău! Acest La Rouquette cu zaharozele lui, cât e de ridicol! Dar acum poate că n-o să le mai tulbure liniştea nimeni, au să poată discuta în tihnă. Avea atâtea lucruri să-i spună! Tot vorbind îl conducea spre o canapea. El se aşezase fără să-i lase slobode mâinile, în timp ce Luigi izbind de câteva ori puternic cu rezemătoarea mâinii, repetă pe un ton de supărare:

— Clorinda! Clorinda!

— A, da! e adevărat, portretul! zise ea râzând.

Zbughind-o de lângă Rougon, se duse şi se aplecă peste umărul pictorului, mlădioasă şi pusă pe mângâieri. O, ce frumos era ceea ce făcuse. Era într-adevăr foarte bine. Dar, cu drept cuvânt, se cam obosise; şi ceru un sfert de ceas de repaus. De altminteri, putea să lucreze costumul; nu era nevoie să pozeze pentru costum. Luigi arunca priviri cu luciu de oţel asupra lui Rougon, mormăind cam ursuz. Ea începu atunci să vorbească, foarte repede, în limba italiană,

dar mereu cu surâsul pe buze. Şi el tăcu, plimbându-şi din nou penelul, arar.

— Nu mint, reluă ea vorba, aşezându-se din nou lângă Rougon, pulpa dreaptă mi-a amorţit de-a binelea.

Şi începu să-şi dea pălmuţe peste pulpa stângă, ca să-şi pună sângele în mişcare, zicea dânsa. Sub tul, se vedea pata trandafirie a genunchilor. Între timp uitase că era goală. Se tot apleca spre el, serioasă, frecându-şi uşor pielea umărului de postavul gros al tunicii lui. Dar, pe neaşteptate, dădu peste un nasture şi un adânc fior îi străbătu grumazul. Se privi în oglindă; roşi până în albul ochilor. Şi, iute, se duse şi luă o zdreanţă de dantelă neagră şi se înfăşură într-însa.

— Mi-i cam frig, zise ea, după ce împinsese până în faţa lui Rougon un fotoliu, în care se aşeză.

De sub dantelă nu i se mai vedea decât nodul de la încheietura mâinilor. Îşi legase zdreanţa la gât ca o cravată enormă, în care îşi înfundă bărbia. Cu bustul înecat astfel pe de-a-ntregul, era toată o pată de negreaţă, iar obrazul îi devenise iar palid şi grav.

— Pe scurt, ce-ai păţit! îl întrebă ea. Povesteşte-mi tot.

Şi îl descusu asupra căderii sale de la putere, cu o sinceră curiozitate filială. Străină cum era, ceru să i se repete până şi a treia oară acele amănunte pe care spunea că nu le înţelege. Îi întrerupea povestirea prin exclamaţii în limba italiană, iar în ochii ei întunecaţi Rougon putea urmări toată emoţia istorisirii lui. De ce se certase cu împăratul? Cum de putuse da cu piciorul unei situaţii aşa de înalte? Cât de puternici duşmani trebuie să fi avut, ca să se fi lăsat astfel doborât? Şi când el şovăia, când îl strângea cu uşa să mărturisească ceea ce n-ar fi vrut, se uita la dânsul cu o candoare atât de duioasă, încât se dădea bătut, povestindu-i orice până la capăt. Curând-curând află fără îndoială tot ceea ce dorea să ştie. Îi mai puse câteva întrebări, îndepărtate de subiect, care îl surprinseră pe Rougon prin ciudăţenia lor. Apoi, cu mâinile împreunate, tăcu. Închisese ochii adâncită în gânduri.

— Ei, altceva? o întrebă el zâmbind.

— Nimic, îngână ea; aşa ceva mă mâhneşte.

Mişcat, cercă să-i ia din nou mâinile într-ale lui; dar ea le piti în dantelă şi tăcu mai departe. Peste câteva minute, redeschise pleoapele, întrebându-l:

— Vasăzică, ai ceva proiecte?

Rougon o privi ţintă în ochi. O bănuială îi fulgeră prin minte. Dar era atât de minunată acum, afundată în fotoliu, tânjind de inimă rea, de parcă necazurile „bunului prieten" ar fi zdrobit-o, încât nu dădu atenţie fiorului de frig care îi trecuse prin ceafă. Ea îl măguli grozav. Desigur, nu va fi ţinut multă vreme la o parte, va ajunge iar stăpân într-o zi. Era convinsă că nutrea gânduri mari, că avea încredere în steaua lui: căci izbânda îi era scrisă în frunte. De ce nu i se destăinuia ei? Era atât de discretă şi ce fericită ar fi să poată contribui şi ea în bună parte la făurirea viitorului său! Rougon, beat de farmecul Clorindei, căutând mereu să apuce micuţele mâini care se afundau în dantelă, prinse a vorbi iar, vorbi întruna într-atâta încât destăinui totul şi nădejdile şi certitudinile. Nu-l mai îmboldea, îl lăsa în voie, fără niciun gest, de frică să nu-i taie avântul. Îl examina, îl iscodea amănunţit, din creştet până în tălpi, scociorându-i creierul, cumpănindu-i din ochi umerii, măsurându-i coşul pieptului. Era fără îndoială un bărbat solid care, aşa voinică cum era ea, ar fi luat-o de-a spinarea cu-o singură învârtitură a mâinii, şi ar fi dus-o astfel fără să-i pese, pe orice culme ar fi dorit dânsa.

— Ah, prietene drag! exclamă ea. Eu nu m-am îndoit nicio clipă!

Se ridicase, deschizându-şi braţele, lăsând să-i alunece dantela. Şi astfel reapăru, mai goală, întinzându-şi gâtul, revărsându-şi umerii din spuma tulului, cu o mişcare aşa de mlădioasă de pisică în călduri, încât se părea că ţâşnea din propriul ei corsaj. Acest spectacol neaşteptat i se oferi lui Rougon ca răsplată şi ca o promisiune a fericirii. Nu-i aşa că bucata de dantelă alunecase? Ea o puse iar peste umeri, o înnodă mai strâns.

— Ei, tăcere! şopti ea, Luigi bombăne.

Şi alergă la pictor, se aplecă a doua oară peste umărul

lui, şoptindu-i foarte repede ceva la ureche. Când nu mai fu lângă el fata vibrândă de simţire, lui Rougon îi veni să-şi muşte mâinile de ciudă, de necaz, aproape supărat. Îl iritase nemaipomenit. Şi o ocăra. Nici la douăzeci de ani nu s-ar fi prostit într-atât. I se spovedise ca un copil, el care de două luni umbla s-o facă să vorbească, dar nu izbutise să scoată de la dânsa altceva decât râsete şăgalnice. Fiindcă nu-l lăsase să-i apuce mâinile, ei nu mai ţinuse seama de nimic şi îi destăinuise totul, numai ca să i le dea. Acum, era limpede, avea să-l cucerească; şi cumpănea dacă mai făcea să-şi dea osteneala să-l ademenească.

Rougon avu un zâmbet de om tare. O va zdrobi oricând va vrea. Nu ea îl stârnea? Şi gânduri ticăloase îi treceau prin minte, un întreg proiect de ademenire: s-o facă să aştepte în zadar, după ce va ajunge stăpânul ei. În adevăr, nu putea să se poarte ca unul bicisnic la femei cu această fată în plină tinereţe, care îşi arăta astfel umerii sub ochii lui. Totuşi, nu se putea şti dacă dantela se deznodase singură, de la sine.

— Crezi că am ochi verzi? îl întrebă Clorinde, apropiindu-se.

El se ridică în picioare, o privi de foarte aproape, fără să-i tulbure liniştea limpede a ochilor. Dar, când îşi întinse mâinile, îl lovi peste ele cu palma. Nu era nevoie să o mai pipăie; era foarte rece acum. Se înfăşură în tulul ei, cu o ruşine, care se speria de cele mai mici lucruri rămase neacoperite. În zadar o luă în râs, o cicăli, prefăcându-se că foloseşte forţa, ea se acoperea tot mai mult, dădea ţipete scurte, când el atingea numai în treacăt dantela. De altminteri, nu vru să se mai aşeze.

— Îmi place mai curând să mă plimb puţin, zise ea, umbletul îmi dezmorţeşte picioarele.

El o însoţi, merseră alături, în lung şi în lat. Încercă să-i smulgă mărturisiri la rândul său. De obicei, ea nu răspundea la întrebări. În conversaţie sărea brusc de la una la alta, scotea exclamaţii adeseori, începea povestiri pe care nu le isprăvea niciodată. Întrebând-o cu îndemânare despre absenţa de cincisprezece zile a ei şi a mamă-sii, din

luna trecută, ea începu să îndruge un şir nesfârşit de istorioare din călătoriile ei. Unde nu fusese: în Anglia, Spania, Germania; văzuse de toate. Urmă o ploaie de observaţii mărunte copilăreşti, despre, hrană, despre modă, despre vreme. Uneori, începea o poveste în cart intra şi ea în scenă, alături de personaje cunoscute pe care le prezenta sub numele lor adevărate; Rougon îşi încorda auzul, credea că în sfârşit va scăpa vreo destăinuire; dar istorisirea căpăta o întorsătură copilărească sau rămânea fără deznodământ. Nici în ziua aceea nu află nimic. Pe faţa ei râsul punea o mască. Rămânea de nepătruns, în ciuda vioiciunii ei guralive. Rougon, ameţit de atâtea născociri uimitoare care se dezminţeau una pe alta, nu ştia ce să mai creadă: avea în faţa lui o copiliţă de doisprezece ani, nevinovată până la prostie, sau o femeie cu foarte multă experienţă, reîntoarsă la naivitate printr-un rafinament.

Clorinde întrerupse povestirea unei aventuri care i se întâmplase într-un orăşel din Spania; era vorba de galanteria unui călător de la care fusese nevoită să primească patul, în timp ce el dormise pe un scaun.

— Nu trebuie să te întorci la Tuileries, zise ea fără nicio legătură. Lasă să-ţi ducă dorul.

— Îţi foarte mulţumesc, domnişoară Machiavel, răspunse Rougon râzând.

Clorinde râse şi mai tare decât el. Dar continuă să-i dea sfaturi excelente. Cum Rougon încercă din nou să o ciupească de braţ ca în glumă, fata se supără, îl mustră, că nu se putea vorbi cu el serios nici două-trei minute. Ah, dacă ar fi ea bărbat! Cum şi-ar mai face drum în viaţă! Bărbaţii nu prea au minte!

— Ascultă, povesteşte-mi din păţaniile prietenilor dumitale, reîncepu ea, aşezându-se pe marginea mesei, în faţa lui Rougon, care stătea în picioare.

Luigi, care nu-i scăpa din ochi, îşi închise cu zgomot cutia de culori.

— Plec, zise el.

Dar Clorinde se repezi spre pictor, îl întoarse înapoi, jurându-se că va începe iar să pozeze. Se temea să rămână

singură cu Rougon. Şi cum Luigi se învoi, încercă să mai câştige timp.

— Lasă-mă să mănânc ceva. Mi-e o foame! O, două îmbucături, atât.

Deschise uşa strigând:

— Antonia! Antonia!

Îi dădu o poruncă în italieneşte. Se aşeza tocmai pe marginea mesei când Antonia intră, ţinând pe fiecare palmă câte o felie de pâine cu unt. Servitoarea i le întinse, ca pe o tavă, cu râsul ei de animal gâdilit, un râs care deschidea o gură roşie pe o faţă brună. Plecă apoi, ştergându-şi mâinile de fustă. Clorinde o chemă din nou, cerându-i un pahar de apă.

— Vrei să împărţim pe din două? întrebă pe Rougon. E foarte bun untul. Câteodată îl presar cu zahăr. Dar nu se cade întotdeauna să fii lacom.

Ea nu era defel, într-adevăr. Rougon o surprinsese într-o dimineaţă mâncând o bucată de omletă gătită în ajun. I se părea stăpânită de zgârcenie, un năravitalienesc.

— Trei minute, nu-i aşa, Luigi? zise muşcând din prima felie de pâine cu unt.

Şi adresându-se iar lui Rougon, mereu în picioare în faţa ei, îl întrebă:

— Despre domnul Kahn, de pildă, ce ştii, cum a ajuns deputat?

Rougon se supuse la acest nou interogator, nădăjduind să stoarcă de la ea vreo mărturisire cu de-a sila. Ştia că era foarte curioasă să afle câte ceva din viaţa oricui: pleca urechea la toate indiscreţiile, pândind neîncetat intrigile încurcate în mijlocul cărora trăia. O frământa grija situaţiilor înalte, a marilor averi.

— O, răspunse el râzând, Kahn a ieşit deputat din pântecele maică-sii! I-or fi crescut dinţii pe băncile Camerei. Sub Louis-Philippe ocupa un loc în centru-dreapta şi susţinea monarhia constituţională cu o patimă tinerească. După 48, a trecut în centru-stânga, tot foarte pasionat, de altfel; îşi prezentase o profesiune de credinţă republicană într-un stil strălucit. Astăzi, a revenit în centru-dreapta,

apără cu pasiune imperiul... În sfârşit, este fiul unui bancher evreu din Bordeaux, conduce furnale mari în apropiere de Bressuire, şi-a croit o specialitate în chestiunile financiare şi industriale, duce o viaţă destul de ştearsă în aşteptarea unei mari averi pe care o va aduna într-o bună zi; a fost făcut ofiţer la 15 august trecut...

Şi Rougon căuta cu priviri pierdute.

— Nu-mi scapă nimic, mi se pare... Nu, n-are niciun copil...

— Cum se poate! E însurat! exclamă Clorinde.

Cu un gest dădu a înţelege că domnul Kahn n-o mai interesa. Era un prefăcut; niciodată nu-şi arătase nevasta. Rougon îi explică pe dată că domnul Kahn trăia la Paris, foarte retras. Apoi, fără să mai aştepte vreo întrebare, continuă:

— Vrei biografia lui Béjuin, acum?

— Nu, nu, zise fata.

Dar el continuă oricum:

— A urmat Şcoala Politehnică. A scris broşuri pe care nimeni nu le-a citit. Conduce industria de cristal de la Saint-Florent, la trei leghe de Bourges... E o născocire a prefectului din Cher...

— Taci o dată, strigă ea.

— Un om vrednic, votează cum trebuie; zgârcit la vorbă, foarte răbdător, aşteaptă să i se poarte de grijă, gata mereu să privească la tine, ca să nu-l uiţi... L-am numit cavalerii astupă gura cu mâna, supărată, exclamând:

— Ei! e însurat şi ăsta! nu-i interesant... Am văzut-o pe nevastă-sa la dumneata, o buftea, o împopoţonată! M-a poftit să mă duc să vizitez industria lor de cristal, la Bourges.

Dintr-o îmbucătură isprăvi prima felie de pâine cu unt. Apoi trase o duşcă bună de apă. Picioarele îi atârnau la marginea mesei; şi cam plină în şolduri, cu gâtul aplecat pe spate, le bălăbănea maşinal, într-un ritm pe care Rougon îl urmărea din ochi. La fiecare mişcare încoace şi încolo, pulpele se umflau sub tul.

— Şi domnul Du Poizat? întrebă Clorinde, după o scurtă

tăcere.

— Du Poizat a fost subprefect, răspunse simplu.

Ea îl privi surprinsă de scurtimea biografiei.

— Asta o ştiu şi eu. Altceva?

— Altceva, va fi prefect mai târziu şi atunci va fi decorat.

Ea înţelese că nu voia să spună mai mult. De altfel, aruncase numele lui Du Poizat aşa, la întâmplare. Acum, făcea socoteala acestor domni pe degete; începând cu degetul cel gros, îngăimă:

— Domnul d'Escorailles: nu e serios, îi plac toate femeile. Domnul La Rouquette: e de prisos, îl cunosc prea bine... Domnul de Combelot: încă unul tot însurat...

Şi cum se oprise la degetul inelar, nemaigăsind niciunul, Rougon îi zise privind-o ţintă:

— L-ai uitat pe Delestang.

— Bine zici! strigă ea. Spune-mi ceva despre dânsul.

— E un bărbat frumos, continuă el fără s-o piardă din ochi. E foarte bogat. I-am prezis de la început un mare viitor.

Urmă pe acest ton, covârşindu-l de laude, dublând cifrele. Ferma-model de la Chamade făcea două milioane. Delestang va fi cu siguranţă ministru într-o bună zi. Dar ea îşi ţuguia buzele cu o schimă de dispreţ.

— E destul de prost, mormăi ea în cele din urmă.

— Păi de! zise Rougon, cu un zâmbet subtil.

Părea încântat de vorba care îi scăpase Clorindei. Cum ea trecea adesea brusc de la una la alta, îi puse o nouă întrebare, privindu-l la rândul ei cu fixitate:

— Probabil că îl cunoşti pe domnul de Marsy?

— Da, da, ne cunoaştem, răspunse el, fără a se urni din loc, înveselit şi mai mult că-i pusese această întrebare.

Dar deveni serios. Fu foarte corect, foarte drept.

— E un om de o inteligenţă nemaipomenită, începu el. E o onoare pentru mine că-l am ca adversar... A încercat de toate. La douăzeci şi opt de ani era colonel. Mai târziu, a ajuns în fruntea unei mari uzine. Apoi, s-a îndeletnicit pe rând cu agricultura, cu finanţele, cu comerţul. Se spune că a pictat portrete şi a scris romane.

Clorinde, uitând să mănânce, rămase visătoare.

— Am vorbit cu el ieri seară, zise ea cu jumătate de glas. E foarte bine... Fiu de regină.

— După mine, urmă Rougon, spiritul îi strică. Eu am altă concepţie despre forţă. L-am auzit făcând calambururi într-o împrejurare foarte gravă. În sfârşit, a reuşit, domneşte ca şi împăratul. Toţi copiii din flori au noroc!... Îl caracterizează mai cu seamă tăria pumnului, o mână de fier, îndrăzneaţă, hotărâtă, dar foarte mlădioasă, iscusită.

Fără să vrea, Clorinde îşi aplecase ochii asupra mâinilor mari ale lui Rougon. El observă şi continuă zâmbind:

— O, am nişte labe, nu-i aşa? De asta nu ne-am înţeles niciodată, eu cu Marsy. El trece cu eleganţă lumea pe sub ascuţişul sabiei, fără să-şi păteze mâinile albe. Eu, izbesc cu ciomagul în moalele capului.

Îşi strânsese pumnii; nişte pumni butucănoşi, cu păr între falange, şi-i învârtea într-o parte şi într-alta, fericit că erau peste măsură de mari. Clorinde luă a doua felie de pâine cu unt, îşi înfipse dinţii în ea, mereu visătoare. În sfârşit, îşi ridică privirile înspre Rougon:

— Ei şi dumneata? îl întrebă ea.

— Vrei biografia mea! zise el. E foarte uşor de povestit. Bunicul meu vindea legume. Eu, până la vârsta de treizeci şi opt de ani, mi-am târât ghetele cu călcâie scâlciate de avocat mărunt, în fundul provinciei de baştină. Eram un necunoscut până mai ieri. Nu mi-am ros umerii, ca prietenul meu Kahn, să sprijin toate guvernele. Nu am absolvit ca Béjuin Şcoala Politehnică. Nu port nici numele ilustru al domnului d'Escorailles, nu am nici înfăţişarea chipeşă a bietului Combelot. Nu am rude bogate ca La Rouquette, care-şi datoreşte scaunul de deputat surorii sale, văduva generalului de Llorentz, astăzi doamnă de onoare la palat. Tata nu mi-a lăsat, cum i-a lăsat lui Delestang tată-său, o avere de cinci milioane, câştigată în comerţul de vinuri. Nu sunt născut pe treptele unui tron, ca de Marsy şi n-am crescut ţinându-mă de poala unei femei pedante, sub mângâierile lui Talleyrand. Nu, sunt un om nou, nu am decât pumnii mei.

Şi îşi izbea pumnii unul de altul, râzând foarte tare, luând totul în zeflemea. Dar îşi revenise, părea gata să spargă pietre între degetele lui strânse pumn. Clorinde îl admira.

— N-am fost nimic. Voi fi acum ceea ce îmi va plăcea, urmă el, uitând de toate, vorbind ca pentru sine. Sunt o forţă. Şi mă fac să strâng din umeri, unii, când asigură imperiul de tot devotamentul lor. Îl iubesc oare? Îl preţuiesc în conştiinţa lor? Nu s-ar împăca bine cu orice ocârmuire? Eu, eu am crescut cu Imperiul; l-am creat pe el şi el m-a creat pe mine... Am fost numit cavaler după 10 decembrie, ofiţer în ianuarie 1852, comandor la 15 august 1854, mare ofiţer acum trei luni. În timpul republicii, am avut la un moment dat portofoliul lucrărilor publice; mai târziu împăratul m-a însărcinat cu o misiune în Anglia; apoi am intrat în Consiliul de Stat şi la Senat...

— Şi, mâine, unde o să intri? întrebă Clorinde, cu un râs, sub care se silea să ascundă febra curiozităţii sale.

El o privi şi se opri deodată.

— Eşti foarte curioasă, domnişoară Machiavel, zise el.

Ea îşi bălăbăni picioarele, mişcându-le mai viu. Urmă o tăcere. Rougon, văzând-o din nou cufundată într-o adâncă visare, crezu momentul potrivit să-i smulgă o mărturisire.

— Femeile... începu el.

Dar ea îl întrerupse, cu ochii pierduţi în vag, surâzând uşor propriilor sale gânduri, rostind îngânat:

— O, femeile au altceva.

Fu singura ei mărturisire. Isprăvi de mâncat felia de pâine cu unt, goli dintr-odată paharul de apă şi sări în picioare pe masă, cu un salt care dovedea îndemânarea ei de călăreaţă.

— Ei, Luigi! strigă ea.

Cu o clipă mai înainte, pictorul muşcându-şi mustaţa de nerăbdare, se ridicase de la lucru, tropăind din picioare, în jurul ei şi al lui Rougon. Se aşează iar, suspinând şi îşi luă paleta. Cele trei minute de păsuire cerute de Clorinde duraseră un sfert de oră. Acum era în picioare pe masă, înfăşurată în ace îşi bucată de dantelă neagră. După ce îşi regăsise atitudinea în care poza, se descoperi cu o singură

mişcare a mâinilor. Devenea din nou o marmură, nu mai ştia ce-i ruşinea.

Pe Champs-Elysées trăsurile huruiau tot mai rar. Amurgul îndesa pe alee o pulbere de soare care pudra copacii, de parcă roţile ar fi ridicat de pe drumuri un nor de rumeneală. Lumina zilei care cădea potopitoare pe geamlâcul de sus, răsfira peste umerii Clorindei apele unduitoare ale unor răsfrângeri de aur. Încetul cu încetul cerul pălea.

— Căsătoria domnului de Marsy cu acea prinţesă valahă se face sigur? întrebă ea după un minut.

— Cred că da, răspunse Rougon. E putred de bogată. Marsy aleargă totdeauna cu limba scoasă după bani. De altfel se spune că e îndrăgostit lulea.

Nimic nu mai tulbura tăcerea. Rougon rămase locului; simţindu-se ca la dânsul acasă, nici prin gând nu-i dădea să plece. Medita; îşi reluă plimbarea. Această Clorinde era în adevăr o fată cât se poate de fermecătoare. Se gândea la dânsa, de parcă se despărţiseră de lungă vreme; şi cu privirile în parchet, se adâncea în gânduri pe jumătate formulate, foarte dulci, care îl gâdilau la inimă. I se părea că ieşise dintr-o baie călduţă, cu mădularele îngreuiate de *o* toropeală nespus de plăcută, în carne îl pătrunsese o aromă deosebită, de o asprime aproape dulce. Tare i-ar mai fi plăcut să se culce pe una dintre canapele şi să doarmă în această mireasmă.

Îl trezi pe neaşteptate un zgomot de glasuri. Un bătrân, pe care nu-l văzuse intrând, o sărută pe frunte pe Clorinde, care se aplecă zâmbind, la marginea mesei.

— Bună ziua, drăguţă, zise el. Ce frumoasă eşti! Îţi arăţi deci tot ce ai?

Rânji uşor şi fiindcă Clorinde, încurcată, îşi adună capătul dantelei negre, îi spuse îndată:

— Nu, nu, e foarte frumos, arată tot, hai! Ah, copila mea, am mai văzut eu atâtea!

Apoi înturnându-se spre Rougon căruia i se adresă cu „scumpe coleg”, îi strânse mâna, adăugind:

— O ştrengăriţă care a stat de atâtea ori pe genunchii mei, când era mică! Acuma, are un piept care te chiorăşte!

Era bătrânul domn de Plouguern. Avea şaptezeci de ani. Sub Louis-Philippe, ales în Cameră la Finistère, fusese unul dintre deputaţii legitimişti care merseseră în pelerinaj la Belgrave-Square şi îşi dăduse demisia în urma votului de blam care îi înfierase, pe el şi pe colegii săi. Mai târziu, după zilele din februarie, îndrăgise deodată Republica, pe care o salutase cu vii strigăte de bucurie de pe băncile Constituantei. Acum, după ce împăratul îi asigurase în Senat o pensie pe deplin meritată, era bonapartist. Dar, ca un gentilom. Umilinţa lui mare îşi permitea uneori, ca o plăcere, puţintică opoziţie. Lipsa de recunoştinţă îl desfăta. Sceptic până în măduva oaselor, apăra religia şi familia; ca o datorie faţă de numele pe care-l purta, unul dintre cele mai ilustre din Bretagne. Câteodată, considera Imperiul imoral şi o spunea sus şi tare. Trăise o viaţă de aventuri suspecte, era foarte desfrânat, foarte inventiv, rafinat în plăceri; se povesteau despre bătrâneţea lui isprăvi după care tânjeau şi cei tineri. În cursul unei călătorii în Italia o cunoscuse pe contesa Balbi şi îi rămase amant treizeci de ani; după despărţiri care ţineau şi câţiva ani, se împăcau, pentru trei nopţi, în oraşele pe unde se întâlneau. Gura lumii pretindea că Clorinde era fiica lui; dar nici el nici contesa nu ştiau într-adevăr nimic despre asta; şi când copila devenise femeie, cu nuri şi vino-ncoace, el nu se ascundea să spună că îl vizitase des şi pe tatăl ei, odinioară. Bătrânul o sorbea din ochii săi încă vii şi îşi îngăduia cu ea familiarităţi foarte slobode, ca un vechi prieten. Domnul de Plouguern, înalt, uscăţiv, osos, semăna întrucâtva cu Voltaire, căruia îi nutrea în secret un adevărat cult.

— Naşule, nu vrei să te uiţi la portretul meu? îi atrase atenţia Clorinde.

Îi spunea naşule, din prietenie. El se apropiase de Luigi şi peste umerii lui îşi miji ochii, ca un cunoscător.

— Delicios! şopti el.

Rougon se apropie, Clorinde sări şi ea de pe masă, să se uite. Şi toţi trei nu mai puteau de admiraţie. Pictura era foarte reuşită. Pictorul întinsese pe întreaga pânză un strat

străveziu de culoare, amestec de alb, galben, trandafiriu, învăluit în palori de acuarelă. Şi chipul ei zâmbea cu o gingăşie de păpuşă; avea buzele frumos tăiate şi sprâncenele arcuite şi o slabă rumeneală în obraz. Era o Diană bună de pus pe o cutie de bomboane.

— O, uitaţi-vă colo, lângă ochi, acest mic pistrui, zise Clorinde, bătând din palme de admiraţie. Lui Luigi ăsta, nu-i scapă nimic!

Rougon, pe care tablourile îl plictiseau de obicei, era în cin tal. Începuse să se priceapă în artă, în acel moment. Rosti această apreciere, pe un ton de adâncă convingere:

— E admirabil desenat.

— Şi culoarea e minunată, continuă domnul de Plouguern. Umerii ăştia îs parcă de carne... Plăcuţi de tot, sânii. Cel din stânga mai cu seamă are frăgezimea unei petale de trandafir... Ei, ce braţe! Micuţa asta are nişte braţe nemaipomenite! îmi place mult de tot rotunjimea musculară de la cot în sus; e de un relief perfect.

Şi întorcându-se spre pictor, adăugă:

— Domnule Pozzo, felicitările mele. Am mai văzut o pânză a dumitale: *femei la scăldat.* Dar portretul ăsta va fi superior... De ce nu expui? Am cunoscut un diplomat care cânta minunat din vioară; ceea ce nu l-a împiedicat să izbutească în cariera sa.

Luigi, foarte măgulit, se înclină. Între timp soarele scăpăta şi fiindcă pictorul voia să isprăvească o ureche, cum spunea el, o rugă pe Clorinde să-şi reia poza, pentru cel mult zece minute. Domnul de Plouguern şi Rougon continuară să discute despre pictură. Acesta din urmă recunoştea că studiile de specialitate îl împiedicaseră să urmărească mişcarea artistică din ultimii ani; dar dădea toate asigurările că era un mare admirator al creaţiilor frumoase. Declară că culoarea îl lăsa rece; un desen bun îi dădea deplină satisfacţie, un desen din acele în stare să înalţe sufletul şi să inspire gânduri mari. Cât despre domnul de Plouguern, nu iubea decât anticii; vizitase toate muzeele din Europa, nu înţelegea cum de puteau să aibă unii atâta îndrăzneală încât să se încumete să mai picteze. Cu toate

acestea, luna trecută pusese pe un artist, pe care nimeni nu-l cunoştea şi care avea în adevăr mare talent, să-i decoreze un salonaş.

— Mi-a pictat amoraşi, flori, crengi de copaci cu frunze cu totul neobişnuit, zise el. Fără doar şi poate îţi vine să culegi florile şi printre ele sunt gâze, fluturi, muşte, cărăbuşi, parcă-s vii nu alta. Ce să-ţi spun, e vesel de tot... Mie îmi place pictura veselă.

— Arta nu trebuie să ne plictisească, conchise Rougon.

În clipa aceea, domnul de Plouguern care mergea cu paşi mici alături de domnul Rougon, sfărâmă, sub călcâiul ghetei sale, ceva care se sparse cu zgomotul uşor al unui bob de mazăre exploziv...

— Ce e? strigă dânsul.

Şi începu să adune de pe jos mătăniile ce alunecaseră de pe fotoliul pe care Clorinde îşi golise conţinutul buzunarului. Una dintre boabele de sticlă, de lângă cruce, se prefăcuse în pulbere; însăşi crucea, micuţă, de argint, avea un braţ îndoit şi turtit. Bătrânul mişcă într-o parte şi în alta mătăniile şi zise rânjind:

— Drăguţa mea, ce caută pe jos jucăriile astea?

Dar Clorinde se roşi ca purpura. Se repezi de sus de pe masă, bosumflată, cu ochii întunecaţi de mânie, trăgându-şi de zor dantela peste umeri, şi mormăi:

— Răutăciosul! Răutăciosul! mi-a sfărâmat mătăniile!

Şi i le smulse din mână. Plângea ca un copil.

— Ei, ei, făcea domnul de Plouguern, râzând întruna. Ia uitaţi-vă la smerenia sa! Ieri dimineaţă era cât pe ce să-mi scoată ochii pentru că zărind o ramură de merişor sfinţită, în fundul iatacului ei, am întrebat-o ce mătura cu mătura aceea... Nu mai plânge, prostuţă! Nu i-am sfărâmat nimica bunului Dumnezeu.

— Ba da, ba da, strigă ea, i-aţi făcut rău, l-a durut.

Ea nu-l mai tutuia. Cu mâinile tremurătoare isprăvi de adunat perla de sticlă. Apoi, suspinând tot mai des, căută să îndrepte crucea. O şterse cu vârful degetelor, de parcă ar fi văzut pe metal broboane de sânge. Şi îngână:

— Papa mi-a dăruit-o prima dată când m-am dus să-l văd

împreună cu mama. Mă cunoaşte bine, papa; îmi zice „frumosul meu apostol”, fiindcă i-am spus odată că aş fi tare mulţumită să mor pentru el... Mătăniile astea îmi aduceau noroc. De acum, adio har, n-au să mă mai ferească de diavol...

— Aide, dă-o încoa, o întrerupse domnul de Plouguern. Ai să-ţi nenoroceşti unghiile, căutând să o repari... Argintul, nu se dezdoaie cu una cu două, fetiţo.

Luase iar în mână mătăniile şi cerca să dezdoaie braţul crucii, pe încetul, ca să nu plesnească. Clorinde nu mai plângea, stătea cu ochii aţintiţi, foarte atentă. Rougon, privea şi el, surâzând; era de o necredinţă jalnică, într-atât de lipsit de sentimentul religios, încât fata fusese cât pe ce s-o rupă de două ori cu el, din pricina unor glume nelalocul lor.

— Drăcia dracului! zicea cu jumătate de gură domnul de Plouguern, nu-i prea moale, bunul Dumnezeu. Mi-i frică să nu se rupă în două... Ai mai avea un bunul Dumnezeu de schimb, fetiţo.

Făcu o nouă sforţare. Crucea se rupse deodată.

— Ah, din rău în mai rău! strigă el. De data asta, s-a rupt.

Rougon pufni în râs. Atunci Clorinde, cu ochii întunecaţi, strâmbându-se toată la faţă, făcu un pas înapoi, privi ţintă la ei şi cu pumnii strânşi se repezi furioasă ca şi cum ar fi vrut să-i dea pe uşă afară. Îi înjură pe italieneşte, ca ieşită din minţi,

— Ne loveşte, ne loveşte, spunea înveselit domnul de Plouguern.

— Iată roadele superstiţiei, zise Rougon printre dinţi.

Bătrânul lăsă gluma la o parte, luând o înfăţişare serioasă; şi cum ilustrul personaj continua să rostească fraze gata făcute despre influenţa dezgustătoare a clerului, despre trista educaţie a femeilor catolice, despre starea de decădere a Italiei dată pe mâna preoţilor, el declară cu voce aspră:

— Religia face măreţia statelor.

— Când nu le roade ca un ulcer, dădu replica Rougon. Istoria stă mărturie. Dacă împăratul nu-i va ţine pe episcopi

în frâu, în curând i se vor sui toţi în cap.

Domnul de Plouguern se supără la rândul său. Sări în apărarea Romei. Invocă convingeri de o viaţă întreagă. Fără religie oamenii s-ar reîntoarce la starea de primitivitate. Şi începu să apere marea cauză a familiei. Epoca mergea spre ticăloşie; niciodată viciul nu-şi făcuse mendrele mai cu neobrăzare, niciodată nelegiuirea nu tulburase într-atâta conştiinţele.

— Să nu-mi vorbeşti de Imperiul vostru! strigă în sfârşit. E un copil din flori al Revoluţiei... O, ştim bine că Imperiul vostru urmăreşte să umilească biserica. Dar noi stăm de veghe, nu o să aşteptăm să ne strângeţi voi de gât ca pe nişte mieluşei... Fă o mică încercare, dragă domnule Rougon, şi împărtăşeşte Senatului vederile domniilor voastre.

— Ei! nu-i mai răspunde, zise Clorinde. Dacă-l zădăreşti, în cele din urmă îl va înjura pe Cristos. E un afurisit.

Rougon, copleşit, se înclină. Tăcu. Fata căuta pe parchet bucăţica desprinsă din cruce; găsind-o, o strânse cu grijă la un loc cu mătăniile într-un ziar. Se calmase.

— A, da, drăguţă, începu pe neaşteptate domnul de Plouguern, încă nu ţi-am spus de ce m-am urcat la tine. Am o lojă la Palais-Royal pe deseară, am venit să te iau cu mine.

— Naşule, naşule! exclamă Clorinde, îmbujorându-se la faţă de bucurie. Mă duc s-o trezesc pe mama.

Îl îmbrăţişă „drept pedeapsă”, zicea ea. Se întoarse spre Rougon, surâzătoare; îi întinse mâna zicându-i cu o mutră bosumflată, delicioasă:

— Dumneata să nu mi-o iei în nume de rău, te rog! Nu mă mai scoate din sărite cu ideile dumitale de păgân... Mă prostesc de tot când mă sâcâie cineva pe chestii de religie. Sunt în stare să-mi stric cele mai bune prietenii.

În răstimp, Luigi îşi împinsese şevaletul într-un colţ, văzând că nu mai era chip să sfârşească urechea, în ziua aceea. Îşi luă pălăria, se duse şi puse mâna pe umărul fetei, s-o înştiinţeze că pleca. Ea îl întovărăşi până la scară, închizând uşa în urma lor; dar îşi luară rămas bun atât de

zgomotos încât se auzi un uşor ţipăt al Clorindei, care se pierdu într-un râs înăbuşit. Când se întoarse, spuse:

— Mă duc să-mi schimb rochia, bineînţeles dacă naşul nu vrea cumva să mă ia la Palais-Royal aşa cum sunt.

Şi se înveseliră tustrei, la această propunere. Amurgul se lăsase. Când Rougon se retrase, Clorinde coborî cu el, lăsându-l singur pe domnul de Plouguern un moment, răstimp în care să-şi îmbrace rochia. Se şi întunecase de-a binelea pe scară. Ea mergea înainte, fără a scoate o vorbă, aşa de domol încât simţea că halatul de tul îi atingea genunchii în treacăt, uşor. Ajungând în faţa camerei intră; făcu doi paşi, apoi se întoarse... El o urmase. Acolo, cele două ferestre luminau cu o puzderie de raze argintate patul desfăcut, ligheanul uitat, motanul veşnic adormit pe clitul de rochii.

— N-o să mi-o iei în nume de rău? îi zise Clorinde iar, cu glasul de abia auzit, întinzându-i mâinile.

El jură că nu. Îi apucase mâinile într-ale sale; umblând uşor în dantela neagră, să n-o rupă cu degetele lui butucănoase, alunecă în susul braţelor până dincolo de coate. Ea îşi ridică uşor braţele, dornică parcă să-i vină într-ajutor. Erau în umbra paravanului, nu se vedeau deloc la faţă. Şi el, în mijlocul acestei camere al cărei aer stătut îl înăbuşea puţin, resimţi în nări aroma pătrunzătoare, aproape mieroasă, care îl mai îmbătase cândva. Dar îndată ce mâinile lui, acum din ce în ce mai brutale trecură mai sus de cot, Clorinde se smulse şi o auzi strigând în uşa care rămăsese deschisă pe urma lor:

— Antonia, aprinde lumina şi dă-mi rochia verde.

Când Rougon se trezi pe Avenue des Champs-Elysées, se opri o clipă buimăcit, respirând boarea proaspătă care adia din înălţimile Arcului de Triumf. Pe strada fără trăsuri acum se aprindeau una după alta gurile lămpilor cu gaz ale căror lumini neaşteptate înţepau umbra cu o dâră de scântei vii. Un vârtej de sânge i se urcă la cap şi îşi trecu mâinile peste faţă.

— Ah, nu, zise el în gura mare, ar fi prea caraghios!

IV

Convoiul botezului urma să plece de la pavilionul l'Horloge, la ora cinci. Itinerarul trebuia să străbată marea alee a grădinii Tuileries, Piaţa Concordiei, strada Rivoli, Piaţa Primăriei, podul Arcole, strada cu acelaşi nume şi Piaţa Catedralei.

De la ora patru o mulţime imensă se adunase la podul Arcole. Un popor întreg încăpea acolo, în deschizătura pe unde curgea râul prin mijlocul oraşului. Orizontul se lărgea deodată; în depărtare se vedea capul insulei Saint-Louis, tăiat de linia neagră a podului Louis-Philippe; la stânga micul braţ se pierdea în spatele unei îngrămădiri de construcţii joase; la dreapta, braţul cel mare deschidea un spaţiu larg scăldat într-un fum vioriu, din care se desprindea pata verde a copacilor din Port-aux-Vins. Apoi, de amândouă părţile, de la cheiul Saint-Paul la cheiul de la Mégisserie, de la cheiul Napoleon la cheiul l'Horloge, trotuarele se întindeau de-a lungul şoselelor, iar Piaţa Primăriei, în faţa podului, se lărgea ca o câmpie. Şi peste aceste spaţii nemăsurat de întinse, cerul, un cer de iunie, de o limpezime cristalină, caldă, arunca o fâşie imensă din infinitul său albastru.

Când ceasul bătu jumătatea, era lume peste tot. De-a lungul trotuarelor staţionau şiruri nesfârşite de curioşi, înghesuiţi până în parmaclâc. O mare de capete, ale cărei valuri creşteau întruna, umplea Piaţa Primăriei. În faţă, în golul negru al ferestrelor larg deschise ale vechilor case de pe cheiul Napoleon se îngrămădeau puzderie de chipuri; şi

chiar din fundul ulicioarelor întunecate dând spre râu, din străzile Glantigny, Colombe, Saint-Landry, se aplecau scufii femeieşti, cu panglicile fâlfâind în bătaia vântului. Podul Notre-Dame era invadat de un şirag de spectatori rezemaţi cu coatele pe piatră, ca pe catifeaua unei tribune uriaşe. La celălalt capăt, tocmai colo, pe podul Louis-Philippe mişuna, însufleţită, o puzderie de puncte negre; iar în ferestrele cele mai îndepărtate, în micile geamlâcuri care găureau cu regularitate faţadele galbene şi cenuşii ale caselor, înspre capul insulei, scânteia când şi când pata de lumină a câte unei rochii. Oameni în picioare stăteau pe acoperişuri, printre hogeaguri. Alţii, care nu se vedeau, se uitau prin ocheane de sus, de pe terasele lor de pe cheiul Tournelle. Şi lumina soarelui căzând pieziş, larg împrăştiată, părea însuşi tremurai fiorului care scutura mulţimea; în pânza acestei lumini se rostogolea râsul însufleţit al mării agitate de capete; umbreluţe deschise bătătoare la ochi, întinse ca nişte oglinzi, se rostogoleau asemenea unor stele în amestecătura pestriţă de culori a fustelor şi bluzelor.

Dar sărea în ochi, de peste tot, de pe cheiuri, de pe poduri, de la ferestre, la orizont, pe zidul gol al unei clădiri cu şase caturi, în insula Saint-Louis, o uriaşă redingotă cenuşie pictată al *fresco*[12], în profil, cu mâneca stingă îndoită la cot, de parcă haina mai păstra încă atitudinea şi volumul trupului care-l purtase, la acea oră dispărut. Această reclamă monumentală căpăta în revărsarea luminii, peste furnicarul lumii care se plimba, o neasemuită importanţă.

Trupe, aşezate în două şiruri lungi, ocroteau trecerea convoiului prin mijlocul mulţimii. La dreapta, se aliniau ostaşi din garda naţională; la stânga, din regimentele de linie. Un capăt al acestui dublu cordon se pierdea în strada Arcole, împodobită cu steaguri, cu stofe scumpe atârnate la ferestre, stofe ce jucau molcom în bătaia vântului, de-a lungul caselor înnegrite de vreme. Podul, rămas liber, era singura fâşie de pământ goală în mijlocul iureşului care se

[12] Pictură în culori muiate în apă de var, pe un perete proaspăt tencuit (n. t.).

năpustea asupra celor mai mici colţuri; şi pustiu, zvelt, cu bolta lui de fier uşor arcuită, făcea o impresie ciudată. Dar jos, pe malurile râului, înghesuiala reîncepea; orăşenii dichisiţi ca de sărbătoare îşi întinseseră batistele şi se aşezaseră jos, alături de nevestele lor, până una alta, la puţină odihnă, după ce hoinăriseră toată după-amiaza. Peste pod, în mijlocul pânzei de apă lăţite a râului, de un albastru tare, bătând în verde la întâlnirea celor două braţe, o ceată de luntraşi în bluze roşii vâslea, ea să se tot învârtească pe aproape, pe lângă Port-aux-Fruits. Pe atunci mai exista pe lângă cheiul Gèvres, o mare spălătorie, cu scheletul de cherestea înverzit de apă, de unde se auzeau râsetele spălătoreselor şi loviturile lopăţelelor cu care băteau rufele înălbite. Şi acest popor îngrămădit, aceste trei-patru sute de mii de capete, din când în când se înălţau, priveau turnurile catedralei Notre-Dame, care îşi ridicau pieziş corpul lor de piatră în patru colţuri, deasupra caselor de pe cheiul Napoleon. Aceste turnuri, poleite de aurul amurgului, ruginii pe cerul limpede, vibrau în văzduh, vuind toate de dangătele năprasnice ale atâtor clopote.

Două sau trei alarme false pricinuiseră o mare îmbulzeală şi îmbrânceală în mulţime.

— Te asigur că nu vor trece mai înainte de ora cinci şi jumătate, zicea o namilă de om aşezată în faţa unei cafenele de pe cheiul Gèvres, împreună cu domnul şi doamna Charbonnel.

Era Gilquin, Théodore Gilquin, fostul chiriaş al doamnei Mélanie Correur, straşnicul prieten al lui Rougon. În ziua aceea se îmbrăcase în haine galbene de dril, un costum de douăzeci şi nouă de franci, mototolit, pătat, pocnit pe la cusături; avea cizmele căscate, mănuşi de culoarea tutunului, o pălărie mare de paie fără panglică. Când îşi punea mănuşi, Gilquin socotea că e îmbrăcat de gală. De la amiază, slujea de călăuză perechii Charbonnel, cu care făcuse cunoştinţă, într-o seară, la Rougon, în bucătărie,

— Veţi vedea tot, scumpii mei, zise el ştergându-şi cu mâna mustăţile lungi care crestau dâre de negreaţă pe obrazul său de beţivan. V-aţi dat pe mâinile mele, nu-i aşa?

Ei bine, lăsaţi-mă pe mine să pun la cale rânduiala şi plimbările din această mică sărbătoare.

Gilquin băuse până acum trei pahare de coniac şi cinci halbe. De două ore şi ceva, îi ţinea pe loc pe soţii Charbonnel, sub cuvânt că trebuiau să ajungă printre cei dintâi. Erau într-o cafenea micuţă pa care o cunoştea, unde se simţea foarte bine, spunea el; se tutuia cu chelnerul. Soţii Charbonnel, supunându-se fără a cârti, îl ascultau, foarte miraţi da bogăţia şi variaţia conversaţiei sale; doamna Charbonnel nu ceruse decât o limonadă; domnul Charbonnel luă un pahar de anason, aşa cum i se întâmpla uneori, la Clubul Comercial, la Plassans. În acest timp Gilquin le vorbea despre botez, ca şi cum şi-ar fi petrecut dimineaţa la Tuileries, să capete tot felul de amănunte.

— Împărăteasa e tare mulţumită, zicea el. A avut o facere foarte uşoară. E sănătoasă tun şi bine dispusă. O să vedeţi, are o înfăţişare impunătoare împăratul s-a-ntors alaltăieri de la Nantes, unde se dusese, din pricina inundaţiilor... Hei! Ce nenorocire, inundaţiile astea!

Doamna Charbonnel. Îşi trase scaunul îndărăt. Îl era puţintel frică de mulţime, şi mulţimea curgea, prin faţa ei, din ce în ce mai înghesuită.

— Ce de lume! îngăimă ea.

— Ce dracu! strigă Gilquin, sunt peste trei sute de mii de străini în Paris. De opt zile, trenurile de plăcere aduc aici toată provincia... Uite, normanzi colo, iată gasconi, şi uite şi oameni din Franche-Comté. O, îi dibui într-o clipită. Mi-am plimbat mutra peste tot.

Apoi, le mai înşiră că tribunalele încetaseră lucrul. că Bursa trăsese obloanele, că toate autorităţile dăduseră concediu funcţionarilor. Capitala întreagă sărbătorea botezul. Şi începu să dea cifre, să facă socoteala costului ceremoniei şi al serbărilor. Corpul legiuitor votase patru sute de mii de franci; dar era o nimica toată; un rândaş de la palatul Tuileries îl încredinţase, în ajun, că numai convoiul va costa aproape două sute de mii de franci. Dacă împăratul va scăpa doar cu un milion din lista civilă, să zică bogdaproste. Numai rufăria copilului a costat o sută de mii

de franci.

— O sută de mii de franci, repetă doamna Charbonnel, uluită. Dar din ce o fi lucrată? În ce l-o mai fi înfăşat?

Gilquin râse binevoitor. În cele mai scumpe dantele! Cândva, în viaţa lui, lucrase în comerţul de dantele. Şi continuă socotelile: cincizeci de mii de franci fuseseră alocaţi ca ajutor în folosul copiilor legitimi, născuţi în aceeaşi zi cu prinţişorul şi cărora împăratul şi împărăteasa voiseră să le fie naş şi naşă; optzeci şi cinci de mii de franci fuseseră destinaţi cumpărării de medalii pentru autorii cantatelor executate la teatre. În sfârşit, dădu amănunte asupra celor o sută douăzeci de mii de medalii comemorative împărţite elevilor de liceu, copiilor de şcoală primară şi celor din azile, subofiţerilor şi soldaţilor din trupele aflate la Paris. Avea una la el şi le-o arătă. Era o medalie de mărimea unei monede de zece centime, având, pe o parte profilul împăratului şi al împărătesei, pe cealaltă parte, al prinţului imperial, cu data botezului: 14 iunie 1856.

— Nu vrei să mi-o dai mie? îl întrebă domnul Charbonnel.

Gilquin se învoi. Dar cum omul, încurcat în privinţa preţului, îi dădu o piesă de douăzeci de centime, el refuză cu tot dinadinsul, spunându-i că nu face decât zece. În vremea asta, doamna Charbonnel privea profilurile perechii imperiale. Şi se înduioşa.

— Par să fie foarte buni, zicea ea. Stau, unul lângă altul, ca o pereche, care se înţelege foarte bine... Uită-te, domnule Charbonnel, s-ar zice două capete pe aceeaşi pernă, dacă priveşti piesa aşa cum o ţin eu.

Gilquin stărui din nou asupra împărătesei, a cărei milostivenie o ridică în slăvile cerului. În luna a noua a sarcinii sale închinase după-amiezi întregi creării unui institut de educaţie pentru fetele sărace, aşezat tocmai la capătul cartierului Saint-Antoine. Refuzase optzeci de mii de franci, adunaţi para cu para din popor, ca să-i facă dar prinţişorului, şi această sumă, după dorinţa ei, avea să slujească spre a fi daţi la ucenicie o sută de orfani. Gilquin, pe jumătate beat, căsca nişte ochi grozavi, căutând să se

exprime cu înmlădieri duioase în glas, cu vorbe care îngemănau respectul supusului cu admiraţia pătimaşă a bărbatului. Declara că şi-ar depune bucuros viaţa la picioarele acestei nobile femei. Dar împrejurul său nimeni nu se ridica împotrivă. Vuietul mulţimii răspundea în depărtare ca un ecou al laudelor sale, lăţindu-se într-o larmă necurmată. Şi clopotele de la Notre-Dame, sunând cât puteau, rostogoleau pe deasupra caselor revărsarea bucuriei lor uriaşe.

— N-ar fi oare timpul să ne ducem să ne ocupăm câte un loc? întrebă sfiicios domnul Charbonnel, care se lehămetisise de când tot stătea jos.

Doamna Charbonnel se sculase în picioare, strângându-şi şalul galben în jurul gâtului.

— Desigur, zise ea cu gura pe jumătate. Voiaţi parcă să ajungem printre cei dintâi şi stăm locului, lăsând să treacă toată lumea înaintea noastră.

Asta însă îl supără pe Gilquin. Trase o înjurătură, lovind cu pumnul în măsuţa de zinc. Adică ce, nu cunoştea el pe degete Parisul? Doamna Charbonnel, speriată, se lăsă iar pe scaunul ei; Gilquin strigă la chelner:

— Jules, un absint şi ţigări de foi.

După ce îşi muie mustăţile sale mari în absint, îl chemă din nou mânios:

— Adică ce, îţi baţi joc de mine? Binevoieşte şi ia înapoi otrava asta şi adu-mi cealaltă sticlă, cea de vineri!... Am fost în comerţul de lichioruri şi mă pricep, dragul meu. Nu-l potcoveşti tu pe Théodore.

Se linişti când chelnerul, oare părea că se teme de el, îi aduse sticla. Atunci, îi bătu cu palma prieteneşte peste uimeai pe soţii Charbonnel, zicându-le taică şi maică.

— Ce-i, maică, ne mănâncă tălpile picioruşelor? Haida de, aveţi timp să le roadeţi, de acu până-n seară!... Aide, ce dracu! bunicule, nu-ţi place aici, în. faţa cafenelei! Stăm jos, privim lumea care trece... Vă spun că e destul timp. Să vă servească ceva.

— Mulţumim, am luat de toate, zise domnul Charbonnel.

Gilquin îşi aprinse o ţigară de foi. Se lăsă pe spate, cu

degetele groase la subsuoara jiletcii, scoţându-şi pieptul înainte şi legănându-se într-o parte şi într-alta. O fericire desăvârşită îi scălda ochii. Deodată, îi veni un gând:

— Ştiţi ce? grăi el tare, ei bine! mâine dimineaţă, la ora şapte, voi veni la voi să vă iau, să vă arăt toată serbarea. Hai? Cum? E delicat din partea mea.

Soţii Charbonnel se priveau, foarte tulburaţi. El însă dădea explicaţii asupra programului, cu toate amănuntele. Avea o voce de ursar turnând fel de fel de gogoşi. Dimineaţa, dejunul la Palais-Royal şi plimbare în oraş. După-amiază, în piaţa Invalizilor, reprezentaţii militare, stâlpi înalţi în vârf cu premii pentru acei care ajung să se suie mai întâi sus; trei sute de baloane lăsate în voia lor conţinând cornete cu bomboane, mari baloane cu o ploaie de zaharicale. Seara, cina la un negustor de vinuri de pe cheiul Billy, pe care îl cunoştea, foc de artificii, al căror joc principal înfăţişa un baptiser[13], hoinăreală în toiul iluminaţiilor. Şi le vorbi despre crucea de foc care avea să se ridice peste hotelul „La Légion d'Honneur", despre palatul feeric din Piaţa Concordiei pentru care fuseseră necesare nouă sute cincizeci de mii de sticle colorate; despre turnul Saint-Jacques a cărui statuie, în văzduh, părea o faclă aprinsă. Dar fiindcă soţii Charbonnel nu prea se lăsau momiţi, el se aplecă, coborând glasul.

— Apoi înainte de a ne întoarce acasă, vom intra într-o lăptărie de pe strada Seine, unde se poate mânca o supă cu brânză straşnică.

Soţii Charbonnel nu mai îndrăzniră să refuze. În ochii lor holbaţi se puteau citi, îngemănate, o curiozitate şi o spaimă de copil. Se simţeau parcă o jucărie în mâna acestui om îngrozitor. Doamna Charbonnel se mulţumi să îngaime:

— Ah! Parisul, Parisul ăsta!... Desigur, fiindcă suntem aici trebuie să vedem totul. Dar dacă ai şti, domnule Gilquin, cât eram de liniştiţi la Plassans! Am acolo conserve care or să se strice, dulceţuri, vişine în alcool, castraveţi.

— Să n-ai nicio frică, maică! zise Gilquin care se

[13] Locul unde se dă botezul la catolici (n. t.).

înveselise până la a o tutui. Ai să câştigi procesul şi ai să mă pofteşti la tine, ce zici? O să ne cărăm acolo şi n-o să mai rămână nici urmă de conserve.

Îşi turnă încă un pahar de absint. Era cherchelit de-a binelea. O clipă îi sorbi pe soţii Charbonnel cu o privire înduioşată. El, de ăştia e, ce-i în guşă şi-n căpuşă. Deodată, se sculă în picioare, începu să-şi agite braţele, scoţând câte un pssst! câte un hei! colo! Doamna Mélanie Correur, în rochie de mătase cu reflexe schimbăcioase, trecea tocmai atunci pe trotuarul din faţă. Ea întoarse capul şi păru foarte plictisită când îl zări pe Gilquin. Totuşi trecu strada, legănându-şi şoldurile cu ifose de prinţesă. Şi oprindu-se la masa lor stătu în picioare, lăsându-se mult rugată până ce primi să i se servească ceva.

— Haide, un păhăruţ de lichior de coacăze negre, zise Gilquin. Vă place... Vă aduceţi aminte, în strada Vanneau? Ce viaţă veselă duceam pe atunci! Ah, prostuţul acela de Correur.

În cele din urmă, ea luă loc la masă tocmai în clipa când mulţimea izbucni într-o uriaşă aclamaţie. Lumea de pe stradă, ca prinsă de un vârtej, se întări tă, urnindu-se cu un tropăit de cireada care se risipeşte. Soţii Charbonnel, instinctiv, se ridicară de la locuri ca să pornească la drum. Dar mâna grea de tot a lui Gilquin îi lipi din nou pe scaune. Se îmbujorase la faţă ca purpura.

— Nicio mişcare de pe scaune, la naiba! Aşteptaţi comanda... Vedeţi doar că toţi nătărăii ăştia se întorc cu coada între picioare. E numai ora cinci, nu-i aşa? Soseşte cardinalul-legat[14]. Nici nu ne sinchisim, hai? de cardinalul-legat. Eu mă simt jignit că n-a venit papa în carne şi oase. Ori eşti ori nu eşti naş, eu cred... Zău, copilaşul n-o să treacă decât după o jumătate de ceas.

Încetul cu încetul, beţia îl făcu să uite de orice respect. Îşi întornase scaunul cu spatele la comeseni, fuma în nasul tuturor, făcând cu ochiul femeilor, uitându-se la bărbaţi provocator. La podul Notre-Dame, la câţiva paşi, era o

[14] Trimisul papei (n. t.).

îmbulzeală de trăsuri; caii băteau din picioare, uniforme de înalţi funcţionari şi de ofiţeri superiori, cusute cu fir, împodobite cu decoraţii, apăreau în uşa cupeurilor.

— Aha, ia te uită câtă marchitănie! mormăi Gilquin, cu un zâmbet de om mai presus de ceilalţi.

Dar zărind un cupeu ce venea dinspre cheiul Mégisserie, sări aşa de brusc de la masă, încât fu cât pe-aci s-o răstoarne şi ţipă:

— Uite-l pe Rougon!

Şi în picioare cu palma înmănuşată, salută. Apoi, temându-se că nu va fi văzut, îşi luă pălăria de pai şi începu s-o agile. Rougon, al cărui costum de senator atrăgea privirile, se dădu mai la fund, iute, într-un colţ al cupeului. Atunci, Gilquin începu să-l strige făcându-şi trompetă din pumnul pe jumătate închis. În faţă, pe trotuar, mulţimea se strângea grămadă, întorcea capul să vadă pe cine se mâniase namila de om, îmbrăcată în dril galben. În cele din urmă, vizitiul dădu bici cailor şi cupeul intră pe podul Notre-Dame.

— Taci o dată! zise cu glas înăbuşit doamna Correur, apucându-l de braţ pe Gilquin.

El nu vru să se aşeze pe scaun în clipa aceea. Se înalţă în vârful picioarelor, ca să urmărească cupeul în şirul celorlalte trăsuri. Şi repezi o ultimă frază, în urma roţilor care se rostogoleau tot mai iute:

— Aha! fuge ca un laş! fiindcă are aur pe dânsul, acuma! Da nu uita barosanule, că ai împrumutat de atâtea ori ghetele lui Théodore!

De jur împrejur, de la cele şapte-opt mese din cafeneaua cea mică, nişte cetăţeni şi consoartele lor holbaseră ochii la dânsul; mai cu seamă la masa de alături, o familie: tatăl, mama şi cei trei copii, era numai ochi şi urechi. Gilquin se umfla în pene că avea ascultători. Îşi plimbă încet privirea peste toţi consumatorii vorbind cu glas tare, şi se aşeză:

— Pe Rougon! Eu l-am făcut om!

Doamna Correur, care încercase să-i curme vorba, fu luată ca martor. Ştia doar toate astea de-a fir-a-păr! Se întâmplaseră la ea acasă, pe strada Vanneau, la hotel

Vanneau. Cum putea să nege, de pildă, că împrumutase ghetele de la dânsul de zeci de ori când trebuia să se ducă la oameni cu stare, să pună la cale tot soiul de afaceri, din care nimeni nu pricepea o boabă! Rougon, pe vremea aceea, n-avea decât o pereche de ghete vechi, scâlciate, bune doar de aruncat la gunoi. Şi, aplecându-se, făcând pe grozavul spre masa vecină, amestecând toată familia în conversaţie, zise cu glas răsunător:

— Pe legea mea! ea nu poate tăgădui. Cine dacă nu ea, i-a cumpărat, din banii ei, prima pereche de ghete noi!

Doamna Correur îşi întoarse scaunul, ca să pară că nu făcea parte din societatea lui Gilquin. Soţii Charbonnel se îngălbeniseră la faţă auzindu-l cum vorbea despre omul cu ajutorul căruia trebuia să le Intre în buzunare cinci sule de mii de franci. Dar Gilquin luase vânt, povestea, cu amănunte nesfârşite, începuturile lui Rougon. Făcea acum pe filosoful; râdea, îi lua la trei-păzeşte pe consumatori, la rând pe fiecare; fuma, scuipa, bea, explicându-le că se deprinsese cu nerecunoştinţa oamenilor, mulţumindu-se cu propria sa stimă. Şi repeta că el îl făcuse om pe Rougon. Pe atunci, era voiajor în comerţul de parfumuri; negoţul însă nu mergea, din pricina proclamării Republicii. Amândoi crăpau de foame; locuiau la acelaşi etaj. Atunci lui i-a venit ideea ca Rougon să ceară unui proprietar din Plassans să-i trimită spre vânzare ulei de măsline; şi începură s-o pornească la drum, fiecare în altă parte, bătând străzile Parisului până la ora zece seara, cu mostre de ulei în buzunare. Rougon nu era priceput; totuşi aducea uneori comenzi importante, luate de la înaltele personaje la care era poftit. Ah! ticălosul ăsta de Rougon! mai prost ca oaia în toate celea, dar un şiret şi jumătate, dacă vreţi să ştiţi! Ce l-a mai făcut pe Théodore să-şi rupă picioarele mai târziu, pentru politica lui! Aici Gilquin coborî puţin vocea, clipi din ochi; căci, la urma urmelor, şi el făcuse parte din bandă. Nu alerga el pe la toate bari rele, prin cârciumile unde se dădeau baluri, strigând: Trăiască Republica! Păi de, trebuia să fii numaidecât republican pentru a atrage lume. Imperiul se cuvenea să aprindă o lumânare în sănătatea lui. Ei bine,

Imperiul nu-i spunea nici măcar mulţumesc. În timp ce Rougon şi banda sa aveau pâinea şi cuţitul, pe el îi dădeau pe uşă afară, ca pe un câine răpănos. Dar se simţea mai bine aşa. Era mai mulţumit să nu fie la cheremul nimănuia. Doar o singură părere de rău îi rămăsese, că n-a mers până la capăt cu republicanii, pentru ca să cureţe cu puşca toată potaia asta de puşlamale…

— Ca stimabilul Du Poizat de pildă, care se face că nu mă mai cunoaşte! zise el în cele din urmă. Un prichindel căruia i-am umplut de atâtea ori luleaua!… Du Poizat! Subprefect! L-am văzut în cămaşă la bătrâna Amélie, care îi dădea câte o palmă şi-l îmbrâncea pe uşă afară, când nu era cuminte.

Tăcu o clipă, înduioşat deodată, cu ochii tulburi de beţie. Apoi, continuă întrebând consumatorii la rând, unul după altul:

— În sfârşit, l-aţi văzut pe Rougon… Sunt tot aşa de înalt ca şi dânsul. Suntem de aceeaşi vârstă. Sunt mândru că n-am o mutră aşa de boccie ca a lui. Ei zău, nu mi-ar sta mie mai bine decât porcului ăstuia într-o trăsură, aurit cu marafeturi de alea din cap până în picioare?

Dar în acel moment se auzi o larmă aşa de mare dinspre Piaţa Primăriei, încât consumatorii nici că se mai gândiră să-i dea vreun răspuns. Mulţimea se avânta din nou: prin aer se vedeau numai picioare de bărbaţi; femeile îşi suflecau rochiile până la genunchi, de! i se zăreau ciorapii albi, ca să poată fugi mai bine. Cum zarva se apropia, lăţindu-se într-un zbieret din ce în ce mai desluşit, Gilquin strigă:

— Hei! E puştiul… Plăteşte repede, taică Charbonnel, şi după mine cu toţii.

Doamna Correur îl apucase de poala hainei de dril galben, de frică să nu-l piardă. Doamna Charbonnel se ţinea după ei, suflând din greu. Domnul Charbonnel era cât pe ce să rămână pe drum. Gilquin se aruncase în plină grămadă, cu hotărâre, făcându-şi drum cu coatele, tăind pârtie; şi manevra cu atâta autoritate, încât rândurile cele mai strânse se dădură la o parte în faţa lui. Când ajunse la parmaclâcul cheiului, îşi aşează oamenii. Cu o sforţare, luă în

braţe doamnele şi, cu toate ţipetele de spaimă pe care le scoteau, le urcă pe balustradă, cu picioarele în partea dinspre Sena. El cu domnul Charbonnel rămaseră în picioare la spatele lor.

— Ehehei, pisicuţele mele, sunteţi în primele loji, le zise ca să le liniştească. Nu vă temeţi! Vă prindem noi de mijloc.

Îşi trecu amândouă braţele în jurul prea plinului trup al doamnei Correur, care îi zâmbi. Nu se putea supăra nimeni pe chefliul ăsta. Dar de văzut, nu se vedea nimic. Dinspre Piaţa Primăriei venea ca o tălăzuire de capete, un flux de „trăiască” în creştere; pălăriile, în depărtare, agitate de mâini care nici nu se zăreau, conturau deasupra gloatei un larg val negru, a cărui unduire aluneca încet, mai aproape, tot mai aproape. Apoi, se tulburară, cei dintâi, oamenii din casele de pe cheiul Napoleon, aşezat în faţa pieţei; se iţeau la ferestre, ridicându-se care mai de care în vârful picioarelor, îmbulzindu-se cu figuri încântate, întinzând mâinile ca să arate ceva la stânga, înspre tirada Rivoli. Şi, timp de trei minute, cât o veşnicie, podul rămase încă gol. Clopotele de la Notre-Dame, apucate parcă de o năprasnică şi zgomotoasă veselie, sunau tot mai tare.

Pe neaşteptate, în mijlocul mulţimii care abia îşi ţinea sufletul de nelinişte, pe podul pustiu apărură trompeţii. Un imens suspin se rostogoli şi se pierdu. În urma trompeţilor şi a corpului de muzică, venea calare un general însoţit de statul său major. După escadroanele de carabinieri, de dragoni şi de cercetaşi, începeau să curgă trăsurile de gală. Erau mai întâi opt, cu câte şase cai. În primele luaseră loc doamnele de la palat, şambelanii, ofiţerii suitei împăratului şi împărătesei, doamnele de onoare ale marei ducese de Bade, având sarcina să o reprezinte pe naşă şi Gilquin, fără a o slăbi pe doamna Correur, îi explica din spate că naşa, regina Suediei, nu-şi dăduse osteneala, ca şi naşul de altfel, să vină la faţa locului. Când trecură a şaptea trăsură şi a opta, el numi personajele, cu o familiaritate care vădea că era foarte în curent cu treburile de la curte. Aceste două doamne erau principesa Mathilde şi principesa Marie. Aceşti trei domni erau regele Jérôme, prinţul Napoleon şi prinţul

Suediei; o însoţeau pe marea ducesă de Bade. Alaiul înainta cu încetul. La uşile cupeurilor, scutierii, aghiotanţii, cavalerii de onoare ţineau hăţurile foarte strâns, ca să nu iasă caii din mersul lor la pas.

— Unde o fi mititelul? întrebă doamna Charbonnel nerăbdătoare.

— Ce dracu, nu l-or fi pus sub vreo banchetă, zise Gilquin râzând. Aşteaptă, are să vină.

O strânse şi mai cu foc pe doamna Correur, care se lăsa în voie, fiindcă se temea să nu cadă, zicea ea. Şi cuprins de admiraţie, cu ochii strălucitori, continuă să îngâne:

— N-are a face, e tare frumos! Ce se mai lăfăiesc pocitaniile în cutiile lor de atlaz!... Când te gândeşti că am pus umărul la toate astea!

Se umfla în pene; cortegiul, mulţimea, orizontul întreg erau ale lui. Dar peste scurta reculegere pricinuită de apariţia primelor trăsuri, se revărsa un zgomot de iad; pe chei, pălăriile zburau pe deasupra capetelor în tălăzuire spumegândă. Pe la mijlocul podului, cinci picheri[15] ai împăratului treceau în livrelele lor verzi, cu cuşmele rotunde în jurul cărora atârnau firele aurite ale unui mare ciucure. Şi trăsura împărătesei apăru, în sfârşit; era trasă de opt cai; avea patru felinare, foarte luxoase, înfipte în cele patru colţuri ale coşului; şi toată la un loc, largă, rotunjită, semăna cu o mare ladă de cristal, împodobită cu galerii[16] de aur, aşezată pe roţi de aur. Înăuntru se vedea bine, într-un nouraş de dantele albe prinţul imperial, ca o pată trandafirie, ţinut pe genunchi de dădaca fiilor Franţei[17]; lângă ea era doica, o burgundă frumoasă cu piept mare. Apoi, la oarecare distanţă, după un grup de servitori ai echipajelor mergând pe jos şi de scutieri călări, venea trăsura împăratului, trasă tot de opt cai, la fel de luxoasă, din care împăratul şi împărăteasa împărţeau saluturi. La uşile celor două trăsuri, mareşalii primeau, fără să lacă vreo schimă, peste broderiile uniformelor, tot praful ridicat de

[15] Servitori călare care precedau trăsura nobililor (n. t.).

[16] Drugi de care se atârnă perdeluţele cupelei (n. t.).

[17] Copii legitimi ai regelui Franţei (n. t.).

roţi.

— Dacă tocmai acum s-ar prăbuşi podul? zise cu un râs batjocoritor şi răutăcios Gilquin, a cărui închipuire se desfăta să plăsmuiască năzdrăvăniile cele mai înfiorătoare.

Doamna Correur, speriată, îl rugă să nu mai spună lucruri de astea. Dar el stăruia, adăugând că aceste poduri de fier nu erau niciodată destul de solide; iar când amândouă trăsurile ajunseră la mijlocul podului, anunţă că vede pardoseala jucând sub roţi. Cum s-ar rostogoli, Doamne Dumnezeule, tata mama şi plodul, ar trage cu toţii o înghiţitură care ar rămâne de pomină! Trăsurile mergeau domol, fără zgomot; pardoseala era aşa de subţire pe toată lunga ei curbă unduitoare, încât faetoanele de gală păreau că atârnă în golul larg de deasupra râului; dedesubt, în pânza de apă albastră ele se oglindeau ca nişte peşti ciudaţi de aur care înotau pe sub apă. Împăratul şi împărăteasa, cam obosiţi, îşi rezemară capul de atlazul care căptuşea trăsura, fericiţi că mulţimea îi lăsase în pace câteva clipe şi că nu trebuiau să salute. Dădaca copiilor Franţei, bucuroasă şi ea că trotuarele erau pustii, îl ridică mai sus pe prinţişorul care îi alunecase pe genunchi; iar doica, aplecată asupra lui, îl înveselea cu un zâmbet. Şi alaiul întreg se scălda în soare; pe uniforme, pe găteala. femeilor, pe hamuri, o pălălaie de sclipiri; trăsurile cu scânteieri de jăratic, muiate parcă într-o strălucitoare licărire de stele, trimeteau restrângeri de oglindă, care dănţuiau pe casele negre de pe cheiul Napoleon. În depărtare, pe deasupra podului, se înălţa, ca fundal al acestui tablou, reclama monumentală zugrăvită pe zidul unei case cu şase caturi de pe insula Saint-Louis, uriaşa redingotă cenuşie fără trup într-însa, asupra căreia soarele revărsa o măreţie de apoteoză.

Gilquin observând redingota în clipa când se înălţa peste cele două trăsuri, strigă:

— Uite! Unchiul e acolo!

Mulţimea din jur pufni în râs. Domnul Charbonnel, care nu pricepuse, ceru să i se dea explicaţii. Dar nu se mai auzea nici în cer nici pe pământ, uralele creşteau asurzitor;

cei trei sute de mii de oameni care se îmbulzeau, să se strivească, nu alta, băteau din palme. Când prinţişorul ajunsese la mijlocul podului şi împăratul şi împărăteasa apărură îndărătul lui, în acel larg spaţiu deschis în care nimic nu stingherea privirea, o tulburare nemaipomenită puse stăpânire pe mulţimea de curioşi. Se dezlănţuise una dintre acele exaltări populare, toată numai încordare nervoasă, împingând şi învârtind miile de oameni ca prinşi într-un vârtej, de la un capăt al oraşului la celălalt. Bărbaţii se înălţau în vârful picioarelor, îşi aşezau călare pe gât copiii înmărmuriţi; femeile plângeau, îngânând alintări care de care mai drăgăstoase pentru „scumpul, micuţul de el” împărtăşind, cu vorbe smulse din inimă, bucuria simplă a perechii imperiale. O furtună de ţipete continua să se ridice din Piaţa Primăriei; în susul şi în josul cheiului, pe amândouă părţile; cât puteai cuprinde cu ochii, se vedea o pădure de braţe întinse, mişcându-se încoace şi încolo, salutând. La ferestre, batistele fâlfâiau, trupurile se aplecau, cu feţele îmbujorate, cu golul întunecat al gurii căscat cât ocniţa. Şi hăt, colo, ferestrele de pe insula Saint-Louis înguste ca nişte trăsături în cărbune, se înviorau de fel şi fel de scânteieri argintii, se-nsufleţeau de-o viaţă care nu se putea distinge cu de-amănuntul. Iar ceata de luntraşi cu bluze roşii, în picioare în mijlocul Senei care îi împingea, strigau cât îi ţinea gura; pe când spălătoresele, aplecate mult în afara ferestruicilor corăbiei, cu braţele goale, desfăcute la piept, ca ieşite din minţi, vrând să fie şi ele auzite, izbeau furioase cu lopăţelele lor de bătut rufe, să le frângă, nu altceva.

— S-a isprăvit, să plecăm zise Gilquin.

Dar soţii Charbonnel voiră să vadă până la sfârşit. Coada alaiului, escadroanele de câte o sută de soldaţi din gardă, de cuirasieri şi de carabinieri, se înfundau în strada Arcole. Apoi se iscă o învălmăşeală îngrozitoare; îndoitul cordon al celor din garda naţională şi al soldaţilor din regimentul de linie, fu rupt în mai multe puncte; femeile ţipau cât le ţinea gura.

— Să plecăm, repetă Gilquin. Au să se zdrobească.

Şi după ce le depuse pe cele două doamne pe trotuar, izbutiră să taie şoseaua deşi era o înghesuială grozavă. Doamna Correur şi perechea Charbonnel erau de părere să meargă de-a lungul parmaclâcului, să ajungă la podul Notre-Dame, să vadă ce se petrece în Piaţa Catedralei. Dar Gilquin nu le dădea ascultare, ci îi trăgea după dânsul. Când ajunseră din nou în faţa micii cafenele, îi împinse pe neaşteptate într-acolo şi îi aşeză pe scaune la masa pe care abia o părăsiseră.

— Bune poame îmi mai sunteţi, pişicheri nevoie mare! le strigă Gilquin. Credeţi că n-am altceva mai bun de făcut decât să mă las să-mi frângă oasele puzderia asta de gură-cască?... Să bem ceva, pe cinstea mea, zău. E mai bine aici decât în mijlocul gloatei. Ehei, ne-am săturat până în gât de serbare! În cele din urmă omul tot se prosteşte, îşi dă în petic!... Aide, ce vrei să iei, maică?

Soţii Charbonnel, pe care îi sorbea cu ochii săi neliniştitori, ridicară timizi câteva obiecţii. Tare ar fi vrut să vadă ieşirea din biserică. El le explică îndată că era mai bine să aştepte puţin acolo până ce mulţimea curioşilor se va mai scurge, peste un sfert de oră îi va conduce şi la biserică, dacă nu va fi prea multă lume, bineînţeles. În timpul când Gilquin îi cerea din nou lui Jules ţigări de foi şi bee, doamna Correur se furişă cu grijă.

— Ei bine, asta e, odihniţi-vă, le zise ea soţilor Charbonnel. Mă găsiţi acolo.

Apucă pe podul Notre-Dame şi întră în strada de la Cité. Dar era atât de strivitoare îmbulzeala încât făcu un sfert de oră şi mai bine până ce ajunse în strada Constantine. Fu nevoită s-o taie prin strada Licorne şi strada Trois-Canettes. În cele din urmă dădu în Piaţa Catedralei, după ce-şi aninase într-o răsuflătoare de pivniţă un volan din rochia ei cu reflexe schimbăcioase. În piaţa aşternută cu nisip, presărată cu mormane de flori, se înălţau stâlpi pe care fâlfâiau steaguri cu armoariile imperiale. În faţa bisericii, un portic foarte mare, în formă de cort, cu perdele de catifea roşie, cu franjuri şi cu ghinde de aur, îmbrăca goliciunea pietrei.

Acolo doamna Correur fu oprită de un cordon de soldaţi care ţinea în loc mulţimea. În mijlocul unui larg pătrat liber, slugi care-şi însoţeau pe jos stăpânii se plimbau cu paşi mărunţi de-a lungul trăsurilor rânduite în cinci şiruri; pe când vizitiii, falnici, stăteau pe capră cu hăţurile în mâini. Şi cum ea îşi întindea gâtul căutând să dea de vreun loc pe unde să poată trece mai departe, îl zări pe Du Poizat fumându-şi liniştit o ţigară de foi, într-un colţ al pieţei, în mijlocul servitorilor.

— N-ai putea să-mi dai o mână de ajutor să intru? îl întrebă ea, după ce reuşi să-l cheme, făcându-i semne cu batista.

El vorbi cu un ofiţer şi o aduse în faţa bisericii.

— Dacă ar fi să vă dau un sfat, rămâneţi aici cu mine, zise el. Biserica plesneşte de lume. Mă înăbuşeam acolo. Am ieşit afară... Uite, colonelul şi domnul Bouchard au renunţat să mai caute locuri.

Aceşti domni, în adevăr, erau acolo, la stânga, spre strada Cloître Notre-Dame. Domnul Bouchard povestea, că tocmai îşi încredinţase soţia domnului d'Escorailles, care avea un fotoliu minunat pentru o doamnă. Cât despre colonel, îi părea tare rău că nu putea explica ceremonia fiului său Auguste.

— Aş fi vrut să-i arăt vestitul vas, zise el. Este, după cum ştiţi, chiar vasul sfântului Louis, un vas de aramă damaschinat[18], împodobit cu incrustaţii de cel mai frumos stil persan, o operă de artă din vechime, din timpul cruciadelor, care a servit la botezul tuturor regilor noştri.

— Ai văzut onorurile[19]? îl întrebă domnul Bouchard pe domnul Du Poizat.

— Da, răspunse acesta. Doamna de Llorentz ducea scufiţa.

Se văzu nevoit să dea amănunte. Scufiţa se punea în capul copilului la botez după ce era uns cu mir. Niciunul

[18] Încrustat cu aur şi argint (n. t.).

[19] E vorba de sceptrul, coroana şi alte obiecte care se întrebuinţau la încoronarea, îngroparea regelui, ca şi la alte ceremonii însemnate (n. t.).

dintre cei doi domni nu cunoştea acest amănunt; ei se arătau foarte miraţi. Du Poizat înşiră unul după altul onorurile prinţului imperial, scufiţa, lumânarea, cădelniţa şi onorurile naşului şi ale naşei discul[20], ibricul, prosopul; toate aceste obiecte erau purtate de către doamnele de la palat. Şi mai era mantia prinţişorului, o mantie foarte frumoasă, neobişnuită, întinsă lângă cristelniţă, pe un fotoliu.

— Cum se poate, nu mai este vreun locşor cât de mic? se miră doamna Correur, în sufletul căreia aceste amănunte stârniseră frigurile curiozităţii.

Apoi îi pomeni de toate înaltele corpuri, de toate autorităţile, de toate delegaţiile pe care le văzuseră intrând. Era o defilare nesfârşită; de la Corpul diplomatic, Senatul, Corpul legislativ, Consiliul de stat, Curtea de casaţie, Curtea de conturi, Curtea imperială, Tribunalele de comerţ şi de primă instanţă, fără a mai socoti miniştrii, prefecţii, primarii şi ajutoarele lor, academicienii, ofiţerii superiori, până la delegaţii consistorului izraelit şi al consistorului protestant. Şi mai erau, mai erau încă alţii şi alţii.

— Doamne, Dumnezeule! Frumos trebuie să mai fie, scăpă vorba doamna Correur şi oftă.

Du Poizat ridică din umeri. Era într-o dispoziţie sufletească foarte proastă. Toată această lume îi dădea o stare de „plixis”. Şi lungimea ceremoniei îl scotea din sărite. N-aveau de gând s-o sfârşească o dată? Cântaseră *Veni creator*[21]; tămâiaseră, cădiseră cu cădelniţa, dăduseră saluturile rituale. Micuţul urma să fie botezat. Domnul Bouchard şi colonelul, mai răbdători, priveau spre piaţa cu ferestrele împodobite cu steaguri; apoi, îşi lăsară deodată capul pe spate, surprinşi de dangătele clopotelor care zgâlţâiau turnurile; îi trecu un fior uşor, tulburaţi de vecinătatea bisericii uriaşe, al cărei vârf îl pierdeau din ochi în înaltul cerului. Între timp, Auguste se strecurase spre

[20] Taler de aur sau argint, pe care se pune sfântul agneţ (bucată de pâine scoasă din prescură la liturghie şi care simbolizează pe Cristos şi jertfa lui) (n. t.).

[21] Vino, creatorule – în limba latină, în original (n. t.).

portic. Doamna Correur îl urmă. Dar ajungând în faţa uşii mari, deschisă în două părţi, o privelişte neobişnuită i se deschise înaintea ochilor şi o făcu să încremenească pe dalele de piatră.

Între două mari draperii, biserica se adâncea ca o scobitură, peste măsură de mare, întruchipând viziunea supraomenească a tabernacolului. Bolţile, de un albastru cald, erau presărate cu stele. Geamurile puneau sub ochii privitorilor, în jurul acestui firmament, corpuri cereşti mistice, înteţind o flacără vie, un jeratic de pietre scumpe. Peste tot, din înaltele coloane, cădeau draperii lungi, de catifea roşie, care înghiţeau slaba lumină de zi de sub bolţile lăcaşului; şi în această întunecare roşie ardea, doar la mijloc, o vatră de flăcări, mii şi mii de lumânări grămadă, înfipte aşa de aproape una de alta că păreau un soare unic, din care pâlpâia o ploaie de licăriri. În centrul spaţiului în formă de cruce, pe o estradă, ardeau luminile altarului. În stânga şi în dreapta se ridicau tronuri. Cel mai înalt era acoperit cu un larg baldachin de catifea căptuşit cu hermină, pe care se vedea o pasăre uriaşă, cu pântecele, alb ca de nea, cu aripile de purpură. Şi o droaie întreagă de bogătaşi, muiaţi în aur, scânteind într-o învăpăiere de bijuterii, umplea biserica; lângă altar, în fund, clerul, episcopii cu cârje în mână şi cu mitre în cap, celebrau un *Glorificat,* una dintre acele măreţii care deschid larg cerurile; împrejurul estradei, prinţi, prinţese, mari demnitari, se rânduiseră cu o pompă suverană; apoi, în amândouă părţile, spre braţele crucii, urcau trepte; la dreapta, Corpul diplomatic şi Senatul, la stânga, Corpul legislativ şi Consiliul de stat; delegaţiile de toate felurile se îngrămădeau în restul spaţiului, iar doamnele, de sus, de la marginea tribunelor, îţi luau ochii cu împestriţarea lor de stofe în culori vii. Un abur umed, cu răsfrângeri sângerii, plutea peste tot. Capetele de pe treptele din fund, din dreapta şi din stânga, erau scăldate în tonalităţi trandafirii de porţelan pictat. Costumele, atlazul, mătasea, catifeaua aveau reflexe de o strălucire sumbră, gata-gata, parcă să se aprindă. Şiruri întregi, deodată luau foc. Biserica vastă

se încingea ca un nemaipomenit cuptor uriaş.

Deodată doamna Correur văzu înaintând, în mijlocul corului, un ajutor al maestrului de ceremonie care strigă de trei ori, ca apucat de furii:

— Trăiască prinţul imperial! Trăiască prinţul imperial! Trăiască prinţul imperial!

Şi în nemăsuratul strigăt de bucurie de care bolţile se cutremurară, doamna Correur, zări la marginea estradei pe împăratul în picioare, stăpânind mulţimea. Se desprindea ca o pată neagră din pălălaia de aur care, la spatele lui, ardea pe odăjdiile episcopilor. Îl prezenta norodului pe prinţul imperial, un pachet de horbotă albă, pe care îl ţinea foarte sus, ca amândouă braţele ridicate.

Dar, pe neaşteptate, un uşier o dădu la o parte pe doamna Correur cu un gest. Ea făcu doi paşi îndărăt: în faţa ei, aproape de tot, nu văzu decât una dintre draperiile porticului. Priveliştea dispăruse. Şi se trezi din nou în plină lumină şi rămase buimăcită, părându-i-se că văzuse un tablou vechi, asemănător acelora de la Louvre, ros de vreme, totul purpură şi aur, cu personaje de demult, cum nu se mai întâlnesc pe stradă.

— Nu mai sta aici, o sfătui Du Poizat, ducând-o lângă colonel şi lângă domnul Bouchard.

Respectivii domni vorbeau acum despre inundaţii. Pagubele erau înspăimântătoare pe valea Ronului şi a Loirei. Mii şi mii de familii rămăseseră fără adăpost. Subscripţiile, deschise în toate părţile, nu ajungeau ca să aline atâtea nenorociri. Dar împăratul se dovedea de un curaj şi de o dărnicie vrednice de admirat; la Lyon fusese văzut străbătând prin vad cartierele de jos ale oraşului, acoperite de apă; la Tours se plimbase cu o luntre, timp de trei ore, prin mijlocul străzilor inundate. Şi peste tot dădea ajutoare în dreapta şi în stânga.

— Ascultaţi! îi tăie vorba colonelul.

Orgile sforăiau în biserică. Acorduri ample ieşeau prin deschizătura căscată a pridvorului, ale cărui draperii fâlfâiau, împinse de acest răsuflet uriaş.

— A început *Te-Deum*-ul, rosti domnul Bouchard.

Du Poizat oftă uşurat. Slujba se apropia deci de sfârşit! Dar domnul Bouchard îl lămuri că actele încă nu se iscăliseră. Şi după aceea cardinalul-legat urma să dea binecuvântarea pontificală. O parte din lume începuse totuşi să iasă din biserică, Rougon apăru printre cei dintâi, la braţ cu o femeie uscăţivă, galbenă la faţă, îmbrăcată foarte simplu. Un magistrat, în, uniformă de preşedinte de Curte de Apel, îi întovărăşea.

— Cine-i? întrebă doamna Correur.

Du Poizat îi spuse numele celor două persoane. Domnul Beulin-d'Orchère îl cunoscuse pe Rougon cu puţin timp înainte de lovitura de stat şi îi arăta de atunci un respect deosebit, fără a se strădui să stabilească între ei legături susţinute. Domnişoara Véronique, soră-sa, locuia împreună cu el într-o casă boierească de pe strada Garancière, din care nu ieşea decât ca să ia parte la liturghia citită în biserica Saint-Sulpice.

— Uite, zise colonelul coborând glasul, asta-i femeia care i-ar trebui lui Rougon.

— Desigur, încuviinţă domnul Bouchard. Avere destulă, familie bună, femeie la locul ei şi cu experienţă. N-o să găsească ceva mai bun.

Dar Du Poizat se împotrivi. Domnişoara era trecută, ca o moşmoală uitată cine ştie cât între paie. Avea cel puţin treizeci şi şase de ani, dar îi dădeai mai mult de patruzeci. Să te culci în pat cu o scândură! O mironosiţă cu părul lins. Era aşa de vestejită la faţă şi de searbădă de parcă stătuse la murat şase luni în agheasmă.

— Eşti tânăr, zise grav şeful de birou. Rougon trebuie să facă o căsătorie de convenienţă... Eu m-am însurat din dragoste; dar nu iese totdeauna bine.

— Ei, puţin îmi pasă de fată, la urma urmei, mărturisi în sfârşit Du Poizat. Mutra lui Beulin-d'Orchère mă sperie. Zdrahonul ăsta are nişte fălci de buldog... Priveşte-l, ce botos şi ce claie de păr creţ, în care nu se vede niciun fir alb, în ciuda celor cincizeci de ani ai lui. Parcă poţi să ştii ce gânduri are! Ia spune, de ce o mai împinge pe soră-sa în braţele lui Rougon, acum când acesta e la pământ?

Domnul Bouchard şi colonelul nu scoaseră o vorbă, schimbând o privire îngrijorată. „Buldogul”, cum îi zicea fostul subprefect, putea el de unul singur să-l înghită pe Rougon? Dar doamna Correur rosti încet:

— E foarte bine să ai magistratura cu tine.

Rougon, între timp, o condusese pe domnişoara Véronique până la trăsură; şi înainte ca ea să se urce, o salută. Chiar în aceeaşi clipă, frumoasa Clorinde ieşea din biserică, la braţ cu Delestang. Luă o înfăţişare serioasă şi o învălui într-o privire de văpaie pe această fată înaltă, gălbejită, căreia Rougon avusese galanteria să-i închidă uşa cupeului, cu toată că era îmbrăcat în costumul de senator. În timp ca trăsura se îndepărta, Clorinde se duse drept la dânsul lăsând slobod braţul lui Delestang şi recăpătându-şi râsul ei de copil mare. Toată banda o urmă.

— Am pierdut-o pe mama, îi zise voioasă. Mi-au răpit-o pe mama, din mijlocul mulţimii... Îmi poţi oferi un colţişor în cupeul dumitale, da?

Delestang care se gândea să-i ceară voie s-o conducă până acasă, păru foarte supărat. Era îmbrăcată într-o rochie de mătase portocalie, imprimată cu flori, atât de bătătoare la ochi, încât şi servitorii o priveau... Rougon fu de acord, dar trebuiră să aştepte cupeul aproape zece minute. Toţi rămaseră locului, chiar şi Delestang a cărui trăsură era în primul şir, la doi paşi. Biserica se golea încetul cu încetul. Domnul Kahn şi domnul Béjuin alergară să-şi ajungă banda. Şi fiindcă ilustrul om le strânsese mâna fără vlagă şi avea o înfăţişare ursuză, domnul Kahn îl întrebă, cu o vioiciune îngrijorată:

— Sunteţi cumva bolnav?

— Nu, răspunse el. Luminile acelea multe, dinăuntru, m-au obosit.

Tăcu, apoi urmă, vorbind încet:

— A fost măreţ... N-am văzut niciodată atâta bucurie pe faţa unui om.

Vorbea de împărat. Deschisese braţele, într-un gest larg, cu măreţie domoală, vrând parcă să evoce scena din biserică; şi nu adăugă nicio vorbă. Prietenii din jur tăceau şi

ei. Alcătuiau un mic grup într-un colţ al pieţii. În faţa lor, defilarea creştea; magistraţii în robă, ofiţerii în mare ţinută, funcţionarii în uniformă, o mulţime de galonaţi împopoţonaţi cu dantele, cu zorzoane, cu decoraţii, călcau pe un strat gros de flori care acoperea piaţa, în mijlocul strigătelor servitorilor şi în huruitul brusc al trăsurilor de casă. Gloria Imperiului, în apogeul ei, unduia în purpuriul apusului de soare, în timp ce turnurile de la Notre-Dame, pe de-a-ntregul trandafirii, numai sunete, parcă vesteau sus, foarte sus, ca o culme a păcii şi a măririi, domnia viitoare a copilului botezat sub bolţile lor. Dar ei, nemulţumiţi, se uitau cu jind, cu o nemăsurată poftă şi ciudă la măreţia ceremoniei, a clopotelor răsunătoare, a steagurilor desfăşurate, a oraşului covârşit de admiraţie şi a acelei lumi oficiale bine dispuse. Rougon, care pentru întâia dată simţea fiorii reci ai dizgraţiei, era foarte palid la faţă; şi ca în vis îl pizmuia pe împăratul.

— Bună seara, plec, e de nesuferit, zise Du Poizat, după ce strânsese mâna celorlalţi.

— Ce-ai păţit astăzi? îl întrebă colonelul; eşti de o cruzime…

Şi subprefectul răspunse calm, luând-o din loc:

— Asta-i! De ce aş fi vesel?… Am citit dis-de-dimineaţă în *Monitor* numirea nătărăului de Campenon la prefectura care mi se făgăduise mie.

Ceilalţi se priviră între ei. Du Poizat avea dreptate, ei nu erau părtaşi la această sărbătoare. Rougon, de cum se născuse prinţul, le făgăduise că o adevărată ploaie de daruri se va revărsa asupra lor cu prilejul zilei de botez: domnul Kahn urma să primească în fine aprobarea concesiunii; colonelul, crucea de comandor; doamna Correur, cele cinci sau şase debite pe care le ceruse. Şi când colo, erau toţi adunaţi grămăjoară, într-un colţ al pieţii, cu mâinile goale. Îndreptară pe loc asupra lui Rougon o privire aşa de deznădăjduită, plină de atâtea imputări, că acesta strânse îngrozitor din umeri. Sosindu-i tocmai atunci cupeul, o împinse brusc pe Clorinde înăuntru, intră şi el, fără să mai scoată un cuvânt şi izbi uşa cu violenţă.

— Uite-l pe Marsy sub portic, mormăi domnul Kahn, luându-l cu dânsul pe domnul Béjuin. Are o înfăţişare minunată, canalia!... Întoarce-i spatele. Asta ne-ar mai trebui, să-l salutăm şi el să nu ne răspundă la salut.

Delestang se grăbise să se urce în trăsura sa, ca să se ţină aproape de cupeu. Domnul Bouchard îşi aştepta soţia; apoi văzând că biserica s-a golit, rămase foarte surprins şi plecă cu colonelul, obosit şi el de cât îl tot căutase pe fiul său Auguste. Cât despre doamna Correur, tocmai atunci primise să-l ia la braţ pe un locotenent de dragoni, un consătean de-al ei, care îi datora puţintel gradul de pe umăr.

În acest timp, în cupeu, Clorinde vorbea încântată de ceremonie; Rougon, lăsat pe spate, cu faţa somnoroasă, o asculta. Domnişoara Balbi văzuse ceremoniile Paştelui la Roma; dar nu atingeau atâta măreţie. Şi începu să înşire că religia, pentru ea, era un colţ de rai întredeschis, cu Dumnezeu-tatăl aşezat pe tronul său, ca un soare în mijlocul alaiului de îngeri rânduit împrejur într-un cerc larg de tineri frumoşi îmbrăcaţi în aur. Apoi deodată, schimbă vorba, întrebând:

— Vii deseară la banchetul pe care oraşul îl dă în cinstea majestăţilor lor? Va fi o minune.

Era invitată. Avea să poarte o toaletă trandafirie, presărată peste tot cu nu-mă-uita. Domnul de Plouguern avea s-o însoţească, întrucât mamă-sa nu voia să iasă serile din pricina migrenei. Ea schimbă iar vorba, întrebând pe neaşteptate:

— Cum îl cheamă pe magistratul cu care vorbeai adineauri?

Rougon, scoţându-şi bărbia înainte, rosti într-un suflet:

— Domnul Beulin-d’Orchère, de cincizeci de ani, dintr-o familie de magistraţi, a fost substitut la Montbrison, procuror al regelui la Orléans, procuror general la Rouen, a făcut parte dintr-o comisie mixtă în 52, a venit apoi la Paris ca consilier la Curtea de Apel, în sfârşit, astăzi este preşedinte al acestei Curţi... Ah, uitam! el a aprobat decretul de la 22 ianuarie 1852, prin care se confisca

averea familiei d’Orléans... Eşti mulţumită?

Clorinde începu să râdă. El lua în zeflemea râvna ei de, a se informa; dar trebuia să cunoască oamenii cu care se putea să se întâlnească. Nu fu chip să afle însă, ceva despre domnişoara Beulin-d’Orchère. Vorbi din nou despre banchetul de la Primărie; sala de festivităţi urma să fie împodobită cu un lux nemaipomenit, o orchestră avea să cânte arii în tot timpul cinei. Ah! Franţa, ce ţară mare! Nicăieri, nici în Anglia, nici în Germania, nici în Spania, nici în Italia, nu văzuse baluri mai uimitoare, ospeţe de gală mai strălucite. Aşadar, zicea ea cu obrajii îmbujoraţi de admiraţie, se hotărâse acum o dată pentru totdeauna: dorea să fie franceză.

— O, soldaţi, strigă ea, ia uită-te, soldaţi!

Cupeul, luând-o pe strada Cité, fusese oprit în loc, la ieşirea de pe podul Notre-Dame, de către un regiment care defila pe chei. Erau soldaţi de linie, soldaţi de rând mergând ca o turmă, puţin risipiţi, din pricina copacilor de pe caldarâm. Strângeau rândurile să refacă cordonul. De pe feţele lor se vedeau că-i ameţise lumina orbitoare a soarelui dogoritor de după-amiază; erau albi la picioare şi se gheboşiseră sub povara puştii şi a raniţei. Îi hărţuise într-atâta mulţimea, cu îmbulzeala şi îmbrâncelile ei, încât ajunseseră într-o stare de dobitocie uluită.

— Iubesc din toată inima armata franceză, zise Clorinde încântată, aplecându-se să vadă mai bine.

Rougon, ca trezit din somn, privea şi el. Forţa Imperiului, ea trecea, prin praful şoselei. O îngrămădeală de echipaje se încâlceau încet pe pod; dar vizitiii respectuoşi, aşteptau; personalităţile în costuma luxoase scoteau capul pe portiere, cu faţa vag surâzătoare, sorbind din ochii lor înduioşaţi pe bieţii soldaţi năuciţi de atâta gardă. Puştile, strălucind în soare, iluminau serbarea.

— Şi pe aceia, pe cei din urmă, îi vezi? începu iar Clorinde. Sunt toţi în aceiaşi rând; nici nu le-a mijit mustaţa. Sunt drăguţi, ce zici?

Şi, copleşită de duioşie, trimise, din fundul trăsurii, sărutări soldaţilor, cu amândouă mâinile. Se cam ascundea

să nu fie văzută. Bucuria, dragostea cu care învăluia forţa armată, o desfătase în sinea ei. Rougon avu un surâs părintesc; gusta astfel şi el prima plăcere din acea zi.

— Ce este? întrebă Rougon, după ce cupeul cârmi în sfârşit la colţul cheiului.

Pe şosea şi pe caldarâm se strânsese o mulţime de lume. Trăsura trebui să se oprească iar. Se auzi o voce din mulţime:

— Un beţivan a înjurat armata. Vardiştii l-au şi înhăţat.

Deschizându-se un drum prin mulţime, Rougon îl zări pe Gilquin beat mort, înşfăcat de guler de către doi vardişti. Prin haina lui de dril galben, zdrenţuită, i se vedea pielea pe alocuri. Dar rămăsese acelaşi băiat de treabă, cu mustaţa lui pleoştită, cu faţa roşie, Îi tutuia pe vardişti, le spunea „mieluşeii mei”. Şi le povestea că stătuse toată după-amiaza liniştit într-o cafenea, alături, la aceeaşi masă cu nişte oameni foarte bogaţi! Puteau să se informeze despre asta la teatrul Palais-Royal unde soţii Charbonnel se duseseră să vadă: *Bomboanele botezului;* negreşit că ei nu vor dezminţi cele spuse de el.

— Daţi-mi drumul caraghioşilor, strigă el, înţepenindu-şi picioarele deodată. Cafeneaua e aici, alături, ce dracu! Haideţi cu mine, dacă nu mă credeţi... Soldaţii au fost necuviincioşi, crede-mă, unul mărunţel râdea de mine. Aşa că i-am tras o mamă de bătaie s-o ţină minte câte zile o avea. Dar să înjur armata franceză, niciodată!... Vorbiţi-i împăratului de Théodore şi-ţi vedea voi ce-o să vă spună... Ah, fir-aţi ai dracului! O să vă arăt eu vouă! O să daţi de belea!

Mulţimea înveselită râdea. Cei doi vardişti, netulburaţi, nici gând să-i dea drumul; îl împingeau cu binişorul spre strada Saint-Martin, în care se zărea în depărtare, felinarul roşu al unei secţii de poliţie. Rougon se vârâse repede în fundul trăsurii. Dar deodată, Gilquin ridicându-şi capul, îl zări. Atunci, cu toată beţia lui, deveni hâtru şi cuminte. Se uită la Rougon şi clipind din ochi, vorbi ca pentru sine.

— Ajunge, destul copii, ar putea să fie scandal, nu va fi, fiindcă e vorba de obraz... Ce? Cum? Ce-ai spus? nu v-aţi

mai atinge voi cu labele voastre de Théodore, dacă s-ar plimbarisi numai cu prinţesele lângă el, ca un cetăţean dintre vechii mei cunoscuţi. Am avut de-a face, orişicât, cu lumea bună, da' omu' cu obraz subţire se făleşte, făr' să ceară cu sutele şi cu miile. Nu-şi ridică nasul mai sus decât se cuvine. Asta îl mai răcoreşte la inimă... mii de draci! prietenii, care va să zică, nu mai sunt prieteni?...

O duioşie dulce îi umplea sufletul şi din când în când sughiţul îi tăia vorba. Rougon recunoscând pe un om de lângă cupeu, îmbrăcat într-o haină încheiată la toţi nasturii, îl chemă făcând un semn discret cu mâna şi vorbindu-i încet, îi dădu adresa lui Gilquin, strada Virginie, 17, la Grenelle. Omul se apropie de vardişti, ca şi cum ar fi vrut să-i ajute să-l ţină pe beţivanul care se zbătea. Mulţimea rămase nedumerită văzând că agenţii o luară la stânga şi-l aruncară pe Gilquin într-o cupea, al cărei vizitiu, ascultând ordinul, o porni pe cheiul Mégisserie. Dar Gilquin scoţându-şi pe uşă capul, cât baniţa, cu părul vâlvoi, plesnind de un râs triumfător, urlă:

— Trăiască Republica!

După ce adunarea se risipi, cheiurile reintrară în liniştea lor adâncă. Parisul, obosit de atâta însufleţire, stătea la masă; cele trei sute de mii de curioşi, care se striviseră în îmbulzeală, se năpustiseră asupra restaurantelor de pe malul apei şi din cartierul Temple. Pe trotuarele goale, doar provincialii îşi mai târâiau picioarele, frânţi de oboseală, neştiind unde să ia masa. Jos, la cele două borduri ale vasului, spălătoresele băteau rufele cu lovituri violente. Un mănunchi din văpaia amurgului mai poleia încă vârfurile turnurilor catedralei Notre-Dame, amuţite acum, deasupra caselor pe care umbra le înconjura de toate părţile. Şi în negura uşoară care se ridica de pe Sena, colo departe, în capul insulei Saint-Louis, nu se mai zărea, în cenuşiul amestecat al faţadelor, decât redingota uriaşă, reclama monumentală, aninând ca într-un cui de pe orizont, buleandra burgheză a unui Titan, căruia fulgerul i-ar fi mistuit toate mădularele.

V

Într-o dimineaţă, pe la ceasurile unsprezece, Clorinde veni la Rougon, în strada Marbeuf. Se întorcea de la Bois de Boulogne; un servitor îi ţinea calul la poartă. Se duse de-a dreptul în grădină, coti la stânga şi se aşeză în faţa ferestrei larg deschise a cabinetului în care lucra ilustrul om.

— Ei, te-am prins! făcu ea pe neaşteptate.

Rougon, ridică iute capul. Ea râdea, în soarele cald de iunie. Costumul de călărie, de postav albastru, a cărui trenă lungă o aruncase pe braţul stâng, o făcea să pară mai înaltă; bluza în formă de vestă, cu pulpane mici rotunde, foarte lipită de corp era ca o piele vie care îi îmbrăca bine umerii, grumazul, coapsele. Avea manşete de pânză, un guler de pânză, sub care era înnodată o cravată subţire de mătase albastră. Purta cu îndrăzneală pe pieptănătura ei buclată, o pălărie bărbătească, pe care un tul o învăluia într-un nor albăstrui, presărat tot cu pulberea de aur a soarelui.

— Cum se poate! Dumneata! exclamă Rougon sărind de la locul său în întâmpinarea musafirului. Intră, te rog.

— Nu, nu, răspunse ea. Vezi-ţi, de treabă; vreau să-ţi spun numai câteva vorbe… Mama mă aşteaptă cu prânzul.

Era a treia oară când venea astfel la Rougon acasă, împotriva tuturor convenienţelor. Dar se prefăcea că voia să stea în grădină. De altminteri şi de celelalte două ori venise îmbrăcată tot în amazoană, costum în care se simţea liberă ca un bărbat şi a cărui fustă lungă i se părea că o ocrotea îndeajuns.

— Să ştii că vin cu cerşitul, reluă ea. Cu bilete de loterie... Ara organizat o loterie în folosul fetelor sărace.

— Ei bine! intră odată, repetă Rougon. O să-mi explici despre ce e vorba.

Avea cravaşa în mână, o cravaşa foarte fină, cu mâner mic de argint. Începu din nou să râdă, lovindu-se uşor peste fustă.

— Ce naiba să-ţi mai explic! Îmi cumperi biletele şi gata. Numai de asta am venit... De trei zile te tot caut şi nu pot să pun mâna pe dumneata – şi mâine e tragerea..

Şi scoţând un portofel din buzunar, întrebă:

— Câte bilete să-ţi dau?

— Niciunul, dacă nu intri, rosti el.

Adăugă apoi pe un ton de glumă:

— Ce dracu, cine mai pune la cale afaceri la fereastră! Nu cumva o să-ţi întind banii ca unei femei sărmane!...

— Mi-i tot una, numai dă-mi-i o dată!

Dar Rougon nu se lăsă. Ea îl privi o clipă tăcând. Apoi urmă:

— Dacă intru, îmi iei zece?... Costă câte zece franci.

Dar nu se hotărî să intre imediat. Îşi plimbă mai întâi o privire grăbită prin grădină. Un grădinar stând în genunchi într-o alee, răsădea muşcate într-un pat de flori. Surâse uşor şi se îndreptă să urce scara cu trei trepte pe care se intra în cabinet. Rougon îi şi întindea mâna. Şi după ce o conduse până în mijlocul camerei, îi zise:

— Ţi-i teamă să nu te mănânc. Ştii doar că îţi sunt cel mai supus dintre sclavi... De ce te temi?

Ea continua să se lovească uşor peste rochie cu vârful cravaşei.

— Mie nu mi-e teamă de nimic, răspunse ea, cu o îndrăzneală de fată care îşi ia toate libertăţile.

După ce îşi puse cravaşa pe o canapea, îşi scotoci din nou prin portofel.

— Iei zece, nu-i aşa?

— Iau şi douăzeci, dacă ţii dumneata, răspunse el; dar fii bună te rog şi stai jos, să vorbim prieteneşte puţin... Să nu care cumva să te gândeşti să pleci îndată, bineînţeles!

— Atunci, uite, minutul şi biletul, e bine?… Dacă o să stau un sfert de oră, vei lua cincisprezece bilete; dacă o să stau douăzeci de minute, vei lua douăzeci; şi aşa mai departe, până deseară… Ne-am înţeles?

Făcură haz pe socoteala acestei tocmeli. Clorinde, în cele din urmă se aşeză pe un fotoliu, sub pervazul ferestrei rămase deschisă. Rougon, ca să n-o sperie, se aşeză iar la birou. Şi începură să vorbească despre casă mai întâi. Ea arunca priviri pe fereastră; găsi că grădina era cam mică, dar încântătoare cu pajiştea ei de la mijloc şi desişul de arbori tineri. El îi descria în amănunte toată împărţirea casei: jos la parter era cabinetul său, un salon mare, un salon mic şi o foarte frumoasă sufragerie; la primul cat, ca şi la al doilea, erau şapte camere. Toate acestea deşi relativ puţine, alcătuiau o locuinţă cu mult prea mare pentru el. Când împăratul îi dăruise această casă boierească, urma să ia în căsătorie pe o doamnă văduvă, aleasă chiar de Majestatea Sa. Dar doamna a murit. De acum, va rămâne burlac.

— De ce? îl întrebă ea, privindu-l ţintă în ochi.

— Ei! am alte griji. La vârsta mea nu-ţi mai trebuie femeie.

Dar ea, dând din umeri, spuse sincer:

— Nu te mai preface!

Ajunseseră să aibă între ei conversaţii foarte libere. Ea pretindea că dânsul, de felul său, era un voluptos. El se apăra că nu era adevărat şi îi povestea de tinereţile sale, din anii petrecuţi în camere goale unde nici spălătoresele nu intrau, zicea el râzând. Atunci, Clorinde îl întreba despre amantele sale, cu o curiozitate de copil; avusese în adevăr câteva; de pildă nu putea nega legăturile cu o doamnă, cunoscută de întreg Parisul, care, părăsindu-l, se instalase în provincie. Dar el strângea din umeri. Fustele nu-l stinghereau de fel de la treburi. Când i se aprindeau călcâiele după câte una, vezi bine! era şi el ca ceilalţi oameni; dărâma peretele cu umărul să ajungă într-un iatac. Nu-i plăcea să-şi piardă multă vreme cu mofturile dragostei. Apoi, după ce îşi făcea gustul se liniştea iar.

— Nu, nu, n-am nevoie de femei! repetă el, şi ochii i se şi aprinseră privind la atitudinea lenevoasă a Clorindei. Prea ne absorb toate gândurile.

Fata, răsturnată în fotoliu, surâdea ciudat. Faţa îi strălucea de nespusă admiraţie, şi-i bătea uşor vinele gâtului. Vorbea cu accent italian exagerat, cu un glas cântat.

— Isprăveşte, scumpule, ne adori, zise ea. Pun rămăşag că până într-un an te însori!

Era în adevăr supărător de sigură că va câştiga. De la o vreme, i se oferea lui Rougon în linişte. Nu-şi mai dădea osteneala să-şi ascundă stăruinţa înceată de a-l ademeni, acea strădanie savantă în care îl învăluise, înainte de a-i împresura dorinţele. Acum îl credea îndeajuns de cucerit ca să dea o luptă îndrăzneaţă, fără mască. Un adevărat duel se încinse între ei, clipă de clipă. Dacă nu dădea încă pe faţă condiţiile luptei, mărturisirile cele mai sincere le stăteau pe buze, ardeau în ochii lor. Când se priveau, începeau vrând-nevrând să-şi surâdă; şi se înfruntau. Clorinde punea condiţiile sale, îşi urmărea ţinta ei, cu o îndrăzneală de admirat, sigură că nu acorda decât ceea ce voia. Rougon, înflăcărat, aprins de acest joc, n-avea niciun scrupul de conştiinţă, se gândea numai s-o facă pe această fată frumoasă amanta lui şi apoi s-o părăsească, pentru ca să-i dovedească astfel superioritatea. Li se încăiera în luptă mai mult mândria decât simţurile.

— Pentru noi, continuă ea cu o voce aproape înceată, dragostea e dandana mare. Fetiţele se îndrăgostesc de la doisprezece ani... Eu am ajuns ca un băiat, fiindcă am călătorit. Dar s-o fi văzut pe mama, în tinereţea ei! Nu ieşea din camera sa. Era aşa de frumoasă, că veneau s-o vadă de departe. Un conte s-a oprit anume şase luni la Milano, dar n-a ajuns să-i vadă nici vârful cosiţelor. Italiencele nu sunt ca franţuzoaicele care flecăresc şi apoi îşi văd de drum: când se aruncă de gâtul unui bărbat, nu se mai dau duse... Eu am călătorit, nu ştiu dacă am să mă căiesc, îmi pare totuşi că voi iubi tare de tot, o! da, tare de tot, o să mă prăpădesc de dragoste...

Pleoapele i se închiseră încetul cu încetul, faţa îi era scăldată în extazul voluptăţii. Rougon, în timpul cât ea vorbea, se ridicase de la biroul său şi cu mâinile tremurătoare, părea atras de o forţă mai presus de puterile sale. Dar apropiindu-se, ca deschise ochii mari de tot şi îl privi cu o înfăţişare liniştită. Şi arătând cu mâna spre pendulă, surâzând, reîncepu:

— S-a făcut de zece bilete.

— Care zece bilete? îngăimă el, nemaiînţelegând despre ce era vorba.

Când se dumiri, ea râdea în hohote. Îi plăcea să-l înnebunească în felul acesta; apoi, c-o vorbă îl făcea să-şi pună pofta-n cui, tocmai când se pregătea s-o prindă în braţe; acest joc se părea că o desfată foarte mult. Rougon, care pălise deodată, se uită la ea mânios, ceea ce o bucură şi mai tare.

— Ei, plec, zise ea. Nu eşti destul de galant cu femeile... Nu, serios, mama m-aşteaptă cu prânzul.

El recăpătase înfăţişarea sa părintească. Numai ochii lui cenuşii sub pleoapele grele, mai păstrau o flacără, când Clorinde întoarse capul; şi o învălui alunei din creştet până-n tălpi într-o privire, cu mânia omului scos din răbdări, hotărât să termine jocul. Stărui totuşi să-i mai acorde cinci minute. Ce plicticoasă era munca la care îl găsise, un raport pentru Senat, asupra dreptului de a depune cereri. Şi îi vorbi despre împărătească, ştiind că Clorinde nutrea un adevărat cult pentru ea. Împărăteasa plecase la Biarritz de opt zile. Ascultându-l fata se tolăni din nou în fundul fotoliului şi începu iar o flecăreală nesfârşită. Cunoştea Biarritz-ul, petrecuse acolo o vară, mai de mult, pe când această plajă nu era încă la modă. Era deznădăjduită că nu se putea duce iar, în timpul când se afla acolo Curtea. Apoi, începu să-i povestească despre o şedinţă a Academiei, la care domnul Plouguern o luase cu dânsul, în ajun. Era şedinţa de recepţie a unui scriitor, pe socoteala căruia făcu tot felul de glume, fiindcă era pleşuv. De altminteri, avea groază de cărţi. Ori de câte ori se încăpăţâna să ia o carte în mână, cădea la pat, de parcă o găseau toate năbădăile.

Nu pricepea nimic din ce citea. Când Rougon îi spuse că scriitorul primit în ajun era un duşman al împăratului şi că în discursul lui mişunau aluziile cele mai mârşave, ea se mâhni peste măsură.

— Părea un om de treabă, totuşi, observă ea.

Rougon, la rândul său, tuna şi fulgera împotriva cărţilor. Apăruse tocmai atunci un roman care, îndeosebi, îl indigna; operă a celei mai desfrânate imaginaţii, prefăcându-se a căuta adevărul adevărat, târând cititorul în destrăbălările unei femei isterice. Cuvântul acesta „isteric” i se păru foarte plăcut şi îl repetă de trei ori. Clorinde cerând să-i explice înţelesul, el nu-i dădu nicio lămurire, cuprins de o mare sfiiciune.

— Orice se poate spune, urmă el; numai că e un anume fel de a spune orişice... Astfel, în guvernare, eşti adeseori nevoit să vorbeşti despre lucrurile cele mai gingaşe. Am citit dări de seamă despre anumite femei, de pildă, mă înţelegi? ei bine, erau consemnate amănunte foarte precise, într-un stil limpede, simplu, cuviincios. Totul rămânea cast până la urmă... Pe când romancierii din zilele noastre au adoptat un stil aţâţător la desfrâu, un fel de a spune lucruri care le face să trăiască sub ochii noştri. Şi ei numesc asta artă. E necuviinţă, asta-i tot.

Pronunţă şi vorba „pornografie” şi merse până la a cita numele marchizului de Sade, pe care nu-l citise niciodată, de altfel. Vorbind, se mişcă cu o mare dibăcie ca să treacă îndărătul fotoliului Clorindei, fără ca ea să observe. Aceasta, cu ochii pierduţi, îngână:

— O! romane de astea, n-am deschis niciodată niciunul. Prostii, numai minciuni... N-ai citit *Léonora ţiganca.* E drăguţ. L-am citit în italiană, când eram mică. Se povesteşte despre o fată care la sfârşit se căsătoreşte cu un nobil. E prinsă la început de hoţi...

Dar un scârţâit uşor, în spatele ei, o făcu să întoarcă iute capul, ca şi cura s-ar fi trezit pe neaşteptate.

— Dar ce faci acolo, întrebă ea.

— Las jos storul, răspunse Rougon. Să nu te supere soarele.

Era prinsă în adevăr într-o trâmbă de soare, a cărei pulbere jucăuşe poleia cu un puf luminos postavul întins ai rochiei de amazoană.

— Fii bun şi lasă în pace storul! strigă ea. Mie îmi place soarele! Mă simt ca într-o baie.

Şi foarte îngrijorată, se ridică pe jumătate şi aruncă o privire în grădină să vadă dacă grădinarul era tot acolo.' Când îl zări de cealaltă parte a patului de flori, stând pe vine, cu spatele rotund sub bluza scurtă albastră se aşeză la loc, liniştită, surâzătoare. Rougon care urmărise încotro îşi îndreaptă ea privirile, lăsă jos storul; Clorinde îl lua în râs, spunând că seamănă a bufniţă, că umblă după întuneric. Dar el nu ţinea seamă de zeflemelele ei, păşea prin mijlocul încăperii fără să se supere câtuşi de puţin. Trupul său mare, avea mişcări încetinite de urs plănuind în taină o trădare.

Ajungând în celălalt capăt al camerei, lângă o canapea largă deasupra căreia atârna o fotografie mare, o strigă:

— Vino să-ţi arăt, zise el, n-ai văzut ultimul meu portret.

Ea se afundă şi mai tare în fotoliu şi răspunse, mereu cu acelaşi zâmbet:

— Îl văd foarte bine şi de aici... Mi l-ai şi arătat, de altfel.

Rougon nu se descurajă. Trăsese în jos şi storul celeilalte ferestre şi inventă încă alte două-trei motive ca să o atragă în colţul acela de umbră tainică, unde era foarte bine, zicea el. Clorinde, dispreţuind această cursă grosolană, nici măcar nu mai răspundea, mulţumindu-se să refuze dând din cap. Văzând că înţelesese, veni iar şi se înfipse în faţa ei, cu mâinile împreunate, începând să mai umble cu şiretlicuri, atacând-o pe faţă:

— Uitam!... Vreau să ţi-l arăt pe Monarque, calul pe care l-am cumpărat de curând. Ştii că am făcut un schimb... Vreau să-mi spui dacă-ţi place, tu care iubeşti caii.

Ea refuză iar. Dar el stărui; grajdul era numai la doi paşi; nu făceai până acolo decât cel mult cinci minute. Dar fiindcă ea continua să refuze, el lăsă să-i scape, cu jumătate de glas, cu accent aproape dispreţuitor:

— Ah, nu eşti curajoasă!

Parcă i-ar fi croit o lovitură de bici. Clorinde se ridică în picioare, serioasă, puţin palidă.

— Haidem să-l văd pe Monarque.

Îşi aruncase trena rochiei de amazoană pe braţul stâng şi îşi înfipse ochii drept în ochii lui. Într-o clipită se priviră aşa de adânc, că îşi citiră gândurile. Era o chemare la luptă, aruncată şi acceptată, la o luptă fără cruţare. Ea coborî scara cea dintâi, pe când ei îşi încheia cu un gest maşinal gherocul cu care era îmbrăcat. Dar n-apucase să facă doi-trei paşi pe alee că Clorinde se şi opri.

— Aşteaptă, zise ea.

Se urcă iar în cabinet. Când se întoarse, legăna uşor, în vârful degetelor, cravaşa, pe care o uitase după o pernă, pe canapea. Rougon se uită la cravaşă cu o privire piezişă; apoi îşi ridică ochii spre Clorinde care zâmbea. Ea porni iarăşi în frunte.

Grajdul se afla în dreapta, în fundul grădinii. Când trecură pe lângă grădinar, acesta îşi rânduia uneltele stând în picioare, gata de plecare. Rougon scoase ceasul; era unsprezece şi cinci, rândaşul trebuia să se fi dus la masă. În soarele arzător, cu capul gol, mergea după Clorinde care, liniştită, înainta lovind cu cravaşa în dreapta, în stânga, în copacii tineri. Nu schimbară nicio vorbă. Ea nici nu întoarse capul. Ajungând la grajd, îl lăsă pe Rougon să deschidă uşa şi trecu apoi înaintea lui. Uşa, împinsă prea tare, se închise cu putere; ea îşi păstra acelaşi zâmbet. Avea o faţă nevinovată, plină de mândrie şi încredere.

Grajdul era mic, foarte obişnuit, cu patru despărţituri de stejar. Cu toate că podeaua fusese spălată de dimineaţă şi că blana de lemn a pereţilor, ieslele, greblele erau ţinute foarte curat, duhnea un miros puternic. Se simţea o căldură umedă de feredeu. Lumina, intrând pe două ferestre rotunde din pod, tăia umbra tavanului cu două raze palide, fără să ajungă a izbuti să împrăştie întunericul de prin unghere. Clorinde, cu ochii plini de clarul zilei de afară, nu deosebi la început nimic; dar aşteptă, nu deschise uşa, să nu se pară că-i era teamă. Numai două despărţituri erau ocupate. Caii fornăiră, întorcând capul.

— Ăsta-i, nu-i aşa? întrebă ea, după ce i se obişnuiseră ochii cu întunericul. Mi se pare foarte frumos.

Bătu cu pălmuţa de câteva ori peste crupa calului. Apoi intră în despărţitură, între stănoage, şi îl mângâie de la coaste până la şale, fără nicio teamă. Voia, zicea, să-i vadă capul. Şi ajungând în fund, îi trase două sărutări pe nări. Rougon le auzi şi sărutările îl întărâtară la culme.

— Vino-ncoace, te rog, strigă el; să nu se arunce într-o parte că te zdrobeşte.

Dar ea râdea, săruta calul şi mai tare, spunându-i vorbele cele mai drăgăstoase, încât animalul, desfătat de această ploaie de mângâieri neaşteptate, simţea o goană de fiori prin pielea sa ca de mătase. În sfârşit, se întoarse la Rougon. Îi spuse că adora caii, că ei simţeau asta, că niciodată nu-i făceau rău, chiar când îi sâcâia. Ştia cum să se poarte cu ei. Sunt animale care se gâdilă grozav. Monarque avea o înfăţişare blândă. Clorinde se cinchi la spatele lui, îi ridică un picior cu amândouă mâinile, să-i cerceteze copita. Calul nu se împotrivi.

Rougon, în picioare, o privea stând în faţa lui, pe vine. În maldărul acela de fuste, coapsele umflau postavul, când Clorinde se pleca înainte. El nu scotea nicio vorbă, i se urcase sângele la cap, îi zvâcnea în gât, fu cuprins deodată de timiditatea oamenilor brutali. Dar în cele din urmă se lăsă la pământ. Ea simţi atunci o atingere la subsuori, dar atât de uşoară încât continuă să cerceteze copita calului. Rougon răsuflă, îşi întinse brusc mâinile şi mai mult. Ea nici măcar nu tresări, ca şi cum s-ar fi aşteptat la aşa ceva. Dădu drumul copitei şi zise, fără să se întoarcă:

— Ce e? Ce te-a apucat?

Vru s-o prindă de mijloc, dar căpătă bobârnace peste degete, în timp ce ea adăuga:

— Nu, nu glume de astea, cu mâna, te rog! Eu sunt ca şi caii: nu sufăr să pună cineva mâna pe mine, mă gâdil uşor… Ciudat mai eşti!

Clorinde râdea, părea că nu înţelegea. Simţind în ceafă răsuflarea caldă a lui Rougon, se ridică cu înmlădierea unui arc de oţel; fugi de lângă el şi se aşeză cu spatele la perete,

în faţa stănoagelor. El o urmă, cu mâinile întinse, ahtiat să ia de la dânsa tot ceea ce putea să-i dea. Dar ea îşi făcu pavăză din coada rochiei sale de amazoana, pe care o ducea pe braţul stâng, iar în mâna dreaptă, ridicată, ţinea cravaşa. Rougon, cu buzele tremurătoare, nu rostea nicio vorbă. Ea, foarte la largul ei, vorbea întruna:

— Să nu mă atingi, bagă de seama! zicea ea. Am luat lecţii de scrimă când eram mică. Îmi pare rău chiar că n-am continuat… Fereşte-ţi degetele. A, ce ţi-am spus!

Părea că se juca. Nu-l lovea tare, mulţumindu-se numai să-l plesnească peste buricul degetelor, ori de câte ori îşi întindea mâinile spre dânsa. Era în orice clipă gata să răspundă, aşa ca el nu putea nici măcar să-i atingă haina. Mai întâi, voise să o apuce de umeri; dar, lovit de doua ori cu cravaşa, atacase mijlocul; apoi, lovit mereu, se aplecă în mod viclean, până la genunchii ei, dar nu destul de repede ca să se poată feri de o ploaie de mici lovituri, sub care fu nevoit să se ridice. O uşoară răpăială ca grindina se auzi în stânga, în dreapta.

Rougon, găurit de loviturile care îi frigeau pielea, se dădu o clipă îndărăt. Era roşu de tot; broboane de sudoare îi şiroiau de pe tâmple. Duhoarea puternică a grajdului îl ameţea; umbra, încropită de aburul ca de leşie al animalelor, îi dădea curajul să încerce, cu orice risc. Atunci, încercă într-altfel. Se aruncă asupra Clorindei cu violenţă, cu sărituri repezi. Ea, continuând să râdă şi să vorbească, nu-şi mai cheltui şfichiuiturile de cravaşă în lovituri prieteneşti, ci trase plesnituri groase, în toată lungimea biciului, din ce în ce mai puternice. Era frumoasă în clipele acelea, cu fusta strânsă pe pulpe, cu şalele mlădioase în haina care se lipea de piele, de un albastru întunecat, sprintenă ca un şarpe. Când biciuia aerul cu braţul, linia gâtului, puţin dat pe spate, avea un farmec nespus.

— Haide ai isprăvit? întrebă ea râzând. Dumneata ai să oboseşti primul, scumpule.

Dar nu mai putu rosti alte vorbe, Rougon, ca turbat, înspăimântător, roşu la faţă ca purpura, se năpusti cu o răsuflare gâfâită de taur scăpat din funie. Ea însăşi, fericită

că-l putea lovi, avea în ochi un licăr de cruzime care se aprindea în văpaie. Amuţită la rândul ei, se desprinse de lângă perete, înaintă falnică în mijlocul grajdului, şi se învârti pe călcâie, sporind numărul loviturilor, ţinându-l la distanţă, atingându-l peste picioare, peste braţe, peste pântece, peste umeri; în timp ce el prostit, uriaş, dansa ca o fiară sub biciul îmblânzitorului. Ea plesnea de sus, parcă mai înaltă, mândră, cu obrajii palizi, cu un zâmbet nervos împietrit pe buze. Dar, fără ca ea să-şi dea seama, o împingea în fund, spre o uşă deschisă care dădea într-o altă încăpere, o magazie de paie şi de fân. Apoi, pe când Clorinde îşi apăra cravaşa pe care el se făcea că voia să i-o ia, o apucă de coapse, înfruntând loviturile şi îi făcu vânt pe uşă, rostogolind-o pe paie, cu atâta putere încât căzu şi el lângă linsa. Ea nu scoase niciun ţipăt. Întorcându-şi braţul, din toate puterile, îl plesni cu cravaşa peste obraz, de i se lipi biciuşca de la o ureche la cealaltă.

— Târfă! strigă el.

Şi-i ieşiră din gură vorbe murdare; înjură, îl prinse un acces de tuse, turbând de mânie. Tutuind-o îi spuse că se culcase cu toată lumea, cu vizitiul, cu bancherul, cu Pozzo. Apoi, o întrebă:

— De ce nu vrei şi cu mine?

Ea nu găsi de cuviinţă să răspundă. Stătea în picioare, neclintită, albă la faţă, într-o linişte semeaţă de statuie.

— De ce nu vrei? repetă el. M-ai lăsat să-ţi apuc braţele goale... Spune-mi măcar de ce nu vrei?

Ea stătea gravă, mai presus de toate acele ocări, cu ochii în altă parte.

— Fiindcă... zise ea în sfârşit..

Şi privindu-l, urmă, după o clipă de tăcere:

— Ia-mă în căsătorie. După aceea, tot ce vei vrea.

El râse în silă; un râs prostesc şi jignitor, pe care îl însoţi cu un semn de refuz din cap.

— Atunci, niciodată! strigă ea, înţelege-mă, niciodată, niciodată!

Şi fără să mai scoată o vorbă, intrară în grajd. Caii, între stănoagele lor, întorceau capul, răsuflând mai tare,

neliniştiţi de acea zarvă de luptă pe care o auziseră în spatele lor. Soarele tocmai ajunsese în dreptul celor două ferestre din pod; două raze galbene umpleau umbra cu o pulbere strălucitoare de-ţi lua ochii; şi lespedea, acolo unde razele băteau, scotea aburi, răspândind o duhoare şi mai mare. Clorinde, potolită de tot, cu cravaşa sub braţ, se strecura iar să-l mângâie pe Monarque. Îi dădu două săruturi pe nări, zicându-i:

— Rămâi sănătos, botică. Tu eşti cuminţel!

Rougon, zdrobit, ruşinat, se simţea surprins de o foarte mare linişte. Ultima plesnitură de cravaşă parcă îi satisfăcuse poftele. Cu mâinile care îi tremurau întruna, îşi înnodă din nou cravata, se pipăi să-şi dea seama dacă haina îi era încheiată la toţi nasturii. Apoi, se trezi culegând cu grijă de pe rochia de amazoană a fetei firişoarele de paie care se aninaseră. Acum, frica de a fi găsit acolo, cu ea, îl făcea să-şi ascută urechile. Clorinde, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic între ei, îl lăsa să dea târcoale în jurul fustei sale, fără nicio teamă. Când îl rugă să deschidă uşa, el îi dădu ascultare.

O porniră domol de tot prin grădină. Rougon, care simţea o uşoară usturime pe obrazul stâng, se tampona cu batista. Când ajunseră în pragul biroului, Clorinde îşi aruncă mai întâi privirea asupra pendulei.

— Face treizeci şi două de bilete, zise ea zâmbind.

Cum el o privea uluit, râse şi mai tare şi continuă:

— Dă-mi drumul să plec repede, minutarul înaintează. Uite că începe al treizeci şi treilea minut... Îţi pun biletele pe birou.

Rougon îi dădu trei sute două zeci de franci fără să şovăie. Nu avu decât o uşoară fremătare în degete, numărând monezile de aur; se pedepsea singur. Ea, însufleţită de felul cum îi oferea o asemenea sumă, înainta spre el cu o mişcare de admirabilă nepăsare. Îi întinse obrazul. Şi după ce o sărută părinteşte, ea plecă încântată, spunându-i:

— Mulţumesc pentru fetele sărace... Şapte bilele mai am de plasat. Naşu le va lua.

Rămas singur, Rougon se aşează din nou la biroul său, maşinal, reîncepu munca întreruptă, scrise câteva minute, cercetând cu o mare atenţie foile risipite în faţa lui. Apoi, se opri, cu condeiul între degete, cu faţa gravă, privind în grădină, pe fereastra deschisă, fără să vadă. Îi apărea din nou, la această fereastră, silueta subţire a Clorindei, care se legăna, se strângea, se destindea cu voluptatea molatică a unei năpârci albăstrii. Se căţăra, intra; şi, în mijlocul biroului, stătea în picioare sprijinindu-se în coada plină de viaţă a rochiei, cu coapsele vibrânde, întinzând braţele spre el, într-o alunecare nesfârşită de inele mlădioase. Puţin câte puţin, fărâme din făptura ei năvăleau în cameră, se tăvăleau peste tot, pe covoare, pe fotolii, de-a lungul draperiilor, în tăcere, pătimaş. Un miros aspru exala dintr-însa.

Rougon aruncă cu violenţă condeiul din mână, se sculă de la birou mânios, trăgându-şi şi pocnindu-şi degetele. Îl va împiedica ea de acum înainte să lucreze? Înnebunise, de vedea lucruri care nu existau, el, omul cu atâta judecată? Îşi aducea aminte de o femeie, de altădată, când era student, lângă care scria nopţi întregi, fără să-i audă măcar răsuflarea. Ridică storul, deschise o a doua fereastră, spre a se face curent, împinse brutal o uşă, la celălalt capăt al camerei, ca ţi cum s-ar fi temut să nu se înăbuşe. Şi cu gestul supărat cu care ar fi alungat o viespe primejdioasă, începu să alunge mirosul Clorindei, cu fâlfâituri de batistă. Când nu îl mai simţi acolo, respiră cu zgomot, se şterse pe faţă cu batista ca să-şi ogoaie fierbinţeala pe care acest zdrahon de fată i-o stârnise.

Dar nu putu continua pagina începută. Străbătu biroul dintr-un capăt într-altul, cu paşi înceţi. Privindu-se într-o oglindă văzu o rumeneală pe obrazul stâng. Se apropie, se cercetă. Cravaşa nu lăsase acolo decât o uşoară zgârietură. Putea s-o pună pe socoteala unui accident oarecare. Dar dacă pielea nu păstra pe locul crestăturii decât o subţire linie trandafirie, simţea din nou în carne, în adânc, arsura învăpăiată a plesniturii care îi brăzdase faţa. Dădu fuga spre odăiţa de toaletă de după uşă; îşi înmuie capul într-un

lighean cu apă; asta îl mai linişti. Se temea că această pleasnă de cravaşă îl va face s-o dorească şi mai mult pe Clorinde. Îi era teamă că se va gândi întruna la ea, până când se va tămădui mica jupuitură de pe obraz. Căldura care îl frigea în acest loc, i se cobora în mădulare.

— Nu, nu vreau!... zise cu glas tare, înapoindu-se în birou. E o idioţie, la urma urmelor!

Se aşezase pe canapea, cu pumnii strânşi. Un servitor care intră şi-l anunţă că prânzul se răcea, nu-l smulse din reculegerea luptătorului la trântă cu el însuşi. Faţa lui aspră se umfla sub zbuciumul sforţării lăuntrice; gâtul său de taur era gata-gata să plesnească, muşchii i se încordau de parcă ar fi avut de gând să sugrume în măruntaiele sale, fără niciun ţipăt, o jivină care îl mistuia de viu. Această bătălie dură mai bine de zece minute. Nu-şi amintea să fi cheltuit vreodată atâta putere. Ieşi din încăierare foarte palid, cu ceafa muiată de sudoare.

Timp de două zile Rougon nu primi pe nimeni. Se cufundase într-o muncă foarte grea. Nu închise ochii o noapte întreagă. Servitorul dădu peste el, în trei rânduri, tolănit pe canapea, ca năucit, cu o faţă îngrozitoare. A doua zi seara se îmbrăcă să se ducă la Delestang, unde era invitat la cină. Dar în loc să taie avenue des Champs-Elysées, o luă în susul ei şi intră la familia Balbi. Era abia ora şase.

— Domnişoara nu-i acasă, îi zise slujnicuţa, Antonia, oprindu-l pe scară, cu surâsul ei de mârţoagă ursuză.

Ridicase glasul ca să fie auzit şi şovăi să se retragă, când Clorinde apăru sus, aplecându-se pe balustradă.

— Vino sus! strigă ea. Proastă mai e fata asta! Nu înţelege niciodată poruncile care i se dau.

La primul cat, îl invită să intre într-o încăpere mică, alături de odaia ei, într-o cameră de toaletă, cu un tapet albastru acoperit cu desenuri de frunze şi flori, mobilată cu un mare birou de mahon căruia îi ieşise lustrul, rezemat de perete, un fotoliu de piele şi un cartonier. Hârţoage zăceau risipite sub un strat gros de praf. Te-ai fi crezut la cine ştie ce portărel suspect. Ea se duse să ia un scaun din camera

ei.

— Te aşteptam, strigă din fundul acestei ca mere.

După ce aduse scaunul, îl lămuri că scria nişte scrisori. Îi arătă pe birou foi de hârtie gălbuie, acoperite de o scriere groasă, rondă. Rougon se aşeză pe scaun şi abia atunci Clorinde observă că era în frac.

— Vrei să-mi ceri mâna? zise ea voioasă.

— Ai ghicit, răspunse el.

Apoi, urmă zâmbind:

— Dar nu pentru mine, ci pentru un prieten.

Ea îl privi întrebătoare, neştiind dacă glumeşte sau nu. Era nepieptănată, murdară, cu un capot roşu care nu-i venea bine, dar cu toate acestea, frumoasă, având frumuseţea impunătoare a unei statui de marmură anticar ajunsă să se tăvălească în dugheana unei telăliţe. Şi, sugându-şi un deget pe care şi-l pătase cu cerneală, uită de toate examinând uşoara cicatrice care se mai vedea pe obrazul stâng al lui Rougon. În cele din urmă repetă cu jumătate de glas, cu o înfăţişare distrată:

— Eram sigură că vei veni. Numai că nu mă aşteptam să întârzii atât.

Şi amintindu-şi, adăugă cu glas tare, în continuare:

— Aşadar, pentru un prieten al dumitale, pentru prietenul cel mai bun, fără îndoială.

Râsul ei frumos răsuna. Era convinsă, acum, că Rougon vorbea despre dânsul. Îi venea să atingă cu degetul cicatricea, să se asigure că lăsase acest semn pe obrazul lui, că-l legase astfel de dânsa. Dar Rougon o luă de mâini şi o aşeză blând în fotoliul de piele.

— Să vorbim prieteneşte, vrei? zise el. Suntem doi buni prieteni, nu, asta îţi convine?... Ei bine, am chibzuit mult de alaltăieri. M-am gândit la dumneata toată vremea... Îmi închipuiam că eram căsătoriţi că trăiam împreună de trei luni. Şi ştii ce făceam amândoi?

Ea nu răspunse, oarecum stingherită, cu toată îndrăzneala ei.

— Eram la gura sobei. Tu luaseşi lopata, eu apucasem cleştele şi să ne omorâm, nu altceva.

Asta i se păru atât de caraghios, că se lăsă pe spate, cuprinsă de un râs nebun.

— Nu, nu-i de râs, e serios, urmă el. Nu face să ne unim amândoi sub acelaşi acoperământ ca să ne omorâm în bătaie. Îţi jur că aşa s-ar întâmpla. Palme, apoi despărţirea… Ţine bine minte ce-ţi spun: să nu încerce nimeni să unească două fiinţe voluntare.

— Atunci? întrebă ea, devenind foarte gravă.

— Atunci, gândesc că ar fi foarte înţelept să ne strângem mâna şi să rămânem numai prieteni buni.

Clorinde amuţi, cu ochii aţintiţi într-ai lui. cu adânca ei căutătură întunecată. O cută înspăimântătoare brăzdă faţa ei de zeiţă jignită. Buzele i se mişcară într-un uşor tremur, într-o bolboroseală mută de dispreţ.

— Îmi dai voie? zise ea.

Şi trăgând fotoliul în faţa biroului începu să-şi pună scrisorile în plicuri. Se folosea de plicuri mari, cenuşii, de acelea întrebuinţate în serviciile administrative; le pecetluia cu ceară. Aprinsese o lumânare şi privea ceara arzând cu flăcări. Rougon o aştepta să sfârşească în linişte.

— Şi pentru asta ai venit? reluă ea în cele din urmă, fără să se întrerupă din lucru.

La rândul său, el nu răspunse. Voia s-o vadă din faţă. După ce ea se hotărî să-şi întoarcă iar fotoliul, el îi zâmbi, silindu-se să-i întâlnească privirile; apoi, îl sărută mâna, dorind să-i potolească mânia. Ea îşi păstra răceala semeaţă.

— Ştii bine, zise el, că am venit să te cer în căsătorie pentru un prieten al meu.

Îi vorbi timp îndelungat. O iubea mult mai mult decât îşi închipuia dânsa; o iubea mai cu seamă fiindcă era inteligentă şi energică, îl durea să renunţe la ea; dar îşi sacrifica pasiunea pentru fericirea lor, a amândurora. O dorea regină la ea acasă. O dorea măritată cu un bărbat foarte bogat, pe care să-l îmboldească, să-l salte după placul ei, şi să cârmuiască, să nu fie silită să renunţe la personalitatea sa. Nu era mai bine aşa decât să-şi paralizeze unul altuia toate mişcările? Erau oameni în stare

să-şi spună asemenea adevăruri în faţă. În cele din urmă o numi copilul său. Era fiica lui pornită pe rele; o fiinţă al cărei spirit de intrigă îl bucura şi l-ar fi cuprins o adevărată mâhnire s-o vadă apucând pe un drum greşit.

— Asta-i tot? întrebă ea, când el tăcu.

Îl ascultase cu cea mai mare atenţie. Şi ridicându-şi ochii spre el, începu din nou:

— Dacă vrei să mă măriţi cu un altul, ca să mă ai apoi dumneata, te înştiinţez că-ţi faci o socoteală greşită… Ţi-am spus că niciodată!

— Ce idee! rosti el tare, îmbujorându-se uşor la faţă.

Tuşi, luă de pe birou un cuţit de tăiat hârtie, îi examină mânerul, ca să nu i se observe tulburarea. Dar Clorinde, căzută pe gânduri, nu se mai ocupa de el.

— Şi cine e bărbatul? îngăimă ea.

— Ghici?

Clorinde îşi recapătă un slab surâs, ciocănind cu degetele în birou şi strângând din umeri. Ştia cine era.

— Prost mai e! zise ca cu jumătate de gură.

Rougon luă apărarea lui Delestang. Era un om foarte cumsecade, din care ar putea să facă tot ce-ar dori. Îi dădu amănunte despre sănătatea, despre averea şi despre tabieturile lui. De altfel făgăduia să le sară într-ajutor, lui şi ei, cu toată influenţa sa, dacă s-ar mai întoarce vreodată la putere. Delestang n-avea poate o inteligenţă ieşită din comun; dar putea să facă faţă oricărei situaţii.

— A, da, ştie să se ţină de un program, admit, zise ea râzând din toată inima.

Apoi, după o altă tăcere:

— Doamne Dumnezeule, nu tăgăduiesc, ai poate dreptate… Domnul Delestang nu-mi displace.

Rostind aceste vorbe îl privi lung. Observase în câteva rânduri ca Rougon era gelos pe Delestang. Dar nu zări tresărind nicio cută pe faţa lui. Avusese în adevăr tărie să-şi sfărâme cu pumnii dorinţele, în două zile. Dimpotrivă, păru încântat de succesul stăruinţei sale şi începu iar să-i înşire foloasele unei asemenea căsătorii, parcă i-ar fi vorbit un avocat pişicher despre o afacere deosebit de bună pentru

ea. Îi cuprinsese mâinile într-ale lui, i le mângâia cu mare prietenie, cu aerul unui complice fericit, repetând:

— Ideea mi-a venit astă-noapte. Mi-am zis îndată: iată-ne salvaţi... Nu vreau să rămâi fată nemăritată! Eşti singura femeie care mi se pare că merită un soţ. Delestang e potrivit. Cu Delestang, suntem slobozi să facem ce vrem.

Şi adăugă bucuros:

— Am credinţa că mă vei răsplăti, dându-mi prilejul să iau parte la lucruri neobişnuite.

— Domnul Delestang cunoaşte proiectele dumitale? întrebă Clorinde.

Rougon rămase o clipă surprins, ca şi cum i-ar fi scăpat o vorbă la care nu se aştepta din partea ei; apoi, răspunse calm:

— Nu, e de prisos. Îi voi explica mai târziu.

Cu o clipă mai înainte, ea începuse să-şi pecetluiască iar scrisorile. Punea pe ceară pecetea mare fără iniţială, apoi întorcea plicul, scria adresa, pe îndelete, cu scrisul ei gros. Pe măsură ce arunca scrisorile în dreapta ei, Rougon se silea să citească adresele de pe plicuri. Erau, în cea mai mare parte, nume de oameni politici italieni, foarte cunoscuţi. Dându-şi seama de indiscreţia lui, zise ridicându-se şi strângându-şi corespondenţa ca s-o trimită la poştă:

— Când mama are migrenă, eu le scriu.

Rougon, rămas singur, începu să se plimbe prin mica odaie. Pe cartonier citi, ca la oamenii de afaceri: *Chitanţe, Scrisori de clasat, Dosarele A.* Zâmbi observând, în mijlocul hârţoagelor de pe birou, un corset vechi, plesnit pe talie. În găoacea călimării era un săpun, pe jos, capete de atlaz albastru, bucăţele de la reparaţia unei fuste, rămase nemăturate. Găsind întredeschisă uşa de la camera de culcare, îl îmboldi curiozitatea să-şi întindă capul într-acolo; dar jaluzelele fiind lăsate era aşa de întuneric încât nu zări decât umbra întinsă a perdelelor de la pat. Clorinde intră din nou.

— Plec, zise el. Iau cina astă-seară la omul nostru. Îmi dai libertatea să intru în acţiune?

Ea nu răspunse. Se întorsese posacă de tot, ca şi cum, pe

scară, chibzuise lucrurile mai cu temei. Rougon era cu mâna pe balustradă. Dar că îl aduse înapoi şi împinse iar uşa. Pierea visul ei – un vis cu atâta dibăcie îndrumat, încât cu un ceas înainte îl credea încă o certitudine. Toată durerea unei jigniri de moarte i se ridică din nou în obraji. Parcă fusese pălmuită.

— Aşadar, e serios? întrebă ea, aşezându-se într-o lumină slabă pentru ca să. nu i se observe roşeaţa de pe obraji.

În faţa argumentelor lui, reluate a treia oară, rămase ca mută. Se temea că discutând să nu-şi dea drumul mâniei nebune pe care o auzea vâjâindu-i în urechi şi pârâindu-i în ceafă. Îi era teamă să nu-l ia la bătaie. Apoi, în această prăbuşire a vieţii pe care şi-o şi rânduise, îşi pierdu imaginea limpede a lucrurilor, se dădu înapoi până la uşa camerei de culcare, gata să intre, trăgându-l după dânsa pe Rougon, strigându-i: „Haide! ia-mă, am încredere, te vei însura apoi cu mine numai dacă vei vrea”. Rougon, care-i vorbea întruna, înţelese deodată; tăcu şi păli tare. Se priviră o clipă, avură o uşoară cutremurare de şovăială. El se uita la patul de alături, din umbra deasă a perdelelor. Ea chiar cântărea urmările dărniciei sale. Nu fu, de o parte şi de alta, decât un minut de uitare de sine.

— Ţii să se facă această căsătorie? întrebă ea cu încetineală.

El nu şovăi şi răspunse ridicând glasul:

— Da.

— Ei bine, fă-o.

Şi amândoi, cu paşi mărunţi, se întoarseră la uşă, ieşiră pe palier cu un aer foarte calm. Rougon avea numai câteva broboane de sudoare la tâmple, preţ al ultimii sale victorii. Clorinde, sigură pe forţa sa, îşi recapătă vioiciunea. Rămaseră o clipă faţă în faţă, ca muţi, ne având ce să-şi mai spună, neputându-se despărţi totuşi. În sfârşit îi strânse mâna înainte de a pleca, dar ea îl opri printr-o scurtă apăsare, spunându-i fără mânie:

— Te crezi mai tare decât mine… N-ai dreptate… Într-o zi s-ar putea să-ţi pară rău.

Asta fu toată ameninţarea. Se sprijini cu coatele de

rampă, ca să-l privească cum cobora. Ajuns jos, el îşi înălţă capul, îi surâse, şi Clorinde îi răspunse. Fata nu urmărea o răzbunare copilărească, se gândea de pe acum să-l zdrobească într-un triumf de apoteoză. Întorcându-se în cabinet, se pomeni zicând cu glas scăzut:

— Ah! cu atât mai rău! toate drumurile duc la Roma.

Chiar din acea seară Rougon începu să asedieze inima lui Delestang. Îi comunică pretinse vorbe, foarte măgulitoare, pe care domnişoara Balbi le-ar fi rostit despre el, la banchetul de la Primărie, în ziua botezului. Şi nu osteni din acel ceas, să-i vorbească fostului avocat despre frumuseţea nemaipomenită a fetei. El, care altădată îl prevenise adeseori împotriva femeilor, se silea să-l predea Clorindei legat de mâini şi de picioare. Într-o zi, o lăuda că avea mâini minunate; într-altă zi, îi slăvea talia, cu vorbe fără perdea, provocatoare. Delestang, foarte lesne de aprins – Clorinde se şi cuibărise în inima lui – se învăpăie iute de o pasiune nebună. După ce Rougon îl încredinţa că n-o râvnise niciodată, el îi mărturisi că o iubea de şase luni, dar că îşi impusese tăcere, temându-se să nu intre în concurenţă cu dânsul. Acum, se ducea în fiecare seară în strada Marbeuf să-i vorbească despre Clorinde. Se urzise parcă o conspiraţie împrejurul lui Delestang; cu oricine vorbea, nu se putea să nu audă din gura acestuia cuvinte înflăcărate, de laudă, despre aceea pe care o adora; până şi soţii Charbonnel îl opriră într-o dimineaţă, în mijlocul Pieţei Concorde, arătându-se uimiţi de „frumuseţea domnişoarei cu care îl vedeau peste tot locul”.

La rândul ei, Clorinde găsea pentru el zâmbete foarte delicate. Îşi croise existenţa pe alt plan, se deprinsese în câteva zile cu noul ei rol. Dovedind o tactică de geniu, nu căuta să-l ademenească pe fostul avocat prin umerii ei largi de călăreaţă, cu care îl câştigase pe Rougon. Se transforma, devenea galeşă, se arătă sperioasă ca o inocentă, pretindea că era într-atât de nervoasă, încât avea tulburări când o strângea cineva de mână prea drăgăstos. Când Delestang îi povesti lui Rougon că leşinase în braţele sale, fiindcă îndrăznise s-o sărute la încheietura mâinii,

acesta consideră faptul ca o dovadă de mare nevinovăţie. Dar lucrurile mergând prea încet, Clorinde i se dădu într-o seară de iunie, lăsându-se în voie pe mâinile lui, ca una dintre acelea de la bordel. Delestang nu mai ştiu cum să-şi explice această victorie, cu atât mai mult cu cât crezu că profitase, în mod laş, de un leşin al fetei; rămăsese ca moartă, părea că nu-şi mai amintea de nimic. Când el căuta să se scuze, când încerca să-i fie mai familiar, ea se uita cu atâta nevinovăţie la dânsul, încât se bâlbâia mistuit şi de remuşcări şi de dorinţă. După această aventură, se gândi serios să o ia în căsătorie. Vedea în acest act mijlocul de a şterge amintirea urâcioasei lui fapte; vedea mai cu seamă singura cale de a poseda legitim fericirea furată, acea fericire de un minut a cărei amintire îl ardea, şi pe care nu nădăjduia s-o mai poată regăsi altmintrelea.

Dar Delestang şovăi încă timp de opt zile. Îi ceru un sfat lui Rougon. Când acesta din urmă înţelese ceea ce se petrecuse, rămase câteva clipe cu capul în pământ, cercând să pătrundă întreaga enigmă a acestei femei, să-şi explice îndelunga rezistenţă cu care Clorinde se împotrivise dorinţei lui, şi căderea pe neaşteptate în braţele acestui nătâng. Nu putu desluşi cauzele adânci ale acestor atitudini deosebite. La un moment dat, rănit până în străfund şi mânat de un impuls brutal, fu pe cale să dea de gol totul, într-un şuvoi de vorbe de ocară. De altminteri, Delestang, la întrebările fără perdea care i se puneau, tăgăduia orice contact intim, ca un cavaler. Şi asta fu de ajuns pentru ca Rougon să-şi vină în fire. Izbuti să-l hotărască pe fostul avocat, cu multă dibăcie. Nu îl povăţui direct să facă această căsătorie, ci îl îmboldi într-acolo prin aluzii aproape fără nicio legătură cu scopul urmărit. Cât despre zvonurile urâcioase care umblau din gură în gură pe socoteala domnişoarei Balbi, ele îl mirau foarte mult; nu le dădea crezare, după ce se străduise el însuşi să capete lămuriri şi aflase numai lucruri bune. De altfel, nu trebuie să cercetezi cu de-amănuntul femeia pe care o iubeşti. Acesta fu ultimul său cuvânt.

Peste şase săptămâni, la ieşirea din biserica la

Madeleine, unde tocmai se celebrase căsătoria cu un fast nemaipomenit, Rougon răspunse unui deputat care se mira de alegerea făcută de Delestang:

— Ce vrei! I-am atras atenţia de sute de ori… Trebuia să fie şi el păcălit de o femeie.

Spre sfârşitul iernii, Delestang şi soţia sa, întorcându-se dintr-o călătorie în Italia, aflară că Rougon era pe cale s-o ia în căsătorie pe domnişoara Beulin-d'Orchère. Se duseră să-l vadă şi Clorinde îi făcu toate urările cu o bucurie desăvârşită. El susţinu, făcând pe naivul, că se însura numai pentru ca să scape de gura prietenilor. De trei luni îi tot dădeau zor, îl tot băteau la cap că un om în situaţia lui socială trebuie să fie căsătorit. El râdea, adăugând că seara, când îşi primea intimii, nu avea acasă la el nici măcar o femeie care să toarne ceaiul.

— Carevasăzică, ţi-a venit aşa deodată, nu te gândeai la una ca asta, zise Clorinde, zâmbind. Mai bine te căsătoreai în acelaşi timp cu noi. Am fi plecat împreună în Italia.

Şi ea începu să-l descoase, glumind. Prietenul său Du Poizat, avusese fără îndoială această straşnică idee? Rougon se jură că nu, povestind că Du Poizat, dimpotrivă, se opusese din toate puterile la această căsătorie; fostul subprefect nu putea să-l sufere pe domnul Beulin d'Orchère. Dar toţi ceilalţi, domnul Kahn, domnul Béjuin, doamna Correur, soţii Charbonnel, chiar şi ei, nu mai isprăveau să-i vorbească despre meritele domnişoarei Véronique; ea avea să-i aducă în casă, după spusele lor, toate virtuţile, abundenţa, farmece de neînchipuit.

Rougon încheie dând lucrurilor o întorsătură caraghioasă:

— Pe scurt, e o persoană croită întocmai pe măsura mea. Nu se poate să n-o iau de nevastă.

Apoi, adăugă cu subtilitate:

— Când joacă ursul prin vecini, să gătim tărâţele.

Clorinde îl aprobă din toată inima. Şi o lăudă pe domnişoara Beulin-d'Orchère, pe care totuşi n-o zărise decât o singură dată. Delestang, care până atunci se mulţumise să dea din cap în semn de dezaprobare, fără a-şi pierde nevasta din ochi, se porni să emită o seamă de

consideraţii pline de însufleţire asupra căsătoriei. Şi când începu să vorbească despre fericirea sa conjugală, ea se ridică, aducând vorba că mai avea de făcut o vizită. Cum Rougon îi întovărăşea, ea îl reţinu, lăsând ca bărbatul său s-o ia înainte.

— Am avut dreptate când ţi-am spus că ai să te însori anul ăsta, îi şopti ea binişor la ureche.

VI

Veni vara. Rougon trăia într-o linişte desăvârşită. Doamna Rougon, în trei luni, dăduse o înfăţişare serioasă odăilor din strada Marbeuf, îmbâcsite altădată de miresmele intrigilor amoroase. Acum, în camerele cam neprietenoase, foarte curate, respira o viaţă cuviincioasă; mobilele aşezate cu rânduială, perdelele care nu lăsau să răzbată decât o aţişoară de lumină, covoarele înăbuşind zgomotele, împânzeau peste tot o austeritate aproape călugărească, a unui arhondaric; ţi se părea chiar că aceste lucruri erau vechi, că intrai într-o locuinţă din vremuri de demult, plină de o mireasmă patriarhală. Această femeie înaltă, urâtă, care supraveghea totul, fără răgaz, adăuga acestei atmosfere de reculegere blândeţea pasului său domol; şi conducea gospodăria cu o mână aşa de discretă şi de uşoară, încât părea că îmbătrânise în acest loc, după douăzeci de ani de căsătorie.

Rougon surâdea când era felicitat. Ţinea morţiş să răspundă că se însurase după sfatul şi la alegerea prietenilor săi. Era încântat de nevastă-sa. De atâta vreme dorise un interior de familie, care să fie ca o probă materială a cinstei sale; să-l desprindă din trecutul său îndoielnic, să-l rânduiască printre oamenii cumsecade. Ca fel de viaţă rămăsese foarte provincial, păstrase ca ideal unele saloane bogate din Plassans, cu fotolii care stau tot anul în învelitoarele lor de pânză albă. Când se ducea în vizită la Delestang, unde Clorinde făcea paradă din când în când de un lux nebun, îşi arăta dispreţul său, strângând

uşor din umeri. Nimic nu-i părea mai caraghios decât să arunce banii pe fereastră; nu că era zgârcit, dar repeta în mod obişnuit că preferă alte plăceri tuturor acelora care se pot cumpăra. Trecuse asupra soţiei sale şi trebile băneşti. Trăise până atunci fără socoteală. Din acel moment ea administra banii cu aceeaşi straşnică grijă cu care căuta de gospodărie.

În primele luni, Rougon stătu singur, adunându-şi gândurile, pregătindu-se pentru luptele la care visa. Îl stăpânea setea puterii pentru putere, liberată de poftele mândriei deşarte, ale bogăţiei, ale onorurilor. De o ignoranţă grosolană, ins cu totul neînsemnat, fără niciun merit în toate privinţele, afară de mânuirea oamenilor, nu era cu adevărat superior altora decât prin nevoia lui de a domina. În această direcţie adora orice sforţare pe care o făcea, îşi idolatriza inteligenţa. Să fie mai presus de mulţime, în care nu vedea decât nătărăi şi pungaşi, să conducă lumea cu lovituri de ciomag, această preocupare hrănea în toată fiinţa lui, cu pielea groasă, un spirit iscusit, de-o neobişnuită energie. Nu credea decât în sine însuşi, nu avea convingeri decât doar ca să le folosească drept argumente, subordona totul dilatării continue a personalităţii sale. Fără niciun viciu, se dădea în taină la orgii de atotputernicie. Dacă de la tatăl său moştenise lărgimea greoaie a umerilor, şi faţa moale cu aspect de mască, de la maică-sa, acea straşnică Félicité care guverna la Plassans, primise moştenire o flacără a voinţei, o patimă a forţei, dispreţuitoare faţă de mijloacele modeste şi de micile bucurii; şi era desigur cel mai curajos dintre Rougoni.

Aflându-se astfel singur, fără ocupaţie, după ani şi ani de viaţă activă, încercă mai întâi sentimentul delicios al somnului. Din zilele toride ale anului 1851 parcă nu mai dormise. Căderea în dizgraţie o primea ca pe un concediu meritat după îndelungate servicii. Se gândea să stea deoparte şase luni, până ce îşi va găsi o mai bună platformă, cu care să-şi facă iar intrarea, după placul său, în marea bătălie. Dar, după câteva săptămâni, obosise de atâta repaos. Niciodată nu avusese o mai vie conştiinţă a

forţei sale; acum când nu le mai întrebuinţa, capul, mâinile şi picioarele! îl stinghereau parcă; îşi trecea zilele plimbându-se în fundul strimtei sale grădini, cu căscaturi grozave, ca un leu care, închis în cuşcă, îşi întinde cât poate mădularele amorţite. Începu astfel să ducă o urâcioasă. existenţă de o plictiseală strivitoare, pe care o ascundea cu grijă; făcea pe naivul, se iară ta bucuros că se găsea în afară de „harababură”; dar pleoapele grele şi le ridica uneori, pândind evenimentele, apoi le lăsa iar să cadă peste flacăra ochilor, de îndată ce era privit. Îl ţinea pe picioare impopularitatea prin care simţea că trece. Căderea lui de la putere umpluse de bucurie atâta lume. Nu era zi în care să nu-l atace vreun ziar; întruchipa în fiinţa lui lovitura de stat, prescripţiile, toate acele măsuri violente despre care se vorbea pe de departe; se mergea până acolo că se trimeteau felicitări împăratului pentru că se despărţise de un slujitor care îl compromitea. La Tuileries duşmănia era şi mai mare; Marsy, triumfător, îl pârjolea în vorbe de duh pe care doamnele le treceau din gură în gură prin saloane. Această ură îl întrema, îl făcea să se cufunde în dispreţul său faţă de turma omenească. Nu era uitat, ci urât şi asta îi plăcea. De unul singur, împotriva tuturor, iată visul pe care îl nutrea; singur el, cu un bici, ţinând nătărăii la distanţă. Se îmbăta de injurii, îi creştea inima, încântat de sine în singurătatea sa.

Cu toate acestea, trândăvia apăsa cumplit asupra muşchilor săi de luptător. Dacă ar fi îndrăznit, ar fi apucat o cazma să-şi desfunde un colţ al grădinii. Se puse pe o muncă de lungă durată, un studiu comparat asupra constituţiei engleze şi asupra constituţiei imperiale din 1852; ţinând seama de istoria şi de moravurile politice ale celor două popoare, voia să aducă dovezi că aceeaşi libertate era la fel de mare în Franţa ca şi în Anglia. După ce adună documente şi completă dosarul, îi trebui o sforţare foarte mare ca să pună mâna pe condei; cu dragă, inimă ar fi pledat asupra acestei chestiuni în faţa Camerei dar să aştearnă pe hârtie, să compună o lucrare, având grija frazelor, i se părea treabă de o greutate imensă fără

folos imediat. Stilul îi era de totdeauna o povară; şi îl privea cu mare dispreţ. Nu trecu de pagina a zecea. De altfel, manuscrisul început se găsea mereu pe birou, cu toate că nu-i adăuga douăzeci de rânduri pe săptămână. Dacă îl întrebai despre îndeletnicirile lui, de fiecare dată răspundea expunându-şi concepţia pe larg şi dând operei o semnificaţie imensă. Îndărătul acestei scuze îşi ascundea golul înspăimântător al zilelor sale.

Lunile se scurgeau, el zâmbea cu o simplitate tot mai senină. Niciuna dintre marile mâhniri care mocneau în sufletul lui, nu i se vedea pe faţă. Răspundea la tânguirile intimilor săi prieteni prin argumente care conchideau toate la fericirea lui netulburată. Nu era el fericit? Adora studiul, lucra în felul său; toate astea erau de preferat agitaţiei înfrigurate a treburilor publice. Deoarece împăratul n-avea nevoie de dânsul, făcea bine că-l lăsa liniştit în colţul său; şi nu rostea numele împăratului decât cu cel mai adânc devotament. Adesea, totuşi, se declară gata ca la un simplu semn al stăpânului să ia din nou pe umeri „povara puterii”, adăugind însă că nu va încerca nicio intervenţie ca să provoace acest semn. În adevăr, se părea că avea o grijă plină de râvnă să se ţină deoparte. În tăcerea primilor ani ai Imperiului, în mijlocul acelei ciudate încremeniri, amestec de spaimă şi de oboseală, auzea înfiripându-se o surdă deşteptare. Şi îşi punea o nădejde hotărâtoare într-o oarecare catastrofă care să-l impună deodată, ca pe o necesitate. Era omul situaţiilor grave, cu mână de fier, „omul cu labe mari”, vorba domnului de Marsy.

Duminică şi joi, pe strada Marbeuf, la familia Rougon, era casă deschisă pentru prieteni. Stăteau de vorbă, în marele salon roşu, până către ceasurile zece şi jumătate, când Rougon se descotorosea în mod neîndurător de musafiri; avea o vorbă sindrofiile lungi năclăiesc creierul. Doamna Rougon, la ceasurile zece fix, servea cu mâna ei ceaiul, ca o gospodină atentă până în cele mai mici amănunte. Nu oferea decât două talere cu pesmeciori, de care nimeni nu se atingea.

În joia din iulie care urmă, în acel an, după alegerile

generale, banda se întrunise iar în păr, în salon, de la ceasurile opt. Doamnele toate, doamna Bouchard, doamna Charbonnel, doamna Correur, aşezate lângă o fereastră deschisă, pentru ca să respire boarea de aer adiind arareori dinspre grădina îngustă, făceau roată împrejurul domnului d'Escorailles care povestea nebunii de ale tinereţii sale, din Plassans, când se ducea să petreacă douăsprezece ceasuri la Monaco, sub pretextul unei vânători, la un prieten. Doamna Rougon, în negru, pe jumătate ascunsă după o perdea, nu asculta, se ridica încetişor, dispărea mai toată vremea. În jurul doamnelor era şi domnul Charbonnel stând pe marginea unui fotoliu, rămase ca trăsnit auzind că un om cumsecade mărturisea asemenea ştrengării. În fundul camerei, Clorinde, în picioare, asculta numai c-o ureche o discuţie asupra recoltei, între soţul ei şi domnul Béjuin. Îmbrăcată într-o rochie de culoare deschisă, foarte încărcată de panglici de culoarea paiului, se lovea uşor cu evantaiul în palma stângă, privind ţintă globul singurei lămpi care ilumina salonul. La o măsuţă de joc de cărţi, colonelul şi domnul Bouchard jucau pichet, alături de Rougon care, pe un colţ al postavului verde, făcea întruna pasienţe, ridicând metodic câte o carte, cu o înfăţişare gravă. Era distracţia lui favorită, joia şi duminica, o îndeletnicire pe care o oferea degetelor şi, gândirii sale.

— Ei bine, o să iasă? întrebă Clorinde apropiindu-se, cu un surâs.

— Da, iese întotdeauna răspunse el liniştit.

Se oprise în faţa lui Rougon, de cealaltă parte a mesei, în timp ce el aşeza cărţile în opt pachete.

După ce ridicase toate cărţile, două câte două, ea îi zise:

— Ai dreptate, iese… la ce te-ai gândit?

Dar Rougon îşi înălţă privirea încet, ca mirat de această întrebare.

— La vremea de mâine, răspunse, el după câteva clipe.

Şi începu din nou să întindă cărţile. Delestang şi domnul Béjuin nu mai vorbeau. Numai râsul în cascade al nostimei doamne Bouchard răsuna în salon. Clorinde se apropie de o fereastră, se opri acolo un moment privind noaptea care se

lăsa. Apoi, fără să se întoarcă, întrebă:

— Au venit ceva veşti de la bietul domnul Kahn?

— Am primit o scrisoare, răspunse Rougon. Îl aştept pe deseară.

Se vorbea de păţania domnului Kahn. Avusese nesocotinţa, în ultima sesiune, să critice destul de viu un proiect de lege depus de guvern; acest proiect de lege, creând într-un departament învecinat o concurenţă de temut, ameninţa să ducă la ruină cuptoarele sale înalte din Bressuire. Nu-şi închipuise însă că trecuse peste marginile unei legitime apărări, până în ziua când întorcându-se la Deux-Sèvres, în vederea campaniei electorale, aflase, din chiar gura prefectului, că nu mai era candidat oficial; numele său nemaifiind agreat, ministrul numise în locul său un avocat din Niort, om cu totul neînsemnat. Vestea cădea ca o lovitură de trăsnet.

Rougon dădea tocmai amănunte, când domnul Kahn. intră, urmat de Du Poizat. Amândoi sosiseră cu trenul de ora şapte. Avuseseră timp doar să ia masa.

— Ei bine, ce ziceţi de asta? întrebă domnul Kahn în mijlocul salonului, în timp ce toţi se îmbulzeau împrejurul său. Iată-mă revoluţionar, acum.

Du Poizat se aruncase într-un fotoliu, cu înfăţişarea omului rupt de oboseală…

— Frumoasă campanie electorală! strigă el; o murdărie fără pereche. Aşa ceva scârbeşte pe orice om cinstit!

Domnul Kahn trebui să povestească toată păţania pe larg. De cum sosise în fieful său, spunea, simţise de la primele vizite, un fel de stinghereală chiar la cei mai buni dintre prietenii săi. Cât despre prefect, domnul de Langlade era un om desfrânat, pe care-l acuza că se ţine cu nevasta avocatului din Niort, noul deputat. Totuşi acest Langlade îi adusese la cunoştinţă vestea căderii în dizgraţie într-un chip foarte binevoitor, fumând o ţigară de foi, la desert, la un prânz oferit la prefectură. Şi le înşiră amănunţit conversaţia de la un capăt la celălalt. Din nenorocire afişele şi buletinele de vot se şi trăgeau la tipografie. În primul moment plesnea în asemenea hal de mânie, încât voia să

se prezinte alegătorilor oricum.

— Ah, dacă nu ne-ai fi scris dumneata, interveni Du Poizat întorcându-se spre Rougon, i-am fi dat guvernului o lecţie s-o ţină minte.

Rougon strânse din umeri. Răspunse cu nepăsare, făcând cărţile:

— Cădeaţi în alegeri şi rămâneaţi pe totdeauna compromişi. Frumoasă treabă!

— Dumneata, prea eşti nu ştiu cum croit! strigă Du Poizat care se ridică deodată în picioare, cu gesturi furioase. Află că din pricina acestui Marsy începe să plesnească fierea în mine de necaz. În dumneata a vrut să bată lovindu-l pe prietenul nostru Kahn… Ai citit circulările individului? Ah, grozav sunt de curate alegerile lui! Le-a făcut cu bârfeli şi înjurături… Nu zâmbi! Dacă erai dumneata la Interne, lucrurile s-ar fi petrecut altfel – cu câtă lărgime de vederi!

Şi fiindcă Rougon continua să zâmbească privindu-l, adăugă cu şi mai multă violenţă:

— Am fost la faţa locului, doar am văzut totul cu ochii noştri. Unul săracul, un vechi prieten al meu, a îndrăznit să-şi pună candidatura ca republican. Nici nu-ţi poţi închipui cum a mai fost hărţuit din toate părţile. Prefectul, primarii, jandarmii, toată clica s-au năpustit asupra lui; i se sfâşiau afişele, i se aruncau buletinele în şanţuri; au fost arestaţi bieţii oameni care împărţeau manifestele; până şi mătuşă-sa, o femeie cumsecade totuşi, îi rugase să nu-i calce pragul casei ca să n-o compromită. D-apoi ziarele! L-au tratat de hoţ, pungaş. Bătrânele îşi fac semnul crucii acum, când se iveşte în câte un sat.

Răsuflă cu zgomot şi reîncepu, după ce se aruncase iar într-un fotoliu:

— Nu e nimic, deşi Marsy a avut majoritatea în toate departamentele, Parisul a ales totuşi cinci deputaţi de-ai opoziţiei… E semnalul deşteptării. Să poftească împăratul să lase puterea în mâinile muieraticului de ministru, cu frumuseţea lui searbădă, şi a prefecţilor de alcov care, pentru a se culca fără grijă cu nevestele altora, le trimit soţii la Cameră; peste cinci ani de azi înainte, Imperiul,

zguduit din temelii, va sta să cadă... În ce mă priveşte, sunt încântat de rezultatul alegerilor de la Paris. Sunt de părere că ele ne răzbună.

— Aşadar, dacă ai fi fost prefect...? întrebă Rougon, cu aerul său liniştit, cu o ironie atât de subtilă că abia îi încreţea colţurile buzelor sale cărnoase.

Du Poizat îşi arătă dinţii albi, pocit aşezaţi. Cu pumnii săi slabi de copil bolnăvicios strângea braţele fotoliului, ca şi cum ar fi vrut să le frângă.

— Oh, mormăi el printre dinţi, dacă aş fi fost prefect...

Dar nu isprăvi vorba, se lăsă copleşit pe speteaza fotoliului, zicând:

— E dezgustător, ce mai tura-vura... De altminteri, eu întotdeauna am fost republican!

În acest răstimp, la fereastră, doamnele tăceau, cu faţa întoarsă spre interiorul salonului, ascultând: domnul d'Escorailles, cu un larg evantai în mână, fără a scoate o vorbă, făcea vânt nostimei doamne Bouchard, galeşă, cu tâmplele jilave sub răsuflarea încropită a grădinii. Colonelul şi domnul Bouchard, care tocmai începeau o partidă se opreau din când în când din joc, aprobând sau dezaprobând ceea ce se vorbea printr-o clătinare din cap. Un larg cerc de fotolii se formase în jurul lui Rougon; Clorinde, atentă, cu bărbia în mână, nu se încumeta să facă vreun gest; Delestang îi zâmbea nevesti-sii, pierdut într-o oarecare amintire înduioşătoare; domnul Béjuin, cu mâinile împreunate pe genunchi, privea rând pe rând pe aceşti domni şi doamne, cu o mutră speriată. Intrarea pe neaşteptate a lui Du Poizat şi a domnului Kahn stârni în calmul adânc al salonului o adevărată furtună; parcă aduseseră cu ei, în cutele hainei, un iz de opoziţie.

— În sfârşit, am ascultat de sfatul dumitale şi m-am retras, începu din nou domnul Kahn. Mi s-a adus la cunoştinţă că aveam să fiu tratat şi mai aspru decât candidatul republican. Eu, care am slujit împăratului cu atâta abnegaţie! Trebuie să admiţi că o asemenea nerecunoştinţă descurajează şi sufletele cele mai dârze.

Şi se plânse amar de o sumedenie de jigniri. Încercase să

pună bazele unui ziar, care să susţină proiectul său de cale ferată între Niort şi Angers; mai târziu, acest organ de presă urma să ajungă o armă financiară foarte puternică în mâinile sale; dar i se refuzase autorizaţia, domnul de Marsy închipuindu-şi că în spatele lui se ascundea Rougon şi că era vorba de o foaie de luptă, menită să-i atace portofoliul.

— Vezi bine! spuse Du Poizat, li-i tare frică să nu se scrie cumva adevărul. Ah! ce de mai articole straşnice aş fi dat! ... E o ruşine, o presă ca a noastră, cu căluşu-n gură, trăind sub ameninţarea de a fi sugrumată la primul ei strigăt de indignare. Unul dintre prietenii mei, care publică un roman, a fost chemat la minister unde un şef de birou l-a rugat să schimbe culoarea jiletcii eroului său întrucât această culoare îi displăcea ministrului său. Nu născocesc nimic.

Pomeni şi despre alte fapte, ca şi despre câteva năzdrăvănii îngrozitoare care circulau în popor, despre sinuciderea unei tinere actriţe şi a unei rude a împăratului, despre pretinsul duel a doi generali, în care unul l-ar fi omorât pe altul, pe un coridor din Tuileries, în urma unei acuzări de furt. Oare asemenea poveşti ar fi găsit crezare, dacă presa ar fi putut vorbi liber? Şi în concluzie repetă:

— Sunt republican, negreşit.

— Atunci eşti fericit, îngăimă domnul Kahn; eu, eu nu ştiu ce sunt.

Rougon, încovoindu-şi umerii largi, începuse o altă pasienţă, foarte grea. Era vorba, după ce împărţise cărţile de trei ori în şapte pachete, în cinci, apoi în trei, după ce aşezase jos toate cărţile, să-i iasă la un loc cele opt trefle. Părea aşa de adâncit în jocul său, încât nu mai auzea nimic, cu toate că urechile s-ar fi zis că-i fremătau la anumite cuvinte.

— Regimul parlamentar oferea garanţii serioase, zise colonelul. Ah! dacă prinţii s-ar mai întoarce.

Colonelul Jobelin era orleanist, în ceasurile lui de opoziţie. Povestea cu plăcere despre lupta din trecătoarea Mouzaia[22] unde trăsese focuri de puşcă în momentul hotărâtor, alături

[22] Trecătoare în munţii cu acelaşi nume din Africa (n. t.).

de ducele d’Aumale, pe atunci căpitan în regimentul al patrulea de linie.

— Eram foarte fericiţi sub Louis-Philippe, continuă el, văzând cu ce tăcere i se primiseră părerile de rău. Crezi că într-un minister de răspundere, amicul nostru n-ar ajunge în fruntea statului în cinci-şase luni? Am avea în curând printre noi încă un mare orator.

Dar domnul Bouchard dădea semne de nerăbdare. El spunea că e legitimist; bunicul său fusese ceva pe la Curte, odinioară. De aceea, seară de seară, se încingeau discuţii politice înverşunate între dânsul şi vărul său.

— Slăbeşte-mă! mormăi el; monarhia dumitale din iulie a trăit numai din mijloace nepermise. Nu este valabil decât un singur principiu, o ştii prea bine.

Apoi îşi vorbiră foarte răspicat. Trăgeau cu buretele peste Imperiu şi îşi instalau fiecare guvernul care îi plăcea. Oare familia de Orléans se zgârcea vreodată să acorde o decoraţie unui soldat? Oare regii legitimi ar fi făcut hatâruri, aşa cum se întâmplă sub ochii noştri prin birouri? Şi când ajunseră să se înjure pe înfundate tratându-se de *nătărăi,* colonelul ţipă luându-şi cu furie cărţile:

— Ia mai lasă-mă-n pace! Ai auzit Bouchard!... Am paisprezece de zece şi o cuartă de valet. Sunt bune?

Delestang, trezit din visare de cearta iscată, crezu de datoria lui să ia apărarea Imperiului. Doamne, Dumnezeule, nu fiindcă Imperiul l-ar fi mulţumit pe deplin. Ar fi voit un guvern de mai largă omenie. Se sili să-şi înşire amănunţit năzuinţele, o concepţie socialistă foarte încurcată, cu stârpirea sărăciei, cu cooperarea tuturor lucrătorilor, ceva ca ferma-model din Chamade, în mare. Du Poizat spunea de obicei că prea venise des în contact cu dobitoacele. În timp ce soţul ei vorbea ridicându-şi capul său falnic de personaj oficial, Clorinde îl privea strâmbând uşor din buze.

— Da, sunt bonapartist, repetă el, de câteva ori: sunt, dacă vreţi bonapartist liberal.

— Şi dumneata, Béjuin? întrebă pe neaşteptate domnul Kahn.

— Şi eu la fel, răspunse domnul Béjuin, căruia i se

încleiase gura de atâta tăcere; adică, cu oarecare deosebiri, desigur… Într-un cuvânt sunt bonapartist.

Du Poizat râse strident.

— Zău! exclamă el.

Şi cum îl sâcâiau să precizeze, urmă spunându-le verde în faţă:

— Cred că vă convine, vouă! Nu v-a lăsat pe drumuri. Delestang e tot la Consiliul de stat. Béjuin s-a reales de curând.

— Astea s-au întâmplat aşa, de la sine, îi curmă vorba acesta. Prefectul de Cher…

— O, nu vă găsesc nicio vină, nu vă acuz. Ştim noi cum se petrec lucrurile… Combelot a fost şi el reales! La Rouquette de asemenea… Imperiul merge strălucit!

Domnul d’Escorailles care continua să-i facă vânt cu evantaiul nostimei doamne Bouchard, era cât pe ce să intervină. El apăra Imperiul din alt punct de vedere; se alipise acestei cauze, fiind de părere că împăratul are de îndeplinit o misiune: salvarea Franţei, înainte de toate.

— Ţi-ai păstrat slujba de auditor la Consiliul de stat, nu-i aşa? reluă Du Poizat, ridicând glasul; ei bine, părerile dumitale se cunosc… Ce dracu! Ceea ce vă spun, pare să vă supere pe toţi. E simplu totuşi… Kahn şi cu mine, nu suntem plătiţi să facem pe chiorii, asta-i!

De aici, supărare mare. Era groaznic acest fel de a privi lucrurile; politica era altceva decât interese personale. Colonelul ca şi domnul Bouchard, deşi nu erau bonapartişti, recunoşteau că se putea să existe bonapartişti de bună-credinţă; şi vorbeau de propriile lor convingeri cu şi mai multă căldură, ca şi cum ar fi cercat cineva să fi le smulgă cu de-a sila. Cât despre Delestang, era foarte jignit; repeta că nu fusese înţeles şi arăta ce substanţiale deosebiri de vederi îl depărtau de partizanii orbi ai Imperiului; ceea ce îi stârnea să dea noi lămuriri despre posibilităţile unei eventuale dezvoltări democratice a guvernului sub imperiu. Nici domnul Béjuin, nici domnul d’Escorailles de altfel nu admiteau că ar fi bonapartişti pur şi simplu; ei stabileau nuanţe importante, se izolau fiecare în păreri personale,

greu de definit; astfel că după cinci minute toată societatea trecuse de partea opoziţiei. Unii ridicau glasul, se încingeau discuţii pe anumite laturi ale problemei; cuvintele: legitimist, orleanist, republican, străbăteau profesiunile de credinţă politică repetate de zeci de ori. Doamna Rougon apăru o clipă în pragul unei uşi, având un aer neliniştit; apoi încetişor dispăru iar.

Rougon, între timp, isprăvise pasienţa de treflă. Clorinde se aplecă spre dânsul întrebându-l în zarva din salon:

— A ieşit bine?

— Dar fără îndoială, răspunse el cu un surâs calm.

Şi ca şi cum iar fi luat cunoştinţă abia atunci de tărăboiul din jur, dădu din mână şi spuse:

— Faceţi atâta zgomot!

Oaspeţii se potoliră crezând că Rougon voia să vorbească. Urmă o adâncă tăcere. Toţi, cam obosiţi, aşteptau. Rougon, cu o mişcare a degetului mare, întinse pe masă în evantai treisprezece cărţi. Începu să descifreze, în mijlocul tăcerii generale:

— Trei dame, semn de ceartă... o veste la aşternut... O femeie negricioasă vine cu gânduri rele...

Dar Du Poizat, nerăbdător, îl întrerupse.

— Şi dumneata, Rougon, ce părere ai?

Ilustrul se răsturnă pe spate în fotoliul său, se întinse cât era de lung, înăbuşindu-şi cu mâna un uşor căscat. Îşi înălţa bărbia, ca şi cum l-ar fi strâns gulerul.

— O, eu, mormăi el, cu ochii în bagdadie, eu sunt autoritarist, o ştiţi doar. Cu asta te naşti. Nu-i o părere, e neapărată trebuinţă... E stupid să vă certaţi. În Franţa, când se adună cinci bărbaţi într-un salon, sunt şi cinci guverne faţă în faţă. Asta nu-l împiedică însă pe niciunul să slujească guvernului recunoscut. Ei, nu-i aşa? e prilej de discuţie.

Îşi lăsă în jos bărbia şi aruncă o privire domoală împrejur.

— Marsy a condus foarte bine alegerile. Nu aveţi dreptate să-i criticaţi circulările. Ultima mai cu seamă era de o straşnică vigoare... Cât priveşte presa e şi aşa prea liberă. Unde am ajunge dacă orişicine ar putea să scrie ceea ce

gândeşte? Şi eu de altminteri, ca şi Marsy, i-aş fi refuzat lui Kahn autorizaţia de a scoate un ziar. Nu-i niciun folos să-ţi înarmezi adversarii... Să ştiţi de la mine, imperiile care se lasă înduioşate sunt imperii pierdute. Franţa are nevoie de o mână de fier. Dacă o strângi puţin în chingi, merge mai bine.

Delestang vru să protesteze împotriva acestei concepţii. Începu o frază:

— Totuşi o seamă de libertăţi sunt necesare...

Dar Clorinde îi făcu semn să tacă. Ea aproba tot ceea ce spunea Rougon cu o clătinare din cap care întrecea orice măsură. Se aplecă într-o parte ca s-o vadă mai bine, supusă în faţa lui, convinsă. Chiar asupra ei îşi aruncă ochii, rostind foarte tare:

— A, da, libertăţile necesare, mă aşteptam să le văd scoţând capul... Să ştiţi, dacă împăratul m-ar întreba, n-ar acorda nicicând vreo libertate.

Şi cum Delestang nu-şi găsea iar astâmpăr, nevastă-sa îl linişti încruntându-şi cumplit frumoasele ei sprâncene.

— Nicio libertate! repetă Rougon cu vigoare.

Se ridicase din fotoliul său, cu o înfăţişare aşa de înspăimântătoare, încât nimeni nu suflă o vorbă. Dar se lăsă jos, cu mădularele moi, ca un arc destins, îngânând:

— Uite că m-aţi făcut şi pe mine să strig... Sunt un simplu cetăţean, acum. Nu-i treaba mea să mă amestec în toate astea şi sunt încântat. Să dea Dumnezeu ca împăratul să nu mai aibă nevoie de mine!

În aceeaşi clipă uşa salonului se deschise. Îşi puse un deget pe buze şi şopti foarte încet:

— Sst! tăcere!

Intra domnul La Rouquette. Rougon bănuia că îl trimisese soră-sa, doamna de Llorentz, să spioneze ce se vorbea la el. Domnul de Marsy, deşi însurat abia de şase luni, reînnoise legătura cu această doamnă care îi fusese amantă aproape doi ani. Aşa că de la apariţia tânărului deputat, discuţia politică încetă. Salonul îşi recăpătă aerul său tihnit. Rougon aduse un mare abajur, pe care îl puse la lampă; şi nu se mai văzură în cercul îngust de lumină

gălbuie decât mâinile uscăţive ale colonelului şi ale domnului Bouchard aruncând regulat cărţile. În pervazul ferestrei, doamna Charbonnel, cu voce slabă, îşi spunea păsurile doamnei Correur, în timp ce domnul Charbonnel scotea în evidenţă fiecare amănunt cu câte un adânc suspin; în curând se împlineau doi ani de când veniseră la Paris şi blestematul lor de proces nu se sfârşea; chiar în ajun, resemnaţi, îşi cumpăraseră şase cămăşi fiecare, aflând de noua amânare a pricinii. Puţin mai îndărăt, lângă o perdea, doamna Bouchard părea că doarme toropită de căldură. Domnul d'Escorailles venise s-o caute. Cum nu-i vedea nimeni, avu îndrăzneala calmă să depună o lungă sărutare fără zgomot pe buzele ei pe jumătate închise. Ea făcu ochii mari de tot fără să se mişte, foarte serioasă.

— Dumnezeule Doamne, spunea domnul La Rouquette chiar în acel moment, nu m-am dus la Variétés. Ai văzut repetiţia generală a piesei. Oh! un succes nebun, o muzică de o veselie! O să dea năvală tot Parisul... Trebuie să termin o lucrare. Pregătesc ceva.

Strânsese mâna domnilor şi sărutase în mod galant mâna Clorindei la încheietură, deasupra mănuşii. Stătea în picioare, sprijinit de spatele unui fotoliu, surâzător, îmbrăcat cu o corectitudine desăvârşită. Felul în care îi era încheiată redingota, trăda o dorinţă de trufaşă seriozitate.

— Fiindcă veni vorba, începu el din nou adresându-se stăpânului casei, vreau să vă atrag atenţia asupra unui document în legătură cu importanta dumneavoastră lucrare; e vorba de un studiu asupra constituţiei engleze, foarte ciudat, credeţi-mă, apărut într-o revistă din Viena... Lucrarea dumneavoastră înaintează?

— Oh, încet de tot, răspunse Rougon. Am ajuns la un capitol oare îmi dă mult de furcă.

De obicei găsea nostimă conversaţia cu tânărul deputat. Se informa de la el despre tot ceea ce se petrecea la Tuileries. Convins fiind, în acea seară, că-l trimeteau pe La Rouquette numai pentru a afla părerea sa asupra victoriei candidaturilor oficiale, Rougon izbuti, fără să arunce vreo frază demnă de a fi repetată, să smulgă de la el o

sumedenie de amănunte lămuritoare. Începu prin a-l felicita pentru realegerea sa. Apoi făcând pe naivul, întreţinu conversaţia prin simple clătinări din cap. Celălalt, încântat că vorbea numai dânsul, nu se mai opri. Curtea nu mai putea de bucurie. Împăratul aflase la Plombières rezultatul alegerilor; se povestea că la primirea telegramei, de emoţie, i se tăiaseră picioarele şi se lăsase pe un scaun. Dar o mare îngrijorare plutea deasupra acestei victorii: Parisul votase cu o groaznică nerecunoştinţă.

— Aida-de! i se va pune botniţă Parisului, mormăi printre dinţi Rougon, care îşi înăbuşi un alt căscat, ca şi cum ar fi fost plictisit că nu găsea nimic interesant în şuvoiul de vorbe al domnului La Rouquette.

Orologiul sună ora zece. Doamna Rougon, împingând în mijlocul camerei mescioara rotundă, cu un picior, servi ceaiul. La acel ceas grupe izolate se formau prin unghere. Domnul Kahn, cu o ceaşcă în mână, în picioare în faţa lui Delestang care nu bea niciodată ceai fiindcă îl tulbura, dădea noi amănunte despre călătoria sa în Vendée, afacerea aceea grozavă cu concesiunea unei căi ferate Niort-Angers fiind încă în acelaşi stadiu; canalia de Langlade, prefectul de Deux-Sèvres, îndrăznise să se folosească de proiectul său ca de o manevră electorală. În favoarea noului candidat oficial. Domnul La Rouquette, trecând pe la spatele doamnelor le strecura la ureche vorbe care le stârneau zâmbete. După un meterez de fotolii, doamna Correur vorbea cu aprindere cu Du Poizat cerându-i noutăţi despre fratele ei, notarul din Coulonges; şi Du Poizat îi spunea că îl văzuse, doar o clipă, în faţa bisericii, mereu acelaşi, cu faţa sa de gheaţă, cu aerul său serios. Cum ea începu ca de obicei cu aceleaşi învinuiri, el o sfătui cu răutate să nu calce niciodată pe acolo, fiindcă doamna Marfineau se jurase s-o dea de spate pe uşă afară. Doamna Correur îşi isprăvise ceaiul, foarte tulburată.

— Arde, dragilor, să mergem la culoare, zise părinteşte Rougon.

Erau ceasurile zece şi douăzeci şi cinci şi le mai acordă cinci minute. Musafirii plecau. El îi însoţi pe domnul Kahn şi

pe domnul Béjuin, pe care doamna Rougon îi copleşi cu salutări pentru soţiile lor, deşi nu le vedea pe aceste doamne decât cel mult de două ori pe an. Îi conduse apoi domol spre uşă pe soţii Charbonnel, întotdeauna foarte nedumeriţi când era vorba de plecare. Şi, pe când nostima doamnă Bouchard dădu să plece, între domnul d'Escorailles şi domnul La Rouqueitte, Rougon se întoarse înspre masa unde se jucau cărţi, strigând:

— Ei, domnule Bouchard, uite îţi răpesc nevasta!

Dar şeful de birou, fără să-l audă, anunţa ce cărţi are:

— O chintă majoră la treflă, ce zici? e bună!... Trei popi, sunt buni şi ei...

Rougon, cu mâinile lui butucănoase, ridicând cărţile, zise:

— S-a isprăvit, plecaţi. Nu vi-i ruşine, să vă îndârjiţi la joc cu atâta patimă!... Haide, colonele, fii cu judecată.

Aşa se întâmpla în toate joile şi în toate duminicile. Trebuia să-i întrerupi tocmai în toiul unei partide, sau uneori chiar să stingi lampa ca să-i hotărăşti să isprăvească jocul. Şi se retrăgeau furioşi, certându-se.

Delestang şi Clorinde rămaseră cei din urmă. Aceasta, pe când bărbatu-său căuta peste tot evantaiul, îi zise încetişor lui Rougon:

— Greşeşti că nu te mai mişti câte puţin, ai să te îmbolnăveşti.

El făcu un gest care însemna şi indiferenţă şi resemnare. Doamna Rougon se şi apucase să adune ceştile şi linguriţele. Soţii Delestang îi strânseră mâna şi el căscă fără să se ascundă, cu toată gura. Şi zise de politeţă, ca să nu se creadă că plictiseala serii îi stătea ca un nod în gât:

— Ah! Dumnezeule, am să-i trag un pui de somn noaptea iasta!

Serile acestea treceau toate la fel. „Parcă-ţi tot plouă şi ninge, în salonul Rougonilor!" era vorba lui Du Poizat, care mai găsea că de la o vreme, „prea miroase a smirnă şi a tămâie". Clorinde avea o purtare filială. Adeseori, după-amiază, se înfiinţa singură în strada Marbeuf cu câte o treabă pe care se oferise s-o facă. Îi spunea doamnei Rougon, în glumă, că vrea să-i facă curte soţului ei;

aceasta, zâmbind cu buzele sale palide, îi lăsa împreună, ceasuri în şir. Stăteau de vorbă afectuos, părând că nu-şi mai amintesc de trecut; îşi dădeau mâna ca prieteni, în acelaşi cabinet unde cu un an înainte Rougon tropăia din picioare de dorinţă sub ochii ei. Nemaigândindu-se la trecut, se lăsau pradă amândoi unei liniştite prietenii. El îi potrivea pe tâmple şuviţele nebunatice ale părului, întotdeauna zbârlite, sau o ajuta să-şi adune de printre fotolii trena rochiei din cale-afară de lungă. Într-o zi, străbătând amândoi grădina, Clorinde avu curiozitatea să împingă uşa grajdului. Intră, uitându-se la el cu un râs uşor. Rougon, cu mâinile în buzunar, se mulţumi să îngâne zâmbind:

— Ehei ce zici, proşti mai suntem câteodată!

Apoi, cu prilejul fiecărei vizite, îi dădea sfaturi minunate. Vorbea de bine despre Delestang care, într-un cuvânt, era un soţ bun. Ea, cuminte, răspundea că îl stima; după spusele ei, el nu avea încă niciun motiv să se plângă de dânsa. Zicea că nici măcar nu cocheta şi acesta era adevărul. Vorbele ei cele mai neînsemnate, trădau o adâncă indiferenţă, aproape un dispreţ faţă de bărbaţi. Când se pomenea de vreo femeie care avea nenumăraţi amanţi, Clorinde deschidea ochi mari de copil, ochi plini de mirare, întrebând: „Asta îi face plăcere?” Uita de frumuseţea sa săptămâni în şir, ca să-şi aducă aminte doar când îi era de trebuinţă; şi atunci se folosea straşnic de ea ca de o armă. Când Rougon, cu o stăruinţă unică în felul ei, revenea asupra acestui subiect sfătuind-o să-i rămână credincioasă lui Delestang, în cele din urmă se supăra strigându-i:

— Ia mai lasă-mă în pace! Mă gândesc eu destul la asta… Mă jigneşti, la urma urmei!

Ca într-o zi să-i răspundă răspicat:

— Ei bine, dacă s-ar întâmpla, ce ţi-ar păsa… Doar dumneata nu ai nimic de pierdut?

Rougon roşi, încetă o bucată de vreme să-i vorbească de datoriile ei, de societate, de convenienţe. Acel fior dăinuitor al geloziei era tot ce-i mai rămânea în sânge din vechea sa

patimă. Împingea lucrurile până acolo încât o supraveghea în saloanele pe unde se ducea. Dacă ar fi observat cea mai neînsemnată legătură amoroasă, i-ar fi dat probabil de ştire soţului. De altminteri, ori de câte ori îl vedea pe acesta, îi atrăgea atenţia să fie cu ochii în patru, îi vorbea de neîntrecuta frumuseţe a soţiei sale. Dar Delestang râdea cu un aer de încredere şi de înfumurare neroadă; aşa încât, în această căsnicie, Rougon luase asupra lui toate chinurile bărbatului înşelat.

Celelalte sfaturi ale lui, foarte practice, dovedeau marea sa prietenie pentru Clorinde. O convinse încetul cu încetul să-şi trimită mama în Italia. Contesa Balbi, rămasă singură în căsuţa boierească de pe Champs-Elyées, ducea o ciudată viaţă de nepăsare despre care se cam vorbea. Rougon îşi luă sarcina să aranjeze cu ea delicata problemă a unei pensii viagere. Vânzând casa, trecutul tinerei femei se ştergea oarecum. Apoi, încercă să o vindece de ciudăţeniile ei; dar în această privinţă se lovi de o naivitate desăvârşită, de o încăpăţânare de femeie care se face a nu pricepe. Clorinde măritată, bogată ducea băneşte o viaţă alandala, cu izbucniri bruşte de zgârcenie ruşinoasă. Îşi păstrase ca fată în casă pe oacheşa aceea de Antonia, care sugea portocale de dimineaţă până în seară. Ele amândouă murdăreau groaznic apartamentul doamnei, care cuprindea un colţ întreg din încăpătoarea casă boierească din strada Colisée. Ori de câte ori Rougon se ducea s-o vadă, găsea farfurii murdare pe sub fotolii, sticle de sirop pe jos, pe lângă pereţi. Bănuia că pe sub mobile trebuie să fi fost o grămadă de lucruri murdare, vârâte acolo zor-nevoie, când sosea el în vizită. Şi în mijlocul tapetelor pătate cu grăsime, în lambriurilor sure de atâta praf, Clorinde continua să aibă capricii năzdrăvane. Adeseori, îl primea pe jumătate goală, înfăşurată întortocheat într-o pătură întinsă pe o canapea, plângându-se de dureri misterioase; de un câine care o muşca de picioare, sau de un ac cu gămălie înghiţit din nebăgare de seama şi al cărui vârf îl simţea pe cale să iasă afară prin coapsa stângă. Altă dată, trăgea în jos jaluzelele la ceasurile trei, aprindea toate lumânările, apoi dansa

împreună cu fata în casă, una în faţa alteia, râzând aşa de tare încât, atunci când Rougon intra, fata în casă rămânea mai bine de cinci minute să răsufle lipită de uşă, ca să poată pleca. Într-o zi nu vru să-l lase s-o vadă: cususe perdelele patului de sus până jos, şi, aşezată pe căpătâi, în acea cuşcă de stofă, vorbi în linişte cu el peste un ceas, stând parcă fiecare la câte un colţ al căminului. Aceste toane îi păreau cu totul fireşti. Când el o dojenea aspru, ea se mira, zicând că nu făcea nimănui niciun rău. În zadar o îndemna să respecte regulile bunei-cuviinţe, o încredinţa că va face dintr-însa într-o lună femeia cea mai fermecătoare din Paris, ea se înfuria, repetând:

— Aşa sunt, aşa vreau să trăiesc... Ce-i priveşte pe ceilalţi?

Uneori începea să zâmbească:

— Sunt iubită oricum, haide! îngăima ea.

Şi, în adevăr, Delestang o adora. Îi era amantă, stăpânindu-l cu atât mai puternic, cu cât îi părea mai puţin soţie. Închidea ochii în faţa tuturor capriciilor ei, de frică să nu cumva să-l părăsească, cum îl ameninţase într-o zi. În adâncul supunerii lui simţea pesemne că îi era întrucâtva superioară, puternică îndestul ca să facă dintr-însul ceea ce îi plăcea. În lume o trata ca pe un copil, vorbea de ea cu dragostea plină de curtenie a unui bărbat serios. În intimitate acest bărbat înalt şi frumos, cu capul falnic, plângea în nopţile când ea nu voia să-i deschidă uşa camerei sale. Ascundea doar cheile apartamentului de la primul cat, pentru ca să salveze salonul cel mare de pete de grăsime.

Rougon totuşi obţinu ca Clorinde să se îmbrace aproape ca toată lumea. Era de altminteri foarte fină. Avea fineţea nebunilor lucizi care devin cuminţi de faţă cu străinii. O întâlnea în unele familii, având o purtare cumpănită, lăsând ca soţul să iasă în evidenţă, aşa cum se şi cuvenea în mijlocul admiraţiei stârnite de neasemuita ei frumuseţe. La ea acasă îl întâlnea adeseori pe domnul de Plouguern; Clorinde glumea cu amândoi, sub potopul moralei lor, iar bătrânul senator, mai intim, o dezmierda încet pe obraji,

ceea ce îl înciuda tare pe Rougon, dar nu îndrăznea niciodată să-şi împărtăşească sentimentul pe care îl încerca. Se dovedi mai curajos faţă de Luigi Pozzo, secretarul cavalerului Rusconi. Îl observase ieşind de la ea la ore ciudate. Îi dădu a înţelege tinerei doamne cât de mult ar putea să o compromită aşa ceva, dar ea, ridicând asupra lui una dintre frumoasele ei priviri încărcate de nedumerire, izbucni într-un hohot de râs. Puţin îi păsa de gura lumii! În Italia femeile primeau bărbaţii care le plăceau şi nimănui nu-i trecea prin gând lucruri mârşave. De altfel Luigi nu trebuie pus la socoteală: era un văr, îi aducea prăjituri de Milano, cumpărate în pasajul Colbert.

Dar politica rămânea marea preocupare a Clorindei. De când se căsătorise cu Delestang îşi desfăşura toată inteligenţa ei în afaceri tulburi şi încurcate a căror importanţă nimeni n-o cunoştea. Îşi mulţumea astfel nevoia de uneltire, atâta vreme satisfăcută prin încercările ei stăruitoare de a seduce oamenii de mare viitor; părea că se pregătise astfel pentru treburi mai însemnate, întinzându-şi până la douăzeci şi doi de ani laţurile ei de fată de măritat. Între timp, întreţinea o corespondenţă foarte susţinută cu mamă-sa, stabilită la Turin. Se ducea aproape în fiecare zi la legaţia Italiei, unde cavalerul Rusconi se retrăgea cu ea prin unghere, vorbind repede, încetişor. Apoi, urma alergătura cu neputinţă de înţeles în cele patru puncte cardinale ale Parisului, vizitele misterioase pe la înalte personaje, întâlniri prin cine ştie ce cartiere îndepărtate. Toţi refugiaţii veneţieni, alde Brambiila, alde Staderino, alde Viscardi, o vedeau în taină, îi strecurau hârtiuţe pline de însemnări. Îşi cumpărase o geantă de saftian roşu; un ghiozdan foarte mare cu încuietoare de oţel, ca de ministru, în care plimba o sumedenie de dosare. În trăsură, îl ţinea pe genunchi, ca pe un manşon; pe oriunde se ducea, îi purta sub braţ, cu o mişcare firească; chiar în ceasurile de dimineaţă, o întâlneai mergând pe jos, ţinându-l strâns la piept cu amândouă mâinile, cu încheieturile vlăguite. Curând-curând, ghiozdanul se jerpeli, plesni pe la cusături şi ea îi strânse în curele încătărămate. Şi, în rochiile ei

bătătoare la ochi, cu coadă lungă, împovărată întotdeauna de acest sac de piele mătăhălos, umflat mai-mai să crape de atâtea hârţoage, semăna cu un avocat suspect din acei care aleargă de la o judecătorie de pace la alta, ca să câştige cinci franci.

Rougon încercase de nenumărate ori să afle în ce constau afacerile teribile ale Clorindei. Într-o zi, rămânând o clipă singur cu faimosul ghiozdan, nu-l mustrase conştiinţa să scoată dintr-însul hârtiile cu colţurile ieşite prin crăpături. Dar ceea ce află într-un chip sau într-altul îi păru aşa de fără nicio noimă, atât de neînchegat, încât zâmbi gândindu-se la pretenţiile politice ale tinerei femei. Ea încercă să-i dezvolte, într-o după-amiază, cu un aer calm, un întreg proiect de mari proporţii; umbla să pună la cale o alianţă între Italia şi Franţa, în vederea unei apropiate expediţii împotriva Austriei. Rougon, grozav de surprins o clipă, strânse în cele din urmă din umeri, în faţa atâtor năzdrăvănii amestecate în acel plan. Din punctul lui de vedere, găsise în asta doar o ciudăţenie născocită de un gust rafinat. El ţinea să nu-şi schimbe părerea despre femei. De altminteri Clorinde primea cu dragă inimă rolul de discipol. Ori de câte ori venea să-l vadă în strada Marbeuf, se arăta foarte modestă, foarte supusă, îi punea întrebări, îl asculta cu o râvnă de proaspăt învăţăcel dornic să se instruiască. Şi Rougon, adeseori uita cu cine vorbea, îşi expunea sistemul său de guvernământ, făcea mărturisiri fără înconjur. Încetul cu încetul, aceste discuţii deveniră un obicei; el o luă drept confidentă, îşi vărsă amarul tăcerii pe care o păstra faţă de cei mai buni prieteni ai săi, o trata ca pe o elevă discretă a cărei respectuoasă admiraţie îl încânta.

În cursul lunilor august şi septembrie, Clorinde îşi înmulţi vizitele. Se ducea acum la el de trei-patru ori pe săptămână. Niciodată nu-i arătase o asemenea dragoste de discipol. Îl măgulea foarte mult pe Rougon, cădea în admiraţie faţă de geniul său, regreta lucrurile mari pe care le-ar fi putut împlini dacă nu se dădea deoparte. Într-o zi, într-o clipă de luciditate, el o întrebă râzând:

— Ai chiar nevoie de mine?

— Da, răspunse ea cu îndrăzneală.

Dar se grăbi să-şi ia din nou înfăţişarea unei admiratoare uluite. Politica o desfăta mai mult decât un roman, zicea ea. Şi când el se întorcea cu spatele, Clorinde deschidea mari de tot ochii în care se aprindea o flacără de scurtă durată, un vechi gând de răzbunare mereu viu. Adeseori, îşi lăsa mâinile într-ale lui, ca şi cum s-ar fi simţit prea slabă încă; şi, cu încheieturile mâinilor fremătătoare, părea că aştepta să smulgă de la el destulă putere ca să-i poată strânge de gât.

O îngrijora îndeosebi pe Clorinde oboseala crescândă a lui Rougon. Îl vedea adormind în adâncul plictiselii sale. La început înţelesese limpede că în atitudinea lui se amesteca şi o doză de prefăcătorie. Dar acum, cu toată subtilitatea ei, începea să-l creadă cu adevărat deznădăjduit. Mişcările sale se îngreunau, glasul i se muia; şi în unele zile se arăta atât de nepăsător, atât de lasă-mă să te las, încât tânăra femeie, speriată, se întreba dacă Rougon, în cele din urmă nu va primi bucuros să se retragă la Senat, ca un om politic zdrobit de oboseala luptei.

Spre sfârşitul lunii septembrie, ilustrul personaj păru foarte absorbit de gânduri. Apoi, într-una dintre convorbirile lor obişnuite, îi mărturisi fără înconjur, că nutrea un mare proiect. Se plictisea la Paris; avea nevoie de aer. Şi, pe nerăsuflate, îi vorbi despre un larg plan de viaţă nouă, despre un exil de bunăvoie în Landes, despre desţelenirea unor terenuri întinse pe foarte multe leghe pătrate, despre întemeierea unui oraş în mijlocul regiunii cultivate. Clorinde, foarte palidă, îl asculta.

— Dar situaţia dumitale de aici, nădejdile dumitale! exclamă ea.

El, cu un gest de dispreţ, îngăimă:

— Ei! castele în Spania!... Uite, vezi, hotărât lucru, nu-s făcut pentru politică.

Şi începu iar să-şi alinte visul de a fi un mare proprietar, stăpân peste turme de vite. Dar, în Landes, ambiţiile sale luau proporţii; devenea regele cuceritor al unui pământ

nou; avea un popor. Înşiră amănunte la nesfârşit. De cincisprezece zile, fără a scoate o vorbă, citea lucrări de specialitate. Seca mlaştini, combătea cu maşini puternice înţelenirea pământului, oprea goana dunelor prin plantaţii de pin, înzestra Franţa cu un colţ de o rodnicie uimitoare. Toată hărnicia lui adormită, toată forţa de uriaş care n-avea pe ce se cheltui se dezvăluiau în această creaţie; pumnii lui strânşi păreau că sfărâmă de pe acum pietrele îndărătnice; braţele lui răsturnau pământul c-o singură sforţare; umerii lui duceau case gata clădite, pe care le aşeza după placul său pe malul: unui râu, căruia îi scobea albia cu o singură lovitură de picior. Cât de la îndemână i se păreau toate! Va găsi acolo de lucru cât îi va plăcea. Împăratul îl iubea fără îndoială încă destul ca să-i dea un ţinut să-l organizeze. În picioare, cu obrajii rumeniţi de o flacără, mai înalt parcă după această înviorare bruscă a mădularelor sale mari, pufni într-un râs plin de semeţie.

— Ei, ce zici! o idee straşnică! făcu el. Dau oraşului numele meu, întemeiez şi eu un mic imperiu!

Clorinde crezu că totul era o toană, o născocire zămislită în adânca plictiseală în care Rougon se zbătea. Dar în zilele următoare, îi vorbi din nou de proiectul său, cu un entuziasm şi mai mare. De fiecare dată când îl vizita, îl găsea cufundat în mijlocul hărţilor întinse peste tot biroul, pe scaune, pe covoare. Într-o după-amiază, nu putu să-l vadă, discuta cu doi ingineri. O cuprinsese atunci o adevărată teamă. Voia s-o părăsească deci, ca să-şi ridice oraşul său, în inima unui deşert? Nu cumva punea la cale cine ştie ce altă combinaţie? Renunţă să descopere adevărul-adevărat, crezu mai cuminte să dea alarma ca să afle şi banda de planul său.

Toţi rămaseră ca încremeniţi. Du Poizat se înfurie; de peste un an de zile bătea drumurile; la ultima lui călătorie în Vendée, tată-su scoase pistolul dintr-un sertar când se încumetase să-i ceară zece mii de franci, ca să pună pe picioare o afacere grozavă; şi acum, îi crăpau iar ochii de foame ca şi în 48. Domnul Kahn se mânie la fel; cuptoarele lui înalte din Bressuire erau pe pragul falimentului. Simţea

că e pierdut dacă nu obţine în cel mult şase luni concesiunea drumului de fier. Şi ceilalţi, domnul Béjuin, colonelul, soţii Bouchaird şi Charbonel se năpustiră cu tânguirile lor. Lucrurile nu mai puteau să rămână aşa. Rougon, într-adevăr, nu era un om cu judecată. Trebuia să i se vorbească.

Totuşi, trecură cincisprezece zile. Clorinde, care era foarte ascultată de toată banda, hotărâse că ilustrul nu trebuie atacat direct. Trebuia aşteptat un prilej. Într-o duminică seara, pe la mijlocul lui octombrie, prietenii aflându-se în păr în salonul din strada Marbeuf, Rougon li se adresă zâmbind:

— Ştiţi ce-am primit astăzi?

Şi luă de după pendulă o carte de vizită trandafirie pe care le-o arătă.

— O invitaţie la Compiègne.

În aceeaşi clipă, valetul deschise încet uşa. Omul pe care domnul îl aştepta, sosise. Rougon se scuză şi ieşi. Clorinde se ridicase, ascultând. Apoi în tăcere zise cu energie:

— Trebuie să se ducă la Compiègne!

Prietenii, prevăzători, priviră în jurul lor, dar erau singuri, doamna Rougon dispăruse de câteva minute. Cu glasul scăzut, pândind cu grijă spre uşă, discutară fără înconjur. Doamnele se adunaseră roată în jurul vetrei căminului, unde un tăciune se mistuia în jeratic: domnul Bouchard şi colonelul jucau nesfârşitul lor pichet; iar ceilalţi domni îşi trăseseră fotoliile într-un colţ, ca să fie singuri. Clorinde, în mijlocul camerei, cu capul aplecat într-o parte, căzuse pe gânduri.

— Aşteaptă deci pe cineva? întrebă Du Poizat. Cine să fie oare?

Ceilalţi strânseseră din umeri, dând a înţelege că nu ştiau nimic.

— Tot pentru nenorocita aia de afacere, desigur! continuă el. Şi mie mi-a ajuns cuţitul la os. Într-una din seri, o să vedeţi, am să-i trântesc în obraz tot ce îmi mocneşte în cap.

— Sst! Tăcere! interveni domnul Kahn, punând un deget

pe buze.

Fostul subprefect ridicase glasul într-un chip îngrijorător. Toţi ciuliră o clipă urechile. Apoi, domnul Kahn începu iar, foarte încet:

— Fără îndoială are obligaţii şi faţă de noi.

— Zi mai bine că a contractat o datorie, adăugă colonelul, aşezând cărţile.

— Da, da, o datorie, acesta e cuvântul potrivit, declară domnul Bouchard. Noi i-am spus-o verde în faţă, în ultima zi, la Consiliul de stat.

Ceilalţi aprobau viu, dând din cap. Urmă o tânguire generală. Rougon îi ruinase pe toţi. Domnul Bouchard adăugă că dacă n-ar fi rămas prieten fidel în nenorocire, ar fi ajuns de atâta vreme şef de birou. Colonelul spunea că i se oferise de către contele de Marsy crucea de comandor şi o situaţie pentru fiu! său Auguste; dar le refuzase din prietenie pentru Rougon. Tatăl şi mama domnului d'Escorailles, se amestecă în vorbă nostima doamnă Bochard, se considerau foarte jigniţi că fiul lor rămăsese simplu auditor, deşi aşteptau de şase luni numirea sa ca raportor la Consiliul de stat. Şi cei care nu ziceau nimic, Delestang, Béjuin, doamna Correur, soţii Charbonnel strângeau din buze a dispreţ, cu ochii ridicaţi în bagdadie, având aerul martirilor care încep să-şi piardă răbdarea.,

— În sfârşit, suntem furaţi, începu iar Du Poizat. Dar nu va pleca, vă asigur eu de asta! Are vreo noimă să se ducă să se bată cu pietrele, pe mai ştiu eu ce coclauri, când atâtea interese grave îl reţin la Paris?... Sunteţi de acord să-i vorbesc eu?

Clorinde se trezi din visarea ei. Îi făcu semn să tacă; apoi, după ce deschise uşa să vadă cine era pe acolo repetă:

— Înţelegeţi, trebuie să se ducă la Compiegne!

Şi, cum toate capetele se întindeau spre dânsa, făcu iar un semn spre a opri toate întrebările.

— Sst! tăcere! nu aici!

Totuşi, adăugă că soţul ei şi ea fuseseră şi dânşii invitaţi la Compiègne. Şi-i scăpă din gură numele domnului de Marsy şi ai doamnei de Llorentz, fără să mai dea vreo altă

lămurire. Îl vor împinge pe ilustrul lor prieten la putere, fără voia lui, îl vor compromite dacă va fi nevoie. Domnul Beulin-d'Orchère şi întreaga magistratură îl sprijineau pe ascuns. Împăratul, mărturisea domnul La Rouquette, cu toată ura oamenilor din jurul său împotriva lui Rougon, păstra o tăcere de piatră; ori de câte ori auzea rostindu-i-se numele, devenea grav, cu ochii împăienjeniţi, cu gura înecată în bezna mustăţilor.

— Nu-i vorba de noi, declară în cele din urmă domnul Kahn. Dacă acţiunea noastră izbândeşte, ţara ne va aduce mulţumiri.

Apoi, continuară cu glas tare discuţiile, aducându-se laude mari stăpânului casei. Tocmai atunci, în camera de alături, se ridică un zgomot de voci. Du Poizat, muşcat de curiozitate, împinse uşa ca şi cum ar fi vrut să iasă afară, apoi o închise destul de încet ca să zărească cu cine stătea de vorbă Rougon. Era Gilquin, îmbrăcat într-un palton gros, aproape curat, ţinând în mână un baston cu măciulie de aramă. Spunea, fără să coboare vocea, cu o familiaritate surprinzătoare:

— Ar fi bine, ştii, să nu-mi mai trimiţi pe strada Virginie, la Grenelle. Am avut nişte buclucuri; stau în Batignolles, pasajul Guttin... În sfârşit poţi să te bizui pe mine. Pe curând.

Şi-i strânse mâna lui Rougon. Intrând în salon, acesta se scuză, privindu-l ţintă pe Du Poizat.

— Un om de treabă, pe care-l cunoşti, nu-i aşa. Du Poizat?... Îmi va momi colonişti pentru lumea mea nouă, de acolo, din îndepărtatele Landes... Fiindcă veni vorba, vă iau cu mine pe toţi; pregătiţi-vă bagajele. Kahn îmi va fi prim-ministru, Delestang şi soţia sa vor avea portofoliul Afacerilor Străine. Béjuin va fi ministrul Poştelor. Şi nu voi uita doamnele; doamna Bouchard va deţine sceptrul frumuseţii iar doamnei Correur îi voi încredinţa cheile grânarului.

Glumea, dar prietenilor nu le ardea de fel de glume; se întrebau dacă nu cumva îi auzise, prin vreo crăpătură a peretelui. Când îi făgădui colonelului toate ordinele, acesta

de abia se ţinu să nu-şi iasă din sărite. În răstimp, Clorinde luă de pe cămin invitaţia la Compiègne şi o privi lung.

— Te vei duce? întrebă ea ca în treacăt.

— Negreşit, răspunse Rougon mirat. Ţin să folosesc prilejul ea să dobândesc de la împărat ţinutul dorit.

Se auzea bătând ora zece. Doamna Rougon apăru din nou şi servi ceaiul.

VII

Către ceasurile şapte, în seara sosirii la Compiègne, Clorinde stătea de vorbă cu domnul de Plouguern, lângă o fereastră, în Galeria Hărţilor. Erau aşteptaţi împăratul şi împărăteasa, ca să treacă cu toţi în sala ospăţului. A doua serie de invitaţi din acest sezon sosise la castel abia de trei ceasuri; şi cum nu coborâse încă toată lumea, Clorinde nu pierdea prilejul să critice cu o vorbă două persoanele care îşi făceau apariţia. Doamnele, decoltate, cu flori în păr, surâdeau din pragul uşii cu un aer blând: bărbaţii stăteau gravi, cu cravată albă şi cu pantaloni până la genunchi, cu pulpa întinsă sub ciorapul de mătase.

— Ah, iată cavalerul, şopti Clorinde. E foarte bine... Dar uită-te naşule, la domnul Beulin-d'Orchère, mai, mai să zici că-i vine să latre; şi ce pulpe are, Doamne sfinte!

Domnul de Plouguern rânjea, bucuros de puţină bârfeală. Cavalerul Rusconi o salută pe Clorinde, cu galeşa lui curtenie de chipeş italian; trecu apoi prin faţa doamnelor, înclinându-se, într-un şir de temenele în cadenţă, de ce! mai gingaş efect. La câţiva paşi, Delestang, foarte serios, privea la imensele hărţi ale pădurii de la Compiègne, care acopereau pereţii galeriei.

— În ce vagon te-ai suit, reluă Clorinde. Te-am căutat în gară, să facem călătoria împreună. Închipuie-ţi, m-am vârât la un loc cu o grămadă de bărbaţi...

Dar îşi curmă vorba, înăbuşindu-şi râsul între degete.

— Domnul La Rouquette pare dulce ca mierea.

— Da, ca o cafea cu lapte a unui şcolar intern, făcu

răutăcios senatorul.

În acea clipă, la uşă se auzi un foşnet de stofe; un canat se deschise foarte larg şi o femeie intră, îmbrăcată într-o rochie aşa de încărcată de volane, de flori şi de dantele, încât fu nevoită să-şi apese fusta cu amândouă mâinile ca să poată trece. Era doamna de Combelot, cumnata Clorindei. Aceasta o măsură îndelung, zicând:

— Cum îşi poate îngădui cineva!

Şi deoarece domnul de Plouguern îi privea şi el rochia de muselină uşoară, foarte simplă, îmbrăcată peste un jupon de mătase prost croit, Clorinde continuă pe un ton de prefăcută nepăsare:

— Oh, eu, toaleta, tu ştii naşule! Trebuie să mă la fiecare aşa cum sunt.

Delestang se hotărâse să lase hărţile, ca să-şi întâmpine sora, pe care o conduse la nevastă-sa. Cumnatele nu se iubeau de fel. Schimbară câteva cuvinte de politeţe, nici aspre, nici blânde. Şi doamna de Combelot se îndepărtă ducând după ea o coadă de atlaz, ca un colţ de florărie, prin mijlocul unor oameni muţi, care se dădeau îndărăt cu doi trei paşi, în faţa valului în revărsare de volane şi dantelă. Clorinde, rămasă iar singură cu domnul de Plougern, începu să glumească, făcând aluzie la marea pasiune pe care doamna o simţea pentru împăratul. Şi fiindcă senatorul pomeni despre rezistenţa dârză a acestuia din urmă, ea spuse:

— N-are prea mare merit, e doar aşa de slabă! Am auzit că unii bărbaţi o găsesc drăguţă, nu ştiu pentru ce. Are o figură care nu spune nimic.

Vorbind, continua să supravegheze cu grijă intrarea.

— Ah, de data aceasta trebuie să fie domnul Rougon.

Dar se corectă pe loc, cu o flacără fulgerătoare în priviri:

— Ba nu! e domnul de Marsy.

Ministrul, foarte corect în fracul său negru şi cu pantaloni până la genunchi, înaintă zâmbind înspre doamna de Combelot; şi spunându-i vorbe curtenitoare, se uita la invitaţi, vag, cu ochii împăienjenii, ca şi cum n-ar fi recunoscut pe nimeni. Apoi, pe măsură ce era salutat,

dădea din cap cu multă amabilitate. Câţiva se apropiară de el. În curând se formă în jurul său un grup. Cu figura sa palidă, fină şi răutăcioasă domina umerii care se învălurau împrejurul său.

— Să nu uit, reluă Clorinde înaintând cu domnul de Plouguern până în pervazul ferestrei, mă gândeam la tine, să-ţi cer amănunte... Ce ştii despre faimoasele scrisori ale doamnei de Llorentz?

— Păi, ceea ce ştie toată lumea, răspunse el.

Şi-i vorbi despre cele trei scrisori trimise, se zicea, de contele Marsy doamnei de Llorentz, acum aproape cinci ani, cu puţin înainte de căsătoria împăratului. Această doamnă, care abia îşi pierduse soţul, un general de origine spaniolă, se afla atunci la Madrid, unde plecase într-o călătorie de afaceri. Era pe vremea cea mai frumoasă a legăturii lor de dragoste. Contele, ca s-o mai înveselească, lăsându-se furat şi de spiritul lui satiric, îi trimisese amănunte foarte nostime asupra unor persoane auguste, în intimitatea cărora îşi ducea viaţa. Şi se povestea că, din acel timp, doamna de Llorentz, o frumuseţe de femeie din cale-afară de geloasă, păstra acele scrisori, care atârnau deasupra capului domnului de Marsy ca o sabie a răzbunării întotdeauna gata să-l doboare.

— Ea s-a lăsat înduplecată, atunci când de Marsy a trebuit să se căsătorească cu o prinţesă valahă, completă senatorul. Dar după răstimpul îngăduit ai lunii de miere, i-a făcut cunoscut că dacă nu revine ta picioarele ei, va depune într-o bună dimineaţă cele trei cumplite scrisori pe biroul împăratului şi el şi-a reluat robia... Domnul de Marsy o copleşeşte de gingăşii, doar-doar îi va da înapoi afurisitele de scrisori.

Clorinde râdea din toată inima. Povestea îi părea foarte nostimă şi se năpusti cu întrebările. Aşadar, dacă contele ar înşela-o pe doamna de Llorentz, aceasta ar fi în stare să-şi aducă la îndeplinire ameninţarea? Scrisorile acestea, unde le-o fi ţinând? În corsaj, cusute între două panglici de atlaz, după cum îi ajunsese la ureche. Dar domnul de Plouguern nu mai ştia altceva. Nimeni nu citise scrisorile. Cunoscuse

pe un tânăr care, ca să le copieze, făcuse în zadar, timp de aproape şase luni pe umilul sclav al doamnei de Llorentz.

— Ei drăcie, adăugă el, nu te mai slăbeşte din ochi, mititico. A, da, uitasem, în adevăr, i-ai cucerit inima! E adevărat că la ultima serată, la minister, a stat de vorbă cu tine aproape un ceas?

Clorinde nu răspunse. Nu mai asculta, stătea neclintită şi măreaţă, sub privirea aţintită a domnului de Marsy. Apoi, ridicând încet capul, privindu-l la rândul ei, aştepta ca s-o salute. El se apropie, se înclină. Ea îi surâse foarte blând. Nu schimbară nicio vorbă. Contele se întoarse din nou în mijlocul grupului, unde domnul La Rouquette vorbea foarte tare, numindu-l în fiecare frază „Excelenţa Sa”.

Încetul cu încetul, galeria se umpluse. Erau acolo cam o sută de persoane, înalţi funcţionari, generali, diplomaţi străini, cinci deputaţi, trei prefecţi, doi pictori, un romancier, doi academicieni, fără să mai punem la socoteală pe ofiţerii de la palat, şambelani, aghiotanţi şi scutieri. Murmurul reţinut al glasurilor se înălţa în lumina policandrelor. Intimii castelului se plimbau cu paşi mărunţi, iar noii musafiri, în picioare, nu cutezau să intre în vorbă cu doamnele. Acest prim ceas de sfială, între persoane dintre care multe nu se cunoşteau şi se întâlneau pe neaşteptate la uşa sălii imperiale de ospăţ, împrumuta feţelor un aer de măreţie posacă. Din când în când, se făcea brusc tăcere, capetele se întorceau, îngrijorate fără să se ştie de ce. Şi mobilele stil *empire* din larga cameră, consola cu picioare drepte, fotoliile pătrate sporeau şi ele parcă solemnitatea aşteptării.

— Uite-l, în sfârşit! rosti cu glasul scăzut Clorinde.

Rougon tocmai intra. Se opri o clipă la doi paşi de uşă. Îşi luase umbletul său greoi de unchiaş, adus puţin de spate, cu faţa adormită. Dintr-o căutătură, simţi că apariţia sa stârnise un uşor fior de duşmănie în rândurile unor grupuri. Apoi, liniştit, strângând câteva mâini, potrivi aşa încât ajunse în faţa domnului de Marsy. Se salutară, părând încântaţi de întâlnire. Şi, ochi în ochi, ca adversari care îşi respectă forţele, îşi vorbiră prieteneşte. În jurul lor, se făcu

un gol. Doamnele urmăreau cele mai neînsemnate gesturi ale lor; bărbaţii, făcând pe discreţii cu tot dinadinsul, se uitau în altă parte, trăgând însă fiecare cu coada ochiului, pe furiş. De prin colţuri porneau şoapte, şuşoteli. Ce plan tainic o fi încolţit în mintea împăratului? De ce le punea pe aceste două personaje faţă în faţă? Domnului La Rouquette, din cale-afară de încurcat, îi spunea inima că urma să se întâmple un eveniment grav. Începu să tabere cu întrebările asupra domnului de Plouguern, care se desfăta să-i răspundă:

— Păi de Rougon probabil că-i va da peste cap pe Marsy şi bine aţi face să vă purtaţi cu mănuşi cu el... Numai dacă împăratul nu i-a pus cumva gând rău. I se întâmplă câteodată... Dar se prea poate să fi avut numai chef să-i pună faţă-n faţă, ca să se distreze.

Şuşotelile încetară, începu o mare forfoteală. Doi ofiţeri de la palat treceau din grup în grup, îngânând o frază, cu glasul stins. Şi musafirii, devenind iar dintr-odată gravi, se îndreptară spre uşa din stânga, unde formară un dublu cordon, bărbaţii de o parte, femeile de alta. În dreptul uşii se postă domnul de Marsy, ţinându-l pe Rougon alături de dânsul; apoi, celelalte personaje se aşezară mai încolo, după rang, după grad. Şi aşa, aşteptară încă trei minute, într-o adâncă reculegere.

Uşa se deschise larg. Împăratul în frac, cu pieptul brăzdat de pata roşie a marelui cordon, intră primul, urmat de şambelanul de serviciu, domnul de Combelot. Buzele i se întinseră într-un slab surâs, când se opri în faţa lui de Marsy şi Rougon; îşi răsucea mustaţa lung, cu o mişcare înceata, legănându-şi tot trupul. Apoi cu stânjenire în glas, vorbi încet:

— Să-i împărtăşeşti doamnei Rougon toată mâhnirea pe care am încercat-o aflând că este bolnavă... Am dori foarte mult s-o vedem în mijlocul nostru... În sfârşit, să sperăm că nu va fi nimic grav. Atâta lume e răcită în clipa de faţă.

Şi trecu mai departe. La doi paşi mai încolo, strânse mâna unui general, pe care-l întrebă ce face fiul său, căruia îi zicea „micuţul meu prieten Gaston”; Gaston avea vârsta

prinţului imperial dar era cu mult mai voinic. Cordonul de invitaţi se înclina pe măsură ce împăratul înainta. În sfârşit, la capăt de tot, domnul de Combelot îi prezintă pe unul dintre cei doi academicieni, care apărea la curte pentru prima oară; împăratul îşi dădu cu părerea despre cea mai recentă operă a scriitorului, din care citise unele pasaje cu o deosebită plăcere, zicea el.

Între timp, intrase împărăteasa însoţită de doamna de Llorentz. Purta o toaletă foarte modestă, o rochie de mătase albastră, acoperită de o tunică de dantelă albă. Cu paşi mărunţi, zâmbitoare, înmlădiindu-şi cu graţie gâtul gol, de care atârna o panglică de catifea albastră cu o inimă bătută în diamante, trecea de-a lungul cordonului format de doamne. Reverenţele cu care era petrecută stârneau un larg foşnet de rochii, din care se înălţau arome cu miros de mosc. Doamna de Llorentz îi prezentă o doamnă tânără care părea adânc mişcată. Doamna de Combelot afectă o purtare familiară, înduioşată.

Apoi, când suveranii ajunseră la capătul dublului cordon, se întoarseră înapoi, împăratul trecând de data aceasta prin faţa doamnelor, împărăteasa prin faţa bărbaţilor. Avură loc noi prezentări. Nimeni nu vorbea încă, o tulburare plină de respect îi stăpânea pe invitaţii care, muţi, stăteau faţă în faţă. Dar rândurile se rupseră; începură să schimbe câte o vorbă pe şoptite, se auziră râsete limpezi şi deodată aghiotantul general al palatului apăru să anunţe că ospăţul era servit.

— Ei! acum nu mai ai nevoie de mine! îi spuse în glumă domnul de Piouguern, la ureche, Clorindei.

Ea îi surâse. Se oprise în faţa domnului. de Marsy, ca să-l oblige să-i dea braţul, ceea ce el şi făcu, cu o înfăţişare curtenitoare. Se produse o uşoară învălmăşeală. Împăratul şi împărăteasa trecură cei dintâi, urmaţi de persoanele rânduite să se aşeze la dreapta şi la stânga lor; în ziua aceea erau doi diplomaţi străini, o tânără americană şi soţia unui ministru. După ei, veneau ceilalţi invitaţi, după voia lor, fiecare ţinându-şi la braţ doamna pe care îi plăcuse să şi-o aleagă. Şi încetişor, şirul se orândui.

Intrarea în sala ospăţului se desfăşură cu mare pompă. Cinci candelabre îşi împrăştiau văpaia peste masa întinsă, luminând vasele mari de argint împodobite cu scene de” vânătoare, cu cerbul pus pe goană, în sunetele de corn ale hăitaşilor, cu câinii sosind să încolţească vânatul stârnit. Farfuriile întinse înşirau pe marginea feţei de masă un şirag de luni de argint; părţile laterale ale maşinilor portative de încălzit bucatele în care se răsfrângea aurul topit al lumânărilor, cristalele împroşcând o ploaie de stropi da flăcări, coşurile cu fructe şi vasele cu flori de un roz viu, întreg tacâmul imperial umplea imensa cameră de o pălălaie strălucitoare. Pe uşa cu două canaturi, larg deschise, cortegiul se revărsa, după os străbătuse sala gărzii, cu un pas încetinit. Bărbaţii se aplecau, îşi spuneau câte-o vorbă, apoi îşi îndreptau spatele, acest marş triumfal umplându-i de o îngâmfare care, în taină îi gâdila! a inimă; doamnele cu umerii goi, muiaţi în lumină, erau de-o gingăşie fermecătoare; şi pe covoare, rochiile, târându-şi trena, lăsau spaţii largi între perechi, dând o măreţie şi mai impunătoare defilării, acompaniată de foşnetul stofelor scumpe. Era o întâlnire oarecum înduioşătoare, un popas atât de dorit, într-un mediu de lux, de lumină şi de tihnă dulce, ca o baie plăcută simţurilor, în care aromele cu miros de mosc ale toaletelor se amestecau cu o uşoară mirosnă de vânat, înteţită de câţiva stropi de lămâie. Când, în prag, în faţa superbei mese întinse, muzica militară, ascunsă în fundul unei galerii alăturate, îi primea cu o fanfară, de parcă dădea semnalul de începere a unui spectacol de gală feeric, invitaţii, oarecum stingheriţi de pantalonii lor scurţi, strângeau fără să vrea braţul doamnelor şi surâdeau.

Împărăteasa o luă la dreapta şi rămase locului, în picioare, la mijlocul mesei, iar împăratul, trecând în stânga, se opri în faţa ei. Apoi persoanele rânduite luară loc, în dreapta şi în stânga maiestăţilor iar celelalte perechi se învârtiră un minut, alegându-şi vecinii, aşezându-se după plac. În seara aceea erau optzeci şi şapte de tacâmuri. Trecuseră aproape trei minute şi lumea încă nu intrase toată să ia loc la masă. Unduiosul lustru de atlaz al

umerilor, florile bătătoare la ochi de pe toalete, nestematele din pieptănăturile înalte parcă înviorau cu un râs pun de viaţă potopitoarea lumină a candelabrelor. În sfârşit, valeţii luară pălăriile pe care bărbaţii le ţinuseră până atunci în mâna. Şi toată lumea se aşeză.

Domnul de Plouguern şedea lângă Rougon. După supă îl împinse cu cotul şi-l întrebă:

— I-ai dat vreo însărcinare Clorindei să te împace cu Marsy?

Şi cu coada ochiului îi arătă pe tânăra doamnă care se aşezase de cealaltă parte a mesei, lângă conte, cu care stătea de vorbă cu multă căldură. Rougon, părând supărat de tot, se mulţumi să dea din umeri; apoi, se prefăcu a nu mai privi în faţa sa. Dar, cu toate sforţările de a se arăta indiferent, se uita iar la Clorinde, îi sorbea din ochi cele mai neînsemnate gesturi, mişcările buzelor, ca şi cum ar fi vrut să vadă cuvintele pe care ea le rostea.

— Domnule Rougon, zise aplecându-se spre dânsul doamna de Combelot, care se aşezase cât mai aproape posibil de împăratul, îţi aminteşti de accidentul acela? Dumneata doar mi-ai găsit o trăsură, îmi sfâşiase un volan al rochiei.

Ca să devină interesantă, povesti că trăsura ei era cât pe ce să fie tăiată în două de landoul unui prinţ rus. Şi Rougon trebui să-i răspundă. Câtva timp, la mijlocul, mesei nu se vorbi decât de lucruri de astea. Ba unii, ba alţii pomeniră despre tot felul de nenorociri, între altele şi despre căderea de pe cal a negustoresei de parfumuri din Passage des Panoromas, accident petrecut săptămâna trecută şi de pe urma căruia îşi rupsese o mână. Împărăteasa scoase o uşoară exclamaţie de compătimire. Împăratul tăcea, ascultând cu un aer adâncit şi mestecând înainte pe îndelete.

— Pe unde s-o îi vârât Delestang? îl întrebă la rândul său Rougon pe domnul de Pâouguern.

Îl căutară. În cele din urmă, senatorul îl zări la capătul mesei. Era alături de domnul de Combelot, într-un şir de bărbaţi, cu urechile ciulite să prindă vorbele cam prea

slobode pe care zgomotul infernal al vocilor le acoperea. Domnul La Rouquette înşira istoria cam fără perdea întâmplată unei spălătorese din regiunea sa; cavalerul Ruseoni făcea aprecieri personale asupra pariziencelor, în timp ce puţin mai departe, unul dintre cei doi pictori şi romancierul îşi băteau joc cu vorbe grosolane de unele doamne, găsind că aveau braţe sau prea grase sau prea slabe. Rougon, plesnind de mânie, îşi trecea privirile de la Clorindei din ce în ce mai binevoitoare faţă de conte, la mototolul ei de soţ care, ca orbeţul, surâdea plin de demnitate la expresiile cam tari pe care le auzea.

— De ce nu s-a aşezat aici cu noi? mormăi el.

— Ehei! nu-i de plâns, zise domnul de Plouguern. Se pare că petrec bine în capătul de colo.

Apoi, continuă la ureche:

— Cred că o scarmănă pe doamna de Llorentz. Ai observat cât e de decoltată... Unul o să-i iasă afară, mai mult ca sigur. Ce zici? Cel stâng, nu?

Dar aplecându-se s-o vadă mai bine pe doamna de Llorentz, care şedea de aceeaşi parte, mai încolo, pe al cincilea scaun, deveni deodată serios. Această doamnă, o frumoasă blondă cam plină, avea în acea clipă o înfăţişare cumplită, palidă, de-o mânie rece, cu ochi albaştri care băteau în negru, pironiţi plini de foc asupra domnului de Marsy şi asupra Clorindei. Şi bătrânul vorbi printre dinţi, aşa de încet că nici Rougon nu-l putu înţelege:

— Drăcie! O să iasă prost de tot.

Muzica intona întruna o melodie care părea că venea de departe, prin plafon. La unele izbucniri ale alămurilor, comesenii ridicau capul, căutau să ghicească aria care nu-i mai lăsa în pace de atâta vreme. Deodată nu se mai auzi nimic. Cântecul lin al clarinetelor, din fundul galeriei vecine, se pierdea în zgomotele argintii ale farfuriilor pe care valeţii le aduceau în clituri foarte mari. Vuietul farfuriilor mari avea sonorităţi înăbuşite de cimbale. În jurul mesei era o îmbulzeală tăcută, un popor întreg de servitori alerga care încotro fără să scoată o vorbă; uşierii, în frac şi în pantaloni scurţi de un albastru deschis, cu spadă şi tricorn; valeţii cu

părul pudrat, purtând haina verde a livrelei de zile mari, împodobită cu fireturi şi galoane de aur. Bucatele soseau, vinurile se aduceau neîntrerupt; şefii de serviciu, controlorii, şeful chelnerilor, al argintăriei, în picioare, supravegheau această operaţie complicată, această învălmăşeală în care rolul celui din urmă servitor era rânduit dinainte. În spatele împăratului şi împărătesei, valeţii speciali ai Maiestăţilor Lor serveau cu demnitatea de rigoare.

Odată cu apariţia fripturilor începu să se toarne din vinurile rare de Bourgogne şi limbile prinseră să se dezlege. În ace! moment, în capătul mesei, în colţul bărbaţilor, domnul La Rouquette vorbea despre mâncăruri, susţinând că i se părea prea fript butul de căprior, care tocmai se adusese. Se servise până atunci o supă *à la Créci,* un somon în zeamă piperată, un muşchi de vacă cu sos de hagimă, găină gătită cu ciuperci, potârnichile cu varză scăzută, pateuri cu stridii.

— Pun rămăşag că o să avem la masă anghinară cu sos şi castraveţi cu smântână! spuse tânărul deputat.

— Am văzut că au raci, adăugă politicos Delestang. Dar cum anghinara cu sos şi castraveţii cu smântână îşi făcură apariţia, domnul La Rouquette îşi trâmbiţă triumful. Nu uită să adauge că îi erau bine cunoscute gusturile împărătesei. Între timp, romancierul se uita la pictor, plesnindu-şi uşor limba de cerul gurii:

— Ei, ce mai zici acum, bucătărie mediocră? îngână el.

Pictorul făcu o schimă de aprobare. Apoi, după ce bău, îşi dădu şi el părerea:

— Vinurile sunt minunate.

În acea clipă, râsul neaşteptat al împărătesei răsună atât de tare, încât toată lumea tăcu şi întoarse capul să afle ce se întâmplase. Împărăteasa vorbea cu ambasadorul Germaniei, aşezat la dreapta ei; râdea întruna, rostind cuvinte întretăiate care nu se prea distingeau. În tăcerea ciudată care se făcuse, o trâmbiţă mică de aramă cu pistoane, acompaniată în surdină de başi, cânta solo o frază melodică de romanţă sentimentală. Şi încetul cu încetul,

tărăboiul se înteţi. Scaunele se înturnau pe jumătate, coatele se înfigeau pe marginea feţei de masă; se încingeau conversaţii intime, cu o lipsă de jenă ca la o masă princiară.

— Vrei un pesmecior? întrebă domnul de Plougnern.

Rougon refuză din cap. De câteva clipe nu mai mânca. Se schimbase vesela de argint, întinsă, cu alta de porţelan de Sèvres, împodobită cu o fină pictură în albastru şi trandafiriu. Tot desertul se perindă pe sub ochii lui, dar el nu luă decât o bucăţică de camembert. Nu-şi mai impunea nicio rezervă, îi privea pe Clorinde şi pe domnul de Marsy drept în faţă, deschis, nădăjduind bineînţeles să o intimideze pe tânăra doamnă. Dar aceasta îşi îngăduia atâta familiaritate cu contele, de parcă uitase unde se află, crezându-se în fundul unui salonaş, la vreun supeu rafinat de două tacâmuri. Frumuseţea ei avea în acea clipă o strălucire de o drăgălăşie neobişnuită. Ronţăia lacomă dulciurile pe care contele i le servea, ţinându-l continuu sub vraja zâmbetului ei cuceritor, într-un chip neobrăzat de calm. O şuşoteală neîntreruptă se înălţa împrejurul lor.

Conversaţia învârtindu-se în jurul modei, domnul de Plouguern răutăcios, se adresă Clorindei şi îi ceru desluşiri asupra noilor forme de pălării. Cum ea se făcea că nu auzea întrebarea, el se aplecă vrând să-i ceară aceeaşi lămurire doamnei de Llorentz. Dar nu cutează, atât de ciudat îl impresionă aceasta din urmă, cu dinţii ei strânşi, cu masca sa de furie cuprinsă de gelozie. Chiar în clipa aceea Clorinde îşi lăsase în voie mâna stângă în mâna domnului de Marsy, ca să-i arate o camee antică pe care o avea pe deget; şi luându-i mâna contele scoase inelul, îl vârî la loc, într-un fel aproape indecent. Doamna de Llorentz, care se juca nervoasă cu o lingură, îşi sparse paharul cu bordeaux; un servitor adună zelos ţăndările.

— Or să se ia de coc, desigur, îi spuse senatorul la ureche domnului Rougon. Le-ai observat?... Par al dracului să fiu dacă înţeleg jocul Clorindei! Ce zici? Ce vrea ea?

Şi ridicând ochii asupra vecinului său, fu foarte surprins văzând cum i se schimonosiseră trăsăturile feţei.

— Dar ce ai? Ţi-a venit rău?

— Nu, răspunse Rougon, mă înăbuş puţin. Aceste ospeţe ţin prea mult. Şi e un miros de mosc, aici!

Era spre sfârşit. Câteva doamne mai ronţăiau biscuiţi, răsturnate pe spate în scaunele lor. Dar nimeni nu mişca. Împăratul, ca mut până atunci, făcuse glas; şi, de la amândouă capetele mesei, musafirii, care uitaseră de-a binelea că era de faţă şi Maiestatea Sa, ciuliră deodată urechile, făcându-se că-s foarte dornici să-i asculte spusele. Suveranul răspundea unei disertaţii a domnului Beulin-d'Orchère împotriva divorţului. Întrerupându-şi expunerea, aruncă o privire asupra corsajului prea decoltat al tinerei americane, aşezată în stânga sa şi zise, cu o voce cleioasă:

— În America, după câte am văzut, nu divorţează decât femeile urâte.

Un râs se împânzi printre musafiri. Vorba asta păru aşa de spirituală, aşa de delicată, încât domnul La Rouquette îşi dădu toate silinţele să-i descopere înţelesurile ascunse. Tânăra americană crezu, fără îndoială, că era vorba de un compliment şi mulţumi înclinându-şi capul, ruşinată. Împăratul şi împărăteasa se ridicaseră. Se stârni un foşnet grozav de rodiii, un tropăit împrejurul mesei; numai uşierii şi valeţii rânduindu-se solemni de-a lungul pereţilor, rămaseră într-o ţinută corectă, în mijlocul zarvei unor oameni care cinaseră din belşug. Şi defilarea se orândui din nou. Cu Maiestăţile Lor în frunte, musafirii se înşiruiau unul după altul, despărţiţi între ei prin trenele lungi ale rochiilor, străbătând sala gărzii tot solemni, dar gâfâind puţin. În urma lor, în lumina mare a candelabrelor, peste neorânduiala caldă încă de pe faţa de masă, răsunau bătăile tobelor mari ale muzicii militare, intonând acordurile ultimei figuri a unui cadril.

În acea seară, cafeaua fu servită, în galeria Hărţilor. Un prefect al palatului aduse ceaşca împăratului pe o tavă de argint aurit. Între timp unii musafiri trecuseră în fumoar. Împărăteasa se retrăsese cu câteva doamne în salonul de toate zilele, în stânga galeriei. Se şoptea în taină că o nemulţumise foarte tare ciudata purtare a Clorindei, în

timpul ospăţului. Ea îşi dădea toate silinţele să introducă la Curte în timpul şederii la Compiègne, o cuviinţă simplă, un cult al jocurilor nevinovate şi al petrecerilor câmpeneşti. Manifesta o ură personală, un fel de pizmă, împotriva anumitor extravaganţe.

Domnul de Plouguern o luase pe Clorinde deoparte să-i facă puţină morală. Adevărul e că voia să afle ce are pe inimă. Dar ea se arată foarte surprinsă. De unde scotea că s-ar fi compromis cu contele de Marsy? Glumiseră împreună, nimic altceva.

— Uită-te! mormăi bătrânul senator.

Şi împingând uşa întredeschisă a salonaşului de alături, i-o arătă pe doamna de Llorentz făcându-i o scenă îngrozitoare domnului de Marsy. Îi văzuseră intrând acolo. Frumoasa blondă, înnebunită, îşi vărsă tot amarul, cu vorbe tare grosolane şi întrecând orice măsură, uita că izbucnirile vocii sale puteau să dea loc unui scandal îngrozitor. Contele, cam palid, zâmbitor, căuta s-o liniştească spunându-i ceva repede, cu binişorul, cu glas scăzut. Zgomotul certei ajunse până în Galeria Harţilor, dar musafirii care îl auziră plecară de-acolo, din preajma micului salon, din prudenţă.

— Vrei oare să afişeze faimoasele scrisori în cele patru colţuri ale castelului? o întrebă domnul de Plouguern, care începuse să se plimbe, după ce dăduse braţul tinerei doamne.

— Ah, ar fi nostim! exclamă ea râzând.

Apoi strângându-i braţul gol cu o înfocare de tânăr curtenitor, îşi reîncepu predica. O îndemna stăruitor să lase pe seama doamnei de Combelot atitudinile neobişnuite. Apoi, o asigură că Maiestatea Sa părea că se supărase tare pe dânsa. Clorinde, care nutrea un cult pentru împărătească, rămase foarte uimită. Ce i-o fi displăcut în purtarea ei? Şi ajungând în dreptul salonului de toate zilele, se opriră un minut, privind pe uşa lăsată deschisă. Un grup mare de doamne stăteau împrejurul mesei. Împărăteasa le învăţa jocul de-a ineluşul; câţiva bărbaţi, îndărătul scaunelor, urmăreau lecţia, cu seriozitate.

Între timp, la capătul galeriei, Rougon, îl lua la rost pe Delestang. Nu cutezase să-i vorbească despre nevastă-sa; îl ocăra pentru că se resemna să primească un apartament care răspundea în curtea castelului; cerca să-l silească să ceară un apartament care să dea înspre parc. Dar Clorinde se apropie la braţ cu domnul de Plouguern. Vorbea anume tare să se audă!

— Lasă-mă în pace cu Marsy al dumitale! N-am să-i mai spun nicio vorbă în seara asta. Cu asta eşti mulţumit?

Vorbele ei liniştiră pe toată lumea. Chiar atunci domnul de Marsy ieşea din salonaş părând foarte bucuros; glumi un moment cu cavalerul Rusconi, apoi intră în salonul de toate zilele, unde, peste puţin timp împărăteasa şi celelalte doamne începură să râdă în hohote de-o istorie pe care le-o povestea contele. După zece minute se ivi şi doamna de Llorentz; părea obosită, mâinile îi tremurau; simţind că atâtea priviri curioase îi pândeau cele mai neînsemnate gesturi, se opri şi intră în vorbă, cu îndrăzneală, în mijlocul grupurilor;

O plictiseală plină de respect îi făcea pe oaspeţi să-şi înăbuşe sub batiste uşoare căscaturi. Serata era momentul chinuitor al zilei. Noii invitaţi, neştiind cum să se distreze, se apropiau de ferestre, priveau întunericul de afară. Domnul Beulin d'Orchère îşi continua într-un ungher dizertaţia împotriva divorţului. Romancierul, care găsea totul „plictisitor de moarte" îl întrebă foarte încet pe unul dintre academicieni dacă nu era îngăduit să se ducă la culcare. În acest timp, împăratul, apărea din când în când, străbătând galeria, târându-şi picioarele, cu ţigara în gură.

— N-am putut face nimic în seara asta, explică domnul de Combelot micului grup format din Rougon şi prietenii săi. Mâine, după vânătoarea cu gonaşi, va avea loc împărţirea maţelor vânatului la câini, la lumina faclelor. Poimâine, actori de la Comédie-Française vor juca „Les Plaideurs"[23]. Se spune că se vor reprezenta şi tablouri alegorice şi o şaradă, la sfârşitul săptămânii.

[23] Pricinaşii. Comedie de Racine (n. t.).

Şi dădu amănunte. Nevastă-sa avea un rol. Trebuia să înceapă repetiţiile. Apoi, povesti îndelung o plimbare făcută alaltăieri de întreaga Curte la Pierre-quitourne, un monolit druidic, în jurul căruia se executau atunci săpături. Împărăteasa ţinuse să se coboare în adâncătură.

— Închipuiţi-vă, continuă şambelanul cu glasul tulburat, lucrătorii au avut norocul să descopere două cranii fiind de faţă şi Maiestatea Sa. Nimeni nu se aştepta. Au fost foarte mulţumiţi.

Îşi mângâie falnica sa barbă neagră, datorită căreia avusese atâtea succese la femei; chipul său de bărbat frumos, încrezut, avea o expresie dulceagă de papă-lapte. Şi vorbea zâzâind din exces de politeţe.

— Dar, zise Clorinde, mi s-a spus ca un fapt sigur că actorii de la Vaudeville vor da o reprezentaţie cu piesa cea nouă... Actriţele au nişte toalete de-o uimitoare frumuseţe. Şi râzi de te prăpădeşti, se pare.

Domnul de Combelot luă o înfăţişare înţepată.

— Da, da, mormăi el, a fost vorba la un moment dat.

— Ei şi?

— S-a părăsit acest proiect... împărătesei nu-i place defel acest gen de piese.

În acea clipă, în galerie se stârni forfotă. Toţi bărbaţii coborâseră din fumoar. Împăratul se ducea să-şi facă partida lui de palet[24]. Doamna de Combelot care se fălea că este foarte tare la acest joc, amintindu-şi că fusese bătută de împărat în sezonul trecut, îi ceru să-i dea prilejul să-şi ia revanşa; cu o umilinţă galeşă ea se oferea întotdeauna, cu un zâmbet aşa de desluşit, încât Maiestatea Sa, stingherit, speriat, era deseori nevoit să-şi întoarcă privirea în altă parte.

Partida începu. Un mare număr de musafiri făcură cerc dându-şi părerea asupra loviturilor, minunându-se. Doamna de Combelot, în faţa unei mese lungi acoperită cu un postav verde, azvârli prima piatră, care nimeri aproape de ţintă marcată printr-un punct alb. Dar împăratul, dovedind

[24] Exerciţii de azvârlit pietre sau ghiulele rotunde (n. t.).

şi mai multă îndemânare reuşi să dea la o parte bila doamnei de Combelot şi s-o plaseze pe a lui. Urmară aplauze uşoare. Totuşi câştigă doamna de Combelot.

— Sire, pe ce am jucat? întrebă ea cu îndrăzneală.

Împăratul zâmbi dar nu-i răspunse. Apoi, întorcându-se, zise:

— Domnule Rougon, vrei să facem o partidă amândoi?

Rougon se înclină şi luă bilele, vorbind între timp de neîndemânarea sa la joc.

Un fior trecu prin inima persoanelor rânduite de cele două margini ale mesei. Rougon intra oare din nou în graţiile împăratului? Duşmănia surdă de care se lovea de când sosise, se topea; oaspeţii îşi întindeau gâtul şi urmăreau cu simpatie bilele lui; domnul La Rouquette, şi mai nedumerit decât înainte de ospăţ, o luă pe soră-sa la o parte, ca să afle ce-i rămâne de făcut; dar că neputându-i da nicio explicaţie satisfăcătoare, La Rouquette se întoarse cu aceeaşi expresie de adâncă nedumerire.

— Ah, foarte bine! exclamă Clorinde în şoaptă, după o lovitură măiastră a lui Rougon.

Şi aruncă priviri cu înţeles către prietenii ilustrului care se găseau acolo. Era momentul potrivit să-l ajute să câştige prietenia împăratului. Clorinde porni la atac. Începu în acea clipă o ploaie de laude.

— Ce naiba! scăpă o vorbă Delestang, căruia nu-i veni pe limbă altă expresie, la porunca mută din ochii nevestii-si.

— Şi spuneai că eşti neîndemânatic! zise cavalerul Rusconi încântat de jocul lui Rougon. Ah! Sire, vă rugăm nu puneţi ca miză Franţa, în jocul cu el!

— Dar domnul Rougon s-ar purta foarte bine cu Franţa, sunt sigur de asta, adaugă domnul Beulin d’Orchère cu un aer de viclenie pe chipul său de dog.

Era un atac direct. Împăratul binevoi să surâdă. Şi râse din toată inima când Rougon, încurcat de atâtea complimente şi făcând pe modestul, dădu următoarea explicaţie:

— Dumnezeule, Doamne am jucat dopul[25] când eram copil.

Auzind că râde Maiestatea Sa, toată galeria izbucni în râs. O clipă se iscă o veselie neobişnuită. Clorinde, cu subtilitatea ei de femeie ageră, înţelesese că admirându-l pe Rougon, de fapt jucător foarte mediocru, îl măgulea îndeosebi pe împăratul, care dovedea o superioritate incontestabilă. Dar domnul de Plouguern nu se hotărâse încă să-şi dea şi el contribuţia, pizmuind acest succes. Clorinde se duse şi-l lovi uşor cu cotul, ca din greşeală. Bătrânul înţelese şi căzu în extaz de admiraţie la prima aruncătură de bilă a colegului său. Cu acest prilej domnul La Rouquette, înflăcărat, punând totul la bătaie, exclamă:

— Foarte frumos! o lovitură de om de temei.

Deoarece câştigase împăratul, Rougon îi ceru o revanşă. Pe când bilele alunecau din nou pe covorul de postav verde cu un foşnet uşor de frunze uscate, o guvernantă apăru la uşa salonului de toate zilele, ţinându-l în braţe pe prinţul împărătesc. Copilul în vârstă cam de douăzeci de luni, era îmbrăcat cu o rochie albă foarte simplă, avea părul zbârlit, ochii umflaţi de somn. De obicei când se trezea pe înserate, îl aducea o clipă la împărătească, ca să-l îmbrăţişeze. Copilul privea lumina cu acea înfăţişare adânc serioasă a copiilor mici.

Un bătrân, un mare demnitar, se repezi spre el, târându-şi picioarele bolnave de podagră. Şi aplecându-se cu o clătinare senilă a capului, apucă mânuţa moale a prinţului, pe care o sărută, mormăind cu glasul său spart:

— Monseniore, monseniore…

Copilul, speriat de apropierea acestui obraz ca pergamentul, se trase repede îndărăt, scoase ţipete cumplite. Dar bătrânul nu-l lăsă în pace. Îl asigură cu tărie de devotamentul său. Cu greu fu smulsă adoraţiei lui mânuţa moale pe care bătrânul o ţinea lipită de buzele sale.

— Pleacă, du-l de aici, porunci guvernantei împăratul ca

[25] Jocul constă în a pune o monedă deasupra unui dop, pe care trebuie să-l răstorni cu o bilă, de la oarecare distanţă (n. t.).

scos din sărite.

Suveranul pierduse a doua partidă. Începu cea mai frumoasă. Rougon luând laudele în serios, îşi dădea toată silinţa. Acum Clorinde găsea că juca prea bine. Îi şopti la ureche, în momentul când urma să-şi adune pietrele:

— Sper că n-ai să câştigi.

El surâse. Dar, deodată, se auziră lătrături violente Nero, bracul[26] favorit al împăratului, găsind o uşă întredeschisă, se repezi în hol. Maiestatea Sa dădu poruncă să fie prins şi un slujitor îl şi ţinea de zgardă, când bătrânul mare demnitar se repezi iar, strigând:

— Frumosul meu Nero, frumosul meu Nero…

Şi aproape că îngenunche pe covor, să-l ia în braţele sale tremurătoare. Îi strânse botul la piept, îl sărută de câteva ori pe cap, repetând:

— Vă rog, Sire, nu-l alungaţi… E aşa de frumos!

Împăratul consimţi să fie lăsat acolo. Atunci bătrânul începu să-l mângâie şi mai tare. Câinele nu se sperie, nu scoase niciun mârâit. Linse mâinile uscăţive care îl mângâiau.

Rougon făcuse între timp câteva greşeli. Azvârlise o bilă cu atâta stângăcie, încât rotocolul de plumb învelit în postav sărise în corsajul unei doamne care înroşindu-se toată îl scoase din spuma dantelelor sale. Câştigă împăratul. În mod delicat i se dădu a înţelege că repurtase o victorie serioasă. Îl cuprinse un fel de duioşie. Şi îl luă pe Rougon deoparte vorbindu-i, crezând parcă de datoria sa să-l mângâie. Merseră până la capătul galeriei, ocolind mijlocul sălii ocupat de o mică ceată care punea la cale reînceperea dansului.

Împărăteasa, după ce părăsise salonul de toate zilele se ostenea, cu o bunăvoinţă fermecătoare, să împrăştie plictiseala crescândă a musafirilor. Propuse jocul cu hârtiuţele; dar fiind târziu preferară dansul. Toate doamnele se adunară în Galeria Hărţilor. Fură chemaţi bărbaţii care se retrăseseră în fumoar. Şi cum îşi luau

[26] Câine de vânătoare cu părul ras şi urechile pleoştite (n. t.).

locurile pentru un cadril, domnul de Combelot se aşează cu bunăvoinţă la pian; era un pian mecanic, cu o mică manivelă, în dreapta clapelor. Şambelanul învârtea, mişcând continuu braţul, cu o înfăţişare serioasă.

— Domnule Rougon, zise împăratul, mi s-a vorbit de o lucrare, un studiu comparativ între constituţia engleză şi a noastră… Nu ţi-aş putea fi de folos cu câteva documente…

— Maiestatea Voastră este prea bună… Nutresc în gândul meu alt proiect, un proiect mult mai vast.

Şi văzând bunăvoinţa suveranului, Rougon se gândi să folosească prilejul. Îi dezvălui proiectul său în toate amănuntele, visul său de a cultiva un colţ din Landes, de a desţeleni foarte multe leghe pătrate, de a întemeia un oraş, de a cuceri un nou ţinut. Pe când îi vorbea, împăratul îl învăluia cu privirile sale mohorâte, în care scânteia o uşoară lucire. Nu scotea nicio vorbă, clătina din cap din când în când. Apoi, când celălalt tăcu, zise:

— Fără îndoială… să vedem…

Şi întorcându-se către un grup de alături, compus din Clorinde, din bărbatul ei şi din domnul de Plouguern spuse:

— Domnule Delestang, dă-ţi părerea… Păstrez una dintre cele mai frumoase amintiri după ce ţi-am vizitat ferma-model de la Chamade.

Delestang se apropie. Cercul care se formase în jurul împăratului fu silit să se retragă în deschizătura unei ferestre. Doamna de Combelot, în vârtejui valsului, pe jumătate leşinată de extaz în braţele domnului La Rouquette, atinsese cu trena sa lungă ciorapii de mătase ai Maiestăţii Sale. Domnul de Combelot gusta din plin muzica aceea a pianului mecanic; învârtea mai repede, legănându-şi frumosul cap corect pieptănat; şi, din când în când, privea aplecându-se spre cutia pianului, surprins parcă de sunetele grave care ieşeau la unele învârtituri ale manivelei…

— Am avut fericirea să obţin nişte viţei minunaţi anul acesta, mulţumită unei noi încrucişări de rase, explică Delestang. Din nenorocire la sosirea Maiestăţii Voastre, ocoalele de vite erau în reparaţie.

Şi împăratul vorbi domol, monosilabic, despre cultura pământului, creşterea vitelor, despre îngrăşăminte. În urma vizitei sale la Chamade îi păstra lui Delestang o mare stimă. Îl lăuda îndeosebi fiindcă încercase să organizeze pentru personalul fermei sale o viaţă în comun, cu un întreg sistem de împărţire a unor beneficii şi cu o casă de pensii. Când stăteau de vorbă împărtăşeau aceleaşi idei, îi apropiau aceleaşi dulcegării umanitare, care îi făceau să se înţeleagă din câteva cuvinte.

— Domnul Rougon ţi-a vorbit de proiectul său? îl întrebă împăratul.

— Oh, un proiect impunător, răspunse Delestang. S-ar putea încerca în mare unele experienţe…

Se arătă cu adevărat plin de entuziasm. Rasa porcină era o preocupare a lui; în Franţa soiurile cele mai frumoase dispăreau. Apoi, dădu a înţelege că studia o nouă cultură de livezi artificiale. Dar îi trebuiau terenuri foarte întinse. Dacă încercarea lui Rougon va reuşi, se va duce şi el acolo să pună în aplicare procedeul său. Şi, deodată, se opri: observase că nevastă-sa se uita la dânsul cu o privire fixă. De când aproba proiectul lui Rougon, strângea din buze, mânioasă, palidă.

— Dragă, îngână ea, arătându-i pianul.

Domnul de Combelot, cu degetele rupte de oboseală deschidea palma apoi o închidea încet, ca să-şi revină din amorţeală. Era pe cale să înceapă o polcă, cu surâsul mulţumit al unui martir, în clipa când Delestang se apropie de el, oferindu-se să-l înlocuiască; şambelanul primi cu o înfăţişare de om bine crescut, ca şi cum ar fi cedat un loc de onoare. Şi Delestang începu polca, învârtind manivela. Dar era altceva. N-avea mişcarea suplă a şambelanului, nu învârtea încheietura mâinii cu atâta uşurinţă, şi aşa de mlădios ca el.

Rougon totuşi voia să dobândească un cuvânt hotărâtor din partea împăratului. Acesta, foarte încântat, îl întreba acum dacă nu se gândea să întemeieze acolo nişte vaste cetăţi muncitoreşti; ar fi uşor să acorde fiecărei familii o bucată de pământ, o mică ieşire la apă, unelte; îi mai

făgăduia să-i comunice o serie de planuri, proiectul unei asemenea cetăţi pe care îl aruncase chiar el pe hârtie, cu case tip, prevăzute cu tot strictul necesar.

— Desigur, sunt cu trup şi suflet adept al ideilor Maiestăţii Voastre, răspunse Rougon, pe care socialismul nebulos tal suveranului îl scotea din răbdări. Nu vom putea face nimic fără sprijinul Maiestăţii Voastre. Va trebui de pildă, negreşit, să expropriem unele comune. Operaţia va trebui declarată de utilitate publică. În sfârşit mă voi ocupa de formarea unei societăţi... Un cuvânt al Maiestăţii Voastre, e necesar...

Ochii împăratului se întunecară. Continua să dea din cap. Apoi, aproape tainic, cu un glas abia auzit, repetă:

— Vom vedea... vom mai sta de vorbă...

Şi se îndepărtă, trecând cu mersul său greoi printre perechile de dansatori. Rougon se ţinu bine, ca şi cum ar fi fost sigur de un răspuns favorabil. Clorinde era foarte mulţumită. Încetul cu încetul, printre bărbaţii serioşi care nu dansau se răspândi vestea că Rougon va părăsi Parisul, că urma să ia conducerea unei mari lucrări, în sud. Începură să vină să-l felicite. Îi zâmbeau dintr-un capăt al galeriei până în celălalt. Nu mai rămase nicio urmă din duşmănia de la început. Deoarece se surghiunea de bunăvoie puteau să-i strângă mâna fără să le fie teamă că se vor compromite. Mulţi invitaţi se simţiră cu adevărat scăpaţi dintr-o grea încurcătură. Domnul La Rouquette, părăsind dansul intră în vorbă cu cavalerul Rusconi, cu aerul încântat al omului care se simte în largul său.

— Bine face, va săvârşi lucruri mari acolo, zise el, Rougon e un om foarte energic; dar, vezi, n-are tact în politică.

Apoi, înduioşat, începu să laude bunătatea împăratului care, după cum se exprima el, „îi iubea pe foştii săi slujitori cum îşi iubeşte cineva fostele amante”. Îi intrau pe subt piele, îl apuca din nou dorul de ei, după câte o ruptură de pomină. Îl poftise pe Rougon la Compiègne, desigur numai dintr-o tăinuită slăbiciune a inimii. Şi tânărul deputat mai pomeni şi de alte fapte care făceau cinste bunelor sentimente ale Maiestăţii Sale: plătise datoriile de patru

sute de mii de franci ale unui general ruinat de o dansatoare, oferise opt sute de mii de franci, ca dar de nuntă, unuia din foştii săi complici de la Strasbourg şi de la Boulogne, ajutase cu aproape un milion pe văduva unui înalt funcţionar.

— Dă iama în vistieria lui personală, zise el în cele din urmă. S-a lăsat să fie ales împărat numai pentru ca să-şi îmbogăţească prietenii. Strâng din umeri când îi aud pe republicani imputându-i lista sa civilă. Ar slei şi zece liste civile, ca să dea ajutoare. Bani care sunt înapoiaţi ţării.

Vorbind cu jumătate de glas, domnul La Rouquette şi cavalerul Rusconi nu-l scăpau din ochi pe împărat, care isprăvea de făcut înconjurul galeriei. Cârmea cu grijă printre dansatori, înaintând tăcut şi singur, prin spaţiul liber pe care i-l deschideau din respect, dându-se la o parte dinaintea sa. Când trecea pe la spatele vreunei doamne care stătea pe scaun cu umerii goi, întindea puţin gâtul, cu pleoapele strânse, aţintind o privire piezişă, cât mai în adâncime.

— Şi e de-o deşteptăciune! observă mai încet cavalerul Rusconi. Un om neobişnuit!

Împăratul se apropiase de dânşii. Se opri locului un minut, posomorât şi şovăitor. Apoi, păru că are de gând să se apropie de Clorinde, foarte veselă, în acea clipă, foarte frumoasă, dar ea îl privi cu atâta îndrăzneală că-l înspăimântă. Porni mai departe, ţinând mâna stângă la spate, cu cealaltă răsucindu-şi sfârcurile pomădate ale mustăţilor. Şi aflându-se în faţa domnului Beulin-d'Orchère, făcu un ocol şi se apropie din nou de-a curmezişul, zicând:

— Dumneata nu dansezi, domnule preşedinte?

Magistratul mărturisi că nu ştie să danseze, că nu dansase în viaţa lui. Dar împăratul continuă cu un glas încurajator:

— Nu-i nimic, poţi să dansezi oricum.

Spunând aceste vorbe, se îndreptă încet spre uşă şi dispăru.

— Nu-i aşa? Un om neobişnuit? repetă domnul La Rouquette cuvintele cavalerului Rusconi. Ce zici?

Străinătatea se interesează foarte mult de el.

Cavalerul, ca diplomat discret ce era, răspunse clătinând vag din cap. Totuşi, admise că toată Europa avea ochii aţintiţi asupra împăratului. O vorbă rostită la Tuileries zguduia tronurile prin vecini.

— E un prinţ care ştie să tacă, adaugă el, cu un zâmbet a cărui fină ironie, tânărul deputat n-o prinse.

Amândoi se întoarseră curtenitori pe lângă doamne, îşi angajară perechea pentru apropiatul cadril. Un aghiotant învârtea de o jumătate de oră manivela pianului. Delestang şi domnul de Combelot se repeziră oferindu-se să-l înlocuiască. Dar doamnele strigară:

— Domnul de Combelot, domnul de Combelot... învârte mult mai bine!

Şambelanul mulţumi cu o înclinare prietenoasă şi prinse a învârti cu o bogăţie de sunete în adevăr neobişnuită. Se dansa ultimul cadril. În salonul de toate zilele se servea tocmai ceaiul. Nero, ieşind de după o canapea, fu îndopat cu sanvişuri. Se formau mici grupe, care stăteau de vorbă intim. Domnul de Plouguern pusese o gogoaşă pe colţul unei console şi mânca bând ceai cu înghiţituri cumpătate, explicându-i lui Delestang, pe când împărţeau aceeaşi prăjitură, cum de primise în cele din urmă să vină la Compiegne, el, ale cărui păreri legitimiste erau atât de bine cunoscute. Doamne! era simplu: nu putea refuza ajutorul său unui guvern care trebuie să salveze Franţa de la anarhie. Îşi curmă vorba, ca să zică:

— Minunată gogoaşă... Am cinat destul de prost în seara asta.

Verva lui răutăcioasă stătea de altminteri tot timpul la pândă. Ponegri pe mai toate doamnele prezente la Compiègne, cu vorbe aşa de grosolane încât Delestang făcea feţe-feţe. Nu o respecta decât pe împărătească, o sfântă; se dovedea de o cucernicie fără seama: era legitimist! şi l-ar fi rechemat desigur pe Henric al V-lea dacă ar fi putut dispune în voie de tron. Câteva minute în şir proslăvi binefacerile religiei. Apoi începu din nou o istorioară fără perdea. Împărăteasa tocmai se retrăgea în

apartamentele sale, urmată de doamna de Llorentz; în pragul uşii făcu o mare plecăciune către adunare. Toată lumea se înclină, tăcută.

Saloanele se goliră. Se vorbea mai tare. Musafirii se despărţeau strângându-şi mâinile. Delestang îşi căută nevasta ca să se ducă amândoi în camera lor, dar nu o găsi. Cu ajutorul lui Rougon o descoperi, în sfârşit; stătea lângă domnul de Marsy, pe o canapea îngustă, în fundul salonaşului, unde după ospăţ doamna de Llorentz îi făcuse contelui acea teribilă scenă de gelozie. Clorinde râdea în gura mare. Zărindu-şi soţul se ridică şi zise printre râsete:

— Bună seara, domnule conte... Ai să vezi mâine, în cursul vânătorii, dacă îmi voi ţine rămăşagul.

Rougon o urmări cu ochii, pe când Delestang o ducea la braţ. I-ar fi însoţit până la uşa camerei lor, ca să întrebe despre ce rămăşag anume pomenise, dar fu nevoit să stea locului oprit de către domnul de Marsy care devenise şi mai politicos faţă de dânsul. Când rămase singur, în loc să se urce să se culce, coborî în parc pe o uşă uitată deschisă. Noaptea era foarte sumbră, o noapte de octombrie, fără nicio stea, fără nicio fâlfâire de vânt, neagră şi moartă. În depărtare pădurea bătrână înainta promontorii de beznă. Abia dacă desluşea înaintea ochilor aleile întunecate. Cam la o sută de paşi de terasă, se opri. Cu pălăria în mână, în picioare, în noapte, obrajii îi fură izbiţi o clipă de toată răcoarea care se lăsa. Simţi o înviorare, un fel de baie de forţă. Şi uită de toate privind înspre faţadă, la stânga, o fereastră viu luminată; celelalte geamuri se stingeau şi în curând ea singură mai sfredelea cu pâlpâirea ei masa adormită a castelului. Împăratul veghea. Deodată i se păru că-i vede umbra; un cap foarte mare, brăzdat de vârfurile mustăţilor; apoi, alte două umbre trecură, una foarte uscăţivă, pipernicită, alta puternică, atât de lată încât astupa toată lumina. Recunoscu desluşit în aceasta din urmă, uriaşa siluetă a unui agent al poliţiei secrete cu care Maiestatea Sa se închidea ore întregi, de plăcere; şi, umbra sfrijită trecând din nou, el presupunea că ar putea fi o umbră de femeie. Totul dispăru, fereastra îşi recapătă

strălucirea liniştită, fixitatea privirii sale de flacără, cufundată în adâncimile misterioase ale parcului. Poate, în acel moment, împăratul visa la desţelenirea unui colţ din Landes, la întemeierea unui oraş muncitoresc, unde să se încerce stârpirea pauperismului pe o scară întinsă. Adesea, lua hotărârile noaptea. Noaptea semna decretele, compunea manifestele, scotea din funcţie miniştrii. Dar încetul cu încetul, Rougon prinse a zâmbi; îi venea în minte, şi n-o putea alunga, o anecdotă. Împăratul în şorţ albastru, în cap cu o chivără de poliţist, făcuta dintr-o bucată de ziar, lipind hârtie de câte trei franci sulul într-o cameră a Trianonului ca să găzduiască o amantă; şi-l închipuia, la această oră, în singurătatea cabinetului său, în mijlocul tăcerii solemne, tăind figuri pe care le lipea cu ajutorul unei pensula foarte corect.

Rougon, ridicând braţul, se pomeni rostind în gura mare:

— Banda lui, ea l-a creat!

Se grăbi să se întoarcă. Începuse să-i fie frig, mai cu seamă la picioare, care erau descoperite până la genunchi din pricina pantalonilor scurţi.

A doua zi, către ceasurile nouă, Clorinde o trimise pe Antonia, pe care o adusese cu sine, să-l întrebe dacă ar putea bărbatu-său şi ea să vină să ia cafeaua la el. Rougon îşi comandase o ceaşcă de ciocolată. Îi aşteptă. Antonia veni înainte, aducând tava mare de argint pe care li se servise, în camera lor, două ceşti de cafea.

— Ce zici? va fi mai plăcut, zise Clorinde intrând. La dumneata, în partea asta, bate soarele... Oh! e mult mai bine aici decât la noi!

Vizită apartamentul. Se compunea dintr-un vestibul cu o uşă la dreapta care dădea într-o odaie de servitori; în fund era dormitorul, o cameră vastă îmbrăcată în creton gălbui imprimat cu flori mari, roşii, având un pat mare, pătrat, de mahon şi un cămin cât toate zilele, în care ardeau în vâlvătaia flăcărilor trunchiuri de copac.

— Vezi bine, exclamă Rougon, trebuie să reclamaţi. Eu n-aş fi primit un apartament care răspunde în curte. Ah! dacă-ţi încovoi şira spinării!... Am vorbit eu ieri seară cu

Delestang.

Tânăra doamnă ridică din umeri, îngânând:

— Cât despre dânsul! l-ar răbda inima să mă vadă găzduită şi în hambare!

Trecu până şi prin camera de toaletă a cărei garnitură era toată de porţelan de Sèvres alb şi auriu, marcată cu iniţialele imperiale. Apoi, apropiindu-se de fereastră, dădu un uşor strigăt de mirare şi de admiraţie. În faţa ei la depărtări de multe-multe leghe, pădurea Compiègne umplea orizontul şi-şi rostogolea ca o mare în valuri copacii săi înalţi, uriaşi; vârfurile monstruoase se învălurau, zbuciumate, se cufundau într-o legănare domoală de hulă; şi sub soarele palid al acestei dimineţi de octombrie, se întindeau lacuri de aur, lacuri de purpură, o bogăţie de manta împodobită cu fireturi, târându-se de la un capăt al cerului la celălalt.

— Să ne bem cafeaua, zise Clorinde.

Goliră o masă pe care se afla o călimară şi un tampon. Li se păru nostim să se servească singuri. Clorinde, pornită pe glume, spunea mereu că, în acea dimineaţă, i se păruse că se trezise la un han, la un han ţinut de un prinţ, la capătul unei lungi călătorii făcute într-un vis. Acest dejun la întâmplare, pe tăvi de argint, o încânta părându-i-se o aventură petrecuta în cine ştie ce ţară necunoscută, hăt departe, zicea ea. Între timp, Delestang se mira de cantitatea de lemne care ardea în cămin. Îngăimă apoi cu ochii aţintiţi asupra vâlvătăii, adâncit în gânduri.

— Mi s-a făcut o socoteală că în tot castelul ard lemne de o mie cinci sute ele franci pe zi... O mie cinci sute de franci! Ce zici Rougon? Nu ţi se pare o efort cam mare?

Rougon, care îşi bea ciocolata se mulţumi să dea din cap. Era foarte absorbit de voioşia sprintenă a Clorindei. În dimineaţa aceea părea că se sculase într-o neobişnuită izbucnire a frumuseţii ei; ochii aveau luciri de oţel ca în toiul unei lupte.

— Despre ce fel de rămăşag vorbeai aseară? o întrebă pe neaşteptate.

Ea prinse a râde fără să răspundă. Şi la stăruinţele lui,

adaugă:

— Aşteaptă, ai să vezi.

Atunci Rougon se supără şi se purtă cu ea aspru. Urmă o adevărată scenă de gelozie, cu aluzii la început acoperite, ajungând însă curând la acuzaţii de-a dreptul grosolane: că se făcuse de râsul lumii, că-i lăsase pe domnul de Marsy să se joace cu degetele ei două-trei minute neîntrerupt. Delestang, cu înfăţişarea lui de om liniştit, îşi muia bucăţelele lungi de pâine în cafeaua cu lapte.

— Ah! dacă aş fi eu soţul tău! strigă Rougon.

Clorinde se ridicase de la locul ei. Stătea în picioare, la spatele lui Delestang, sprijinindu-se cu amândouă mâinile pe umerii lui.

— Ei şi? Ce-ai face? dacă ai fi soţul meu, îi întrebă ea.

Şi, aplecându-se spre Delestang, vorbi cu gura aproape de părul lui, răsfirându-i-l cu răsuflarea ei caldă:

— Nu-i aşa, dragule, că ar fi tare cuminte, cuminte ca tine?

Drept orice răspuns Delestang îşi încovoie gâtul şi sărută mâna care se sprijinea pe umărul său stâng. Se uită la Rougon, încurcat şi emoţionat, clipind din ochi, şovăind să-i spună că mersese puţin cam departe. Rougon era cât pe ce să-i strige că e un nătărău! Dar Clorinde făcându-i semn pe deasupra capului lui Delestang, el o urmă la fereastră. Sprijinită în coate, Clorinde rămase mută o clipă, cu ochii pierduţi în nemărginirea orizontului. Apoi, vorbi fără înconjur:

— De ce vrei să pleci din Paris? Nu mă mai iubeşti, vasăzică?… Ascultă, voi fi cuminte, voi asculta de sfaturile tale, dacă renunţi să te mai exilezi în regiunea acea îngrozitoare.

În faţa acestui târg, Rougon luă o înfăţişare foarte severă. Invocă mai ales marile interese cărora li se supunea. În acel moment, nu mai putea da îndărăt. Şi în timp ce el vorbea, Clorinde încercă în zadar să-i citească pe faţă adevărul adevărat; părea foarte hotărât să plece.

— Bine că nu mă mai iubeşti. Aşa pot să fac de aici înainte tot ce-mi place… Ai să vezi.

Se îndepărtă de la fereastră fără supărare şi îi veni iar a râde. Delestang continua să fie absorbit de problema încălzirii castelului; încerca să socotească numărul aproximativ al căminelor din întreaga clădire. Dar ea îl întrerupse, căci avea numai timpul strict necesar să se îmbrace dacă nu voiau să piardă vânătoarea. Rougon îi petrecu până în coridor, un gang larg de mănăstire, căptuşit cu mochetă verde. Clorinde în drumul ei, se desfătă citind pe fiecare uşă numele invitaţilor, scrise pe cartonaşe încadrate în înguste chenare de lemn. Apoi, la capăt de tot, se întoarse şi părându-i-se că-l vede pe Rougon nedumerit ce hotărâre să ia, gata-gata parcă s-o cheme înapoi se opri locului, aşteptă câteva, secunde, surâzătoare. El intră în camera lui, izbind uşa cu violenţă.

Cafeaua fusese servită mai devreme, în dimineaţa aceea. În Galeria Hărţilor, se vorbi foarte mult despre timp, care era minunat pentru o vânătoare cu gonacii: o pulbere difuză de soare, un văzduh auriu şi viu, neclintit ca o apă stătătoare. Trăsurile curţii plecară de la castel cu puţin înainte de amiază. Întâlnirea avea loc la Puits-du-Roi, o largă răspântie în mijlocul pădurii. Tacâmul împărătesc de vânătoare aştepta acolo de un ceas; slugile călări, în pantaloni scurţi de postav roşu, purtând pe cap pălării mari acoperite cu galoane câştigate în luptele de vânătoare, servitorii de pe lângă câini, încălţaţi cu pantofi negri cu cataramă de argint, anume ca să fie sprinteni la fugă prin desiş; trăsurile invitaţilor veniţi de prin castelele megieşe, aliniate fără cusur stăteau în semicerc, în faţa haitei ţinută de scurt de argaţi; în mijloc, grupurile de doamne şi de vânători, în uniformă, întruchipau un subiect de tablou vechi, o vânătoare sub Ludovic al XV-lea, reînviată în văzduhul auriu. Împăratul şi împărăteasa nu urmară goana. Imediat după ce porni atacul, tramcarele lor deschise o porniră pe o alee şi se întoarseră la castel. Mulţi alţii îi imitară. Rougon la început încercase s-o însoţească pe Clorinde dar ea făcu vânt calului atât de nebuneşte încât el rămase cu mult în urmă şi, de ciudă, se hotărî să ia drumul castelului, privind-o furios cum galopează cot la cot cu

domnul de Marsy, foarte departe la capătul unei alei.

Către ceasurile cinci şi jumătate Rougon fu poftit să ia ceaiul în încăperile împărătesei, favoare acordată de obicei oamenilor de spirit. Se aflau acolo domnul Beulin-d'Orchère şi domnul de Plouguern; acesta din urmă povesti, cu vorbe cuviincioase, o poznă ordinară, de care se stricară de râs. Într-un târziu, se întoarseră şi vânătorii. Doamna de Combelot se tângui că se obosise din cale-afară. Şi fiindcă i se cerură amănunte asupra celor petrecute, răspunse folosind termeni de vânătoare:

— Oh! vânatul n-a fost slăbit din hăituială patru ceasuri şi mai bine... Închipuiţi-vă că a zbughit-o din desiş la un moment dat în poiană. S-a mai plimbat şi el... în cele din urmă a fost atras în bătaia puşcaşilor la balta Roşie. Hălăiala a fost straşnică!

Cavalerul Rusconi, părând foarte îngrijorat, dădu un amănunt:

— Calul doamnei Delestang şi-a luat vânt... a dispărut în partea despre şoseaua care duce la Pierrefonds. Nu se mai ştie ce i s-a întâmplat.

Tăbărâră pe el cu întrebările. Împărăteasa părea tare mâhnită. Cavalerul povesti că Clorinde a ţinut-o toată vremea într-un galop nebun. I-a zăpăcit pe cei mai îndrăciţi gonaci. Apoi deodată, calul ei a făcut o săritură neaşteptată şi a tulit-o pe o cărare lăturişă,

— Da, adaugă domnul La Rouquette, care ardea de nerăbdare să spună şi el ceva, şi-a snopit în bătaie bietul cal cu lovituri de biciuşca, fără milă!... Domnul de Marsy s-a repezit după ea, să-i dea o mână de ajutor. Nu s-a mai întors nici el.

Doamna de Llorentz, care şedea la spatele Maiestăţii Sale, se ridică. I se păru că toţi o priveau zâmbind. Păli tare de tot. Discuţia se învârtea în jurul primejdiilor vânătorii. Într-o zi, un cerb refugiat, ca să-şi scape viaţa, în ograda unei ferme, se repezise aşa de cumplit asupra câinilor, încât o doamnă, prinsă în învălmăşeală, îşi rupse piciorul. Apoi, începură să se facă tot felul de presupuneri. Dacă domnul de Marsy o fi reuşit să domolească cumva calul

doamnei Delestang, probabil că s-or fi scoborât din şa amândoi să se odihnească, aşezându-se câteva minute; sunt doar prin pădure atâtea adăposturi, colibe, şoproane, chioşcuri. Doamnei de Llorentz i se păru că toţi surâdeau şi mai tare, trăgând cu coada ochiului să-i vadă furia geloziei sale. Rougon tăcea, bătând înfrigurat pe genunchi, cu vârful degetelor, ritmul unui marş.

— Haida de! Să petreci o noapte sub cerul liber! strecură printre dinţi domnul de Plouguern.

Împărăteasa dăduse ordinul ca Clorinde să fie poftită la ceai de îndată ce se va întoarce. Pe neaşteptate izbucniră uşoare strigăte de exclamaţie. Tânără doamnă era în pragul uşii, cu obraji rumeni, proaspeţi zâmbitoare, cu o înfăţişare triumfătoare. Mulţumi Maiestăţii Sale pentru grija ce i-o purta. Şi calmă, adăugă:

— Doamne Dumnezeule! sunt tare mâhnită. Degeaba îmi duceţi grija... Pusesem rămăşag cu domnul de Marsy să ajung cea dintâi la cerbul ucis. Dacă blestematul cela de cal nu...

Apoi, adăugă voioasă:

— Dar n-am pierdut nimic, nici unul nici altul, asta e tot.

Fu rugată să povestească aventura cu de-amănuntul. Şi ea nu se sfii de fel. După zece minute de galop nebunesc calul îi căzuse, fără ca ei să i se fi întâmplat ceva. Dar cum de emoţie nu mai era sigură pe picioarele sale, domnul de Marsy o conduse îndată sub un şopron.

— Vezi că am ghicit! sări cu vorba domnul La Rouquette. Spuneai că sub un şopron?... Eu am spus că într-un chioşc.

— Tare rău trebuie să fi fost acolo, adăugă răutăcios domnul de Plouguern.

Clorinde, păstrându-şi zâmbetul, răspunse cu o încetineală plină de înţeles:

— Nu, vă asigur. Erau paie pe jos. M-am aşezat... Un şopron mare, pretutindeni păienjeniş. Se înnopta. Era foarte nostim.

Şi, privind-o ţintă în faţă pe doamna de Llorentz, urmă cu un glas şi mai tărăgănat, care dădea vorbelor un întreg tâlc:

— Domnul de Marsy a fost tare bun cu mine.

În timp ce tânăra povestea păţania ei, doamna de Llorentz îşi apăsa cu două degete buzele, tot mai tare. Auzind ultimele amănunte, închise ochii ca prinsă într-o viitoare de mânie. Rămase locului încă un minut apoi, nemaiputându-se stăpâni, ieşi. Domnul de Plouguern, foarte neliniştit, se furişă după ea. Clorinde, care o pândea, făcu fără voie o schimă triumfătoare.

Conversaţia luă alt curs. Domnul Beulin-d'Orchère aduse vorba despre un proces scandalos care preocupa mult opinia publică; era vorba despre o cerere de divorţ, întemeiată pe neputinţa soţului; şi destăinuia unele amănunte pu fraze aşa de cuviincioase, în limbaj de magistrat, încât doamna de Combelot neînţelegând cerea explicaţii. Cavalerul Rusconi avu mare succes cu cântecele populare din Piemont cântate cu jumătate de voce, pe versuri de dragoste, a căror traducere în franceză o făcea pe loc. În toiul unui cântec, intră Delestang; se întorcea din pădure, unde bătuse toate drumurile, timp de două ceasuri, în căutarea soţiei sale; înfăţişarea sa ciudată stârni zâmbete. Totuşi, împărăteasa parcă începuse să simtă deodată o vie prietenie pentru Clorinde. O chemase să şadă lângă dânsa şi începură să vorbească despre cai. Pyrame, calul încălecat de Clorinde în timpul vânătorii, avea un galop foarte obositor; şi-i făgădui că pentru a doua zi va porunci să i-l dea pe Cesar.

Rougon, de cum sosise Clorinde, se apropiase de o fereastră, făcându-se că-l interesau foarte mult luminile care se aprindeau departe, în stânga parcului. Aşa că nimeni nu putu să vadă uşoara tresărire a muşchilor obrajilor. Rămase lungă vreme în picioare, privind în noapte. Tocmai când se întorcea, calm, domnul de Plouguern intră în salon, se apropie de el şi-i şopti la ureche cu vocea înfrigurată a unuia care şi-a satisfăcut o curiozitate.

— Of, o scenă îngrozitoare!… Ai văzut, am urmărit-o. S-a întâlnit cu Marsy la capătul coridorului. Au intrat într-o cameră. Acolo, l-am auzit pe Marsy spunându-i fără înconjur

că îl plictiseşte îngrozitor... A plecat ca o nebună, îndreptându-se spre cabinetul împăratului... Zău că da, cred că s-a dus să pună pe biroul împăratului afurisitele alea de scrisori...

În acel moment, doamna de Llorentz apăru din nou. Era albă la faţă, cu părul zbârlit pe tâmple şi gâfâia. Îşi reluă locul la spatele împărătesei, cu calmul deznădăjduit al unui pacient după o cumplită operaţie din care se poate să i se tragă moartea.

— Negreşit, a dat în vileag scrisorile, repetă domnul de Plouguern, uitându-se ţintă la ea.

Şi cum i se păru că Rougon nu-l înţelesese, se aplecă la spatele Clorindei, povestindu-i pozna. Ea îl asculta încântată; îi sticleau ochii de o bucurie nespusă. Clorinde nu-l mai zări pe Rougon decât doar când ieşi din încăperile împărătesei, la ceasul cinci. Îl luă de braţ şi-i zise, în timp ce Delestang venea în urma lor:

— Ei bine! ai văzut... Dacă ai fi fost drăguţ cu mine dimineaţă, n-aş fi ajuns cât pe ce să-mi rup picioarele...

Seara avu loc împărţirea cu pompă, la câini, a maţelor vânatului, la lumina faclelor, în curtea palatului. Plecând din sala ospăţului, alaiul musafirilor în loc să se întoarcă îndată în Galeria Hărţilor se risipi în saloanele din faţă, ale căror ferestre fură larg deschise. Împăratul luă loc pe balconul din mijloc, unde nu putură să-l urmeze decât vreo douăzeci de persoane.

Jos, de la poarta cu zăbrele până în vestibul, două şiruri de valeţi în livrele de zile mari, cu părul pudrat, alcătuiau o alee largă. Fiecare dintre ei purta o suliţă lungă, la capătul căreia ardeau cu flăcări câlţii dintr-un pahar plin cu alcool. Văpăi lungi, verzi jucau în aer, fâlfâind spânzurate, mânjind noaptea fără să o lumineze, desprinzând din întuneric numai cele două şiraguri de jiletci stacojii pe care le colorau în vioriu. De amândouă părţile curţii, se îngrămădea mulţimea, cetăţeni din Compiègne cu nevestele lor, chipuri palide mişunând în umbra din care, când şi când, răsfrângerile fitilurilor de câlţi scoteau la iveală câte un cap îngrozitor, cu faţa coclită, de mic rentier. Apoi, în mijloc,

aproape de scară, rămăşiţele cerbului, grămadă pe caldarâm, erau acoperite de pielea animalului, întinsă cu capul înainte; în celălalt capăt, lângă poarta cu grilaj, haita aştepta, înconjurată de gonaşi. Printre ei, argaţii câinilor în frac verde, cu ciorapi lungi de bumbac alb fluturau torţele. O vie lumină roşiatică, străbătută de un fum din care se rostogoleau valuri de funingine spre oraş, scălda, într-o văpaie de cuptor, câinii strânşi unul lângă altul, gâfâind tare, cu gura deschisă.

Împăratul stătea în picioare. Din când în când, o strălucire neaşteptată a torţelor îi dădea la iveală faţa vagă, de nepătruns. În timpul cinei, Clorinde îi urmărise pe furiş fiecare mişcare, fără să observe altceva decât o oboseală posacă, tristeţea adâncă a unui bolnav, suferind în tăcere. O singură dată i se păru că-l vede uitându-se la domnul de Marsy pieziş, cu privirea sa cenuşie, pe care pleoapele i-o potoleau. Stătea la marginea balconului, morocănos, puţin gârbovit, răsucindu-şi mustaţa; din spatele său musafirii se înălţau ca să poată vedea.

— Haide, Firmin! zise el ca scos din sărite.

Argaţii călări sunau din corn *La Royale.* Câinii lătrau, urlau, cu gâtul întins, ridicaţi pe jumătate pe labele dindărăt, într-o însufleţire de o îngrozitoare larmă. Deodată, în clipa când un argat arătă capul cerbului haitei înnebunite, Firmin, maestrul alaiului, aşezat pe peron, coborî în jos biciul şi haita care aştepta acest semn, străbătu curtea din trei sărituri, deşertul pântecelui zbătându-i-se într-o poftă de mâncare aţâţată la nebunie. Dar Firmin ridicase biciul. Câinii, oprindu-se la o oarecare distanţă de cerb, se întinseră o clipă cu burta pe caldarâm, cu şira spinării scuturată de fiori, cu gura frântă de atâta lătrat stârnit de foame şi lăcomie. Trebuiră să se tragă îndărăt; se întoarseră să se rânduiască din nou la celălalt capăt, lângă poarta cu grilaj.

— Of! sărmanele animale! zise doamna de Combelot, cu o schimă de compătimire galeşă, toropită.

— Minunat! exclamă domnul La Rouqueue.

Cavalerul Rusconi aplauda. Doamnele se aplecau, foarte

excitate, cu zbateri mărunte şi repezi în colţurile gurii, cu inima umflată de curiozitatea de-a vedea câinii mâncând. Nu li se dădeau de îndată oasele adunate pentru ei; spectacolul era foarte tulburător.

— Nu, nu, nu încă, murmurară glasuri din gât.

Între timp Firmin îşi ridicase şi îşi coborâse biciul în două rânduri. Haita făcea spume la gură, întărâtată la culme. A treia oară maestrul alaiului de vânătoare nu mai ridică biciul. Argatul fugise, luând cu dânsul pielea şi capul cerbului. Câinii se năpustiră şi se tăvăliră asupra rămăşiţelor; lătrăturile şi schelălăielile lor se potoliră într-un mârâit surd, într-un tremur cu spasmuri de plăcere. Oasele trosneau. Cei de pe balcon, de la ferestre, nu mai puteau de mulţumire, doamnele râdeau cu buzele ţuguiate, strângându-şi dinţii lor albi; bărbaţii răsuflau mai des, cu ochii aprigi, sucind şi răsucind între degete câteva scobitori luate de în ospăţ. În curte se împânzi dintr-odată un entuziasm de apoteoză; argaţii călare sunau din fanfare; slugile de la câini scuturau torţele*;* focuri bengale iluminau, însângerând, potopind noaptea ca un incendiu, revărsând o ploaie roşie, cu picături măşcate, peste mutrele paşnice ale cetăţenilor din Compiegne, îngrămădiţi pe de lături.

Împăratul se întoarse brusc cu spatele. Iar Rougon, care se afla lângă el, păru că se scutură din toropeala şi lâncezeala în care stăruia, posac, de la cină.

— Domnule Rougon, începu el, m-am gândit la problema dumitale… Se ridică în faţa ei piedici, foarte multe piedici.

Se opri, îşi deschise gura, o închise la loc. Apoi, la plecare, îi mai zise:

— Să nu părăseşti Parisul, domnule Rougon.

Clorinde, care asculta, avu un gest viu de triumf. Spusele împăratului făcând înconjurul, toate feţele deveniră din nou serioase şi îngrijorate, în timp ce Rougon trecea cu pas domol printre musafiri, îndreptându-se spre Galeria Hărţilor.

Iar jos, câinii isprăveau de ronţăit oasele. Se strecurau furioşi unii pe sub alţii, ca să ajungă la mijlocul grămezii. Era ca o pânză de spinări mişcătoare, unele albe, altele negre, îmbulzindu-se, lungindu-se, lăţindu-se ca o baltă

plină de viaţă, într-un mârâit de lăcomie nepotolită. Fălcile dădeau zor-nevoie, mestecau pe nerăsuflate, cu nesaţiul de a înghiţi totul, cu înfrigurare. Scurte încăierări se terminau cu câte un schelălăit. Un brac mare, un animal minunat, necăjit că era prea la margine, se dădu îndărăt pentru ca să se repeadă dintr-o săritură în mijlocul podelei. Îşi făcu gaura lui şi sorbi o fâşie din măruntaiele cerbului.

VIII

Trecură săptămâni. Rougon îşi reluase viaţa lui de dezgust şi de plictiseală. Niciodată nu făcea vreo aluzie la ordinul pe care i-l dăduse împăratul să nu părăsească Parisul. Vorbea numai de înfrângerea sa, de aşa-zisele piedici care se puneau în calea desţelenirii colţului său din Landes; şi în legătură cu asta, tânguirile sale nu se mai sfârşeau. Ce piedici or fi fost? El nu vedea niciuna. Ajungea chiar să-i fie necaz pe împărat, de la care era cu neputinţă, zicea el, să smulgi vreo desluşire. Poate că Majestatea Sa s-o fi temând să nu fie obligat să dea vreo subvenţie.

Între timp, pe zi ce trecea, Clorinde îşi îndesa vizitele în strada Marbeuf. În fiecare după-amiază, părea că aşteaptă de la Rougon o veste şi rămânea nedumerită când acesta nu spunea nimic. De când fusese la Compiègne, ea trăia cu nădejdea unui brusc triumf; făurise în închipuirea ei o întreagă dramă, o mânie groaznică a împăratului, o cădere răsunătoare a domnului de Marsy, o revenire la putere a ilustrului. Acest plan pus la cale de un cap de femeie îi părea sigur de izbândă. De aceea, după o lună, mirarea ei fu nemăsurat ele mare, văzând că Marsy continua să fie ministru. Şi prinse a-l dispreţui pe împăratul care nu ştia ce-i răzbunarea. Dacă ar fi fost în locul său, ar fi avut pasiunea răzbunării. La ce se gândea el, în tăcerea aceea fără sfârşit?

Clorinde totuşi nu deznădăjduia încă. Presimţea izbânda, o întâmplare fericită, neprevăzută. Domnul de Marsy se clătina. Rougon era faţă de ea plin de atenţii, ca un soţ care

se teme să nu fie înşelat. După ce îl apucaseră frigurile unei gelozii ciudate la Compiègne, o supraveghea mai părinteşte, o îndopa cu morală, ţinea s-o vadă în fiecare zi. Tânăra zâmbea, sigură acum că el nu va părăsi Parisul. Dar spre mijlocul lunii decembrie, după săptămâni de pace adormită, începu din nou să vorbească despre ideea lui. Avusese întrevederi cu câţiva bancheri şi spera să se poată lipsi de ajutorul împăratului. Şi, din nou, îl găsi între teancuri de hărţi, de planuri şi lucrări de specialitate. Gilquin, zicea el, strânsese până acum peste cinci sute de muncitori, care erau gata să meargă la lucru acolo; era cea dintâi mână de oameni care avea să formeze un popor. Atunci Clorinde, înverşunându-se nevoie mare, puse în mişcare toată banda prietenilor.

Începu o muncă grea, uriaşă. Fiecare îşi luă rolul său. Se înţelegeau fără să-şi vorbească mult, chiar la Rougon acasă, prin colţuri, duminica şi joia. Îşi împărţeau însărcinările mai grele. Dădeau năvală zi de zi în inima Parisului, cu voinţa neînduplecată de a câştiga câte o nouă persoană de vază. Nimic nu era lăsat la o parte; cele mai neînsemnate izbânzi erau preţioase. Trăgeau folos din orice, din cele mai mărunte fapte şi întâmplări, închinau toată ziua aceluiaşi scop, de când făceau ochi până la cea din urmă strângere de mână, seara. Prietenii prietenilor deveneau complici, ba şi prietenii acestora din urmă. Parisul întreg fu prins de această uneltire. În fundul cartierelor îndepărtate erau oameni care doreau cu înfocare triumful lui Rougon, fără să ştie la dreptul vorbind pentru ce anume. Banda, cele zece-douăsprezece persoane, ţinea în mână întreg oraşul.

— Noi suntem guvernul de mâine, zicea serios Du Poizat.

Stabilea comparaţii între ei şi acei care întemeiaseră al doilea imperiu şi adăuga:

— Voi fi de Marsy al lui Rougon.

Un singur pretendent nu era decât un nume. Trebuia o clică pentru a face un guvern. Douăzeci de îndrăzneţi lacomi sunt mai puternici decât un principiu, iar dacă reuşesc să aibă cu ei pretextul unui principiu, devin de

neînvins. Du Poizat bătea drumurile, colinda redacţiile ziarelor, unde îşi fuma ţigara de foi şi uneltea pe ascuns împotriva lui de Marsy; ştia să spună tot soiul de drăcovenii pe socoteala lui, îl acuză de nerecunoştinţă şi egoism. Apoi aducând vorba despre Rougon, strecura aluzii, deschizând larg perspectivele uimitoare ale vagilor făgăduieli: în ziua când va avea el mână liberă, va cădea peste toată lumea o mană de venituri, de daruri, de ajutoare. Întreţinea astfel presa cu tot felul de amănunte, vorbe de duh, anecdote, care stârneau în marele public interes faţă de personalitatea lui Rougon; două fiţuici publicară reportajul unei vizite la locuinţa din strada Marbeuf; altele pomeniră despre faimoasa lucrare asupra constituţiei engleze şi a constituţiei din 52. Lumea începuse să vină în jurul lui Rougon, după o tăcere duşmănoasă de doi ani; un surd murmur de laude prinse a se înălţa. Şi Du Poizat se mai deda şi la alte treburi, la samsarlâcuri de nemărturisit, la angajarea cu sume mari a unor susţinători; se înjghebă un joc de Bursă înverşunat asupra intrării mai mult sau mai puţin sigure a lui Rougon în guvern.

— Să ne gândim şi în somn la dânsul, repeta adeseori Du Poizat care cu pălăvrăgeala lui îi stingherea, pe cei mai băţoşi din bandă. Mai târziu se va gândi el la noi.

Domnul Beulin-d’Orchère nu prea era iscusit în intrigării: dădu în vileag împotriva domnului de Marsy o afacere scandaloasă, care fu repede înăbuşită. Se dovedi mai îndemânatic împrăştiind zvonul că s-ar putea să ajungă ministru de justiţie într-o bună zi, când cumnatu-său ar lua puterea; ceea ce îi atrăgea devotamentul magistraţilor-colegi. Domnul Kahn ataca şi el cu o trupă de financiari, de deputaţi, ele funcţionari, adunând în rândurile lor pe toţi nemulţumiţii care îi ieşeau în cale; îşi făcuse un locotenent ascultător din domnul Béjuin; se folosea chiar şi de domnul de Combelot şi de domnul La Rouquette, fără ca dânşii să fi bănuit câtuşi de puţin ce se urmărea prin operaţiile la care îi îmboldea. El lucra şi în cercurile conducătoare, foarte sus, întinzându-şi propaganda până la Tuileries, ostenind subteran zile în şir pentru ca o vorbă, purtată din gură în

gură, să i se repete în sfârşit împăratului.

Dar mai cu seama femeile mijlociră cu toată râvna pentru Rougon. Puseră la cale secrete grozave, cu tot soiul de aventuri, cărora nu fi se cunoşteau întotdeauna proporţiile. Doamna Correur n-o mai numea pe nostima doamnă Bouchard decât „pisicuţa mea”. O lua cu ea la ţară, zicea ea; şi câte o săptămână întreagă domnul Bouchard ducea o viaţă de becher, însuşi domnul d’Escorailles, ajunsese să-şi petreacă serile în teatre de varietăţi. Într-o zi, Du Poizat le întâlnise pe aceste doamne cu nişte domni plini de decoraţii; dar se feri să spună cuiva vreo vorbă despre asta. Doamna Correur locuia acum în două apartamente, unul pe strada Blanche, altul pe strada Mazarine; acesta din urmă era foarte elegant; doamna Bouchard venea acolo după-amiază şi lua cheia de la portar. Se mai povestea că tânăra doamnă îşi mai câştigase dragostea unui înalt funcţionar, într-o dimineaţă ploioasă, pe când îşi ridica poalele jupoanelor, înainte de a trece pe Pont-Royal.

Apoi, caracuda prietenilor se mişca şi ea, căuta să fie cât mai mult de folos. Colonelul Jobelin se ducea la o cafenea de pe bulevard să se întâlnească cu amici vechi, ofiţeri; încerca să-i convingă între două partide de pichet; şi după ce convertea câte o jumătate de duzină, ajuns acasă, seara, îşi freca mâinile repetând că „toată armata e pentru marea cauză” Domnul Bouchard se deda, la minister, la aceeaşi momeală de adepţi; încetul cu încetul, insuflase funcţionarilor o ură sălbatică împotriva domnului de Marsy; începând cu servitorii de birou, toată lumea ofta în aşteptarea zilelor de aur despre care le vorbea la ureche intimilor. Domnul d’Escorailles îşi dădea silinţa să înrâurească asupra tinerilor bogaţi, în mijlocul cărora ridica până la cer ideile generoase ale lui Rougon, îngăduinţa lui faţă de cei care comit unele greşeli, cultul său pentru cei îndrăzneţi şi puternici. În sfârşit, chiar şi soţii Charbonnel, pe băncile din Luxembourg, unde se duceau să aştepte în fiecare după-amiază rezultatul procesului lor care nu se mai termina, găseau posibilitatea să înregimenteze în banda lor mici rentieri din cartierul Odeon.

Cât despre Clorinde, ea nu se mulţumea să fie tare şi mare peste întreaga bandă. Conducea operaţii foarte complicate, despre care nu spunea o vorbă nimănui. O întâlneai acum dis-de-dimineaţă îmbrăcată în rochii aruncate pe ea la repezeală, cărându-şi, tot mai aprinsă de patimă, prin fundături de cartiere îndoielnice, ghiozdanul ei de ministru, plesnit pe la colţuri, legat cu bucăţele de frânghie. Îi dădea soţului însărcinări puţin obişnuite, pe care acesta le îndeplinea blând ca un mieluşel, fără să înţeleagă ceva. Îl trimitea pe Luigi Pozzo să ducă scrisori; îi cerea domnului de Plouguern s-o însoţească, apoi îl lăsa pe trotuar să aştepte câte un ceas. La un moment dat păru că se gândeşte să obţină de la guvernul italian o intervenţie în favoarea lui Rougon. De aceea corespondenţa cu mamă-sa, stabilită tot la Turin, ajunse mai vie ca întotdeauna. Visa să răstoarne Europa şi se ducea chiar şi de două ori pe zi la cavalerul Rusconi, ca să se întâlnească cu diplomaţi. Adeseori, acum, în această bătălie aşa de ciudat condusă, îşi aducea parcă aminte şi de frumuseţea sa. Şi atunci, în unele după-amiezi, ieşea curăţică, îngrijită, minunată. Şi când prietenii, surprinşi ei înşişi, îi spuneau că era frumoasă, ea le răspundea:

— Trebuie neapărat! cu o expresie ciudată de oboseală resemnată.

Clorinde se rezerva pe ea însăşi ca un argument irezistibil. Pentru dânsa, a se da unui bărbat nu avea nicio însemnătate. Simţea în asta aşa de puţină plăcere, încât devenea un fapt ca atâtea altele, puţin mai plicticos poate. După întoarcerea Clorindei de la Compiègne, Du Poizat, care cunoştea aventura de la vânătoare, voise să afle care mai erau relaţiile ei cu domnul de Marsy. Îi trecea vag prin gând să-l trădeze pe Rougon pentru conte, dacă Clorinde ajungea amanta atotputernică a acestuia din urmă. Dar ea aproape se supărase, tăgăduind energic toată povestea. O credea vasăzică prostuţă de tot, de vreme ce o bănuia în stare de asemenea legătură? Şi, uitând de dezminţirea sa, îi dăduse a înţelege că nici nu se va mai vedea cu domnul de Marsy. Altădată poate că ar fi dorit să se mărite cu el. Dar,

zicea ea, niciodată un bărbat deştept nu se ocupă serios să asigure o bună situaţie unei amante. De altfel cocea în mintea ei un alt plan.

— Vedeţi, spunea uneori, poţi să ajungi unde vrei în atâtea feluri; dar, din toate acestea, numai unul singur îţi face plăcere. Şi eu trebuie să fac plăcere la atâţia.

Se uita întotdeauna la Rougon să-l soarbă cu privirea, voia să-l vadă puternic; parcă visa să-l ghiftuiască de putere, pregătindu-l pentru un ziafet ce avea să vină. Arăta aceeaşi supunere de discipol, stătea în umbra lui cu o umilinţă plină de drăgălăşenii măgulitoare. El, în mijlocul frământării neîntrerupta a bandei, părea că nu băga de seamă nimic. În salonul său, joia şi duminica, îşi vedea de pasienţele lui, greoi, cu nasul în hărţi, părea că n-aude şuşuitul din jur. Cei din bandă dezbăteau problema, îşi făceau semne între ei pe deasupra capului său, unelteau la el în casă, ca şi cum n-ar fi fost de faţă, atât părea de naiv; stătea nesimţitor, desprins de toate, aşa de străin de lucrurile despre care se vorbea cu glas scăzut, încât în cele din urmă ridicară vocea, luând în batjocură felul său de a fi distrat. Dacă cineva aducea vorba despre venirea sa la putere, se supăra, se jura că nici măcar nu se va clinti chiar dacă izbânda i-ar da târcoale prin preajma casei; şi, în adevăr se închidea din ce în ce mai straşnic la el acasă, făcându-se că nu vrea să ştie de fel de evenimentele dinafară. Căsuţa boierească de pe strada Marbeuf, da unde radia neastâmpărul unei asemenea propagande, era un cuib de tăcere şi de somn, în pragul căreia musafirii de casă se înţelegeau din ochi să lase afară mireasma de luptă de care le erau îmbibate hainele.

— Haida de! striga Du Poizat, ne păcăleşte pe toţi! Ne aude foarte bine. Uitaţi-vă că în fiecare seară e numai urechi.

La ceasurile zece şi jumătate când se retrăgeau toţi o dată, acesta era subiectul obişnuit de conversaţie. Nu era cu putinţă ca ilustrul să nu fi ştiut de frământarea şi devotamentul prietenilor săi. Făcea pe îngerul, spunea încă şi acum fostul subprefect. Acest împieliţat de Rougon trăia

ca un idol indian, într-o mulţumire de sine aromitoare, cu mâinile încrucişate pe pântece, zâmbitor şi fără griji, în mijlocul unei mulţimi de adepţi care erau gata să facă pe dracu-n patru de dragul lui. Erau toţi de părere că această imagine era foarte nimerită,

— Am să-l ţin de scurt, veţi vedea voi, încheie Du Poizat.

Dar degeaba îl studiară; faţa lui Rougon le păru închisă, paşnică, aproape nevinovată. Poate că era de bună-credinţă. De altminteri, Clorinde prefera ca el să nu se amestece în nimic. Se temea să nu se pună de-a curmezişul planurilor ei, în ziua când l-ar sili să vadă ceea ce nu văzuse până atunci. Ca şi cum lucrau să-l ducă la izbândă, fără voia lui. Era vorba să fie împins cu orice preţ, să fie aşezat în vârf, în mod violent. Apoi, s-ar răfui ei.

Dar lucrurile mergând încet-încet, cu prea multă tărăgăneală, banda, în cele din urmă, îşi pierdu răbdarea. Răutăţile lui Du Poizat aplecară cumpăna. Nu i se impută pe faţă lui Rougon tot ceea ce se făcuse pentru el, dar îl împroşcară cu aluzii, cu vorbe grele cu două înţelesuri. Acum, colonelul venea câteodată la serate, cu picioarele albe de praf; nu avusese timp să treacă pe acasă, se spetise bietul om alergând întreaga după-amiază; alergătură năroadă, care nu-i va.fi fără îndoială niciodată răsplătită. În alte seri domnul Kahn, cu ochii bulbucaţi de oboseală, se plângea că de o lună se culcă prea târziu; se ducea prea des în societate şi nu fiindcă asta îi făcea plăcere, ferească Dumnezeu! ci pentru că acolo se întâlnea cu anumite persoane, pentru anumite treburi. Chiar şi doamna Correur povestea întâmplări înduioşătoare; de pildă despre o sărmană femeie tânără, o văduvă în totul demnă de stimă, căreia îi ţinea de urât; şi regreta că n-avea nicio putere; zicea că dacă ar fi ea guvernul, ar împiedica multe nedreptăţi. Şi aşa, pe rând, toţi prietenii îşi înşirau propriile lor nenorociri, fiecare se plângea, spunea că ar fi ajuns cine ştie la ce situaţii, dacă nu ar fi fost prea prost; tânguiri fără sfârşit, pe care privirile aruncate asupra lui Rougon le subliniau limpede. Îl îmboldeau aprig, mergeau până acolo încât îl proslăveau pe domnul de Marsy în faţa

lui. La început, Rougon îşi păstrase netulburatul său calm. Se făcea totdeauna că nu înţelege. Dar, după câteva seri, începu să se observe o uşoară tresărire pe faţa lui, la anumite fraze rostite în salonul său. Nu se arăta supărat de fel; îşi strângea puţin buzele de parcă mişunau printr-însele nevăzute înţepături de ac. Şi în cele din urmă, ajunse aşa de nervos încât părăsi pasienţele; ele nu mai ieşeau, aşa că prefera să se plimbe cu paşi mărunţi, intrând în vorbă cu oamenii, apoi brusc părăsindu-i, când începeau să-i facă iar mustrări ascunse. Din când în când îl apucau năbădăile; se vedea că îşi strângea cu toată puterea mâinile împreunate la spate, să nu cedeze poftei de a da pe uşă afară toată această liota.

— Dragii mei, zise într-o seară colonelul, nu mai calc pe la el cincisprezece zile... Trebuie să-i întoarcem spatele. Să vedem, o să-i placă să fie singur-singurel?

Rougon, al cărui vis era să le închidă uşa în nas, se simţi jignit că prietenii îl lăsaseră în părăsire. Colonelul se ţinuse de cuvânt, ceilalţi îl imitau; salonul era aproape gol, lipseau totdeauna cinci-şase prieteni. Când, după un răstimp, apărea din nou câte unul şi ilustru! întreba dacă nu cumva fusese bolnav, îi răspundea că nu, cu un aer de nedumerire, fără să-i dea vreo altă explicaţie. Într-o joi nu veni nimeni. Rougon îşi petrecu seara singur, plimbându-se prin largul salon, cu mâinile la spate, cu capul plecat. Simţea pentru prima dală ce puternică era legătura care îl înlănţuia de banda sa. Ridicând din umeri, îţi exprima dispreţul său când se gândea la prostia soţilor Charbonnel, la mânia arţăgoasă a lui Du Poizat, la drăgălăşeniile nesincere ale doamnei Correur. Totuşi, pe aceşti musafiri obişnuiţi ai casei, pe care îi preţuia atât de puţin, simţea nevoia să-i vadă, să-i cârmuiască; o nevoie de stăpân gelos, plângând într-ascuns când i se părea că îi erau cât de cât infideli. În adâncul inimii sale era chiar înduioşat de prostia lor, le iubea până şi viciile. Îi păreau acum că fac parte din fiinţa sa, ori mai degrabă îl absorbiseră ei pe încetul în asemenea măsură încât rămânea parcă împuţinat, în zilele când se îndepărtau de dânsul. Prelungindu-şi absenţa, în cele din urmă le

scrise. Ajunse chiar să se ducă să-i vadă pe l-a casele lor, ca să facă pace cu ei, după ce îmbufnările deveniseră serioase. Acum, în strada Marbeuf, certurile se ţineau lanţ, cu acea febră de rupturi şi de împăcări a căsniciilor în care dragostea s-a înăcrit.

În ultimele zile ale lunii decembrie izbucni o neînţelegere deosebit de gravă. Într-o seară, luându-se din nu se ştie ce, o vorbă grea atrăgând după sine o altă vorbă grea, ajunseseră să se sfâşie şi să se mănânce între dânşii ca nişte câini. Timp de trei săptămâni nu se mai văzură. Adevărul era că banda începea să-şi piardă nădejdea că va izbândi. Sforţările cele mai măiestre nu duceau la niciun rezultat. Întrucât se părea că nu erau sorţi ca situaţia să se schimbe o bună bucată de vreme, banda părăsi visul acelei catastrofe neprevăzute care trebuia să-l impună pe Rougon neapărat. Aşteptase deschiderea sesiunii Corpului legislativ; dar verificarea validităţii alegerilor se făcuse fără să aducă altceva decât refuzul jurământului celor doi deputaţi republicani. În acel moment, însuşi domnul Kahn, cel mai suplu şi mai înţelept din grup, nu vedea întorcându-se în folosul lor politica generală. Rougon deznădăjduit din cale-afară, se ocupa de proiectul desţelenirii din Landes cu o sporită pasiune, ca să-şi ascundă tremurul supărător din obraji, pe care nu mai ajungea să-l potolească.

— Nu mă simt în apele mele, se plângea el uneori. Uitaţi-vă, îmi tremură mâinile... Doctorul meu mi-a prescris să fac mişcare. Stau toată ziua pe afară.

Într-adevăr, se plimba foarte mult. Îl întâlneai, bălăbănind din mâini, cu capul sus, dus pe gânduri. Dacă îl oprea cineva, începea să-i povestească despre drumurile lui nesfârşite. Într-o dimineaţă, întorcându-se să-şi ia prânzul, după o plimbare înspre Chaillot, găsi o carte de vizită cu muchiile aurite, pe care se lăfăia numele lui Gilquin, scris de mâna, aplecai, cum scriu englezii; cartonaşul era foarte murdar, având pe toată întinderea urme unsuroase de degete. Sună să vină servitorul.

— Cel care ţi-a dat această carte de vizită, n-a mai spus nimic? întrebă el.

Servitorul, nou în casă, zâmbi.

— Era un domn cu palton verde. Pare să fie foarte cumsecade, mi-a întins o ţigară de foi... A spus doar că-i un prieten al dumneavoastră.

Când să se retragă, se răzgândi.

— Cred că a scris ceva pe partea cealaltă.

Rougon întoarse cartonaşul şi citi aceste cuvinte scrise cu creionul: „Cu neputinţă să aştept. Voi trece deseară. Ceva foarte urgent, o chestie nostimă". Avu un gest de nepăsare. Dar, după prânz, fraza „ceva foarte urgent, o chestie nostimă", îi reveni în minte, stărui, în cele din urmă îl scoase din răbdări. Despre ce chestie o fi fiind vorba, de-i părea lui Gilquin nostimă? De când îl însărcinase pe fostul comisionar cu treburile lui complicate, greu de înţeles, îl vedea regulat o dată pe săptămână, seara; dar niciodată acesta nu venise dimineaţa. Era vorba deci de ceva neobişnuit. Rougon, neştiind ce să mai bănuiască, cuprins de o nerăbdare pe care el însuşi o găsea caraghioasă, se hotărî să iasă la plimbare, încercând să dea de Gilquin înainte de a se lăsa amurgul.

„Cine ştie ce drăcie de beţivan, se gândea coborând pe Champs-Elysées. În orice caz, mă voi linişti".

Umbla pe jos, ca să îndeplinească prescripţia medicului său. Era o zi minunată, cu un soare limpede de ianuarie, pe un cer alb. Gilquin nu mai locuia în Pasajul Guttin, în Batignolles. Pe cartea lui de vizită stătea scris: strada Guisarde, cartierul Saint-Germain.

Rougon descoperi cu mare greutate această strada grozav de murdară, de lângă Saint-Sulpice. În fundul unei alei întunecoase, dădu peste o portăreasă întinsă în pat care îi strigă, cu o voce slăbită de fierbinţeală:

— Domnul Gilquin... Ah! nu ştiu. Vedeţi la ai patrulea, sus de tot, uşa din stânga.

La al patrulea cat, numele lui Gilquin era înscris pe uşă, înconjurat de arabescuri reprezentând inimi înflăcărate străpunse de săgeţi. Dar în zadar bătu, nu se auzi de după uşa de lemn decât tic-tacul ceasului cu cuc şi mieunatul unei pisici, foarte dulce în tăcerea de acolo. Bănuise

dinainte că făcea un drum de prisos; dar faptul că venise îi potoli nerăbdarea. Coborî pe scară liniştit, zicându-şi că va aştepta până seara. Apoi, afară, încetini pasul; străbătu piaţa Saint-Germain, o luă pe strada Seine, fără ţintă, puţin obosit, dar hotărât să meargă până acasă pe jos. Şi, ajungând în dreptul străzii Jacob, se gândi la soţii Charbonnel. De zece zile nu-i mai văzuse. Îl ocoleau, supăraţi. Se hotărî pe loc să se urce pentru un minut la ei, să le întindă mâna. În după-amiaza aceea, era o vreme aşa de blândă că se simţi înduioşat de-a binelea.

Camera soţilor Charbonnel, la hotelul du Périgord, răspundea într-o curte, ca o fântână sumbră, din Sare se înălţa o miasmă de jgheab de bucătărie nespălat. Încăperea era întunecoasă, mare, cu o mobilă de mahon cu scrijelituri şi perdele de damasc roşu, decolorat. Când Rougon intră, doamna Charbonnel îşi împăturea rochiile, punându-le în fundul unui cufăr mare, în timp ce domnul Charbonnel, năduşind, cu braţele încordate, lega cu sfoară im cufăr mai mic.

— Ce, plecaţi? întrebă el zâmbind.

— Da! Da! răspunse doamna Charbonnel cu un adânc oftat; de data asta s-a isprăvit.

Cei doi soţi îşi dădură toată silinţa să pară bucuroşi de oaspeţi, foarte măguliţi că-l vedeau la ei în casă. Toate scaunele erau ocupate de haine, de legături cu rufărie, de coşuleţe ticsite, plesnite pe de lături. Rougon se aşeză pe marginea patului şi rosti cu aerul de om cumsecade:

— Dar isprăviţi odată! stau foarte bine aici... Vedeţi-vă de treabă, nu vreau să vă stingheresc... Cu trenul de opt plecaţi?

— Da, cu trenul de opt, zise domnul Charbonnel. Asta înseamnă că mai avem încă şase ore de stat în Paris... Ah! o să ne amintim îndelungă vreme, domnule Rougon.

Şi el care vorbea puţin de obicei, dădu drumul câtorva expresii cumplite; în cele din urmă ridică pumnul şi ameninţă înspre fereastră, zicând că trebuie să fii într-un asemenea oraş ca să nu mai vezi bine în casă la tine, la ora două după-amiază. O lumină murdară venind dintr-o curte

strâmtă cât un puţ, acesta era Parisul. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu va avea iar soare, în grădina sa din Plassans. Şi privi împrejur să nu uite ceva. În acea dimineaţă;, cumpărase un mers al trenurilor. Pe cămin, într-o hârtie mânjită de grăsime, arătă un pui fript pe care îl luau de mâncare pe drum.

— Bătrânico, rosti el, ai golit cu grijă toate sertarele?... Aveam papucii în măsuţa de noapte... cred că au căzut nişte hârtii după scrin...

Rougon, pe marginea patului, privea cu o strângere de inimă pregătirile acestor oameni bătrâni, cărora le tremurau mâinile făcându-şi pachetele. Simţea în emoţia lor o învinuire mută. El îi reţinuse la Paris; şi asta se sfârşea cu o înfrângere totală, o adevărată fugă.

— Greşiţi, îngăimă el.

Doamna Charbonnel făcu un gest de rugă fierbinte, care să-l înduplece să tacă. Apoi zise cu însufleţire:

— Ascultă, domnule Rougon, nu ne mai făgădui nimic. Ar însemna să luăm din nou de la capăt nenorocirea noastră... Când mă gândesc că de doi ani şi jumătate locuim aici! Doi ani şi jumătate, Dumnezeule Doamne! în fundul acestei găuri!... M-am pricopsit pentru tot restul zilelor mele cu dureri în piciorul stâng; eu dormeam în partea dinspre străduţă şi zidul de acolo musteşte de apă... Nu, nu-ţi pot spune tot. Ar dura prea multă vreme. Am aruncat în gârlă o grămadă de bani. Uite, ieri, a trebuit să cumpăr acest cufăr mare ca să ne încapă tot ce am părăduit la Paris, haine prost făcute, care ne-au costat şi ochii din cap, o rufărie numai zdrenţe după spălat... Ah, spălătoresele astea ale voastre n-am să le regret niciodată, într-adevăr! Ard tot cu acizii lor.

Şi aruncă un morman de bulendre în cufăr, zicând tare:

— Nu, nu, plecăm. Crede-mă, încă o oră şi aş muri.

Dar Rougon, cu încăpăţânarea lui, vorbi din nu de moştenirea lor. Aflaseră carevasăzică veşti rele de tot? Soţii Charbonnel începură atunci să-i povestească, aproape plângând, că moştenirea rămasă de la vărul lor Chevassu urma să le scape din mână. Consiliul de stat era pe cale să

dea autorizaţie călugăriţelor Sfintei-Familii să primească legatul de cinci sute de mii de franci. Îşi luaseră nădejdea de la această moştenire, mai cu seamă de când aflaseră de prezenţa monseniorului Rochart la Paris, unde venea a doua oară pentru a duce la bun sfârşit această chestiune.

Deodată, domnul Charbonnel, într-un acces de mânie, lăsă în pace micul cufăr asupra căruia se aruncase cu înverşunare şi frângându-şi mâinile repetă cu o voce prăpădită:

— Cinci sute de mii de franci! cinci sute de mii de franci!

Inima li se înmuie amândurora. Se aşezară jos, soţul pe cufăr, nevasta pe o legătură de rufe, în mijlocul învălmăşelii din cameră. Şi în cuvinte tărăgănate şi moleşite începură să se tânguiască; când unul tăcea, celălalt începea. Pomeneau despre dragostea lor pentru vărul Chevassu. Cât de mult îl iubiseră! Adevărul era că nu se mai văzuseră de şaptesprezece ani, când aflară de moartea lui. Dar, în acea clipă, se înduioşau cu toată buna-credinţă, erau convinşi că-l înconjuraseră cu tot felul de atenţii în răstimpul bolii sale. Apoi, le acuzară pe călugăriţele Sfintei-Familii de uneltiri ruşinoase; ele câştigaseră prin vicleşuguri încrederea verişorului lor, ţinându-l departe de toţi prietenii, exercitând o constrângere de clipă cu clipă asupra voinţei lui sleite de boală. Doamna Charbonnel, care era totuşi pioasă, ajunse până acolo încât povesti istoria îngrozitoare că drăguţul lor Chevassu ar fi murit de frică, după ce şi-ar fi scris testamentul sub dictarea unui preot, care i-l arătase pe diavol, la piciorul patului. Cât priveşte pe episcopul din Faverolles, monseniorul Rochart, acesta comitea o faptă mârşavă, despuind de avutul lor pe nişte oameni cumsecade, cunoscuţi în întregul Plassans prin cinstea cu care îşi adunaseră o stare frumuşică, în comerţul de untdelemn.

— Dar poate nu-i totul pierdut, zise Rougon care îşi dădea seama că se clătinau rău în nădejdile lor. Monseniorul Rochart nu-i Dumnezeu... N-am putut să mă ocup de voi. Am atâtea pe cap! Daţi-mi răgaz să văd cum stau lucrurile. Nu vreau să ne lăsăm răpuşi.

Soţii Charbonnel se uitară unul la altul ridicând uşor din umeri. Soţul îngăimă:

— Nu merită osteneala, domnule Rougon.

Şi fiindcă Rougon stăruia, jurându-se că îşi va da toate silinţele, că nu putea să se împace cu gândul să-i lase să plece astfel:

— Nu merită osteneala, desigur, repetă doamna. Mai ales că vă osteniţi degeaba... Am vorbit despre dumneata cu avocatul nostru. A început să râdă, ne-a spus că nu eşti destul de puternic în acest moment, ca să-l răpui pe monseniorul Rochart.

— Când nu eşti destul de puternic, ce poţi să faci? zise la rândul său domnul Charbonnel. E mai bine să te laşi păgubaş.

Rougon îşi plecase capul în pământ. Vorbele acestor oameni îl plesneau ca nişte palme. Niciodată nu suferise aşa de crunt din pricină că n-avea putere.

Dar domnul Charbonnel continuă:

— Ne întoarcem la Plassans. E mult mai înţelept... Oh! nu ne despărţim supăraţi pe dumneata, domnule Rougon. Întâlnindu-ne acolo cu doamna Félicité, mama dumitale, îi vom spune că ai făcut pe dracu în patru ca să ne fii de folos. Şi dacă ne-or întreba şi alţii, nu te teme, n-o să iasă vorbă rea din gura noastră. Cum să-i ceri omului mai mult decât poate, nu-i aşa?

Asta punea vârf la toate. Şi-i închipuia pe soţii Charbonnet dându-se jos din trăsură în fundul provinciei lui. Din chiar acea seară, întreg orăşelul avea să trăncănească verzi şi uscate. Însemna pentru dânsul o în frângere personală, o ruşine de care nu s-ar spăla cu toate apele.

— Rămâneţi pe loc, strigă el, vreau să rămâneţi pe loc!... Să vedem dacă o să mă înghită dintr-o îmbucătură monseniorul Rochart.

Râdea cu un râs îngrijorător, care-i înspăimântă pe soţii Charbonnel. Totuşi continuau să se menţină pe poziţie, în cele din urmă, se învoiră să mai rămână o bucată de vreme la Paris, opt zile, nu mai mult. Soţul deznodă cu multă osteneală sforile cu care legase cufărul mic; doamna, deşi

erau abia ceasurile trei, aprinsese o lumânare, ca să aşeze din nou rufăria şi hainele în sertare. La plecare, Rougon le strânse cu căldură mâna, reîmprospătându-le făgăduiala dată.

Pe stradă, după ce făcuse vreo zece paşi, îi şi păru rău. De ce îi reţinuse pe aceşti Charbonneli care stăruiau cu tot dinadinsul să plece? Avusese cel mai bun prilej să se descotorosească de dânşii. Acum, era mai obligat decât oricând să intervină să le câştige procesul. Şi îi era necaz mai ales pe el însuşi, fiindcă ascultase de imboldul îngâmfării. Asta îi părea nedemn din partea unui om puternic ca el. Dar în sfârşit, făgăduise, deci va chibzui ce-i de făcut. Coborî pe strada Bonaparte, merse de-a lungul cheiului şi străbătu podul Saints-Pères.

Vremea se menţinea frumoasă. Dar pe apă sufla un vânt foarte pătrunzător. Pe când îşi încheia nasturii de la palton, cam pe la mijlocul podului, îi apăru în faţa o doamnă grasă, încărcată de blănuri, care îi astupa trecerea pe trotuar. După voce, o recunoscu pe doamna Correur.

— Ah! dumneata eşti, zise ea cu un aer de tristeţe. Numai fiindcă te întâlnesc consimt să-ţi strâng mâna… N-am mai trecut pe la dumneata de opt zile. Nu, nu eşti destul de îndatoritor.

Şi îl învinovăţi că nu făcuse o intervenţie pentru care îl rugase de atâtea luni de zile. Era vorba tot de aceeaşi domnişoară Herminie Billecoq, o fostă elevă de la Saint-Denis, pe care seducătorul ei, un ofiţer, se învoia s-o ia în căsătorie dacă un suflet generos ar binevoi să-i avanseze dota reglementară. De altminteri, toate aceste doamne îi făceau zile fripte; văduva Leturc îşi aştepta debitul de tutun; celelalte, doamna Chardon, doamna Testanière, doamna Jalaguier, veneau zi de zi să-şi plângă sărăcia acasă la ea, amintindu-i de făgăduielile date.

— Eu mă bizuiam pe dumneata, zise ca să termine. Oh! m-ai lăsat într-o cumplită încurcătură!… Uite, chiar acum, mă duc la Ministerul Instrucţiei Publice, pentru bursa micuţului Jalaguier. Mi-ai făgăduit-o, bursa asta.

Oftă mormăind mai departe:

— În sfârşit, suntem siliţi să batem drumurile, fiindcă dumneata nu vrei să fii Dumnezeul cel bun al nostru, al tuturor.

Rougon, stingherit de vânt, îşi gârbovi spatele privind în josul podului, portul Saint-Nicolas, care îşi întindea acolo un colţ de oraş comercial. Ascultând-o pe doamna Correur, se uita cu interes la o şalupă mică cu pânze, încărcată cu căpăţâni de zahăr; nişte muncitori o descărcau aruncând căpăţânile ca să alunece pe un uluc format din două scânduri. Trei sute de spectatori, de pe chei, urmăreau această manevră.

— Nu sunt nimic, nu pot nimic, răspunse el. Nu trebuie. să-mi purtaţi pică.

Dar ea începu iar, cu un accent de trufie în glas:

— Lasă că te cunosc eu! Când ai şi vrei, ai să fii iar totul... Nu face pe vicleanul, Eugène!

Rougon nu-şi putu reţine un zâmbet. Familiaritatea doamnei Mélanie, cum o numea dânsul altădată, trezea în mintea sa amintirea zilelor petrecute în strada Vanneau, când n-avea ghete în picioare, dar mergea spre cucerirea Franţei. Uitase de imputările pe care şi le făcuse după ce plecase de la soţii Charbonnel.

— Ei, zise el având aerul unui om blând, ce ai să-mi povesteşti?... Dar, te rog, să nu stăm locului. Degerăm aici. Fiindcă dumneata te duci în strada Grenelle, te însoţesc până la capătul podului.

Şi se întoarse înapoi, păşind alături de doamna Correur fără să-i dea braţul. Aceasta, pe îndelete, îşi povestea necazurile:

— De alţii, la urma urmei, nu-mi pasă! Cucoanele acelea să aştepte... N-am să te mai amărăsc, aş fi veselă ca odinioară, îţi aminteşti, dacă n-aş avea eu însămi mari supărări. Ce să-i faci! În cele din urmă ţi se acreşte... Doamne Dumnezeule! e vorba mereu de fratele meu, de sărmanul Martineau! Nevastă-sa l-a înnebunit de tot. E un om fără inimă.

Şi intră în migăloase amănunte asupra unei noi încercări de împăcare pe care o făcuse săptămâna trecută. Ca să

afle exact părerile fratelui său asupra ei, se hotărâse să trimită la Coulonges pe o prietenă a sa, acea domnişoară Herminie Billecoq, a cărei căsătorie o tot punea la cale de doi ani.

— Călătoria asta m-a costat o sută şaptesprezece franci, continuă ea. Ei bine, ştii cum au primit-o? Doamna Martineau s-a aşezat între ea şi frati-miu, furioasă, făcând spume la gură, spunând că dacă mai trimit fleoarţe ca ea, o să le dea pe mâna jandarmilor. Drăguţa de Herminie nu-şi venise în fire din tremurul care o apucase nici când am primit-o în gara Montparnasse, aşa că a trebuit să intrăm într-o cafenea să luăm ceva.

Ajunseseră la capătul podului. Trecătorii îi atingeau cu coatele. Rougon se silea s-o îmbărbăteze, căutând cuvinte cât mai binevoitoare.

— Ai într-adevăr o mare supărare. Dar fratele dumitale o să revină la sentimente mai bune, o să vezi. Timpul vindecă toate.

Apoi, cum ea îl ţinea pe loc, la un colţ de trotuar, în zarva trăsurilor care se învârteau încolo şi încoa, el se puse în mişcare, reveni pe pod, cu paşi mărunţi. Ea îl urma şi repeta:

— În ziua când Martineau va muri, cumnată-mea e în stare să dea foc la tot, dacă lasă un testament... Sărmănelul de dânsul, n-a mai rămas decât piele şi oase. Herminie l-a găsit într-o stare foarte proastă... Ce să-ţi mai spun, sunt grozav de chinuită.

— Nu-i nimic de făcut, decât de aşteptat, zise Rougon cu un gest vag.

Ea îl opri din nou în mijlocul podului şi, coborând glasul, începu iar:

— De la Herminie am aflat ceva neaşteptat. Se pare că Martineau s-a vârât în politică acum. E republican. În ultimele alegeri a răsturnat regiunea cu susul în jos... Asta mi-a dat o grea lovitură. Ce zici? Ar putea să păţească ceva?

Urmă o tăcere. Ea îl privea ţintă. El urmări din ochi un landou care trecea, vrând să fugă de privirea ei. Reluă

conversaţia cu un aer nevinovat:

— Liniştește-te. Ai prieteni, nu-i aşa? Ei bine, pune-ţi toată nădejdea într-înşii.

— N-am încredere decât în dumneata, Eugène, zise ea cu drăgălăşenie, pe şoptite.

El păru mişcat. O privi la rândul lui în faţă şi o găsi înduioşătoare, cu gâtul ei gros, cu masca aceea sulemenită de femeie frumoasă care nu voia să îmbătrânească. Era toată tinereţea lui.

— Da, ai încredere în mine, răspunse el strângându-i mâinile. Ştii bine că împărtăşesc toate necazurile dumitale.

O mai conduse până la cheiul Voltaire. După ce se despărţi de ea, străbătu în sfârşit podul, încetinindu-şi mersul, privind iar cu interes la căpăţânile de zahăr care se descărcau în portul Saint-Nicolas. O clipă, chiar, se sprijini în coate pe parapet. Dar căpăţânile alunecând pe uluce, apa verde ale cărei valuri continui intrau sub boite, casele, mulţimea de gură cască, totul se amestecă în curând, se înecă în vârtejul unei visări cotropitoare. Îl duceau gândurile la treburi încurcate, o afunda pe doamna Correur în vâltori de întuneric. Nu mai avea nicio părere de rău; visul său era să ajungă foarte mare, foarte puternic, pentru ca să-i satisfacă pe cei din jurul său, dincolo de firesc şi de posibil.

Un fior îl smulse din neclintirea sa. Tremura da frig. Noaptea se lăsa, adierile de pe râu ridicau pe chei o puzderie de pulbere albă. În timp ce mergea pe cheiul grădinii Tuileries, se simţi cuprins de oboseală. Deodată, nu mai avu curajul să pornească spre casă pe jos. Dar nu treceau decât cupeuri de piaţă ocupate şi tocmai când se hotărâse să se lase păgubaş, un vizitiu îşi opri calul în faţa sa. Un cap se ivi la fereastra cupeului. Era domnul Kahn care îl poftea:

— Mă duceam la dumneata. Haide! Urcă. Te voi conduce şi vom putea sta de vorbă.

Rougon se urcă. Abia se aşezase, că fostul deputat izbucni cu vorbe violente, în hurducătura trăsurii trasă de un cal care îşi reluase trapul său adormit.

— Ah! prietene, mi s-a propus de curând ceva... nici în ruptul capului n-ai putea să ghiceşti ce. Mă înăbuş...

Şi lăsând în jos geamul unei uşi de la trăsură:

— Îngădui, nu-i aşa?

Rougon se înfundă într-un colţ, privind pe fereastra deschisă cum se întindea ca o aţă zidul cenuşiu al grădinii Tuileries. Domnul Kahn, foarte roşu la faţă, continua, cu gesturi smucite, neregulate:

— Ştii bine, ţi-am urmat sfaturile... De doi ani lupt cu încăpăţânare. L-am văzut pe împărat de trei ori, sunt la al patrulea memoriu asupra acestei afaceri. Dacă n-am obţinut concesiunea drumului de fier pe care o cer, am împiedicat în tot acest timp ca Marsy să nu dea aprobarea pentru *Compagnie de l'Ouest.* În sfârşit, am manevrat aşa încât să câştig timp până ce vom fi noi cei mai puternici, cum mi-ai spus dumneata.

Tăcu un răstimp, în care glasul său s-ar fi pierdut în zarva îngrozitoare a unei căruţe încărcate cu fier care mergea de-a lungul cheiului. Apoi, după ce cupeul o luă înaintea căruţei, începu iar:

— Ei bine! de curând, în biroul meu, un domn pe care nu-l cunosc, un mare antreprenor, se pare, a venit să stea de vorbă cu mine, în numele lui Marsy şi al societăţii amintite, oferindu-se să-mi acorde concesiunea, dacă le-aş număra respectivilor un milion, participaţie în acţiuni... Ce zici de asta?

— E cam scump, îngăimă Rougon zâmbind.

Domnul Kahn, ridicând capul, îşi încrucişă braţele.

— Nu, nu poţi să-ţi închipui ce îndrăzneală au oamenii ăştia... Ar trebui să-ţi povestesc de la început până la sfârşit conversaţia mea cu antreprenorul acela. Marsy, în schimbul milionului, îşi ia angajamentul să sprijine şi să ducă la bun sfârşit cererea mea, în termen de o lună. Pretinde partea lui, nimic mai mult... Şi când i-am vorbit de împăratul, omul nostru s-a pus pe râs. Mi-a spus-o verde în faţă că mă duc de râpă cu protecţia împăratului.

Cupeul dădea în Piaţa Concorde. Rougon ieşi din colţul său, întărâtat, cu sângele în obraz:

— Şi nu l-ai dat pe acest domn pe uşă afară? întrebă el.

Fostul deputat, foarte nedumerit, îl privi lung şi nu-i răspunse. Mânia lui se potoli brusc. Se înfundă acum el într-un colţ al trăsurii, lăsându-se în voia hurducăturilor, îngăimând:

— Ah, nu, nu dai oamenii pe uşă afară, aşa, fără chibzuială... Ţineam să cunosc şi părerea dumitale, de altminteri. Pe mine, mărturisesc, mă bate gândul să primesc.

— Nicidecum, Kahn! strigă Rougon, furios. Nicidecum!

Discuţia se înteţi. Domnul Kahn dădea cifre; fără îndoială, un bacşiş de un milion era din cale-afară de mare, dar el îi dovedea că s-ar astupa lesne această gaură, prin anumite operaţiuni. Rougon nu-l asculta, făcea semn cu mâna că nici nu voia să audă. Nu-i păsa lui de bani. Dar nu putea admite ca Marsy să bage în buzunar milionul; fiindcă lăsându-l să dea acest milion, însemna să-şi mărturisească neputinţa, să se recunoască învins, să evalueze influenţa rivalului său la un preţ peste măsură de mare, care ar face-o şi mai mare faţă de a sa.

— Vezi doar că dă semne de oboseală. Ridică mâinile în sus... Mai aşteaptă. Vom avea concesiunea pe degeaba.

Şi adăugă pe un ton aproape ameninţător:

— Ne supărăm altminteri, bagă de seamă. Nu pot să îngădui ca un prieten al meu să fie jupuit în acest fel.

Urmă o lungă tăcere. Cupeul urca pe Champs-Elysées. Cei doi, căzuţi pe gânduri, păreau că numără cu atenţie copacii de pe aleile apropiate. Domnul Kahn începu vorba, cu glasul stins:

— Ascultă-mă, nici eu nu doresc altceva decât să rămân cu dumneata, dar recunoaşte că se împlinesc în curând doi ani de când...

Nu isprăvi, învârtind altfel fraza:

— În sfârşit, nu e vina dumitale, eşti cu mâinile legate, în momentul de faţă... Să dăm milionul, ascultă-mă...

— Nicidecum! repetă Rougon cu tărie. În cincisprezece zile vei avea concesiunea, înţelegi!

Cupeul tocmai se oprise în faţa căsuţei boiereşti de pe

strada Marbeuf. Înainte de a se coborî, cu portiera închisă mai vorbiră un minut, ca şi cum s-ar fi aflat în cabinetul de lucru, la largul lor. Rougon avea invitaţi la masă, pe domnul Bouchard şi pe colonelul Jobelin; vru să-l oprească şi pe domnul Kahn care refuză, cu toată părerea de rău, fiind invitat în altă parte. Din acel moment, Rougon începu să se intereseze în cel mai înalt grad de concesiune. Coborându-se din cupeu, închise prieteneşte portiera, schimbând un ultim semn din cap cu fostul deputat.

— Pe mâine, joi, nu-i aşa?, îi strigă acesta, întinzând gâtul, în timp ce trăsura porni.

Rougon intră în casă cu o uşoară febră. Nu putu să citească nici ziarele de seară. Cu toate că erau abia ceasurile cinci, trecu în salon, să-şi aştepte invitaţii, plimbându-se în lung şi în lat. Cele dintâi raze din anul acela, palide, ale soarelui de ianuarie, îi stârniseră un început de migrenă. După-amiaza îi stăruia foarte vie în minte. Toată banda se afla acolo – prietenii de care asculta supus, cei de care îi era frică, cei care îi erau dragi cu adevărat, încolţindu-l, îmboldindu-l spre un deznodământ imediat. Şi asta nu-i displăcea; înţelegea nerăbdarea lor, simţea că se aprinde într-însul o mânie crescută din mânia lor. I se părea că puţin câte puţin spaţiul se strâmtase înaintea paşilor săi. Se apropia ceasul când va trebui să zvâcnească într-un salt formidabil.

Din senin, se gândi la Gilquin, de care uitase cu totul. Sună, ca să întrebe dacă „domnul cu palton verde” nu venise în lipsa lui de acasă. Servitorul nu văzuse pe nimeni. Îi porunci să-l introducă în cabinet, când va veni, seara.

— Să-mi dai de veste de îndată, adăugă el, chiar dacă vom fi la masă.

Apoi, trezindu-i-se curiozitatea, se duse să caute cartea de vizită a lui Gilquin. Citi de câteva ori: „Ceva foarte urgent, o chestie nostimă”, atât şi nimic mai mult. La sosirea domnului Bouchard şi a colonelului, strecură cartea de vizită în buzunar, tulburat, necăjit de această frază, care i se înfigea din nou în creier.

Cina fu foarte simplă. Domnul Bouchard, era burlac de

două zile, deoarece nevastă-sa trebuise să plece la o mătuşă bolnavă, de care pomenea de altminteri pentru prima dată. Cât despre colonel, care îşi găsea întotdeauna tacâmul pus la masa lui Rougon, adusese în acea seară cu dânsul şi pe fiul său Auguste, aflat în vacanţă. Doamna Rougon făcu onorurile mesei, cu bunăvoinţa ei tăcută. Serviciul se îndeplinea sub ochii ei, domol, cu migală, fără să se audă nici cel mai mic zgomot de veselă. Discutară despre materiile de studiu din licee. Şeful de birou câtă versuri din Horaţiu, pomeni de premiile pe care le dobândise la concursurile generale, în 1813. Colonelul cerea ca să se impună în şcoli o disciplină ca la militărie; povesti de ce fusese respins Auguste la bacalaureat, în noiembrie: băiatul avea o inteligenţă atât de vie încât depăşea întrebările profesorilor, ceea ce îi nemulţumea pe aceşti domni. Pe când tatăl explica astfel căderea băiatului, Auguste mânca un piept de pasăre, cu zâmbetul enigmatic al şcolarului leneş care se bucură de isprava lui.

În timpul desertului, un clinchet de clopoţel, în vestibul, îl tulbură parcă pe Rougon, până atunci cu gândul aiurea. Crezând că era Gilquin, îşi îndreptă ochii spre uşă, împăturindu-şi maşinal şervetul, aşteptând să i se dea de ştire. Dar intră Du Poizat. Fostul subprefect se aşează la doi paşi de masă, ca un obişnuit al casei. Venea adeseori seara, devreme, îndată după ce îşi lua masa la o modestă pensiune din cartierul Saint-Honoré.

— Sunt sleit de oboseală, îngână el, fără să dea vreun amănunt asupra treburilor lui complicate de după-amiază. M-aş fi dus să mă culc dacă nu m-aş fi gândit să vin să-mi arunc ochii peste ziarele de astăzi... Sunt în cabinetul dumitale ziarele, nu-i aşa Rougon?

Rămase însă locului; primi să servească o pară şi vin, dar numai două degete. Conversaţia se învârtea în legătură cu scumpetea traiului; totul ajunsese la un preţ dublu, în douăzeci de ani; domnul Bouchard îşi amintea că în tinereţea sa perechea de porumbei se vindea cu cincisprezece gologani de cinci parale. După ce se serviră cafeaua şi lichiorul, doamna Rougon se retrase discret.

Oaspeţii se întoarseră în salon fără ea; erau ca în familie. Colonelul şi şeful de birou îşi aduseră singuri masa de joc lângă cămin şi începură să mestece cărţile, absorbiţi, pierduţi în cele mai încurcate combinaţii. Auguste răsfoia colecţia unui ziar ilustrat, pe o mescioară cu un picior. Du Poizat dispăruse.

— Ia uite ce joc, exclamă deodată colonelul. E nemaipomenit, nu-i aşa?

Rougon se apropie, clătinând din cap. Apoi, se întoarse şi se aşeză în tihnă la gura căminului; pe când scociora cu cleştele pe sub buşteni, servitorul, intrând încetişor, se apropie şi-i spuse la ureche:

— A sosit domnul de azi-dimineaţă.

Tresări. Nu auzise clinchetul clopoţelului. În cabinetul său îl găsi pe Gilquin în picioare, cu un baston de palmier de India sub braţ; cu clipiri din ochi ca un artist, cerceta o gravură proastă reprezentând pe Napoleon la Sfânta Elena. Stătea îmbumbat până sub bărbie, în adâncul paltonului său verde, mare; în cap purta o pălărie de mătase neagră aproape nouă, aplecată tare pe-o ureche.

— Ei, ce-i? întrebă Rougon.

Dar Gilquin nu se grăbea. Clătinând din cap zise uitându-se la gravură:

— E bine redată expresia, orice s-ar zice!... Are aerul că se plictiseşte grozav.

Cabinetul era luminat de-o singură lampă, aşezată pe un colţ al biroului. Când intră Rougon, un zgomot uşor, ca un foşnet de hârtie, se desprinse din fotoliul cu o coşcogeamite spetează, aşezat în faţa căminului; apoi, atâta tăcere se împânzise, încât s-ar fi putut crede că trosnise un tăciune pe jumătate stins. Gilquin, de altminteri, refuza să stea jos. Cei doi bărbaţi rămaseră lângă uşă, într-o fâşie de umbră pe care o arunca biblioteca.

— Ei, ce-i? repetă Rougon.

Şi îi spuse că trecuse pe la el pe acasă, în strada Guisarde, după-amiază. Celălalt începu să-i vorbească de portăreasa lui, o femeie foarte de treabă, care se prăpădea de boală de plămâni, din pricina casei, ale cărei încăperi de

la parter erau umede.

— Dar cu afacerea aceea urgentă... Ce-i?

— Aşteaptă! De asta am venit. O să stăm de vorbă... Şi te-ai urcat sus, ai auzit pisica! Închipuieşte-ţi, pisica asta a venit pe burlane. Într-o noapte, culcându-mă cu fereastra deschisă, m-am trezit cu ea alături în pat. Îmi lingea barba. Am făcut haz şi am oprit-o.

În sfârşit, se hotărî să ajungă la ceea ce îl preocupa. Dar povestea fu lungă. Începu prin a-şi istorisi amorul său cu o călcătoreasă de rufe, care se îndrăgostise de dânsul, într-o seară, la ieşirea de la Ambigu[27]. Biata Eulalie fusese nevoită să-şi lase mobila în mâinile proprietarului, fiindcă iubitul o părăsise tocmai în momentul când trebuia să plătească chiria pe cinci trimestre. Când Gilquin o cunoscuse, ea locuia de zece zile într-un hotel de pe strada Montmartre, lângă atelierul unde lucra; dormise la dânsa o săptămână întreagă, la al doilea, pe culoar, uşa din fund, într-o cămăruţă întunecoasă, care dădea înspre curte.

Rougon, resemnat, îl asculta.

— Acum trei zile aşadar, continuă Gilquin, adusesem un cozonac şi o sticlă de vin... L-am mâncat în pat, mă înţelegi. Ne culcăm devreme... Eulalie s-a sculat puţin înainte de miezul nopţii, să scuture fărâmiturile. Apoi, a adormit de îndată cu pumnii strânşi. Un buştean în toată puterea cuvântului, fata asta!... Eu nu dormeam. Suflasem în lumânare, priveam în sus, când deodată se auzi o ceartă din camera vecina. Să nu uit să-ţi spun că cele două camere comunicau printr-o uşă astăzi zăvorită. Glasurile erau înăbuşite; apoi parcă făcură pace; dar auzii nişte zgomote aşa de ciudate încât, mă jur, îmi lipii ochiul de o crăpătură a uşii... Nu, nu ai să ghiceşti niciodată...

Se opri, cu ochii holbaţi, bucurându-se de efectul pe care credea că-l produce.

— Ei bine! erau doi, un tânăr frumuşel de douăzeci şi cinci de ani şi un bătrân care trebuie să fi trecut de cincizeci, scund, slab, bolnăvicios... Năzdrăvanii cercetau

[27] Teatrul Ambigu, în care se joacă diferite genuri de piese (n. t).

cu de-amănuntul nişte pistoale, pumnale, săbii, fel de fel de arme noi al căror oţel sclipea... Vorbeau într-o limbă stricată a lor, pe care n-o pricepeam, la început. Dar după unele vorbe, am recunoscut italiana. Ştii, am călătorit prin Italia, când lucram. În comerţul de paste făinoase. Mi-am dat silinţa şi-am înţeles, dragul meu... Domnii veniseră la Paris să-l asasineze pe împăratul. Asta e!

Îşi încrucişa braţele, strângându-şi bastonul la piept şi repetă de câteva ori:

— Ei, ce zici? e nostimă!

Asta era întâmplarea pe care Gilquin o găsea nostimă. Rougon ridică din umeri: de vreo douăzeci de ori i se aduseseră la cunoştinţă comploturi. Dar fostul voiajor comercial preciza:

— Mi-ai spus să vin să-ţi înşir toate zvonurile din cartier. Eu vreau să te servesc, îţi repet tot ce aud, nu-i aşa? Rău faci că bălăbăneşti din cap... Dacă mă duceam la prefectură, crezi să nu-mi aruncau un bacşiş frumuşel? Numai că eu prefer să fiu de folos unui prieten. Crede-mă, e serios! Du-te şi serveşte-i-o caldă împăratului, o să te îmbrăţişeze, vezi bine!

De trei zile îi supraveghea pe nostimii domni, cum îi numea el. În cursul zilei veneau la ei alţi doi, unul tânăr şi celălalt mai copt, foarte frumos, palid la faţă, cu un păr negru, bogat; părea că-i şeful. Toţi oamenii aceştia se întorceau acasă rupţi de oboseală, discutau cu vorbe care tăinuiau gândurile, foarte pe scurt. În ajun, îi văzuse încărcând nişte „drăcovenii” de fier, care, credea el, erau bombe. Ceruse cheia de la Eulalie şi rămăsese acasă; umbla prin cameră desculţ, cu o ureche ciulită. Şi, de la nouă seara, aranjă astfel lucrurile ca Eulalie să sforăie, pentru ca vecinii să nu mai aibă nicio grijă. După părerea sa, nu trebuie să amesteci niciodată femeile în politică.

Pe măsură ce Gilquin vorbea, Rougon devenea tot mai serios. Începuse să creadă. De sub uşoara ameţeală a fostului voiajor comercial, din mijlocul amănuntelor ciudate care întreţăiau povestirea, simţea că se desprinde şi se impune un adevăr. Apoi, toată aşteptarea sa din cursul

zilei, curiozitatea sa îngrijorată, îl izbeau acum ca o presimţire. Şi îl apucase din nou acel tremur lăuntric care îl stăpânea de dimineaţă, o emoţie fără voie a unui om tare care-şi joacă soarta pe o singură carte.

— Nătărăii trebuie să aibă pe urmele lor toată prefectura de poliţie, rosti el încet, arătându-se nepăsător.

Gilquin prinse a se rânji. Morfoli între dinţi:

— Prefectura să facă bine să se grăbească, în acest caz.

Şi tăcu, râzând continuu, dându-şi un bobârnac prietenesc în pălărie. Ilustrul înţelese că Gilquin nu spusese tot. Îl privi drept în faţă. Dar celălalt deschise uşa zicând:

— În sfârşit, te-am înştiinţat din timp... Eu mă duc să mănânc, dragule. N-am luat încă masa, crede-mă. I-am urmărit pe indivizii mei toată după-amiaza... Şi mi-e o foame!

Rougon îl opri, se oferi să dea ordin să i se servească o bucată de carne rece; porunci pe dată să i se pună un tacâm, în sala de mâncare. Gilquin păru foarte mişcat. Închise uşa cabinetului şi coborî tonul pentru ca să n-audă servitorul:

— Eşti un băiat bun... Ascultă-mă. Nu vreau să te mint. Dacă m-ai fi primit rău, mă duceam la prefectură... Dar aşa, uite, ai să afli tot. E cinstit, ce zici? Ai să-ţi aduci aminte de serviciul ăsta, nădăjduiesc. Prietenii sunt totdeauna prieteni, orice ai zice...

Apoi se aplecă şi adăugă cu glas şuierător:

— E pentru mâine seară... Au să-l cureţe pe Badinguet în faţa Operei, la intrarea în teatru. Trăsura, aghiotanţii, clica, totul va fi măturat dintr-o lovitură.

În timp ce Gilquin se aşeză la masă în sala de mâncare, Rougon rămase în mijlocul cabinetului său, neclintit, pământiu la faţă. Dus pe gânduri, şovăia. În cele din urmă, se aşeză la biroul său, luă o foaie de hârtie; dar o împinse la o parte aproape în acelaşi timp. La un moment dat păru că vrea să se îndrepte repede spre uşă, ca şi cum era gata să dea un ordin. Dar reveni încetişor, cufundându-se din nou într-un gând care îi învălui faţa în umbră.

În acea clipă, la gura căminului, fotoliul cu coşcogeamite

spetează trosni pe neaşteptate. Du Poizat se ridică, împăturind ziarul cu o înfăţişare calmă.

— Cum se poate! erai aici! zise Rougon aspru.

— Bineînţeles, citeam ziarele, răspunse fostul subprefect cu un zâmbet care îi descoperea dinţii albi, pocit aşezaţi. M-ai văzut când am intrat.

Această minciună neruşinată tăie scurt firul oricărei explicaţii. Cei doi se priviră câteva secunde în tăcere. Şi cum se părea că Rougon îi cere părerea, nedumerit, apropiindu-se a doua oară de biroul său, Du Poizat făcu un gest, în treacăt, care însemna limpede: „Aşteaptă, nu-i nicio grabă, să vedem”. Nu schimbară nicio vorbă între ei. Se întoarseră în salon.

În seara aceea izbucnise o asemenea ceartă între colonel şi domnul Bouchard, cu privire la prinţii d’Orléans şi contele de Chambord, încât aruncaseră cărţile, jurându-se să nu mai joace niciodată împreună. Se aşezaseră de o parte şi de alta a căminului, cu ochii umflaţi de ameninţări. Când intră Rougon, lăsaseră cearta la o parte aducându-i amândoi care de care laude mai straşnice.

— Oh! nu mă sfiesc, i-o spun în faţă, continuă colonelul. Nu-i nimeni în stare să se măsoare cu ei, la această oră.

— Te vorbeam amândoi de rău, crede-mă, urmă domnul Bouchard, cu fineţe.

Şi conversaţia continuă.

— O inteligenţă nemaipomenită!

— Un om de acţiune care are ochii de şoim ai cuceritorilor!

— Ah! O să avem mare nevoie să se ocupe puţin de treburile noastre!

— Da, n-ar fi atâta harababură! Numai el poate salva Imperiu!.

Rougon îşi umfla pieptul şi umerii săi mari, luând un aer posac, din modestie. Tămâierea aceasta directă îl încânta din cale-afară. Nimeni nu-i gâdila aşa de plăcut vanitatea ca domnul Bouchard şi colonelul; seri întregi, schimbau între ei fraze pline de admiraţie la adresa lui. Îşi dădeau de gol prostia, feţele lor căpătau expresii de-o caraghioasă

seriozitate; şi cu cât îi simţea mai josnici, cu atât îi bucura mai mult vocea lor monotonă care îl proslăvea cu note false, fără întrerupere. Uneori, lua aceste laude în zeflemea, când cei doi veri nu erau de faţă; dar nu însemna că nu-şi găseau în ele mulţumire deplină toate poftele lui de trufie şi de dominaţie. Grămada de bălegar a acestor laude era destul de apreciabilă ca să-şi poată tăvăli într-însa, după plac, tot trupul său mare.

— Nu, nu, sunt un biet om, zise el clătinând din cap. Ah! dacă aş fi eu aşa de tare cum credeţi...

Nu isprăvi fraza. Se aşezase la masa de joc şi maşinal prinse a întinde o pasienţă, ceea ce nu i se mai întâmpla decât rar de tot. Domnul Bouchard şi colonelul îi tot dădeau înainte; îl declarau mare orator, mare organizator, mare gospodar, mare financiar, ilustru om politic. Du Poizat, stând în picioare, aproba din cap. Rosti, în sfârşit, fără să se uite la Rougon, ca şi cum acesta n-ar fi fost acolo:

— Doamne Dumnezeule! un eveniment ar fi îndeajuns... împăratul are foarte multă bunăvoinţă faţă de Rougon. Să izbucnească mâine o catastrofă, să aibă el nevoie de un braţ energic şi poimâine Rougon e ministru... Să dea Dumnezeu! da, da.

Ilustrul ridică încet ochii. Se lăsă în fundul fotoliului său, fără să-şi termine pasienţa, cu faţa din nou pământie de umbră. Dar, în visarea sa, i se părea că glasurile măgulitoare şi neobosite, al colonelului şi al domnului Bouchard, îl legănau, îl îmboldeau să ia o hotărâre, în faţa căreia şovăia încă. În cele din urmă zâmbi, tocmai când tânărul Auguste, isprăvind pasienţa întreruptă, exclamă:

— A ieşit, domnule Rougon.

— Zău! rosti Du Poizat, repetând cuvântul obişnuit al ilustrului, iese întotdeauna!

În acea clipă un servitor îl anunţă pe Rougon că un domn şi o doamnă îl căutau; şi îi înmână o carte de vizită, care îl făcu să scoată un strigăt slab:

— Cum se poate! sunt la Paris.

Era vorba de marchizul şi marchiza d'Escorailles. Se grăbi să-i primească în cabinetul său. Se scuzară că veneau aşa

de târziu. Apoi, din vorbă, în vorbă, adăugară că se aflau la Paris de două zile, dar că teama de a nu se interpreta greşit vizita lor la un personaj în apropiate legături cu guvernul îi obligase să-şi amâne această vizită pentru ceasul acesta nepotrivit. Această explicaţie nu-l jigni de fel pe Rougon. Prezenţa marchizului şi a marchizei în casa lui era pentru dânsul o onoare nesperată. Dacă împăratul însuşi ar fi bătut la uşa sa, n-ar fi simţit o mulţumire de sine aşa de mare. Venirea acestor doi bătrâni ca solicitatori, însemna că întregul Plassans îi aducea omagiul său, acel Plassans aristocratic, rece, înţepat, care îi rămăsese în amintire, din adâncul tinereţii, ca un Olimp inaccesibil; şi îşi satisfăcea astfel, în sfârşit, visul unei ambiţii de demult, se simţea răzbunat de dispreţul cu care cei din orăşelul său natal priviseră la ghetele lui scâlciate de avocat fără procese.

— Nu l-am găsit pe Jules, rosti marchiza. Ne bucuram că venim la el pe neaşteptate... A trebuit: să plece la Orléans, pentru o afacere, se pare.

Rougon nu ştia că tânărul lipsea din oraş. Dar înţelese despre ce era vorba amintindu-şi că mătuşa la care se afla doamna Bouchard locuia la Orléans. Scuză lipsa lui Jules, dădu explicaţii chiar şi asupra afacerii serioase, era vorba de un abuz de putere, care îl silise să plece în această călătorie. Îl dădu ca pildă de băiat deştept, care va izbuti să-şi facă o carieră frumoasă.

— E necesar să-şi croiască un drum în viaţă, spuse marchizul, fără să sublinieze prin această aluzie ruina familiei lor. Ne-am despărţit de el cu inima sfâşiată.

Şi discret, tatăl şi mama deplânseră nevoile acelei epoci îngrozitoare care împiedică fiii să crească în religia părinţilor. Ei nu mai puseseră piciorul în Paris de la căderea lui Carol al X-lea. N-ar mai fi călcat niciodată pe acolo, dacă nu ar fi fost vorba de viitorul lui Jules. Din clipa când copilul, după sfaturile lor tainice, slujea Imperiul, ei se prefăceau. de ochii lumii că-l reneagă, dar osteneau să-l promoveze pe sub ascuns şi în mod continuu.

— Dumitale nu-ţi ascundem nimic, domnule Rougon, reluă conversaţia marchizul, pe un ton de familiaritate

măgulitoare. Ne iubim copilul, e întru totul firesc... Oh! dumneata ai făcut foarte mult pentru el şi-ţi mulţumim. Dar trebuie să-l mai ajuţi şi de aci înainte. Suntem prieteni şi compatrioţi, nu-i aşa?

Rougon, foarte mişcat, se înclină. Atitudinea umilă a acestor doi bătrâni pe care îi văzuse aşa de trufaşi, când apăreau duminica la biserica Saint-Marc, îl făcea să crească în propriii săi ochi. Le făgădui sprijin hotărât.

Înainte de a pleca, după douăzeci. de minute de conversaţie prietenoasă, marchiza îi luă o mână şi ţinându-i-o un minut într-a ei, îi vorbi încet:

— Aşadar, ne-am înţeles, scumpe domnule Rougon. Am venit anume de la Plassans. Suntem nerăbdători, ce vrei, la vârsta noastră! Acum ne întoarcem voioşi acasă... Ni se spunea că n-aţi mai avea nicio putere.

Rougon zâmbi. Cu o hotărâre care răspundea parcă unor gânduri ale lui tainice, rosti următoarele cuvinte:,

— Poţi ceea ce vrei... Aveţi încredere în mine.

Dar după ce plecară, umbra unui regret îi stărui iar pe faţă. Oprindu-se în mijlocul vestibulului, zări stând respectuos în picioare, într-un colţ, un individ îmbrăcat curat, mişcând între degete o pălărie mică de pâslă, rotundă.

— Ce doreşti? îl întrebă pe un ton aspru.

Individul, foarte înalt, foarte puternic, vorbi încet, lăsând ochii în jos:

— Domnul nu mă recunoaşte?

Şi fiindcă Rougon răspunse nu, brutal, spuse:

— Sunt Merle, fostul uşier al domnului la Consiliul de stat.

Rougon se îmblânzi puţin.

— Ah! foarte bine. Ţi-ai lăsat barbă mare... Ei, ce doreşti, măi omule?

Merle începu să-i explice, în felul său politicos de om cumsecade. O întâlnise pe doamna Correur, după-amiază; ea îl sfătuise să încerce să-l vadă pe domnul chiar în seara aceea; fără asta nu şi-ar fi îngăduit niciodată să-l supere pe domnul la un asemenea ceas.

— Doamna Correur e foarte bună, repetă el de câteva ori.

Apoi, îi spuse că n-avea nicio slujbă. Îşi lăsase să-i crească barba de când plecase de la Consiliul de stat, de şase luni. Şi când Rougon îl întrebă de ce fusese dat afară din serviciu, nu pomeni nimic despre proasta lui purtare. Îşi ţuguie buzele a dispreţ şi răspunse cu un aer tainic:

— Se ştia cât vă eram de devotat. După plecarea dumneavoastră mi-au făcut tot felul de mizerii, fiindcă n-am ştiut să-mi ascund sentimentele... Într-o zi, era cât pe ce să-i trag o scatoalcă unui camarad care spunea lucruri necuviincioase... Şi m-au dat afară.

Rougon îl privea ţintă.

— Aşadar, măi omule, din pricina mea ai fost dat afară!

Pe buzele lui Merle se ivi un început de zâmbet.

— Şi îţi datoresc o slujbă, nu-i aşa? Trebuie să-ţi găsesc un loc undeva?

Merle zâmbi mai tare, zicând cu naivitate:

— Domnul mi-ar face un mare bine.

Urmă o scurtă tăcere. Rougon îşi izbi uşor palmele una de alta, cu o mişcare automată şi nervoasă. Începu să râdă, hotărât, liniştit. Avea preia multe obligaţii, voia să se achite de toate.

— O să mă gândesc la dumneata, ai să capeţi o slujbă, continuă el. Bine ai făcut c-ai venit.

Şi îi dădu drumul să plece. De data aceasta, nu mai şovăia. Intră în sufragerie, unde Gilquin isprăvea un castronaş cu dulceaţă, după ce mâncase o felie de plăcintă cu carne, un picior de pui de găină şi cartofi reci. Du Poizat care venise şi el în sufragerie, stătea de vorbă cu Gilquin, călare pe un scaun. Discutau despre femei, despre ce trebuie să faci ca ele să te iubească; vorbeau fără perdea. Gilquin rămăsese cu pălăria în cap; se lăsa pe spatele scaunului, se legăna, cu o scobitoare între dinţi ca să pară că are o ţinută elegantă.

— Haidem, o şterg, zise el şi îşi goli paharul plin, plesnindu-şi limba de cerul gurii. Mă duc în strada Montmartre să văd ce mai fac păsăruicile mele.

Dar Rougon care era foarte vesel, îl luă peste picior. Mai credea oare în basmul său cu conspiratori şi acum, după ce

mâncase?

Du Poizat se făcea şi el că nu crede nimic. Aranja o întâlnire pe a doua zi cu Gilquin, căruia îi datora un prânz, zicea el. Gilquin, cu bastonul sub braţ, repeta, de îndată ce putea plasa şi el o vorbă:

— Aşadar, nu vreţi să daţi de ştire...

— Ei, da! răspunse Rougon în cele din urmă. Au să-şi bată joc de mine, asta-i tot... Nu-i nicio grabă. Mâine dimineaţă.

Fostul voiajor comercial pusese mâna pe clanţa uşii. Adăugă rânjind:

— Şi ce-i dacă au să-l arunce în aer pe Badinguet, nici nu-mi pasă! Va fi chiar mai nostim.

— Oh! reluă ilustrul, convins, aproape pios, împăratul nu se teme de-alde astea., chiar dacă povestea e adevărată. Loviturile de acest soi nu izbutesc niciodată... Există o Providenţă.

Fu ultimul cuvânt pe care-l rosti. Du Poizat plecă cu Gilquin, cu care se tutuia prieteneşte. Şi după o oră, la zece şi jumătate, Rougon strânse mâna domnului Bouchard şi colonelului care plecau, îşi întinse braţele, căscă lung, cum făcea adeseori, şi le spuse:

— Sunt frânt de oboseală. Voi trage un pui de somn noaptea asta.

În seara următoare, trei bombe explodau sub caleaşca împăratului în faţa Operei. O spaimă năprasnică cuprinse mulţimea înghesuită în strada Le Pelletier. Peste cincizeci de persoane fură lovite. O femeie în rochie de mătase albastră, moartă pe loc, stăvilea scurgerea apei de-a lungul trotuarului. Doi soldaţi erau pe moarte pe caldarâm. Un aghiotant, rănit la ceafă, lăsa în urma lui picături de sânge. Şi sub lumina crudă a lămpilor cu gaz, în mijlocul fumului, împăratul, coborând teafăr, sănătos, din trăsura ciuruită de proiectile saluta. Numai pălăria i-o găurise o ţandără de schijă.

Rougon petrecuse ziua liniştit acasă la el. De dimineaţă, totuşi, fusese puţin tulburat şi îl cercase în două rânduri pofta de a se duce să se plimbe. Dar tocmai la sfârşitul

prânzului, sosi Clorinde. Şi atunci, rămase cu ea, până în seară, în cabinetul său. Venea să-i ceară părerea într-o chestiune complicată; era deznădăjduită; nu mai izbutea în nimic, se tânguia ea. El o mângâie, foarte mişcat de tristeţea ei, dovedindu-se plin de speranţe, dându-i a înţelege că totul urma să se schimbe; că avea cunoştinţă de devotamentul şi propaganda prietenilor săi; că se gândea să-i răsplătească până şi pe cei mai umili dintre ei. La despărţire, el o sărută pe frunte. Apoi după cină, Rougon simţi o neapărată trebuinţă să facă puţină mişcare. Ieşi, luă drumul cel mai direct, ajunse pe chei, abia trăgându-şi răsuflarea, căutând cu lăcomie aerul proaspăt de pe râu. Seara de iarnă era foarte molcomă, cu un cer înnorat şi scund, care se părea că atârna greu peste oraş, într-o tăcere de smoală. În depărtare, vuietul de pe drumurile largi trăgea să moară. Merse întruna pe trotuarele pustii, cu acelaşi pas, tot înainte, atingând uşor, în treacăt, cu pulpana paltonului piatra parmaclâcului; puzderia de lumini, la nesfârşit, scăpărând în vultoarea întunericului, ca nişte stele care marcau hotarele unui cer stins, îi dădea senzaţia de imensitate, de nemărginire, a acestor pieţe şi a acestor străzi, ale căror case nu le mai vedea; şi cu cât înainta cu atât Parisul i se părea mai mare, croit pe măsura sa, având aer îndeajuns ca să-i umple pieptul său larg. Apa de culoarea cernelii, învălurată de solzi de aur vii, avea răsuflarea adâncă şi dulce a unei matahale adormite, care-şi acompania astfel cine ştie ce grozăvenie de vis. Ajungând în faţa Palatului de Justiţie, orologiul sună ceasurile nouă. Tresări, se întoarse şi ciuli urechile; i se părea că aude trecând peste acoperişuri o spaimă năprasnică, bubuituri îndepărtate de explozii, ţipete de panică. Parisul, din senin, i se păru înmărmurit de groaza unei mari crime. Şi îşi aduse aminte de acea după-amiază de iunie, după-amiaza limpede şi triumfătoare a botezului, cu clopotele sunând în soarele cald, cu cheiurile pline de îmbulzeala şi fierberea mulţimii, de toată acea glorie a Imperiului în apogeu, care i se părea la un moment dat că-l strivea într-atâta încât avea pică pe împărat. În ceasul acesta, îşi lua revanşa, un cer

fără lună, oraşul înlemnit de groază, cheiurile pustii, străbătute de un fior care înspăimânta până şi fanarele cu gaz, cu ceva suspect, stând la pândă în adâncul nopţii. Iar el, răsuflând lung, simţea că îi era drag acest Paris cuib de hoţi, în a cărui umbră înfricoşătoare el se burduşea de o putere fără margini.

După zece zile, Rougon înlocui la Ministerul de Interne pe domnul de Marsy, care fu numit preşedinte ai Corpului legislativ.

IX

Într-o dimineaţă de martie, Rougon se afla în cabinetul său de la Ministerul de Interne, foarte ocupat cu redactarea unei circulare confidenţiale care trebuia să ajungă pe masa prefecţilor a doua zi de dimineaţă. Se oprea, răsufla adânc, apăsa pana de scris mai-mai s-o sfărâme.

— Jules, dă-mi un sinonim al cuvântului autoritate, zise el, e o mizerie, limba asta!... Trebuie să folosesc autoritate în fiecare rând.

— Ai: putere, guvern, imperiu, răspunse tânărul zâmbind.

Domnul Jules d'Escorailles, pe care îl luase ca secretar, desfăcea corespondenţa pe un colţ al biroului. Deschidea cu grijă plicurile cu un cuţitaş de buzunar, străbătea scrisorile dintr-o aruncătură de ochi, le rânduia pe categorii. La gura căminului, în care ardea un mare foc, stăteau colonelul, domnul Kahn şi domnul Béjuin. Tustrei, în toată tihna, întinşi, se încălzeau la tălpi şi nu scoteau nicio vorbă. Erau la ei acasă. Domnul Kahn citea un ziar. Ceilalţi doi, răsturnaţi fără grijă pe spate, stăteau cu mâinile în sân, privind la jocul flăcărilor.

Rougon se ridică, îşi turnă apă într-un pahar de pe consolă şi-l goli dintr-o înghiţitură.

— Nu ştiu ce-am mâncat aseară, mormăi el, că aş înghiţi toată Sena, în dimineaţa asta.

Şi nu se aşează la loc îndată. Înconjură cabinetul, legănându-şi şoldurile trupului său de zdrahon. Pasul lui zguduia înăbuşit parchetul de sub covorul gros. Dădu la o parte perdelele de catifea verde, ca să intre mai multă

lumină. Apoi, în mijlocul camerei largi, de un lux întunecat şi veştejit, de palat care se închiriază mobilat, cu luna, se prinse cu mâinile de ceafă îşi întinse braţele sorbind cu plăcere senzuală, ca în extaz, aroma guvernării, mireasma puterii dobândite, pe care o respira acolo. Începu să râdă fără voie; şi râdea singur, de parcă îl gâdila cineva pe la coaste, şi în acest râs, din ce în ce mai tare, îşi trâmbiţa triumful său. Colonelul şi ceilalţi domni, auzind această explozie de veselie, se întunară şi tăcuţi, clătinară din cap spre dânsul.

— Ah! mă simt bine, în orice caz! zise elin timp ce se aşeza din nou la locul său, în faţa biroului larg de palisandru, intră Merle. Uşierul se îmbrăcase cum se cuvine, în frac negru şi cravată albă. N-avea niciun fir de păr în barbă, ras proaspăt, cu o înfăţişare demnă.

— Cer iertare Excelenţei Sale, grăi el încet, e aici prefectul de Somme…

— Să se ducă la dracu! lucrez acum, răspunse aspru Rougon. E de necrezut, nu poţi avea un singur minut de tihnă.

Merle nu-şi pierdu cumpătul. Urmă îndată:

— Domnul prefect asigură că Excelenţa Sa îl aşteaptă… Mai sunt şi alţi prefecţi, de Nièvre, de Cher şi de Juna.

— Ei bine, s-aştepte, ăsta li-i rostul! ridică glasul Rougon.

Uşierul ieşi. Domnul d’Escorailles zâmbise. Ceilalţi trei, care se încălzeau, se tolăniră din nou, făcând împreună mult haz de răspunsul ministrului. Acesta se simţi măgulit de atâta succes.

— E adevărat, mă ocup de prefecţi de o lună… A trebuit să-i chem pe toţi la mine. Straşnică defilare, ce să spun! atâţia neghiobi. La urma urmei, sunt ascultători. Dar m-am săturat până peste cap… De altminteri, tot pentru ei muncesc de azi-dimineaţă.

Se aşeză iar să lucreze la circulara începută. Nu se auzea, în zăpuşeala camerei, decât scârţâitul penei sale de gâscă şi foşnetul uşor al plicurilor deschise şi mototolite de domnul d’Escorailles. Domnul Kahn luase un alt ziar; colonelul şi domnul Béjuin moţăiau.

Dincolo de acele ziduri, Franţa înfricoşată tăcea, împăratul chemându-l pe Rougon la putere, îi ceruse să dea exemple. Îl ştia mână de fier; îi spusese, a doua zi după atentat, cu mânia omului salvat: „Nicio cumpătare, trebuie să-ţi ştie de frică!” Şi îl înarmase cu acea cumplită lege a siguranţei generale care îi dădea dreptul să-i interneze în Algeria sau să-i expulzeze din Imperiu, pe indivizii condamnaţi pentru un fapt politic. Deşi în crima din strada Le Pelletier nu fusese amestecată mâna niciunui francez, republicanii aveau să fie puşi sub urmărire cu înverşunare şi deportaţi; aveau să fie măturaţi din serviciu zece mii de suspecţi, uitaţi la 2 decembrie. Se vorbea de o mişcare pregătită de partidul revoluţionar; se spunea că se pusese mâna pe nişte arme, pe documente. Pe la mijlocul lui martie, trei sute optzeci de internaţi fuseseră îmbarcaţi la Toulon. Acum, la fiecare opt zile, pleca un nou convoi. Ţara tremura de teroarea care pornea, ca o prăfărie învârtejită de furtună, din cabinetul de catifea în care Rougon râdea singur, întinzându-şi braţele.

Niciodată ilustrul nu simţise o asemenea mulţumire. Îi mergea bine, se îngrăşa; sănătatea îi revenise odată cu puterea. Când umbla, înfunda călcâiele în covor, ca să se audă călcătura grea a pasului său până în cele mai îndepărtate colţuri ale Franţei. Tare mai dorea ca la orice mişcare a lui, fie că punea paharul golit pe o consolă, fie că arunca pana din mână, ţara să se cutremure. Îi plăcea nespus să împrăştie groază, să cadă ca o lovitură de trăsnet în toiul fericirii prietenilor săi, să zdrobească poporul sub pumnul grosolan al îngâmfării sale de burghez parvenit. Scrisese într-o circulară: „Oamenii cumsecade n-au de ce să se teamă, numai cei răi să tremure de frică”, şi juca roiul de Dumnezeu, condamnând pe unii, salvându-i pe alţii, cu o mână haină. Ajunsese de o trufie fără seamăn; adoraţia până la idolatrie a forţei, a inteligenţei sale se schimbase într-un cult reglementat. Îşi oferea sieşi ospeţe de plăceri supraomeneşti, în îmbrânceala acelor care se înghesuiau să-şi facă loc cu coatele sub al doilea Imperiu, Rougon afişa în văzul tuturor, de lungă vreme, păreri

autoritare. Numele lui însemna represiune înverşunată, suprimarea tuturor libertăţilor, guvern absolut. Aşa că nimeni nu se lăsa înşelat văzându-l în minister. Dar intimilor săi le făcea chiar mărturisiri; avea mai cu seamă nevoi decât păreri; dorea prea mult puterea, îi era prea necesară poftei sale de dominaţii, ca să n-o primească, sub orice condiţii i s-ar prezenta. Să guverneze, să pună piciorul pe grumazul mulţimii, era ambiţia lui imediată; restul, erau amănunte de a doua mână, cu care se deprindea lesne întotdeauna. Singura lui pasiune era să fie mai presus de toţi. AS: la doar că în acel moment, împrejurările în care lua conducerea treburilor publice, îi sporeau şi mai mult bucuria izbânzii; căpătase de la împăratul deplină libertate de acţiune, îşi împlinise vechea lui dorinţă de a conduce oamenii cu biciul, ca pe o turmă. N-avea bucurie mai mare decât atunci când. se simţea urât. Iar când, uneori, i se dădea într-ascuns numele de tiran, surâdea, rostind aceste vorbe adânci:

— Dacă m-aş purta ca un liberal, într-o bună zi, lumea ar spune că m-am schimbat...

Dar cea mai mare voluptate a lui Rougon era să triumfe în ochii bandei sale. Uita de Franţa, de funcţionarii în genunchi în faţa lui, de populaţia care îi asalta uşa cu cereri, trăind în admiraţia neîntreruptă a celor zece până la cincisprezece oameni de casă din jurul său. Acestora li se deschidea cabinetul la orice oră, umblau pe acolo ca la ei acasă, stăpâni pe fotolii şi chiar pe birou; Rougon se simţea fericit că i se împleticeau mereu printre picioare, ca nişte animale credincioase. Ministru! nu era numai el, ci erau ei toţi, anexe ale persoanei sale. În victorie se împlinea o acţiune tainică, legăturile se strângeau, începea să-i iubească cu o prietenie geloasă, folosind forţa pentru ca să nu fie singur, simţindu-şi coşul pieptului lărgit de ambiţiile lor. Uitând că, în taină, îi dispreţuia, ajungea să-i creadă foarte inteligenţi, foarte puternici, după chipul şi asemănarea sa. Ţinea mai cu seamă să fie respectat el într-înşii; îi apăra cu înverşunare, ca şi cum şi-ar fi apărat cele zece degete ale mâinilor. Certurile lor erau şi ale lui. În cele

din urmă îşi închipui că le datora foarte mult, alintând cu un surâs amintirea îndelungatei lor propagande. Şi, fără cerinţe personale, împărţea celor din bandă prăzi bogate; îi plăcea s-o copleşească, să sporească tot mai mult în juru-i strălucirea triumfului său.

Între timp, camera largă îşi păstra tăcerea ei tihnită. Domnul d'Escorailles, după ce examinase adresa de pe partea din afară a plicului pe care îl desfăcea, îl întinse lui Rougon, fără să-l deschidă.

— O scrisoare de la tata, zise el.

Marchizul, cu o umilinţă exagerată, mulţumea ministrului pentru că îl luase pe Jules la cabinetul său. Rougon citi pe îndelete scrisul fin de pe cele două pagini. Îndoi scrisoarea şi o vârî în buzunar. Apoi, înainte de a-şi reîncepe lucrul, întrebă:

— Du Poizat n-a scris nimic?

— Da, domnule Rougon, răspunse secretarul căutând scrisoarea în teancul celorlalte. Începe a se dumeri asupra rolului său ca prefect. Spune că ţinutul Deux-Sèvres, şi îndeosebi oraşul Niort trebuie să fie conduse de o mână puternică.

Rougon citi scrisoarea. Şi când o isprăvi, zise domol:

— Fără îndoială, îi voi da deplinele puteri pe care le cere… Nu-i răspunde. E de prisos. Va primi circulara mea.

Apucă din nou pana, căutând ultimele fraze. Du Poizat ceruse să fie prefect în Niort, locul său de baştină; şi ministrul, ori de câte ori urma să ia o decizie importantă, ţinea seama îndeosebi de ţinutul Deux-Sèvres, guvernând Franţa după poveţele şi nevoile fostului tovarăş de mizerie. Când Rougon era în sfârşit pe terminate cu scrisoarea confidenţială către prefecţi, domnul Kahn se supără deodată şi izbucni:

— Dar e înspăimântător!

Şi, lovind cu palma în ziarul pe care îl ţinea în mână, se adresă lui Rougon:

— Ai citit articolul de fond?… Răscoleşte pasiunile cele mai netrebnice. Ascultă fraza asta: „Mâna care pedepseşte trebuie să fie fără cusur, căci dacă justiţia se întâmplă să

greşească, însăşi coeziunea socială se desface”. Înţelegi? Şi să vezi ce se publică la «fapte diverse»! Povestea unei contese care s-a lăsat răpită de către fiul unui negustor de cereale. Nu trebuie să se îngădui să apară în presă asemenea istorii. Se surpă astfel respectul poporului faţă de aristocraţie.

Domnul d’Escorailles interveni:

— Foiletonul este şi mai mârşav. E vorba de o femeie binecrescută care îşi înşală soţul. Romancierul n-o prezintă nici măcar ca având remuşcări.

Rougon făcu un gest ameninţător.

— Da, da, mi s-a atras atenţia asupra acestui număr, zise el. Vezi că am însemnat pasajele cu creion roşu... Şi-i un ziar de-al nostru, totuşi! În fiecare zi sunt silit să-l puric, rând cu rând! Ah! niciunul nu-i mai breaz, ar trebui să-i jupuim de vii.

Adăugă mai încet, strângând din buze:

— Am trimis să mi-l aducă pe directorul gazetei. Îl aştept.

Colonelul luase ziarul din mâinile domnului Kahn. Se indignă şi îl trecu domnului Béjuin care, la rândul său, păru scârbit. Rougon, sprijinindu-şi coatele pe birou, se gândea, cu pleoapele pe jumătate închise.

— Să nu uit, zise el, întorcându-se spre secretarul său, bietul Huguenin a murit şi e vacant un post de inspector. Trebuie să numesc pe cineva.

Şi fiindcă cei trei prieteni, de la gura căminului, ridicară repede capul, continuă:

— Oh, un loc fără importanţă. Şase mii de franci. E drept că n-ai absolut nimic de făcut.

Dar cineva dintr-un birou vecin deschise uşa şi-l întrerupse.

— Intră, intră, domnule Bouchard! îi strigă el. Tocmai mă gândeam să te chem.

Domnul Bouchard, şef de secţie, de opt zile, aducea o lucrare asupra cererilor unor primari şi prefecţi de a fi se acorda crucea de cavaler şi de ofiţer. Rougon avea douăzeci şi cinci de decoraţii şi urma să le împartă celor mai meritorii. Luă lucrarea, cercetă lista numelor, răsfoi

dosarele. În răstimp, şeful de secţie, apropiindu-se de cămin, strângea mâna domnilor de-acolo. Se rezemă cu spatele, îşi ridică pulpanele redingotei, să se încălzească la şale.

— Ei ce ziceţi, urâcioasă ploaie, făcu el în şoaptă. Primăvara va veni cu întârziere.

— O ploaie, mânia lui Dumnezeu! răspunse colonelul. Simt o criză, am avut înţepături în piciorul stâng toată noaptea.

Apoi, după o tăcere:

— Şi doamna? întrebă domnul Kahn.

— Mulţumesc, e bine sănătoasă, răspunse domnul Bouchard. Trebuie să sosească în dimineaţa asta, cred.

Urmă iar o tăcere. Rougon răsfoia întruna hârtiile. Se opri la un nume.

— Isidore Gaudibert... N-a făcut cumva versuri, ăsta?

— Într-adevăr! zise domnul Bouchard. E primar la Barbeville din 1852. Cu ocazia oricărui eveniment fericit, la căsătoria împăratului, când a născut împărăteasa, la botezul prinţului împărătesc le-a trimis majestăţilor lor ode foarte frumoase.

Ministrul făcu o schimă dispreţuitoare. Dar colonelul spuse că citise odele şi le găsea cu miez. Cita îndeosebi una, în care împăratul era asemuit cu un foc de artificii. Şi fără nicio legătură, cu jumătate de glas, dintr-o plăcere personală fără doar şi poate, aceşti domni prinseră a vorbi cât mai de bine pe împăratul. Acum, toată banda era înfocată bonarpartistă. Cei doi veri, colonelul şi domnul Bouchard, împăcaţi, nemaivoind să ştie nici de prinţul d'Orléans, nici de contele de Chambord, se luptau acum să proslăvească pe suveran, care de care cu vorbe mai straşnice.

— Ah, nu, pe ăsta nu! ridică glasul deodată Rougon. Acest Jusselin este omul lui de Marsy. N-am niciun zor să răsplătesc pe prietenii predecesorului meu.

Şi cu o trăsătură de pană, zgâriind hârtia, tăie numele scris.

— Numai că, reluă el, trebuie să găsim pe altul în loc...

Pentru o cruce de ofiţer.

Cei de faţă nu se amestecau. Domnul d'Escorailles, cu toate că era foarte tânăr, primise crucea de cavaler cu opt zile mai înainte; domnul Kahn şi domnul Bouchard erau ofiţeri; colonelul fusese numit de curând comandor.

— Carevasăzică, spuneam, o cruce de ofiţer, repetă Rougon răsfoind din nou dosarele.

Dar se întrerupse, venindu-i deodată o idee.

— Dumneata nu eşti primar pe undeva, domnule Béjuin? întrebă el.

Domnul Béjuin se mulţumi să dea de două ori din cap. Dar domnul Kahn răspunse în locul său:

— Desigur, e primar în Saint-Florent, mica comună în care îşi are fabrica de cristal.

— Cum s-a potrivit! zise ministrul, încântat că i se oferea prilejul să-l salte pe unul dintr-ai săi. Nu-i decât cavaler... Domnule Béjuin, dumneata nu ceri niciodată nimic. Trebuie să mă gândesc eu întotdeauna la dumneata.

Domnul Béjuin surâse şi mulţumi. Nu cerea niciodată nimic, în adevăr. Dar era fără întrerupere pe acolo, tăcut, modest, aşteptând fărâmiturile; şi aduna tot ce cădea.

— Léon Béjuin, nu-i aşa? în locul lui Pierre-François Jusselin, reluă Rougon, operând schimbarea de nume.

— Béjuin, Jusselin, rimează, atrase atenţia colonelul.

Această observaţie păru o glumă foarte fină. Se râse mult de tot. În sfârşit, domnul Bouchard luă hârtiile semnate. Rougon se ridicase; avea dureri vagi în picioare, zicea el; zilele de ploaie îl răscoleau. Dar dimineaţa era pe sfârşite; în birourile cele mai îndepărtate răsuna un zumzet de vorbe; paşi grăbiţi străbăteau prin camerele învecinate; uşi se deschideau, se închideau; o şuşoteală curgea, înecându-se în draperii. Mulţi alţi funcţionari mai veniră să-i prezinte ministrului hârtii la semnat. Era un du-te-vino continuu, această maşină administrativă în funcţiune, cu o risipă nemaipomenită de hârtii plimbate dintr-un birou în altul. Şi în zgomotul şi forfoteala aceasta, după uşă, în sala de aşteptare, stăpânea tăcerea adâncă, supusă fără a cârti, a peste douăzeci de persoane care picau de oboseală şi de

somn sub privirile lui Merle, aşteptând ca Excelenţa Sa să binevoiască a le primi. Rougon, cuprins parcă de frigurile hărniciei, se agita în mijlocul acestei lumi; şoptea un ordin într-un colţ al cabinetului, se năpustea deodată cu ameninţări asupra unui oarecare şef de serviciu, muncea stăruitor, rezolva problemele cu o vorbă, grozavă, obraznică, cu gâtul umflat, cu obrajii plesnind de sănătate.

Merle intră, cu calma lui gravitate, pe care n-o clintea vorbele oricât de aspire ale ministrului.

— Domnul prefect de Somme... începu el.

— Iar! i-o tăie scurt şi furios Rougon.

Uşierul se ploconi, aşteptând să poată vorbi.

— Domnul prefect de Somme m-a rugat să întreb dacă Excelenţa Sa îl mai poate primi în dimineaţa asta. În caz contrariu, Excelenţa Voastră să binevoiască să-i fixeze o oră pe mâine.

— Îl voi primi astăzi... Să aibă puţintică răbdare, ce dracu!

Uşa cabinetului rămânând deschisă, se putea vedea sala de aşteptare; o cameră largă, cu o masă mare în mijloc, şi un şir de fotolii îmbrăcate cu catifea roşie, de-a lungul pereţilor. Toate fotoliile erau ocupate; ba două doamne stăteau chiar în picioare, în faţa mesei. Capetele se întorceau cu discreţie; privirile se strecurau în cabinetul ministrului, rugătoare, aprinse de dorinţa înverşunată de a intra. Lângă uşă, prefectul de Somme, un om mic la stat, palid, discuta cu cei doi colegi din Jura şi din Cher. Şi fiindcă încercase să se ridice, socotind fără îndoială că urma, în sfârşit, să fie primit, Rougon reveni, adresându-se lui Merle:

— În zece minute, înţelege o dată... Sub niciun motiv nu pot primi pe nimeni în acest moment.

Dar pe când vorbea, Rougon îl zări pe domnul Beulin-d'Orchère străbătând sala de aşteptare. Sări repede şi-i ieşi înainte, îi strânse mâna trăgându-l în cabinetul său şi-i zise:

— Ei! intră scumpe prietene! Acum ai sosit, nu-i aşa? N-ai aşteptat?... Ce e nou?

Uşa se închise în tăcerea uluită a celor din sala de aşteptare. Rougon şi domnul Beulin d'Orchère avură o

întrevedere cu glas scăzut, în faţa unei ferestre; magistratul, numit de curând prim-preşedinte al curţii din Paris, avea ambiţia să capete portofoliul Justiţiei; dar împăratul rămăsese de nepătruns, când Rougon pipăise terenul în această privinţă.

— Bine-bine, zise ministrul ridicând glasul. Informaţia este minunată. Îmi voi da toate silinţele, îţi făgăduiesc.

Abia îl scosese prin apartamentele sale, că Merle şi apăru, anunţând:

— Domnul La Rouquette.

— Nu, nu, sunt ocupat, mă plictiseşte! zise Rougon, făcând un gest energic pentru ca uşierul să închidă uşa.

Domnul La Rouquette auzi tot. Ceea ce nu-l împiedică de fel să intre imediat în cabinet surâzător, cu mâna întinsă:

— Cum se simte Excelenţa Voastră? Soră-mea mă trimite. Ieri, păreaţi puţin obosit, la Tuileries... Ştiţi, se va juca un proverb în apartamentele împărătesei, lunea viitoare. Soră-mea are un rol. Combelot a făcut schiţele costumelor. Veţi veni, nu-i aşa?

Şi rămase acolo un sfert de oră şi mai bine, slugarnic şi măgulitor, linguşindu-l pe Rougon, pe care îl numea când „Excelenţa Voastră”, când „dragă stăpâne”. Înşiră câteva istorioare despre teatrele de varietăţi, îi pomeni despre o dansatoare, ceru o scrisoare către directorul manufacturii de tutun, ca să obţină ţigări de foi bune. În cele din urmă, glumind, îl vorbi de rău, în mod înspăimântător, pe domnul de Marsy.

— E drăguţ, totuşi, făcu Rougon, după ce tânărul deputat plecă. Ştiţi ceva, mă duc să-mi bag capul în apă, în lighean. Îmi ard obrajii.

Dispăru o clipă după o uşă. Se auzi o bleotocăreală zgomotoasă în apă. Sufla, smârcâia întruna din nas. În acest timp domnul d’Escorailles, isprăvind de rânduit corespondenţa, scosese din buzunar o mică pilă cu mâner de baga şi îşi rotunjea unghiile, cu gingăşie. Domnul Béjuin şi colonelul se uitau în bagdadie, aşa de înfundaţi în fotoliile lor, încât parcă n-aveau să se mai ridice vreodată din ele. Câteva clipe, domnul Kahn căuta prin teancul de ziare, aflat

alături de dânsul, pe o masă. Învârtea, sucea câte unul, se uita la titluri şi îl arunca la loc. Apoi, se sculă.

— Pleci? întrebă Rougon, care reapăru, uscându-şi faţa într-un prosop.

— Da, răspunse domnul Kahn, am citit ziarele, plec.

Dar Rougon îi spuse să aştepte. Îl luă la o parte, anunţându-l că va pleca, negreşit, săptămâna viitoare, în ţinutul Deux-Sèvres, pentru a începe lucrările drumului de fier Niort-Angers. Mai multe motive îl mânau să se ducă acolo. Domnul Kahn păru încântat. Obţinuse în sfârşit concesiunea, chiar în primele zile ale lui martie. Era vorba să înceapă lucrarea şi simţea de pe acum toată solemnitatea pe care prezenţa ministrului avea s-o imprime întregii festivităţi ale cărei amănunte le şi rânduia în gând.

— Aşadar, ne-am înţeles, dumneata vei aprinde fitilul primei mine, zise el la plecare.

Rougon se întoarse la biroul său şi începu să cerceteze o listă de nume. Îndărătul uşii, în sala de aşteptare, nerăbdarea creştea întruna.

— Mai am doar un sfert de ceas, îşi zise în sinea lui. Asta e, voi primi câţi am să pot.

Sună şi-i zise lui Merle:

— Să intre domnul prefect de Somme.

Dar continuă imediat, cu lista dinaintea ochilor:

— Mai aşteaptă!… Domnul şi doamna Charbonnel sunt aici? Să intre ei.

Se auzi glasul uşierului strigând: „Domnul şi doamna Charbonnel!” Şi cei doi cetăţeni din Plassans apărură, urmaţi de privirile mirate ale întregii săli de aşteptare. Domnul Charbonnel era în frac, un frac cu coada în patru colţuri, cu guler de catifea; doamna Charbonnel purta o rochie de culoare castanie şi o pălărie cu panglici galbene. Aşteptau de două ceasuri, cu răbdare.

— Trebuia să-mi trimiteţi cartea de vizită, zise Rougon. Merle doar vă cunoaşte.

Apoi, fără să le mai dea răgaz să îngăimeze fraze în care vorbele „Excelenţa Voastră” reveneau necontenit, strigă voios:

— Victorie! Consiliul de stat şi-a dat sentinţa. L-am învins pe cumplitul nostru episcop.

Bătrâna doamnă se cutremură într-atâta de emoţie încât fu nevoită să se aşeze pe un scaun. Soţul se rezemă şi el de speteaza unui fotoliu.

— Vestea asta bună mi s-a adus la cunoştinţă ieri seară, continuă ministrul. Ţinând să v-o împărtăşesc eu însumi, v-am poftit să veniţi azi-dimineaţă... Hei! mare belea, cinci sute de mii de franci!

Glumea, bucuros că-i vedea atât de tulburaţi. Doamna Charbonnel izbuti în cele din urmă să întrebe cu un glas sugrumat şi timid:

— S-a isprăvit, chiar sigur?... Nu va mai începe din nou procesul?

— Nu, nu, fiţi pe pace. Moştenirea e a voastră.

Şi adăugă câteva amănunte. Consiliul de stat nu dăduse voie călugăriţelor Sfintei Familii să primească legatul; întrucât existau moştenitori fireşti, anulase testamentul care nu părea să aibă caracterele de autenticitate cerute de lege. Monseniorul Rochart era din cale-afară de înverşunat. Rougon, care îl întâlnise în ajun la colegul său, ministrul Instrucţiei Publice, râdea şi acum de privirile lui mânioase. Victoria sa asupra prelatului îl bucura nespus.

— Vedeţi că nu m-a înghiţit, mai zise el. Sunt prea mare... Oh! nu s-a terminat totul între noi. Se vedea asta după culoarea ochilor lui. E un om care nu uită nimic. Dar asta e treaba mea.

Soţii Charbonnel nu ştiau cum să mai mulţumească, cu temenele peste temenele. Se hotărâră să plece chiar în acea seară. De pe acum îi cuprinsese o vie îngrijorare; casa verişorului lor Chevassu, din Faverolles, era păzită de o bătrână servitoare bisericoasă, foarte devotată călugăriţelor din congregaţia Sfintei Familii; se prea poate ca aflând de rezultatul procesului, să golească locuinţa de lucruri. Călugăriţele astea sunt în stare de orişice.

— Da, plecaţi deseară, reluă ministrul. Dacă şchioapătă ceva-cumva, daţi-mi de veste.

Îi conduse din nou spre ieşire. Când uşa se deschise,

observă uimirea de pe toate feţele celor din sala de aşteptare; prefectul de Somme, de Jura şi de Cher schimbară între ei priviri şi zâmbete pline de înţeles; cele două doamne de la masă aveau în colţul buzelor o uşoară cută de dispreţ. Ridicând glasul, Rougon spuse tare:

— Îmi veţi scrie, nu-i aşa? Ştiţi cât vă sunt de devotat... Şi ajungând la Plassans, spuneţi-i mamei că sunt bine sănătos.

Străbătu sala de aşteptare, îi însoţi până la cealaltă uşă, ca să-i înalţe în ochii tuturor, fără să se ruşineze că era prieten cu dânşii, făcându-şi un titlu de mândrie din faptul că-şi trăgea obârşia din aceiaşi orăşel ca şi ei şi că putea acum să-i ridice cât poftea. Toţi cei care aşteptau acolo cu cereri, funcţionarii, ploconindu-se în faţa lor când treceau, salutau rochia de mătase castanie şi fracul cu coada în patru colţuri ale perechii Charbonnel.

Reintrând în cabinet, Rougon îl găsi pe colonel stând în picioare.

— Pe deseară, zise acesta din urmă. Începe să fie prea cald la dumneata.

Şi se aplecă şoptindu-i câteva cuvinte la ureche. Era vorba de fiul său Auguste, pe care urma să-l retragă de la liceu, disperat că nu putea să-şi treacă bacalaureatul. Rougon îi făgăduise să-i găsească un loc în ministerul său, deşi se cerea ca fiecare funcţionar să aibă diploma de bacalaureat.

— Ei bine, asta e, adu-l îi răspunse el. Voi trece peste orice dispoziţii legale. Voi găsi eu o chichiţă... Şi îşi va câştiga o pâine numaidecât, dacă dumneata ţii cu tot dinadinsul.

Domnul Béjuin rămase singur la gura căminului, îşi trase jilţul, se aşeză în mijloc, parcă fără să-şi dea seama că odaia se golea. Rămânea totdeauna cel din urmă, aşteptând şi după ce toţi ceilalţi plecau, în nădejdea că s-ar putea să-i cadă vreo pleaşcă.

Merle primi din noul ordinul să-l introducă pe prefectul de Somme. Dar, în loc să se îndrepte spre uşă, se apropie de birou şi grăi cu zâmbetul omului care umblă să se dea bine

pe lângă cineva:

— Dacă Excelenţa Sa găseşte de cuviinţă să-mi îngăduie, aş vrea să mă achit cât mai grabnic de o mică însărcinare.

Rougon se sprijini în coate pe birou, ca să asculte.

— Sărmana doamnă Correur... Am fost la ea acasă, azi-dimineaţă. Şade în pat, are un buboi, într-un loc foarte... cum să vă spun... şi mare, of, mare cât jumătate de pumn. Nu-i ceva periculos, dar o doare foarte tare, fiindcă are o piele aşa de subţire...

— Ei şi? întrebă ministrul.

— Am ajutat-o chiar eu pe femeia de serviciu ca s-o întoarcă pe cealaltă parte. Dar am şi eu slujba mea... Şi doamna e foarte îngrijorată, ar fi vrut să vină la Excelenţa Voastră să afle răspunsul pe care îl aşteaptă. Când să plec, m-a chemat din nou, zicându-mi că i-aş face un mare bine dacă aş putea să-i aduc răspunsul în astă-seară, după orele de serviciu... Excelenţa Sa va avea bunăvoinţa să...!

Ministrul se întoarse calm:

— Domnule d'Escorailles, dă-mi dosarul din dulapul cela.

Era dosarul doamnei Correur, cu scoarţe cenuşii, plesnind de atâta material cât conţinea: scrisori, proiecte, petiţii cu un scris şi o ortografie de toate felurile; cereri pentru debite de tutun, de timbre, cereri pentru ajutorare, subvenţii, pensii, alocaţii. Pe toate foile volante doamna Correur adăugase câte o notă de cinci-şase rânduri, urmată de o iscălitură bărbătească, cu litere de-o şchioapă.

Rougon răsfoia dosarul şi se uita la notele scrise de mâna lui, cu creion roşu, în josul paginilor.

— Pensia doamnei Jalaguier e socotită la una mie opt sute de franci, doamnei Leturc i s-a aprobat biroul de tutun... Furniturile doamnei Chardon se aprobă... Încă nimic pentru doamna Testanière... Ah! să-i spui că am rezolvat şi cererea domnişoarei Herminie Billecoq. Am vorbit pentru ea, nişte doamne îi vor da dota necesară pentru căsătoria ei cu ofiţerul care a sedus-o.

— Aduc mii de mulţumiri Excelenţei Sale, zise Merle, ploconindu-se.

Tocmai când acesta ieşea, un adorabil cap blond,

purtând o pălărie trandafirie, se ivi în pervazul uşii.

— Pot să intru? se auzi o voce dulce ca de flaut.

Şi doamna Bouchard, fără să mai aştepte răspunsul, intră. Nevăzându-l pe uşier în sala de aşteptare, se îndreptase spre birou. Rougon, care o numea „copila mea scumpă”, o pofti să ia loc, după ce ţinuse un minut într-ale sale, mâinile ei înmănuşate.

— Ce te aduce pe aici? Ceva serios? o întrebă el.

— Da, da, foarte serios, răspunse ea cu un surâs.

Rougon îl chemă pe Merle şi-i porunci să nu mai introducă pe nimeni. Domnul d’Escorailles, care isprăvise cu dichisitul unghiilor, se prezentă s-o salute pe doamna Bouchard. Ea îi făcu semn să se aplece şi-i vorbi în şoaptă, repede. Tânărul aprobă din cap. Şi se duse să-şi ia pălăria, zicând către Rougon:

— Mă duc să mănânc, nu mai e nimic important… Nu e decât locul ăsta de inspector. Va trebui să numiţi pe careva.

Ministrul rămase nedumerit, dând din cap.

— Da, negreşit, trebuie să numesc pe careva… Mi s-au şi propus o sumedenie de nume. Dar nu-mi place să numesc oameni pe care nu-i cunosc.

Şi privea împrejurul său, prin colturile camerei, să găsească parcă pe acolo pe cineva. Privirea lui căzu pe neaşteptate peste Béjuin, tolănit la gura căminului, tăcut, fără grijă.

— Domnule Béjuin! strigă el.

Acesta deschise încet ochii, fără să se mişte.

— Vrei să fii inspector? Să-ţi explic: postul e de şase mii de franci, n-ai nimic de făcut, o funcţie pe care o poţi exercita în acelaşi timp cu atribuţiile dumitale de deputat.

Domnul Béjuin îşi legănă uşor capul. Da, da, primea. Şi după ce pricepu despre ce e vorba, rămase locului încă două minute, uitându-se iscoditor în dreapta şi în stânga. Dar presimţi, de bună seamă, vă nu putea să se mai ivească niciun alt chilipir în acea dimineaţă, de vreme ce se retrase pe îndelete, abia târându-şi picioarele, în urma domnului d’Escorailles.

— Iată-ne singuri… Haide, spune despre ce e vorba,

scumpa mea copilă? o întrebă Rougon pe nostima doamnă Bouchard.

Îşi trăsese un fotoliu şi se aşezase în faţa ei, în mijlocul biroului. Se uită la toaleta ei, o rochie de caşmir de India, roz-pal, de o mare gingăşie, care o învăluia ca un halat. Parcă era şi parcă nu era îmbrăcată. Pe braţele sale, pe gât, stofa mlădioasă trăia parcă; iar în moliciunea graţioasă a fustei, printre cute largi, pulpele îşi jucau rotunjimea. Găteala ei dezvăluia o goliciune savant dozată, un vino-încoace fermecător, dintr-adins sporit prin talia ridicată puţin mai sus, scoţându-i în relief şoldurile. Şi nicio bucăţică de jupon nu se vedea pe dedesubt, părea fără rufărie, totuşi delicios îmbrăcată.

— Haide, ce-i? repetă Rougon.

Ea surâdea, nu scotea nicio vorbă. Se lăsa pe spate, cu părul încreţit sub pălăria de culoarea trandafirilor, arătându-şi albeaţa umezită a dinţilor, printre buzele întredeschise. Faţa ei gingaşă răspândea o lenevie alintată, o expresie de rugă fierbinte şi umilă.

— Am să-ţi cer ceva, îngână ea în cele din urmă.

Apoi, adăugă repede:

— Dar promite-mi mai întâi că ai să-mi îndeplineşti ruga.

El nu făgădui nimic. Vru să ştie mai întâi despre ce era vorba. Nu avea încredere în femei. Şi pe când ea se apleca foarte aproape de dânsul, o întrebă:

— E ceva atât de important, încât nu îndrăzneşti să-mi spui? Trebuie să mi te spovedeşti, nu-i aşa?... Să purcedem în ordine. E ceva pentru soţul dumitale?

Ea răspunse nu, dând din cap şi surâzând întruna.

— La naiba!... Pentru domnul d'Escorailles cumva? Aţi pus ceva la cale, vorbind în şoaptă colo, mai înainte.

Ea răspunse iar că nu. Făcu o schimă uşoară, semn limpede că îl îndepărtase intenţionat pe domnul d'Escorailles din cabinet. Pe când Rougon căuta să se dumirească, ea trase şi mai aproape fotoliul, atingându-i picioarele.

— Ascultă... să nu mă certi; dacă mă iubeşti câtuşi de puţin... E pentru un tânăr. Nu-l cunoşti; o să-ţi spun cum îl

cheamă imediat, când ai să-i faci numirea… O, într-un post fără importanţă. Numai o vorbă să spui, şi-ţi vom fi foarte recunoscători.

— Pentru vreo rubedenie, poate? întrebă el din nou.

Ea oftă, îl privi cu ochi galeşi, îşi lăsă să-i alunece mâinile aşa încât el să i le ia într-ale lui. Şi îi zise cu glas stins:

— Nu, pentru un prieten… Doamne Dumnezeule! cât sunt de nenorocită!

Se lăsă în voia lui, i se dădea cu totul prin această mărturisire. Era un atac plin de voluptate, de o măiestrie desăvârşită, savant calculat, ca să-i adoarmă până şi cele mai mici scrupule. Un minut crezu chiar că ea inventase această poveste dintr-un rafinament de seducţie, ca el s-o dorească mai tare, proaspăt desprinsă din îmbrăţişarea altuia.

— Dar e foarte rău! ridică Rougon glasul.

Atunci, repede şi cu un gest obişnuit îi acoperi gura cu mâna ei dezmănuşată. Se întinse toată lângă el. Pleoapele îi cădeau peste ochi, pe faţa ei se întindea o toropeală de extaz. Cu unul dintre genunchi îşi ridica fusta moale, care abia acoperea fina ţesătură a unei lungi cămăşi de noapte. Stofa întinsă a corsajului vibra de zvâcneala sânului. Câteva secunde, o simţi goală parcă în braţele sale. Şi o prinse brutal de talie, o ridică şi o înfipse în picioare în mijlocul încăperii, supărându-se şi ocărând:

— Mii de draci! Dă-ţi seama ce faci!

Ea, cu buzele palide, stătea în faţa lui privindu-l fără să ridice ochii.

— Da, e foarte urât, e o purtare nedemnă! Domnul Bouchard e un bărbat minunat. Te adoră, are o încredere oarbă în dumneata… Nu, desigur, n-o să te ajut să-l înşeli. Nu vreau, înţelege-mă, nu vreau sub niciun cuvânt. Îţi spun verde în faţă tot ce gândesc, nu îndrug vorbe goale, frumoasa mea copilă… Uneori, mai eşti îngăduitor. Aşa, de pildă, mai treacă-meargă dacă…

Se opri, era să-i scape vorba că i-l îngăduia pe domnul d’Escorailles. Încetul cu încetul se liniştea, devenea de-o gravă seriozitate. Văzând că o apucase un tremur uşor, o

aşează pe un scaun; rămas în picioare, o dojeni zdravăn. Îi rosti chiar o predică după regula cuvenită, cu vorbe bine simţite. Ea păcătuia şi împotriva legilor divine şi a celor omeneşti; călca pe marginea prăpăstiei, făcea de ruşine şi de ocară căminul familial, îşi pregătea o bătrâneţe roasă de remuşcări; şi părându-i-se că descoperă un zâmbet în colţurile gurii ei, îi prezentă chiar o imagine a acestei bătrâneţi – frumuseţea vestejită, inima pustiită pentru totdeauna, ruşinea întipărită pe frunte, sub părul încărunţit. Apoi analiză greşeala ei din punct de vedere al societăţii; în această privinţă se arătă şi mai sever căci dacă firea ei sensibilă era o scuză, desigur că pilda proastă pe care o dădea nu-şi putea găsi iertare. Se înverşună începând să tune şi să fulgere împotriva corupţiei, împotriva desfrânării neruşinate şi scandaloase şi a dezlănţuirii de patimi ale epocii moderne. În sfârşit, Rougon reflectă şi asupra propriei sale purtări. Era paznicul legilor. Nu putea să abuzeze de puterea sa ca să încurajeze viciul. Avea convingerea că fără virtute nu se poate guverna. Şi încheie zicând că îşi desfide adversarii să găsească în ocârmuirea sa vreun act de nepotism, vreo favoare acordată de hatârul unei legături amoroase.

Nostima doamnă Bouchard îşi plecă fruntea; făcându-se ghem, îl asculta, arătându-şi gâtul delicat între panglicile care atârnau de pălăria ei trandafirie. După ce Rougon îi spuse tot ce avea pe suflet ea se ridică, se îndreptă spre uşă, fără să crâcnească măcar. Dar gata să plece, cu mâna pe clanţă îşi înălţă capul şi prinse din nou a surâde, îngăimând:

— Se numeşte Georges Duchesne. E funcţionar în secţia soţului meu şi vrea să fie avansat sub-şef.

— Nu, nu, ridică glasul Rougon.

Ea plecă, uitându-se lung la dânsul, cu privirea dispreţuitoare a unei femei nebăgate în seamă. Mai zăbovea câte o clipă, îşi târa rochia pe jos cu lâncezeală; tare ar fi dorit să-i lase în suflet, la plecare, părerea de rău că n-o posedase.

Ministrul se înapoie în birou cu înfăţişare obosită. Îi

făcuse un semn lui Merle care îl urmă. Uşa rămase întredeschisă.

— Domnul director al ziarului *Voeu national*[28] pe care Excelenta Sa l-a chemat, a sosit chiar acum, îl anunţă uşierul cu jumătate de glas.

— Foarte bine! răspunse Rougon. Dar voi primi mai întâi pe funcţionarii care aşteaptă de multă vreme.

În acel moment, un fecior de casă apăru la uşa care dădea în apartamentele particulare. Anunţă că prânzul era gata şi că doamna Delestang îl aştepta pe Excelenţa Sa în salon. Ministrul se hotărâse iute.

— Să se servească masa! Fie ce-o fi! voi primi mai târziu. Crăp de foame.

Îşi întinse gâtul să arunce o căutătură. Sala de aşteptare era tot plină. Niciun funcţionar, niciun petiţionar nu se mişcase din loc. Cei trei prefecţi stăteau de vorbă în colţul lor; cele două doamne de la masă îşi sprijineau tâmplele în vârful degetelor, puţin obosite; aceleaşi capete, în aceleaşi locuri, se înşiruiau, neclintite şi mute, pe lângă perete, rezemate de spetezele de catifea roşie ale scaunelor. Plecând din cabinet, dădu ordin lui Alerle să reţină pe prefectul de Somme şi pe directorul ziarului *Voeu national.*

Doamna Rougon, cam suferindă, plecase în ajun spre miazăzi unde urma să petreacă o lună; avea un unchi pe lângă Pau. Delestang, însărcinat cu o misiune foarte importantă privitoare la o problemă agricolă, se afla în Italia de şase săptămâni. Aşa se făcea că ministrul, cu care Clorinde voia să stea de vorbă pe îndelete, o invitase la prânz la minister, ca pe un burlac.

Îi aştepta cu răbdare, răsfoind un tratat de drept administrativ, care se găsea pe o masă.

— Ţi s-or fi lungit urechile de foame, îi zise el voios. Am fost copleşit de treburi în dimineaţa asta.

Şi îi oferi braţul, conducând-o în sufragerie, o cameră mare de tot, în care cele două tacâmuri, puse pe o măsuţă, în faţa ferestrei, parcă se pierdeau. Serveau doi lachei

[28] *Dorinţa naţională* (n.t.).

înalţi. Rougon şi Clorinde, foarte cumpătaţi amândoi, mâncară repede: câteva ridichi, o felie de somn rece, cotlete cu pireu de cartofi şi puţină brânză. Nici nu se atinseră de vin. Rougon, în tot cursul dimineţii, nu bea decât apă. Nu schimbară mai mult de zece vorbe. Când cei doi lachei aduseră cafeaua şi lichiorul, după ce strânseră de la masă, tânăra doamnă se adresă lui Rougon cu o uşoară mişcare din sprâncene pe care el o înţelese numaidecât.

— Bine, zise el, lăsaţi-ne. Voi suna.

Lacheii ieşiră. Ea se sculă, scuturându-şi uşor cu palma fărâmiturile de pe fustă. Purta o rochie de mătase neagră, foarte largă, încărcată de volane, aşa de complicată, încât parcă era împachetată într-însa; nu se putea deosebi unde îi erau şoldurile, unde îi era pieptul.

— Ce hală! zise ea, pornind spre fundul camerei. E un salon pentru nunţi şi banchete de-ale breslelor, sufrageria dumitale!

Şi reveni adăugând:

— Aş vrea să fumez o ţigară!

— Mă-ă-i! zise Rougon, dar n-am tutun. Eu nu fumez niciodată.

Închizându-şi ochii pe jumătate, Clorinde scoase din buzunar o mică tabacheră de mătase roşie brodată cu aur, ca o pungă. Cu vârful degetelor subţiri, răsuci o ţigară. Apoi, nevoind să sune, porniră o adevărată vânătoare după chibrituri, prin toată camera. În sfârşit, pe colţul unei etajere pentru vase găsiră trei chibrituri pe care ea le apucă cu băgare de seamă. Şi, cu ţigara în gură, întinsă din nou în jilţul ei, începu să-şi bea cafeaua, sorbind câte puţin, privindu-l pe Rougon drept în faţă, cu un zâmbet.

— Ei bine, sunt cu totul la dispoziţia dumitale, zise acesta zâmbind şi el. Voiai să-mi vorbeşti, să stăm de vorbă.

Ea făcu o schimă de nepăsare.

— Da. Am primit o scrisoare de la soţul meu. Se plictiseşte grozav la Turin. E foarte bucuros că i s-a dat această misiune, mulţumită dumitale; dar nu doreşte să fie uitat acolo... Vom vorbi însă despre asta imediat. Nu-i nicio grabă.

Începu iar să fumeze şi să-l privească cu zâmbetul ei supărător. Rougon, încetul cu încetul, se obişnuise să se întâlnească cu ea, fără să-şi mai pună întrebările care, altădată, îi aţâţau viu curiozitatea. Clorinde îşi găsise în cele din urmă un loc între tabieturile lui, o accepta acum ca pe o figură cunoscută, rânduită undeva, ale cărei ciudăţenii nu-i mai pricinuiau nicio tresărire de uimire. Dar, ce-i drept, nu ştia încă nimic precis despre ea, îi era tot atât de necunoscută ca şi în prima zi. I se părea că avea multe ipostaze, era copilăroasă şi profundă, naivă mai adeseori, deosebit de ageră la minte câteodată, când foarte blajină, când foarte rea. Când rămânea surprins de vreun gest al ei, de vreun cuvânt căruia nu-i găsea nicio explicaţie, dădea din umeri ca un bărbat tare şi spunea că toate femeile erau la fel. Credea că prin asta îşi dovedea un adânc dispreţ pentru femei, ceea ce o făcea pe Clorinde să zâmbească subţire, un zâmbet discret şi crud, în care îşi arăta vârful dinţilor, de-o albeaţă sclipitoare, între buzele el roşii.

— De ce mă priveşti aşa? o întrebă ei în cele din urmă, stânjenit de acei ochi mari deschişi asupra lui. Am ceva care nu-ţi place!

Un gând ascuns luci în adâncul ochilor Clorindei şi două cute dădură gurii sale o mare asprime. Dar îi reveni pe loc râsul răpitor şi slobozind fumul în şuviţe subţiri, îngăimă:

— Nu, nu, te găsesc foarte bine... Mă gândeam la ceva, scumpul meu. Ştii că ai avut un noroc straşnic?

— Cum asta?

— Fără îndoială... Iată-te pe culmea pe care voiai s-o atingi. Toată lumea te-a ajutat şi evenimentele înseşi te-au slujit.

Când să răspundă, se auzi o bătaie la uşă. Clorinde, cu o mişcare instinctivă, îşi ascunse ţigara la spiţe. Bătuse în uşă un funcţionar care voia să comunice excelenţei sale o telegramă foarte urgentă. Rougon, cu un aer posac, citi telegrama şi indică funcţionarului în ce sens să întocmească răspunsul. Apoi, închise uşa cu violenţă, şi aşezându-se din nou, zise:

— Da, am avut prieteni foarte devotaţi. Îmi dau silinţa să

nu uit acest lucru... Ai dreptate, trebuie să fiu recunoscător până şi evenimentelor. Oamenii nu pot adesea nimic, dacă evenimentele nu-i ajută.

Şi rostind aceste vorbe cu o voce înceată, se uită la ea, cu pleoapele sale grele lăsate, ascunzându-şi pe jumătate privirea cu care o studia. De ce vorbea despre norocul lui? Ce ştia ea despre evenimentele prielnice la care făcea aluzie? Să-i fi spus Du Poizat ceva? Dar văzând-o surâzătoare şi visătoare, cu faţa parcă înviorată de ceea ce senzualitatea ei îşi aducea aminte, simţea că e absorbită de o altă preocupare; de bună seamă că nu ştia nimic din ceea ce se petrecuse. E! însuşi nu ţinea minte, se ferea să răscolească prea în adâncul memoriei. De la o vreme, o anumită oră a vieţii sale îi părea foarte încurcată. Ajunsese să fie convins că-şi datora într-adevăr înalta situaţie devotamentului prietenilor săi.

— Nu voiam să fiu nimic, m-au împins fără voia mea, continuă el. În sfârşit, lucrurile s-au desfăşurat cât se poate de bine. Dacă izbutesc să-i răsplătesc întrucâtva, voi fi mulţumit.

Îşi isprăvi de băut cafeaua. Clorinde răsucea o a doua ţigară.

— Îţi aminteşti? vorbi ea încet, acum doi ani după ce părăsiseşi Consiliul de stat ţi-am cerut să-mi spui motivul acelei isprăvi. Făceai pe vicleanul pe atunci! Dar acum, ai putea să-mi spui... Aide, fii sincer, între noi vorbind, aveai un plan definitiv stabilit.

— Ai întotdeauna un plan, răspunse el, cu dibăcie. Simţeam că o să cad şi am preferat să sar eu singur.

— Şi planul dumitale s-a împlinit, lucrurile au mers întocmai cum le-ai prevăzut?

Clipi din ochi ca un cumătru care se simte în largul său.

— Ei nu, ştii doar şi dumneata că lucrurile nu merg aşa... Totul e să reuşeşti!

Se întrerupse oferindu-i lichioruri.

— Iei curaçao sau chartreusă?

Ea acceptă un păhăruţ de chartreusă. Pe când turna, se auzi iar o bătaie la uşă. Clorinde îşi ascunse din nou ţigara,

cu un gest de enervare. Rougon, furios, fără a lăsa sticluţa din mână, se ridică. De data aceasta, i se aduse o scrisoare sigilată, cu o mare pecete. O străbătu dintr-o privire şi vârând-o într-un buzunar al redingotei, zise:

— Ei bine! Să nu mă mai tulbure nimeni, ne-am înţeles?

Clorinde, după ce el se aşeză din nou în faţa ei, îşi muie buzele în lichior, sorbindu-l picătură cu picătură şi îl privi pe sub gene, cu ochi plini de strălucire. O cuprinsese iar acea înduioşare care îi îndulcea trăsăturile. Şi, cu amândouă coatele sprijinite pe masă, îi şopti:

— Nu, dragul meu, n-ai să ştii niciodată tot ce s-a făcut pentru dumneata.

El se apropie, se sprijini la rândul său în coate, vorbind cu glas tare, repede:

— Uite, e adevărat, ia spune-mi ce-a fost! Acum nu mai avem de ce umbla cu secrete, nu-i aşa?... Spune-mi, zău, ce-aţi făcut?

Ea răspunse cu un nu lung din bărbie, strângându-şi ţigara între buze.

— E deci ceva grozav? Vă temeţi poate că n-o să mă pot plăti de tot ce vă sunt dator?... Aşteaptă, am să încerc să ghicesc... Te pomeneşti că îţi fi cerut papei niţică sfântă grijanie şi mi-ţi fi turnat-o în cana cu apă fără să bag eu de seamă?

Dar gluma această o supără. Îl ameninţă că pleacă dacă mai vorbeşte aşa.

— Nu-ţi bate joc de religie, zise ea, că te loveşte o nenorocire.

Apoi, calmă, alungind cu mâna fumul de ţigară pe care îl slobozea, şi care i se păru că-l supăra pe Rougon, continuă, cu un glas schimbat:

— Am văzut multă lume. Ţi-am făcut mulţi prieteni.

Simţea o pornire drăcească să-i povestească totul. Dorea să-i spună cum lucrase ea la izbânda lui. Această mărturisire era o primă satisfacţie, după atâta vreme de când prinsese pe dânsul o pică tăinuită cu multă răbdare. Dacă el ar fi stăruit, i-ar fi dat amănunte precise. Această întoarcere la trecut o făcea să râdă, aproape ca scoasă din

minţi, cu pielea caldă şi poleită de-o uşoară năduşeală.

— Da, da reveni ea, a trebuit să mă dau bine pe lângă atâţia duşmani aprigi ai ideilor dumitale, scumpul meu.

Rougon pălise tare de tot. Înţelesese.

— A! exclamă el pur şi simplu.

Se străduia să evite acest subiect. Dar, cu obrăznicie, calmă, ea îşi înfigea în ochii lui privirea scormonitoare, râzând cu-n râs plin de viaţă. El cedă şi o întrebă:

— Cu domnul de Marsy, nu-i aşa?

Ea răspunse da, făcând semn din cap, aruncând peste umăr o pală de fum de ţigară.

— Cu cavalerul Rusconi?

Răspunse iarăşi da.

— Cu domnul Lebeau, cu domnul de Salneuve, cu domnul Cuyot-Laplanche?

Răspundea mereu da. La numele domnului de Plouguern, protestă. Cu acesta nu. Şi îşi goli păhăruţul de lichior, plesnindu-şi repede limba de cerul gurii, cu înfăţişarea unei femei victorioase.

Rougon se ridicase de la locul său. Se duse în fundul camerei, reveni în spatele Clorindei şi-i strigă în ceafă:

— De ce nu şi cu mine, atunci?

Ea se întoarse brusc, de teamă să nu cumva s-o sărute pe păr.

— Cu dumneata? nu-mi folosea la nimic! Pentru ce, cu dumneata?... E stupid ceea ce spui. Pe dumneata nu era nevoie să te câştig în favoarea cauzei dumitale.

Cum el o privea, foc şi pară de mânie, ea izbucni într-un hohot de râs.

— Vai, nevinovatul! nu se poate nici măcar glumi cu el, crede tot ce-i spui... Carevasăzică, scumpule, mă crezi în stare să am asemenea legături? Şi încă de dragul dumitale! De altminteri, dacă aş fi săvârşit asemenea ticăloşii, nu ţi le-aş fi mărturisit, bineînţeles... Nu, într-adevăr, eşti nostim!

Rougon rămase o clipă uluit, îşi pierduse cumpătul. Dar felul ei ironic de a dezminţi cele spuse, o făcea mai provocătoare; şi întreaga sa făptură, râsul care îi sălta pieptul, văpaia din ochi, repetau mărturisirile făcute,

spuneau mereu da. El întinse braţele s-o prindă de mijloc, dar se auzi bătând în uşă, a treia oară.

— La naiba! exclamă ea cu voce joasă, nu mai ascund ţigara.

Un uşier intră, într-un suflet, gângăvind că Excelenţa Sa ministrul de Justiţie cerea să-i vorbească Excelenţei Sale; şi se uita cu coada ochiului la doamna care fuma.

— Spune că am plecat! zise Rougon. Nu sunt aici pentru nimeni, ai înţeles?

După ce uşierul se retrase, păşind de-a-ndaratelea şi salutând, el se înfurie, izbi cu pumnii în mobile. Nu-l lăsau nici să răsufle; în ajun chiar, îl urmăriseră până în odăiţa de toaletă, unde se rădea. Clorinde, cu un pas hotărât, se îndreptă spre uşă.

— Le vin eu de hac! zise ea. Nimeni n-o să ne mai tulbure liniştea.

Luă cheia, o vârî înăuntru şi încuie de două ori.

— Haide. Bateţi de acum cât veţi vrea.

Şi se puse să răsucească o a treia ţigară, stând în picioare, la fereastră. Rougon îşi închipui că în clipa aceea era gata să se lase în voia lui. Se apropie şi îi şopti din spate:

— Clorinde!

Ea nu se mişcă şi el începu din nou cu un glas şi mai scăzut:

— Clorinde, de ce nu vrei tu?

Acest tu o lăsă rece. Zise nu din cap, dar foarte vag, de parcă voise să-l încurajeze, să-l mai îmboldească. Nu îndrăznea să se atingă nici de vesmintele ei, intimidat deodată, cerându-i îngăduinţa, ca un şcolar pe care primul succes la femei îl paralizează. Totuşi în cele din urmă o sărută cu violenţă pe ceafă, la rădăcina! părului. Ea se întoarse pe loc, toată numai dispreţ, strigând la dânsul:

— Ce, iar te-apucă, dragul meu. Credeam că ţi-a trecut... Caraghios bărbat, n-am ce zice! Săruţi femeile după optsprezece luni de chibzuială,

El, cu capul lăsat în jos, năpustindu-se asupra ei, îi prinsese o mână pe care o săruta s-o mănânce, nu altceva.

Ea o lăsa în voia lui, dar continua să-şi bată joc de dânsul, fără să se supere.

— Numai să nu-mi muşti degetele, atâta îţi cer... Ah! n-aş fi crezut una ca asta despre dumneata! Ce cuminte te făcuseşi când veneam să te văd în strada Marbeuf! Şi iată-te din nou ca înnebunit, numai fiindcă ţi-am povestit nişte mârşăvii, care nu mi-au trecut niciodată prin cap, mulţumesc lui Dumnezeu! Ei bine, în ce hal ai ajuns, scumpul meu!... Eu am uitat de mult. E o poveste de când bunica. Dumneata n-ai vrut să mă ai, nu te mai vreau nici eu.

— Ascultă-mă, tot ce-mi ceri, şopti el. Fac orice, îţi dau tot.

Dar ea spunea întruna nu, pedepsindu-l să sufere în toată fiinţa lui pentru dispreţul de altădată, încercând astfel prima ei răzbunare. Dorise să-l vadă atotputernic pentru ca să-l refuze, înfruntând astfel forţa lui bărbătească.

— Niciodată, niciodată! repetă ea de câteva ori. Nu-ţi mai aminteşti, se vede? Niciodată!

Atunci, Rougon se târî în mod ruşinos la picioarele ei. Îi luase fustele în braţe, îi săruta genunchii prin mătase. Nu era rochia moale a doamnei Bouchard, ci un pachet de stofe de o grosime enervantă şi care totuşi îl îmbăta cu aroma lui. Ea, ridicând din umeri, îi lăsa în voie poala fustei. Dar el devenea îndrăzneţ, îşi cobora mâinile tot mai jos, căuta picioarele la marginea volanului.

— Bagă de seamă! zise ea cu o voce domoală.

Şi cum el îşi tot vâra mâinile, îi lipi de frunte vârful aprins al ţigării. El se trase îndărăt scoţând un ţipăt, vru din nou să se năpustească asupra ei. Dar ea îi scăpase din mâini şi apucase firul clopoţelului lipit de perete, lângă cămin. Şi ridică glasul:

— Sun şi am să spun că dumneata m-ai încuiat!

Rougon se întoarse pe călcâie, cu pumnii la tâmple, cu trupul scuturat de un fior adânc. Şi câteva secunde rămase nemişcat, temându-se să nu-şi iasă din minţi. Se înţepeni, ca să se liniştească dintr-odată; urechile îi ţiuiau, ochii erau orbiţi de flăcări roşii.

— Sunt o brută, zise el îngăimat. E stupid.

Clorinde râdea cu înfăţişarea triumfătoare, făcându-i morală. Greşea rău dispreţuind femeile; mai târziu îşi va da seama că sunt şi femei foarte tari. Apoi, reveni la tonul ei de femeie de treabă:

— Nu suntem supăraţi, ce zici?... Vezi, să nu-mi mai ceri niciodată aşa ceva. Nu vreau, nu-mi place.

Rougon se plimba, ruşinat în propriii săi ochi. Ea dădu drumul cordonului clopoţelului şi se aşeză din nou la masă, unde îşi pregăti un pahar de limonada.

— Am primit ieri o scrisoare de la soţul meu, începu ea liniştită. Aveam atâtea treburi în dimineaţa asta, încât nu mi-aş mai fi ţinut cuvântul să prânzim împreună dacă n-aş fi vrut cu tot dinadinsul să-ţi arăt scrisoarea. Iat-o, ia-o... Îţi reaminteşte de făgăduielile date.

El luă scrisoarea, o citi plimbându-se, o aruncă pe masă, în faţa ei, cu o schimă de plictiseală.

— Ei? întrebă ea.

Dar el nu scoase nicio vorbă. Stătea gârbovit şi căsca uşor.

— E un prost, zise în cele din urmă.

Ea se simţi foarte jignită. De la o vreme, nu mai îngăduia nimănui să pună la îndoială priceperea şi destoinicia soţului ei. Îşi lăsă capul în jos o clipă, înfrânând uşoarele tresăriri de revoltă care îi frământau mâinile. Încetul cu încetul, scuturându-se de supunerea ei de discipol, părea că ia de la Rougon destulă forţă ca să-l înfrunte ca un adversar de temut.

— Dacă am arăta această scrisoare, ar fi un om sfârşit, zise ministrul, ispitit să se răzbune pe soţ împotriva soţiei. Ah, omul nostru nu-i chiar uşor de plasat într-o slujbă.

— Exagerezi, dragul meu, începu ea după o scurtă tăcere. Altădată, jurai că-l aşteaptă cel mai frumos viitor. Are calităţi foarte serioase şi foarte solide Ţi-o spun, nu oamenii cu adevărat puternici ajung la cea mai bună situaţie!

Rougon îşi continua plimbarea. Dădea din umeri.

— E în interesul dumitale să intre în guvern. Vei avea în

el un prieten. Dacă într-adevăr ministrul Agriculturii şi al Comerţului se retrage din motive de sănătate, cum se zice, ai un prilej minunat. Soţul meu e destoinic şi misiunea sa în Italia îl recomandă atenţiei împăratului... După cum ştii, împăratul ţine foarte mult la el, se înţeleg, bine, au aceleaşi idei... Un cuvânt al dumitale ar rezolva repede totul.

Rougon se mai plimbă de două-trei ori în sus şi în jos, fără să-i răspundă. Apoi, oprindu-se în faţa ei:

— Vreau, cum să nu, la urma urmelor... Am făcut unele şi mai boacăne... Dar o fac numai şi numai pentru dumneata. Aş vrea să te îmbunez. Ei, ce zici? Nu eşti croită să fii bună. Nu-i aşa că-i porţi omului pică, până în pânzele albe?

Glumea. Începu şi ea să râdă, repetând:

— Da, da, îi port o pică... Nu uit nimic.

Apoi, Clorinde dând să plece, o reţinu o clipă la uşă. În două rânduri îşi strânseră tare degetele, fără să-şi spună vreun cuvânt.

Rămas singur, Rougon se întoarse îndată în cabinet. Încăperea aceea mare era goală. Se aşează la birou, cu coatele pe marginea mapei cu sugativă, răsuflând în tăcere. Pleoapele îi căzeau; într-o somnolenţă visătoare, piroti aproape zece minute. Dar tresări, îşi întinse braţele şi sună. Merle îşi făcu apariţia.

— Domnul prefect de Somme, tot mai aşteaptă, nu-i aşa? ... Pofteşte-l să intre.

Prefectul de Somme, mărunţel, intră, palid şi surâzător, îndreptându-se din talie. Îşi salută ministrul ceremonios. Rougon, cam buimăcit, aşteptă. Îl rugă să ia loc.

— Să vă spun domnule prefect, pentru ce v-am dat ordin să vă prezentaţi. Trebuie să primiţi unele instrucţiuni prin viu grai... Nu vi-i necunoscut faptul că partidul revoluţionar începe să scoată capul. Am fost la două degete de o catastrofă înspăimântătoare. Ce să mai vorbim, ţara cere linişte, vrea să simtă asupra ei energica ocrotire a guvernului. La rândul său, Maiestatea Sa împăratul s-a hotărât să dea câteva pilde, fiindcă în momentul de faţă s-a abuzat foarte mult de bunătate sa...

Vorbea domol, răsturnat în adâncul fotoliului, jucându-se

cu o pecete mare cu mâner de agată. Prefectul aproba fiecare crâmpei de frază cu o vie mişcare din cap.

— Departamentul dumitale, continuă ministrul, este unul dintre cele mai proaste. Putreziciunea republicană...

— Mi-am dat toate silinţele... încercă să se apere prefectul.

— Nu mă întrerupe... Se impune o represiune de care să se ducă pomina. Ca să mă înţeleg cu dumneata asupra acestui subiect, de asta am dorit să te văd... Noi am pus aci la cale o acţiune, am întocmit o listă...

Şi căută printre hârtiile sale. Luă un dosar şi-l răsfoi.

— A trebuit să repartizăm pe toată Franţa numărul arestărilor socotite necesare. Cifra pe fiecare departament e proporţională cu lovitura pe care vrem s-o dăm... Ţineţi seamă de intenţiile noastre. Astfel, în Haute-Mame, unde republicanii sunt o infimă minoritate, trei arestări numai, sunt de ajuns... în Meuse, dimpotrivă, numărul arestărilor se ridică la cincisprezece... Cât despre departamentul dumitale, Somme, nu-i aşa? am spus Somme...

Întorcea foile, clipea din pleoapele lui mari. În sfârşit, ridicând capul îl privi pe funcţionar drept în faţă.

— Domnule prefect, dumneata ai de făcut douăsprezece arestări.

Omuleţul palid se ploconi, repetând:

— Douăsprezece arestări... Am înţeles foarte bine ce-a spus Excelenţa Sa.

Dar rămăsese perplex, cuprins de un uşor tremur pe care ţinea să-l ascundă. După câteva minute de conversaţie, când ministrul ridicându-se în picioare îi spuse că poate pleca, prefectul se încumetă să întrebe:

— Excelenţa Sa ar putea să-mi desemneze persoanele?...

— Oh! arestează pe cine vrei!... Nu mă pot ocupa eu de aceste amănunte. Ar însemna să mă împovărez peste puteri. Şi trebuie să pleci deseară; vei purcede la arestări chiar mâine dimineaţă... Ah! totuşi, sfatul meu e să izbeşti cu toată străşnicia sus. Ai destui acolo, avocaţi, negustori, farmacişti, care se îndeletnicesc cu politica. Pe ăştia toţi bagă-mi-i la răcoare. Va avea mai mult efect.

Prefectul îşi trecea palma peste frunte, cu un gest de îngrijorare, scotocindu-şi de pe acum memoria, ca să dea de numele avocaţilor, negustorilor, farmaciştilor. Clătina mereu din cap în semn de aprobare. Dar Rougon era, fără îndoială, nemulţumit de atitudinea lui şovăitoare.

— Nu pot să-ţi ascund, reluă el conversaţia, că Maiestatea Sa este foarte nemulţumită în momentul de faţă de personalul administrativ. S-ar putea să aibă loc în curând o mare mişcare în rândurile prefecţilor. Avem nevoie de oameni foarte devotaţi, în împrejurările grave prin care trecem.

Fraza căzu ca o lovitură de bici.

— Excelenţa Sa poate să se bizuie pe mine, exclamă prefectul. Mi i-am şi ales în gând pe ai mei: am un farmacist din Péronne, un negustor de pânzeturi şi un fabricant de hârtie din Doulens, cât despre avocaţi, nu ducem lipsă, sunt un adevărat flagel... oh! vă asigur Excelenţă că-i voi găsi pe cei doisprezece... Sunt un vechi servitor al Imperiului.

Mai vorbi despre salvarea ţării şi plecă salutând până la pământ. Ministrul, în spatele lui, îşi legănă trupul său mare cu o expresie de îndoială; nu avea încredere în oamenii mici la stat. Înainte de a se aşeza pe scaun, trase pe listă o linie roşie peste cuvântul Somme. Cu mai mult de două treimi din departamente isprăvise. În birou stăruia tăcerea înăbuşită, de draperiile verzi, năclăite de praf şi mirosul de rânced al trupului gras al lui Rougon, care umplea toată încăperea.

Sunându-l pe Merle din nou, se supără văzând că sala de aşteptare era tot plină. I se păru chiar că le cunoaşte pe cele două doamne de la masă.

— Ţi-am spus să-i expediezi pe toţi, strigă el. Eu plec, nu mai pot primi pe nimeni.

— Domnul director de la ziarul *Voeu national* e aici, mormăi uşierul.

Rougon uitase de dânsul. Îşi împreună mâinile la spate şi dădu ordin să-l introducă. Era un bărbat de vreo patruzeci de ani, îmbrăcat cu multă, prea multă îngrijire, cu o înfăţişare de om îndesat.

— Ah, iată-vă şi pe dumneavoastră domnule, zise ministrul cu o voce aspră. Nu se poate ca lucrurile să mai meargă aşa ca până acum, ţin să vă înştiinţez din timp.

Şi plimbându-se întruna, arunca în spinarea presei tot felul de grosolănii. Ea strica toată buna orânduială, ea corupea moravurile, ea împingea la tulburări. Avea mai mare groază de gazetari decât de bandiţii care ies şi ucid la drumul mare; de-o lovitură de pumnal te vindeci, pe când de loviturile trase cu condeiul, nu, astea sunt otrăvite; şi găsi apropieri şi mai surprinzătoare. Pe măsură ce vorbea se enerva, se frământa aprins de mânie, îşi rostogolea glasul cu un bubuit de tunet. Directorul, ţinut în picioare, îşi pleca, umil, capul, sub apriga furtună, ca încremenit. În cele din urmă întrebă:

— Dacă Excelenţa Sa ar binevoi să-mi explice; nu, nu înţeleg pentru ce…

— Cum pentru ce? strigă Rougon întărâtat la culme.

Se repezi, întinse ziarul pe birou, arătând cu degetul coloanele pline de semne şi tăieturi făcute cu creion roşu.

— Nu găseşti zece rânduri care să nu merite cuvinte de ocară. În articolul vostru de fond s-ar părea că puneţi la îndoială infailibilitatea guvernului când e vorba de represalii. În acest articolaş din pagina a doua s-ar părea că faceţi aluzie la persoana mea, vorbind despre parveniţii al căror triumf se răsfaţă în obrăznicie. La „fapte diverse” se tăvălesc numai fapte murdare, atacuri stupide împotriva aristocraţiei.

Directorul, înspăimântat, îşi împreuna mâinile, se silea să arunce şi el câte o vorbă.

— Mă jur înaintea Excelenţei Sale că… Sunt deznădăjduit că Excelenţa Sa a putut să mă bănuiască o clipă… Pe mine, care am pentru Excelenţa Sa o aşa de vie admiraţie încât…

Dar Rougon nici nu-l asculta.

— Şi e foarte rău, domnule, că toată lumea ştie de legăturile voastre cu guvernul. Cum să ne mai respecte celelalte ziare, dacă acelea pe care le plătim nu ne respectă?… De dimineaţă toţi prietenii s-au grăbit să-mi spună cât sunt de indignaţi de aceste mârşăvii.

Atunci directorul începu să ridice şi el vocea ca şi Rougon. Articolele despre care era vorba nu trecuseră pe sub ochii lui. Dar îi va da afară pe toţi redactorii. Dacă Excelenţa Sa e de părere, va trimite în fiecare dimineaţă Excelenţei Sale toate paginile ziarului, după ultima corectură. Rougon, uşurat, refuză: n-avea timp de aşa ceva. Şi pe când îl conducea pe director spre uşă, deodată, Rougon se răzgândi:

— Uitam. Foiletonul vostru e scârbos... Acea femeie bine crescută, care îşi înşală soţul, este un argument îngrozitor împotriva educaţiei alese. Nu trebuie să dăm prilej lumii să spună că o femeie cumsecade poate să comită o greşeală.

— Foiletonul a avut foarte mare răsunet, îngăimă directorul îngrijorat din nou. L-am citit, mi s-a părut foarte interesant.

— Ah! l-ai citit... Ei bine, nenorocita aceea are oare mustrări de cuget la sfârşit?

Directorul îşi duse mâna la frunte, uluit, încercând să-şi aducă aminte.

— Mustrări de cuget? Nu, cred că nu.

Rougon deschisese uşa. O închise după el, strigând:

— Trebuie să aibă numaidecât mustrări de cuget!... Cereţi autorului să adauge mustrările de cuget!

X

Rougon îi scrisese lui Du Poizat şi domnului Kahn, să-l scutească de plictiseala unei recepţii oficiale la porţile oraşului Niort. Sosi acolo într-o sâmbătă seară, la ceasurile şapte, şi descinse de-a dreptul la prefectură, cu gândul să se odihnească până a doua zi la prânz; era peste măsură de obosit. Dar după cină, veniră câteva persoane. Vestea sosirii ministrului făcuse repede înconjurul oraşului. Se deschise salonaşul de lângă sufragerie; se organiză o scurtă serată. Rougon, în picioare între cele două ferestre, fu nevoit să-şi înăbuşe căscatul şi să răspundă, în chip prietenos chiar, urărilor de bun sosit.

Un deputat al departamentului, avocatul care urmase domnului Kahn la candidatura oficială, apăru primul, înspăimântat, îmbrăcat în redingotă, cu pantaloni. de culoare deschisă; se scuză, explică apoi că întorcându-se pe jos de la una dintre fermele sale, ţinuse, cu orice preţ, să salute imediat pe excelenţa sa. Apoi, se ivi un omuleţ scund şi gras, într-o haină neagră cam strâmtă, cu mănuşi albe, cu o înfăţişare ceremonioasă şi foarte mâhnită. Era primarul adjunct. Îi dăduse mai adineauri de ştire fata în casă. Repetă că domnul primar va fi peste măsură de necăjit; domnul primar care, informat că Excelenţa Sa va sosi a doua zi dimineaţă, se găsea la proprietatea sa din Varades, la zece kilometri. În spatele adjunctului se perindară încă şase domni, cu picioare mari, mâini butucănoase, cu feţe lătăreţe şi masive; prefectul îi prezintă ca distinşi membrii ai Societăţii de statistică. În sfârşit, sosi directorul liceului

cu doamna, o delicioasă blondă de douăzeci şi opt de ani, o pariziană ale cărei toalete stârneau o adevărată revoluţie în Niort. Ea se plânse amarnic lui Rougon de viaţa din provincie.

În răstimp, domnul Kahn, care luase cina cu ministrul şi prefectul, era mereu întrebat asupra solemnităţii de a doua zi dimineaţă. Urmau să plece la o leghe de oraş, în cartierul zis al Morilor, la intrarea tunelului proiectat pentru calea ferată Niort-Angers; acolo Excelenţa Sa ministrul de Interne avea să aprindă fitilul primei mine. Spectacol foarte emoţionant. Rougon făcea pe modestul. Ţinea pur şi simplu să onoreze cu prezenţa lui întreprinderea din greu înjghebată a unui vechi prieten. De altminteri, se socotea drept copil de suflet al departamentului Deux-Sèvres care pe vremuri îl trimisese în Adunarea legislativă. Ce-i drept, în această călătorie, făcută după sfatul stăruitor al lui Du Poizat, voia să se arate în toată puterea sa foştilor lui alegători, asigurându-şi astfel candidatura, dacă vreodată va fi nevoie să intre în corpul legislativ.

Pe ferestrele salonaşului se vedea oraşul întunecat şi adormit. Nu se mai iveau alte persoane. Se aflase prea târziu despre sosirea ministrului. Asta însemna un triumf pentru zeloşii care apucaseră să vină acolo. Nici prin gând nu le trecea să-l părăsească pe înaltul oaspete; le creştea inima de mulţumire că ei, cei dintâi, aveau parte de prezenţa Excelenţei Sale, la o reuniune intimă de puţine persoane. Adjunctul repeta mai tare, cu un glas tânguitor, care trăda însă o mare bucurie:

— Dumnezeule! ce supărat va fi domnul primar!… Şi domnul preşedinte! Şi domnul procuror imperial! şi toţi domnii ceilalţi!…

Către ceasurile nouă însă, îţi venea să crezi că întreg oraşul năvălise în vestibul. Se auzi un zgomot foarte mare de paşi. Apoi, un servitor anunţă că domnul comisar-şef dorea să prezinte omagii excelenţei sale. Şi intră Gilquin, un Gilquin falnic, în frac, purtând mănuşi de un galben deschis şi botine de şevro. Du Poizat îi găsise slujbă în departamentul său. Gilquin, foarte cuviincios, nu rămăsese

decât cu obiceiul de a-şi legăna umerii într-un fel cam îndrăzneţ, când într-o parte când într-alta, şi cu mania de a nu se despărţi de pălărie; o ţinea lipită de şold, cu capul dat uşor pe spate, într-o atitudine studiată după o gravură care împodobea în mod obişnuit pereţii oricărui atelier de croitorie. Se aplecă în faţa lui Rougon, îngăimând cu o umilinţă exagerată:

— Sper că Excelenţa Sa, cu care am avut onoarea să mă întâlnesc de mai multe ori la Paris, binevoieşte să-şi aducă aminte de mine.

Rougon zâmbi. Vorbiră un minut. Gilquin trecu apoi în sufragerie, unde urma să se servească ceaiul. Dădu acolo peste domnul Kahn, pe cale să revizuiască, pe un colţ al mesei, lista invitaţilor pentru a doua *zi*. În salonaş se discuta acum despre marea putere a ocârmuirii. Du Poizat, în picioare lângă Rougon, ridică în slăvi Imperiul: şi îşi făceau urări ca şi cum s-ar fi felicitat pentru o operă personală, de faţă fiind oficialităţile din Niort, rămase cu gura căscată, într-o respectuoasă admiraţie.

— Mari şmecheri dulăii ăştia! mormăi Gilquin, care urmărea scena pe uşa întredeschisă.

Şi turnându-şi rom în ceai, împinse cotul domnului Kahn. Du Poizat, slab şi înflăcărat, cu dinţii săi albi, pocit aşezaţi, şi cu o faţă de copil pătimind de friguri, pe care biruinţa împrăştiase o văpaie, stârnea râsul voios al lui Gilquin, care îl găsea „foarte reuşit”.

— Ehehei! să-l fi văzut când a sosit în departament! continuă el cu glas scăzut. Eram cu el. Când călca, bătea talpa furios de tot. Aida de, avea multe pe inimă împotriva oamenilor de aici. De când prefectura e a lui, se răzbună pe tot ce a suferit în copilărie. Şi cetăţenilor care l-au cunoscut pe bietul om de altădată nu le vine astăzi să surâdă când trece pe lângă dânşii, te asigur de asta!… Oh, e un prefect de nădejde, un om care-şi caută de treabă. Nu seamănă de fel cu acel Langlade pe care l-am înlocuit, un băiat cu trecere la temei, blond ca o fată… Am găsit fotografii de femei foarte decoltate până şi în dosarele din birou.

Gilquin tăcu o clipă. I se părea că dintr-un colţ al

salonaşului soţia directorului de liceu îl sorbea cu privirea. Şi ca să-şi desfăşoare farmecul bustului său, se aplecă să-i spună iar ceva domnului Kahn.

— Ţi s-a povestit întrevederea lui Du Poizat cu tatăl său? Oh! e întâmplarea cea mai de haz din lume... Bătrânul e un fost portărel care a adunat o comoară împrumutând bani cu camătă pe termen scurt şi care trăieşte acum ca un huhurez într-o înfundătură de casă dărăpănată, cu flinte încărcate la intrare... Du Poizat, căruia de zeci de ori i-a menit a moarte pe eşafod, visa de multă vreme să-l zdrobească. Mai ales de asta dorise să fie prefect în partea locului... Într-o dimineaţă deci, Du Poizat al nostru îşi aruncă în spinare uniforma de zile mari şi sub cuvânt că se află în inspecţie, ciocăni la uşa bătrânului. Au parlamentat mai bine de un sfert de ceas. În cele din urmă bătrânul deschise. Un moşneguţ foarte palid privea ca buimăcit la feluritele fireturi ale uniformei. Şi ştiţi ce i-a grăit el, între alte câteva vorbe, când a aflat că fecioru-său era prefect? „Ehehei, Leopold, să nu mai trimiţi să-mi ceară dăjdii!” Dar atât, niciun fel de tulburare, nici uimire pe faţa lui... Du Poizat a plecat de la tatăl său strângând din buze, alb la faţă ca un prosop. Liniştea asta a bătrânului îl scotea din sărite. Asta e unul pe care n-o să poată pune şaua niciodată!

Domnul Kahn dădu discret din cap. Îşi vârâse lista invitaţilor în buzunar şi luase şi el o ceaşcă de ceai, aruncând câte-o privire în salonul de alături.

— Rougon doarme de-a-n picioarele, zise el. Nătărăii ăştia ar trebui să-l lase să plece la culcare. Ca s-o ducă la tăvăleală mâine.

— Nu l-am mai văzut de mult, făcu Gilquin. S-a îngrăşat. Apoi, coborând şi mai tare glasul, continuă. Ce şmecheri, băieţii ăştia!... Au uneltit ei nu ştiu ce când cu lovitura cea mare. Eu le-am dat de ştire! A doua zi buf-buf! hodoronc-tronc!... pozna s-a întâmplat totuşi. Rougon pretinde că s-a dus la prefectura de poliţie, dar că nimeni n-a vrut să-l creadă. Da-l priveşte, treaba lui, ce nevoie am să-mi bag eu botul în de-astea... Vita aceea de Du Poizat mi-a plătit un

prânz de n-am să-l uit toată viaţa, într-o cafenea de pe bulevard. Ehei! ce zi! Mi se pare că ne-am dus seara şi la teatru: nu-mi mai amintesc bine, am dormit după aceea două zile şi două nopţi.

Domnul Kahn găsea fără îndoială că erau îngrijorătoare destăinuirile lui Gilquin. Plecă din sala de mâncare. Rămas singur, Gilquin începu să creadă cu tot dinadinsul că nevasta directorului de liceu nu-l pierdea din ochi. Intră în salon, începu să-i dea târcoale doamnei, în cele din urmă o servi cu ceai, pesmeciori şi cozonac. Era într-adevăr foarte chipeş; părea un om cumsecade – prost crescut – ceea ce parcă o înduioşă încetul cu încetul pe frumoasa blondă. Între timp, deputatul demonstra cât de necesară era ridicarea unei noi biserici în Niort, adjunctul cerea construirea unui pod, directorul liceului mărirea localului şcolii, iar cei şase membri ai Societăţii de statistică, muţi, aprobau dând din cap.

— Vom studia mâine problemele, domnilor, răspunse Rougon, cu pleoapele pe jumătate închise. Am venit în mijlocul dumneavoastră să vă cunosc păsurile şi să vă împlinesc toate nevoile.

Era pe la ceasurile zece, când un servitor se apropie de prefect şi-i spuse ceva; acesta se aplecă îndată la urechea ministrului care se grăbi să iasă. Într-o cameră alăturată aştepta doamna Correur. Era însoţită de o fată înaltă, uscăţivă şi searbădă, mânjită tare de pistrui pe obraz.

— Cum se poate! Eşti la Niort! se miră Rougon.

— Am sosit chiar azi după-masă, zise doamna Correur. Am descins colo, în faţă, în piaţa prefecturii, la hotelul Paris.

Adaugă amănuntul că venea din Coulonges unde stătuse două zile. Apoi tăcu, arătând spre fata cea înaltă:

— Domnişoara Herminie Billecoq care a avut bunătatea să mă însoţească.

Herminie Billecoq făcu o reverenţă ceremonioasă. Doamna Correur urmă:

— Nu ţi-am vorbit despre călătoria asta, fiindcă m-ai fi dojenit; dar nu m-am putut stăpâni, voiam să-mi văd fratele... De îndată ce am aflat că ai plecat la Niort, am

alergat într-un suflet. Te-am pândit, te-am văzut intrând la prefectură; dar ne-am gândit că-i bine să venim cât mai târziu. În orăşelele astea lumea e aşa rea!

Rougon aproba dând din cap. Doamna Correur, în adevăr, grasă, spoită cu rumenele, îmbrăcată în galben, îi părea compromiţătoare în provincie.

— Şi ţi-ai văzut fratele? o întrebă el.

— Da, da, mormăi ea printre dinţii strânşi, l-am văzut. Cumnată-mea n-a îndrăznit să-mi arate uşa. Şi-a văzut de treburi, făcea bomboane de zahăr ars... Bietul frate-miu! Ştiam că-i bolnav, da' parcă tot am simţit un fel de slăbiciune când l-am văzut aşa jigărit şi sfrijit. Mi-a făgăduit că n-o să mă scoată din moştenire; nu-i el om să facă una ca asta. A scris în testament să se împartă toată averea pe din două, între mine şi cumnată-mea... Nu-i aşa, Herminie?

— Să se împartă toată averea pe din două, întări fata cea înaltă. A spus-o la început şi a repetat-o când te-a poftit să pleci. O, vă asigur! Am auzit cu urechile mele.

Dar Rougon începuse să le împingă uşor spre ieşire, zicând:

— Ce bine, sunt încântat! V-aţi mai liniştit acum. Doamne, Dumnezeule, certurile de familie se aranjează în cele din urmă... Bună seara, mă duc să mă culc.

Doamna Correur îl opri. Îşi scoase batista din buzunar, o trecea peste ochi, pradă unui atac neaşteptat de deznădejde.

— Sărmanu de Martineau!... S-a purtat aşa de frumos, m-a iertat cu atâta simplitate!... Dacă ai şti, dragă prietene... Pentru dânsul am alergat într-un suflet, să te rog fierbinte să-i dai o mână de ajutor...

Lacrimile îi sugrumară glasul. Suspina. Rougon, uimit, neînţelegând nimic, se uita la cele două femei. Domnişoara Herminie Billecoq plângea şi ea, dar mai discret; că era simţitoare la culme, se lipea pe loc de pleoapele ei înduioşarea celor din jur. Dar ea reuşi cea dintâi să îngâne:

— Domnul Martineau s-a compromis în politică.

Ca apoi, doamna Correur să înceapă a vorbi cu volubilitate:

— Îţi aminteşti, ţi-am împărtăşit teama mea într-o zi. Îmi spunea inima… Martineau devenise republican. La ultimele alegeri s-a aprins din cale-afară şi a făcut o propagandă înverşunată pentru candidatul opoziţiei. Cunosc amănunte pe care nu vreau să le înşir. Pe scurt, lucrurile au să ia o întorsătură proastă… De cum am sosit la Coulonges, la „Leul de aur”, unde ne-am luat o cameră, am început să descos pe unii, pe alţii şi am aflat destule. Martineau a făcut prostii peste prostii. N-ar fi de mirare să-l aresteze. Se aşteaptă chiar ca jandarmii să pună mâna pe el de pe o zi pe alta… Îţi dai seama ce zdruncin sufletesc aş simţi! Şi m-am gândit la dumneata, prietene…

Glasul i se stingea iarăşi, gâtuit de suspine. Rougon încerca s-o liniştească. Îl va pune la curent pe Du Poizat, va opri urmărirea dacă o va fi început. Îi scăpă din gură chiar această frază:

— Eu sunt doar stăpânul, du-te şi te culcă liniştită.

Doamna Correur dădu din cap, împăturindu-şi batista, după ce îşi uscase lacrimile. Începu iar vorba, dar cu gura pe jumătate:

— Nu, nu ştii totul. Nici nu-ţi închipui cât e de grav… o conduce pe cumnată-mea la liturghie şi se opreşte la uşa bisericii, anume ca să vadă toţi că nu vrea să pună piciorul în biserică; de aici, pricină de scandal în fiecare duminică. Se duce mereu acasă la un fost avocat retras în partea locului, unul dintre acei care au acţionat la 48, şi discută cu dânsul, ceasuri întregi, lucruri teribile. S-a observat, în diferite rânduri, că indivizi cu mutre suspecte se furişau noaptea în grădină la el, ca să ia fără îndoială cuvântul de ordine.

La fiecare amănunt Rougon strângea din umeri; dar domnişoara Herminie Billecoq adăuga repede, ca şi cum o supăra această îngăduinţă:

— Şi ce scrisori primeşte de peste ţări şi mări, cu pecete roşie; ne-a spus-o factorul poştal. Mai întâi nu voia să vorbească, se făcuse palid de tot. A trebuit să-i dăm o piesă de un franc… D-apoi cea din urmă călătorie a lui, de acum o lună. A stat opt zile peste graniţă; nimeni n-a putut să afle

până azi unde a fost... Patroana de la „Leul de aur” ne-a asigurat că nu şi-a luat cu dânsul niciun cufăr.

— Herminie, te rog! zise doamna Correur părând foarte îngrijorată. Martineau e într-o destul de mare încurcătură, ca să ne mai năpustim şi noi asupra lui.

Rougon asculta, uitându-se rând pe rând la cele două femei, cu o înfăţişare foarte serioasă.

— Dacă e chiar aşa de compromis... mormăi el.

I se păru că vede o flacără zvâcnind în ochii tulburi ai doamnei Correur şi urmă:

— Voi face tot ce se va putea, dar nu făgăduiesc nimic.

— Ah, e pierdut, pierdut de-a binelea, se tângui doamna Correur. Îmi spune inima, să ştii... Nu vrem să-ţi mai înşirăm şi altele. Dacă ţi-am împărtăşi totul...

Se întrerupse muşcându-şi de enervare batista.

— Şi gândeşte-te, nu-l văzusem de douăzeci de ani! Şi-l regăsesc ca să nu-l mai revăd niciodată, poate!... S-a purtat cu mine aşa de frumos, aşa de frumos!

Herminie clătină uşor din umeri; îi făcea semne lui Rougon, dându-i a înţelege că trebuia să scuze deznădejdea unei surori, dar că bătrânul notar era ticălosul ticăloşilor.

— În locul dumitale, interveni ea, aş spune totul. Ar fi mai bine.

Atunci doamna Correur păru hotărâtă să facă o mare sforţare, îşi coborî şi mai mult glasul.

— Îţi aminteşti de acel *Te-Deum* celebrat peste tot, a doua zi după ce împăratul a fost salvat ca prin minune, în faţa Operei... Ei bine, în ziua când s-a celebrat acest *Te-Deutn* la Coulonges, un vecin l-a întrebat pe Martineau dacă nu se duce la biserică şi acest nenorocit a răspuns: „Ce să caut la biserică? Puţin îmi pasă de împăratul!”.

— „Puţin îmi pasă de împăratul”, repetă domnişoara Herminie Billecoq, cu un aer de uimire.

— Înţelegeţi acum teama mea, urmă fosta patroană de hotel. V-am spus că n-ar fi de mirare să-l aresteze.

Rostind această frază, se uită ţintă la Rougon. Acesta nu zise nimic imediat. Părea că mai întreabă pentru ultima

oară faţa aceea grasă, fleşcăită, ai cărei ochi spălăciţi clipeau sub perii blonzi, rari, ai genelor. Îşi opri o clipă privirea pe gâtul ei gros şi alb. Apoi, deschise braţele şi zise:

— N-am nicio putere, te asigur. Nu-s eu stăpânul.

Şi veni cu argumente. Avea scrupule de conştiinţă, zicea el, să intervină în acest soi de treburi. Dacă justiţia ia în cercetare o afacere, lucrurile trebuie să fie lăsate să-şi urmeze cursul. Ar fi preferat să n-o cunoască pe doamna Correur, fiindcă prietenia lui faţă de dânsa îi lega mâinile; se jurase să nu facă niciodată anumite servicii prietenilor săi. În cele din urmă îi spuse că va lua toate informaţiile. Şi începu s-o mângâie, ca şi cum fratele ei ar fi şi pornit spre cine ştie ce colonie. Doamna Correur stătea cu capul în jos; sughiţuri dese îi zgâlţâiau claia zdravănă de păr blond care îi împovăra grumazul. Dar se linişti. Luându-şi rămas bun, o împinse pe Herminie în faţa ei, zicând:

— Domnişoara Herminie Billecoq... V-am prezentat-o, mi se pare. Iertaţi-mă, mă doare aşa de tare capul!... E domnişoara căreia am izbutit să-i sclipuim dota. Ofiţerul, seducătorul ei, n-a putut încă s-o ia în căsătorie, din pricina formalităţilor fără sfârşit... Mulţumeşte-i Excelenţei Sale, draga mea.

Fata cea înaltă îi mulţumi roşindu-se la faţă, ca o nevinovată în prezenţa căreia cineva ar rosti cine ştie ce vorbe grosolane. Doamna Correur îi făcu loc să treacă ea înainte, apoi, strângând tare mâna lui Rougon, aplecându-se spre dânsul, îi şopti:

— Mă bizui pe dumneata, Eugène.

Întorcându-se în salonaş, ministrul îl găsi gol. Du Poizat reuşise să se descotorosească de deputat, de primul adjunct şi de cei şase membri ai Societăţii de statistică. Chiar şi domnul Kahn plecase dându-şi întâlnire pe a doua zi, la ceasurile zece. Nu mai rămăseseră în sufragerie decât nevasta directorului de liceu şi Gilquin, care mâncau pesmeciori, evocând viaţa de la Paris; Gilquin îşi dădea ochii peste cap, plin de duioşie, vorbea despre curse, despre Salonul de pictură, despre o premieră de la Comedia

Franceză, cu uşurinţa omului căruia toate mediile sociale îi erau familiare. Între timp, directorul de liceu îi şoptea prefectului informaţii asupra unui profesor al clasei a patra bănuit că ar fi republican. Era ora unsprezece. Se ridicară, salutară pe Excelenţa Sa şi Gilquin dădu să se retragă cu directorul şi soţia acestuia, oferind doamnei braţul, dar Rougon îl reţinu.

— Domnule comisar-şef, doar un cuvânt, vă rog.

Apoi, fiind singuri, se adresă în acelaşi timp comisarului şi prefectului:

— Despre ce-i vorba în chestiunea Martineau?... Acest om e într-adevăr atât de compromis?

Gilquin surâse. Du Poizat îi dădu câteva lămuriri.

— Ei, Doamne, nu mă gândeam la dânsul. L-au denunţat. Am primit câteva scrisori... E sigur că se ţine de politică. Dar s-au şi operat patru arestări în departament. Ca să ajungă la cele cinci, stabilite de dumneata, aş fi preferat să încarcerez pe un profesor al clasei a patra care citeşte elevilor săi cărţi revoluţionare.

— Mi s-au spus lucruri foarte serioase, vorbi pe un ton sever Rougon. Lacrimile surorii sale nu-l pot scăpa de pedeapsă pe acest Martineau, dacă e într-adevăr un om primejdios. E aici o problemă de interes obştesc.

Şi întorcându-se spre Gilquin:

— Dumneata ce părere ai?

— Voi proceda mâine la arestare, răspunse acesta. Cunosc chestiunea. M-am întâlnit cu doamna Correur la hotelul Paris unde îmi iau de obicei masa.

Du Poizat nu făcu nicio obiecţie. Scoase din buzunar un carnet, trase o linie peste un nume şi scrise un altul deasupra, atrăgând atenţia comisarului să-l supravegheze în orice caz pe profesorul de la clasa a piatra. Rougon îl însoţi pe Gilquin până la uşă. Aci spuse iar:

— Acest Martineau e cam bolnav, mi se pare. Du-te în persoană la Coulonges. Fii cât mai blând.

Dar Gilquin îl puse la punct făcând pe jignitul. Uitând de orice respect, îl tutui pe Excelenţa Sa.

— Ce, crezi tu că sunt un ticălos de spion! se îndârji el.

Să-ţi povestească Du Poizat istoria cu farmacistul pe care l-am arestat din pat, alaltăieri. L-am găsit în pat cu nevasta unui portărel. O vorbă n-am spus nimănui... Mă port totdeauna ca un om de lume.

Rougon dormi nouă ceasuri, căzând într-un somn adânc. Când deschise ochii dimineaţa, la opt şi jumătate, îl chemă pe Du Poizat care veni cu ţigara de foi între dinţi, foarte vesel. Vorbiră, glumiră, ca în alte vremuri, când locuiau la doamna Mélanie Correur şi se trezeau dimineaţa unul pe altul lovindu-se uşor cu palma peste coapsele goale. În timp ce se spăla pe obraz, ministrul ceru prefectului amănunte din regiune, despre situaţia funcţionarilor, nevoile unora, ambiţiile altora. Voia să poată găsi pentru fiecare câteva vorbe prietenoase.

— Nu te teme, îţi înşir într-o suflare! îi răspunse Du Poizat râzând.

Şi, în câteva vorbe, îl puse la curent, îl informă despre toate persoanele din jurul său. Rougon îl făcea uneori să repete câte un fapt, ca să şi-l întipărească mai bine în minte. La ceasurile zece sosi domnul Kahn. Luară micul dejun tustrei, stabilind ultimele amănunte ale solemnităţii. Prefectul urma să ţină un discurs; domnul Kahn de asemenea. Rougon avea să ia cuvântul la urmă. Dar trebuia să se rostească şi un al patrulea discurs. La un moment dat se gândiră la primar; Du Poizat găsi însă că el era prea nărod şi fu de părere să-l pună pe inginerul-şef de la Serviciul de poduri şi şosele, care era fireşte în totul indicat, dar al cărui spirit critic silnica aprehensiunea domnului Kahn. În sfârşit, acesta din urmă, ridicându-se de la masă, îl luă pe ministru la o parte, să-i indice punctele asupra cărora ar fi fericit să-l audă stăruind în discursul său.

Întâlnirea se stabilise pentru ceasurile zece şi jumătate, la prefectură. Primarul şi primul adjunct se prezentaseră împreună; primarul se poticnea la vorbă, desperat că nu fusese prezent în ajun la Niort, iar primul adjunct nu înceta să întrebe pe Excelenţa Sa dacă petrecuse o noapte bună, dacă dormise un somn odihnitor, după atâta oboseală. Apoi, apărură preşedintele tribunalului civil, procurorul

imperial şi cei doi substituţi ai săi, inginerul-şef de poduri şi şosele, căruia îi urmară unul după altul perceptorul şef, directorul contribuţiilor directe, directorul creditului ipotecar. Mulţi dintre aceştia erau cu soţia. Nevasta directorului de liceu, frumoasa blondă, purtând o toaletă albastră ca faţa cerului, de toată nostimada, produse o vie emoţie; ea îl rugă pe Excelenţa Sa să nu se supere de absenţa soţului ei, reţinut în pat de un atac de podagră care îl lovise în ajun, când se întorseseră acasă. Între timp mai sosiră alte personaje: colonelul celui de al 78-lea regiment de infanterie încartiruit la Niort, preşedintele tribunalului de comerţ, cei doi judecători de pace ai oraşului, directorul de la ape şi păduri, însoţit de cele trei fiice, consilieri municipali, consilieri ai Camerei Consultative de arte şi meserii, ai Societăţii de statistică şi ai Consiliului corporaţiei de patroni şi lucrători.

Recepţia avea loc în marele salon al prefecturii. Du Poizat făcea prezentările. Ministrul, zâmbitor, încovoiat, primea pe fiecare oaspete ca pe o veche cunoştinţă. Ştia amănunte personale uimitoare despre fiecare. Îi vorbi procurorului imperial, cu belşug de laude, despre rechizitoriul pe care acesta îl pronunţase nu demult într-un proces de adulter; cu multă emoţie în glas ceru veşti directorului contribuţiilor directe asupra sănătăţii soţiei, care zăcea bolnavă la pat de două luni; pe colonelul celui de al 78-lea regiment de infanterie îl reţinu un minut arătându-i că ştia de strălucitele studii pe care le făcea fiul său la Saint-Cyr; dezbătu probleme privitoare la încălţăminte cu un consilier municipal care avea mari ateliere de cizmărie; cu directorul creditului ipotecar, arheolog pasionat, porni o discuţie asupra unei pietre druidice[29] descoperită săptămâna trecută. Când avea câte o îndoială se făcea că-şi caută cuvintele, până ce Du Poizat îi venea într-ajutor, suflându-i cu dibăcie amănuntul potrivit. De altminteri, îşi păstra faţă de toţi o siguranţă de sine semeaţă.

Cum tocmai atunci intra preşedintele tribunalului de

[29] Monument rămas de pe vremea druizilor, preoţi ai galilor (n.t.).

comerţ, înclinându-se în faţa lui, ministrul i se adresă pe un ton prietenos:

— Singur, domnule preşedinte? Nădăjduiesc s-o aduceţi şi pe doamna la banchet, deseară…

Dar se opri, observând stinghereala de pe faţa celor din jur. Du Poizat îl împinse uşor cu cotul, şi pe loc îşi aminti că preşedintele tribunalului de comerţ trăia despărţit de nevastă-sa, în urma unor anumite fapte scandaloase. Se înşelase, crezuse că vorbeşte cu un alt preşedinte, al tribunalului civil. Dar asta nu-i zdruncină câtuşi de puţin siguranţa de sine. Continuând să surâdă, nici nu se gândi să dreagă pozna şi începu din nou, făcând pe vicleanul:

— Am să-ţi dau o veste bună, domnule. Pot să te anunţ că ministrul Justiţiei, colegul meu, te-a recomandat spre a fi decorat… Îţi încredinţez un secret. Să nu mă dai de gol.

Preşedintele tribunalului de comerţ se înroşi. Se îneca de bucurie, nu alta! Cei din jur dădeau buzna să-l felicite; Rougon îşi fixă în minte să nu uite de această cruce, aşa de nimerit distribuită, şi să-l înştiinţeze şi pe colegul de la Justiţie. Pe bărbatul înşelat îl decora. Du Poizat se uită la ministru cu un zâmbet de admiraţie.

În marele salon se adunaseră vreo cincizeci de persoane. În aşteptare, amuţiseră cu toţii, privindu-se stingheriţi.

— E târziu, am putea să plecăm, zise ministrul.

Dar prefectul se aplecă spre dânsul, îi explică la ureche că deputatul, fostul adversar al domnului Kahn, nu sosise încă. În sfârşit, acesta intră, îl treceau năduşelile; se vede că îi stătuse ceasul, nu se dumerea ce se întâmplase. Apoi, voind să reamintească în faţa tuturor de vizita sa din ajun, începu o frază:

— După cum vă spuneam ieri seară, Excelenţă…

Şi păşi alături de Rougon, anunţându-l că urma să plece a doua zi dimineaţă la Paris. Concediul de Paşte se isprăvise marţi şi sesiunea se deschisese. Socotise însă de datoria lui să mai întârzie câteva zile la Niort, ca să primească în numele departamentului pe Excelenţa Sa.

Toţi invitaţii se coborâseră în curtea prefecturii unde o duzină de trăsuri, înşirate de o parte şi de alta a scării,

aşteptau. Ministrul se sui într-o caleaşcă din fruntea şirului împreună cu deputatul, prefectul şi primarul. Ceilalţi invitaţi se îngrămădiră, atât cât fu cu putinţă, în ordine ierarhică; mai erau acolo două caleşti, trei victoria[30] şi tramcare[31] cu câte şase şi opt locuri. Pe strada prefecturii se organiză o adevărată defilare. Echipajele plecară în trap mărunt. Panglicele doamnelor fâlfâiau în aer, iar rochiile li se revărsau din trăsuri; pălăriile negre ale domnilor sclipeau ca o oglindă învârtită la soare. Străbătură o bună parte a oraşului. De-a lungul străzilor înguste, pietrele ascuţite scuturau tare trăsurile care treceau cu un zgomot de fiare vechi. Şi de la toate ferestrele, din toate uşile, cetăţenii din Niort salutau în tăcere, căutându-l cu ochii pe excelenţa sa, mirându-se foarte tare când vedeau redingota simplă a ministrului alături de fracul brodat cu fireturi de aur al prefectului.

În afara oraşului, trăsurile uruiră pe un larg loc de plimbare sădit cu copaci minunaţi. Era o vreme foarte plăcută; o zi frumoasă de aprilie, cu cerul limpede scăldat în lumina bălaie a soarelui. Drumul, drept şi neted, se înfunda între grădini cu tufe mari de liliac şi cu caişi în floare. Apoi se întindea câmpul cu ogoare întinse, tăiate pe ici pe colo de câte un pâlc de copaci. În trăsuri, invitaţii stăteau de vorbă.

— Uite o filatură, nu-i aşa? întrebă Rougon, căruia prefectul îi şoptea ceva la ureche.

Şi adresându-se primarului, îi arătă clădirea de cărămidă roşie, de pe malul apei, spunându-i:

— E filatura dumitale, îmi pare... Mi s-a vorbit de noul sistem de scărmănat lână introdus de dumneata. Voi căuta să găsesc o clipă liberă să vizitez toată minunea asta.

Îi ceru amănunte despre forţa motrice a râului. După părerea lui, motoarele hidraulice, folosite în bune condiţii, prezentau foarte mari avantaje. Şi ministrul îl uimi pe primar prin cunoştinţele sale tehnice. Celelalte trăsuri se ţineau după ei, cam în neorânduială. Crâmpeie de discuţii,

[30] Trăsură cu patru roţi, descoperită, cu două locuri (n.t.).

[31] Trăsură mare cu bănci aşezate de-a curmezişul (n.t.).

în care abundau cifrele, se auzeau de la o trăsură la alta, în trapul înăbuşit ai cailor. Un râs, ca o cascadă, răsună până departe şi toate capetele se întoarseră spre nevasta directorului de liceu, a cărei umbrelă luată de vânt că «se pe o grămadă de pietriş.

— Ai o fermă pe aici, reluă Rougon convorbirea surâzându-i deputatului. E colo pe colină, dacă nu mă înşel... Ce fâneaţă minunată! Ştiu de altfel că te ocupi cu creşterea vitelor şi că ţi s-au premiat nişte vaci la ultimele expoziţii agricole.

Apoi, vorbiră despre vite. Fâneaţa, scăldată în soare, avea moliciunea unui covor de catifea verde. O puzderie de flori smălţuiau pajiştea întinsă. Şiruri de plopi înalţi orânduiau spaţii libere dar înguste prin care se vedeau departe limpezişul orizontului, colţuri de peisaje de toată frumuseţea. O bătrână care mâna un măgăruş îşi trase animalul la o parte şi se opri din drumul ei, făcând loc să treacă alaiul. Şi măgarul începu să zbiere, înspăimântat de această procesiune de trăsuri, ale căror tăblii lăcuite luceau în plin câmp. Doamnele în toalete, bărbaţii înmănuşaţi îşi ţineau rangul plini de seriozitate.

În stânga, câmpia se întindea uşor povârnită, apoi cobora. Ajunseseră. Era o adâncitură între ogoare, o înfundătură a unei val înguste, un fel de rătăcană, strânsă din trei părţi de trei coline înălţându-se ca nişte pereţi. În depărtările dimprejur, îndreptându-ţi privirea spre orizont, nu vedeai profilându-se pe cerul limpede decât cheresteaua bubuită a două mori dărăpănate. Colo, în fund, în mijlocul unei postate de iarbă, se ridica un cort de pânză cenuşie tivită cu un şiret gros, roşu, cu un mănunchi de drapele în cele patru colţuri. Mii de curioşi veniţi pe jos, orăşeni, doamne, ţărani din partea locului se aşezaseră ca în rânduri suprapuse, în partea umbrită, de-a lungul unei coline întinse în amfiteatru. În faţa cortului, un detaşament dintr-al 78-lea regiment de infanterie se găsea echipat ca de luptă, în faţa pompierilor din Niort, care se remarcau printr-o frumoasă ţinută; pe marginea pajiştei, aştepta o echipă de muncitori, în bluze noi, având în frunte pe inginerii în

redingote îmbumbate. Îndată ce se iviră trăsurile, Filarmonica oraşului, o asociaţie compusă din instrumentişti amatori, atacă uvertura din *La Dame blanche*[32].

— Trăiască Excelenţa Sa! strigară câteva glasuri, dar vuietul instrumentelor le înăbuşi.

Rougon coborî din trăsură. Ridicându-şi ochii, cuprinse cu privirea fundătura în adâncul căreia se găsea, necăjit că orizontul sugrumat din toate părţile micşora parcă proporţiile solemnităţii. Şi stătu un minut acolo, în iarbă, aşteptând să i se spună un cuvânt de bun sosit. În sfârşit, domnul Kahn veni fuga. Plecase de la prefectură îndată după micul dejun, dar trecuse, ca precauţie, să examineze groapa în care Excelenţa Sa urma să dea foc pulberii. Îi conduse pe ministru la cort; invitaţii urmau. Se isca puţină zăpăceală. Rougon cern lămuriri:

— Aşadar, din această groapă va porni tunelul?

— Exact, răspunse domnul Kahn. Prima văgăună a fost săpată în această stâncă roşiatică pe care, după cum poate vedea excelenţa voastră, e arborat un drapel.

Pe coasta din fund, în stâncă, se adâncea o scobitură făcută cu cazmaua. Arbuştii smulşi din rădăcină atârnau printre mormanele de pământ. În groapă fuseseră împrăştiate pe jos frunze. Domnul Kahn indică din nou cu mâna traseul drumului de fier, marcat de un îndoit lanţ de jaloane, aliniind bucăţele de hârtie albă, printre cărări, prin iarbă, prin tufişuri. Acestui colţ paşnic de natură urma să i se dea afară măruntaiele.

Autorităţile luaseră loc sub cort, în cele din urmă. Cetăţenii din fund se aplecau curioşi, să se uite prin deschizătura dintre foile de cort. Orchestra Societăţii filarmonice intona sfârşitul uverturii din *La Dame blanche.*

— Domnule ministru, se auzi deodată o voce ascuţită vibrând în tăcere, ţin să mulţumesc mai întâi Excelenţei Voastre pentru că a binevoit să primească invitaţia pe care ne-am îngăduit să i-o adresăm Departamentul Deux-Sèvres vă va păstra o veşnică amintire...

[32] Operetă de compozitorul francez Boieldieu (n. t.).

Luase cuvântul Du Poizat. Se afla la trei paşi de Rougon, în picioare amândoi; după anumite fraze armonios ticluite, îşi înclinau uşor capul, unul către celălalt. Vorbi, astfel un sfert de oră, amintind ministrului despre felul strălucit în care reprezentase departamentul în Adunarea legislativă; oraşul Niort îi înscrisese numele în analele sale ca pe al unui binefăcător şi dorea cu înfocare să-i împărtăşească recunoştinţa sa în orice împrejurare. Du Poizat îşi luase însărcinarea să atingă în cuvântarea sa latura politică şi practică. Câteodată, cum vorbea în aer liber, glasul i se pierdea. Atunci, doar gesturile i se mai vedeau, o mişcare ritmică a braţului drept; şi miile de curioşi aşezaţi pe colină, ca pe nişte trepte, se uitau cu interes la fireturile de pe mânecă, sclipitoare în bătaia soarelui.

Apoi, domnul Kahn înaintă în mijlocul cortului. Avea o voce groasă de tot. Rostea unele cuvinte de parcă le lătra. Ecoul repeta sunetele în fundul văii şi trimitea înapoi câte un sfârşit de frază asupra căruia stăruia cu prea multă satisfacţie. Reaminti de îndelungata lui strădanie, de studiile şi de demersurile făcute timp de aproape patru ani, pentru ca să înzestreze ţinutul cu o nouă cale ferată. De acum încolo, în departamentul Deux-Sèvres se va revărsa îmbelşugarea; ogoarele vor da un rod mai bogat, uzinele îşi vor îndoi producţia, negustoria va pătrunde până şi în cele mai umile sate; se părea, după câte spunea el, că departamentul va deveni sub mâinile lui eliberatoare, pământul făgăduinţei, cu râuri de lapte, cu crânguri de vrajă, în care mesele încărcate cu fel de fel de mâncăruri alese vor aştepta să-i ospăteze pe trecători. Apoi, brusc, se arătă din cale-afară de modest, zicând că lui nu trebuie să i se aducă: nicio mulţumire, că dânsul n-ar fi putut duce la bun sfârşit un atât de vast proiect dacă nu s-ar fi bucurat de înalta ocrotire cu care se mândreşte. Şi întorcându-se spre Rougon îl numi: „ilustrul ministru, apărătorul tuturor cauzelor nobile şi folositoare”. Spre sfârşit, proslăvi foloasele financiare ale acestei afaceri. La Bursă, acţiunile ei erau smulse din mâini. Ferice de rentierii care şi-au putut plasa economiile într-o întreprindere pentru care stă

chezăşie numele excelenţei sale, ministrul de interne!

— Bravo! Bravo! mormăiră câţiva invitaţi.

Primarul şi cea mai mare parte dintre reprezentanţii autorităţii strânseră mâna domnului Kahn care părea foarte. mişcat. Afară, izbucni un ropot de aplauze. Filarmonica socoti de datoria ei să atace un marş militar într-un ritm foarte viu; dar primul adjunct se repezi şi trimise un pompier cu ordinul ca muzica să înceteze. În acest răstimp, sub cort, inginerul şef al Serviciului de poduri şi şosele şovăia să ia cuvântul, pretextând că nu se pregătise de fel. Stăruinţa prefectului fu decisivă. Domnul Kahn, foarte îngrijorat, îi şopti la ureche acestuia din urmă:

— Nu ne trebuia râia asta. Gura lui taie ca sabia.

Inginerul şef era un bărbat înalt şi uscăţiv; se credea grozav de iscusit în zeflemele. Vorbea rar, cu o strâmbătură în colţul gurii, ori de câte ori arunca o vorbă de duh. Începu prin a-l copleşi pe domnul Kahn cu un noian de laude. Apoi prinseră să scoată capul aluziile răutăcioase. Vorbi în puţine cuvinte despre proiectul drumului de fier, cu acel dispreţ al inginerului de stat faţă de lucrările inginerilor civili. Aminti de contraproiectul prezentat de *Compagnie de l'Ouest,* al cărei traseu trecea prin Thouars şi stărui, fără să aibă aerul că ataca cu răutate, asupra cotului din traseul domnului Kahn, care avea să slujească interesele cuptoarelor înalte din Bressuire. Totul era învăluit, fără nicio brutalitate, în fraze binevoitoare, aruncând doar vorbe înţepătoare pe care le înţelegeau numai cunoscătorii în materie. Fu încă şi mai crud spre sfârşitul cuvântării. Îşi manifestă părerea de rău că „ilustrul ministru" se compromisese în această afacere a cărei latură financiară îngrijora pe toţi oamenii cu experienţă. Lucrarea cerea cheltuieli enorme, o desăvârşită cinste, o desăvârşită dezinteresare. Şi aruncă următoarea frază, cu gura strâmbă:

— Dar toate aceste îngrijorări sunt himerice; suntem complet liniştiţi, de vreme ce în fruntea întreprinderii se află un om cu o frumoasă situaţie materială şi de o înaltă onestitate comercială, bine cunoscute în tot departamentul.

Răsună un murmur de aprobare. Numai câteva persoane

se uitau la domnul Kahn, care se silea să zâmbească, cu buzele palide. Rougon ascultase închizându-şi ochii pe jumătate, ca şi când l-ar fi supărat lumina mare; când şi-i deschise, din şterşi deveniseră întunecaţi. Îşi făcuse la început socoteala să vorbească foarte puţin. Dar acum se impunea să-l apere pe unul de-ai săi. Făcu trei paşi, spre marginea cortului; şi acolo, cu un gest care prin amploarea lui părea că se adresează atenţiei întregii Franţe, începu:

— Domnilor, îngăduiţi-mi să străbat cu gândul dincolo de aceste coline, să îmbrăţişez cu privirea tot Imperiul şi să lărgesc astfel cadrul solemnităţii care ne-a adunat aci, făcând dintr-însa sărbătoarea muncii industriale şi comerciale. Chiar în clipa în care vă vorbesc, se sapă canaluri de la nord la sud, se construiesc căi ferate, se deschid drumuri noi prin munţi, se înalţă poduri…

Se făcuse o adâncă tăcere. Printre fraze se auzeau răsuflare uşoară de vânt adiind printre ramuri, apoi vuietul stăvilarului din depărtare. Pompierii, care ca ţinută nu se lăsau mai prejos decât soldaţii, sub zăpuşeala soarelui, aruncau priviri piezişe, să-l vadă pe ministru vorbind, fără să-şi întoarcă capul. Pe colină, spectatorii se aşezaseră după placul lor; femeile se cinchiseră după ce îşi aşternuseră batistele pe jos; doi domni în dreptul cărora venise soarele deschiseră umbreluţele soţiilor. Şi Rougon vorbea din ce în ce mai tare. Se simţea oarecum stingherit în această înfundătură, de parcă vâlceaua nu era îndeajuns de largă pentru gesturile sale. Cu mâinile lui brusc aruncate înainte, voia parcă să dea în lături tot ceea ce ar fi putut adumbri orizontul, de jur împrejur. În două rânduri scrută spaţiul; dar nu întâlni pe sus, la marginea zării, decât morile a căror cherestea dărăpănată trosnea în soare.

Oratorul reluase tema domnului Kahn, dându-i mai multă amploare. Nu numai departamentul Deux-Sèvres intrase într-o eră de belşug miraculos, ci Franţa întreagă, mulţumită ramificaţiei de cale ferată Niortangers. Timp de zece minute, înşiră binefacerile nenumărate de care populaţia va fi copleşită. Merse până acolo încât pomeni de mâna lui Dumnezeu. Apoi, răspunse inginerului şef; nu-i lua

în discuţie discursul, nu făcea nicio aluzie; susţinea pur şi simplu contrariu de ceea ce spusese acesta, stăruind asupra devotamentului domnului Kahn, arătându-l modest, dezinteresat, mărinimos. Cât priveşte latura financiară a întreprinderii, era deplin liniştit. Zâmbea şi înălţa cu un gest grăbit grămezi de aur. Şi aci, un potop de aclamaţii îi tăie şirul vorbii.

— Domnilor, un ultim cuvânt, zise el după ce îşi şterse buzele cu batista.

Acest ultim cuvânt ţinu un sfert de oră. Se ameţea singur, se angaja mai mult decât voise. Iar în încheierea discursului, fiind vorba de măreţia domniei, proslăvind înalta înţelepciune a împăratului, dădu a înţelege că majestatea acorda sprijin şi ocrotire deosebită ramificaţiei de cale ferată Niort-Angers. Întreprinderea devenea o afacere de stat.

Trei salve de aplauze răsunară. Un stol de corbi, zburând în limpezimea cerului, la o mare înălţime, se vânzolea prins de spaimă, cu croncănituri prelungi. După ultima frază a discursului, Filarmonica prinsese a cânta, la un semn dat din cort; în timp ce doamnele, strângându-şi fustele, se ridicau adânc mişcate, dornice să nu piardă nimic din acest spectacol. Între timp, împrejurul lui Rougon invitaţii surâdeau părând încântaţi. Primarul, procurorul imperial, colonelul celui de al 78-lea regiment de infanterie dădeau din cap, ascultând cum deputatul se minuna destul de tare ca să-l audă ministrul. Dar cel mai entuziast era desigur inginerul şef al Serviciului de poduri şi şosele; el se arătă de o slugărnicie neobişnuită, cu gura strâmbă, ca fulgerat de minunatele cuvinte ale marelui om.

— Binevoiţi, Excelenţă, să mă urmaţi, zise domnul Kahn, cu faţa mustind de bucurie.

Era pe sfârşite. Excelenţa Sa avea să aprindă fitilul primei mine. Se dădură ordinele de rigoare echipei de muncitori în bluze noi. Aceştia o luară înaintea ministrului şi a domnului Kahn, intrară în groapă şi se aşezară în fund, pe două rânduri. Un contramaistru ţinea în mână un capăt de funie de cânţi, aprins, pe care îl dădu lui Rougon. Autorităţile,

rămase în cort, îşi întindeau gâtui Publicul neliniştit aştepta. Orchestra Societăţii Filarmonice cânta întruna.

— Va face oare zgomot mare? întrebă cu un zâmbet de îngrijorare soţia directorului de liceu pe unul dintre cei doi substituţi de procuror.

— După cât va fi de tare stâncă, se grăbi să răspundă preşedintele tribunalului de comerţ, care intră în explicaţii de mineralogie.

— Eu îmi astup urechile, zise cea mai mare dintre cele trei fete ale directorului de la ape şi păduri.

Rougon, ţinând în mână capătul de funie aprinsă, în mijlocul acestei mulţimi, se simţea caraghios. Sus, pe creasta colinelor, cheresteaua morilor trosnea mai tare. Dădu foc fitilului aşezat între două pietre, al cărui capăt i-l arătă contramaistrul. În aceeaşi clipa un lucrător suflă într-o trâmbiţă, prelung. Toată echipa se dădu la o parte. Domnul Kahn îl conduse în grabă pe Excelenţa Sa sub cort, arătându-se de o grijă stăruitoare.

— Ei bine, nu ia foc? îngăimă directorul Creditului ipotecar, clipind din ochi de nelinişte; şi-i venea o poftă nebună să-şi astupe urechile, ca şi doamnele.

Explozia nu se produse decât după două minute. Se pusese un fitil foarte lung, din precauţie. Aşteptarea spectatorilor se preschimbase în nelinişte adâncă; atât de aţintiţi le erau ochii asupra stâncii roşii încât o şi vedeau mişcându-se din loc; persoanelor nervoase începu să le ticăie inima, mai-mai să le spargă pieptul. În sfârşit se produse un cutremur surd, stânca se surpă, în timp ce un val de bulgări, groşi cât amândoi pumnii, se înălţă în fum. Şi lumea începu să plece. Se auzeau aceste cuvinte repetate de sute de ori:

— Îţi miroase a praf de puşcă?

În acea seară, prefectul oferi o masă la care luară parte autorităţile. Pentru balul care urmă trimisese cinci sute de invitaţii. Balul fu splendid. În marele salon împodobit cu plante verzi se pusese, în cele patru colţuri, patru mici policandre, ale căror lumânări, pe lângă cele ale policandrului din mijloc, împrăştiau o lumină neobişnuită.

Cei din Niort nu-şi aminteau să mai fi văzut atâta strălucire. Pălălaia din cele şase ferestre lumina piaţa prefecturii, în care peste două mii de curioşi se îmbulzeau, făcând ochii mari, să vadă danturile. Orchestra se auzea aşa de desluşit, încât copiii, jos, se prindeau în câte un galop pe caldarâm. După ceasurile nouă, doamnele îşi făceau vânt cu evantaiul, se serveau răcoritoare, cadrilurile urmau după valsuri şi după polci. Lângă uşă, Du Poizat, foarte ceremonios, îi primea surâzător pe cei întârziaţi.

— Excelenţa Voastră nu dansează aşadar? îl întrebă cu îndrăzneală pe Rougon soţia directorului de liceu, care intra tocmai atunci, purtând o rochie de muselină foarte subţire, presărată cu stele de aur.

Rougon se scuza zâmbind. Stătea în picioare la o fereastră, în mijlocul unui grup. Şi, susţinând o conversaţie asupra revizuirii cadastrului, arunca din când în când câte o căutătură afară. În partea cealaltă a pieţii, în lumina vie cu care policandrele iluminau faţadele, le zărise la o fereastră a hotelului Paris pe doamna Correur şi pe domnişoara Herminie Billecoq. Stăteau acolo, privind serbarea, sprijinite în coate pe pervaz, ca pe rampa unei loji. Le străluceau obrajii, gâtul gol li se umfla zvâcnind de râsete uşoare, ori de câte ori ajungea până la ele o adiere caldă de la petrecere.

În acest răstimp, soţia directorului de liceu făcea înconjurul salonului, distrată, nepăsătoare faţă de admiraţia pe care rochia ei largă şi lungă o stârnea printre cei foarte tineri. Căuta pe cineva cu privirea, mereu surâzătoare, cu o expresie galeşă.

— Domnul comisar-şef n-a venit încă? îi întrebă ea în cele din urmă pe Du Poizat, care se interesa de sănătatea soţului ei. I-am făgăduit un vals.

— Trebuia să fie pe aci, răspunse prefectul; mă mir că nu-l văd... A avut de îndeplinit astăzi o misiune. Dar mi-a făgăduit că se întoarce înapoi până la ora şase.

Cam pe la amiază, după ce prânzise, Gilquin plecase călare din Niort, să-l aresteze pe notarul Martineau, la Coulonges, Sa o depărtare de cinci leghe. Socotea să

ajungă acolo pe la ceasurile două şi să plece înapoi pe la patru, cel mai târziu, ca să nu lipsească de la banchetul la care fusese poftit. Pe drum nu goni tare calul; legănat în şa, îşi făcu în gând planul să fie cât mai îndrăzneţ seara, la bal, cu acea persoană blondă pe care o găsea doar cam slabă. Lui Gilquin îi plăceau femeile grase. La Coulonges, trase la hanul „Leul de aur”, unde urma să-l aştepte un brigadier cu doi jandarmi. În aceste condiţii, sosirea lui nu va fi observată; va tocmi o trăsură şi-l va „împacheta” pe notar, fără ca vreo vecină să-i iasă în cale. Dar jandarmii nu erau la întâlnire. Gilquin îi aşteptă până la ceasurile cinci, înjurând, bând groguri şi uitându-se la ceas din sfert în sfert de oră. Nu va mai ajunge la Niort la banchet. Dăduse ordin să i se pună şaua pe cal, când, în sfârşit brigadierul apăru urmat de cei doi oameni ai săi. Fusese la mijloc o neînţelegere.

— Bine, bine, nu vă scuzaţi, n-avem timp de asta, strigă înfuriat comisarul şef. E cinci şi un sfert... Să ne înşfăcăm individul şi asta fără zăbavă! Trebuie să fim gata de drum peste zece minute.

De obicei Gilquin era un om cumsecade. În împlinirea îndatoririlor sale îşi dădea osteneala să fie de o politeţă desăvârşită. Pentru ziua aceea, îşi înjghebase chiar un plan complicat, ca să-l ferească de emoţii prea tari pe fratele doamnei Correur: astfel, trebuia să intre singur la dânsul, în timp ce jandarmii urmau să rămână, în trăsură, la poarta grădinii, într-o străduţă răspunzând în ţarină. Dar cele trei ore de aşteptare la „Leul de aur” îl scoseseră într-atâta din sărite, încât îşi uită de toate aceste precauţii. Străbătu satul şi sună cu violenţă la notar, la poarta din stradă. Pe un jandarm îl postă în faţa acestei porţi, pe un altul îl puse de gardă să supravegheze zidul grădinii. Comisarul intrase împreună cu brigadierul. Zece-doisprezece curioşi speriaţi se uitau de departe.

La vederea uniformelor, servitoarea care deschise, cuprinsă de spaimă cu un copil, dispăru strigând din răsputeri atâta doar:

— Cucoană! cucoană! cucoană!

O femeie mică şi grasă, cu înfăţişare foarte liniştită, coborî încetişor pe scară:

— Doamna Martineau, fără îndoială? zise Gilquin cu o voce repezită. Doamne Dumnezeule! doamnă, trebuie să îndeplinesc o tristă misiune... Să-l arestez pe soţul dumneavoastră.

Ea îşi împreună mâinile scurte, în timp ce buzele palide îi tremurau. Dar nu scoase niciun ţipăt. Se opri locului pe ultima treaptă, astupând scara cu fustele ei. Dori să i se arate mandatul de arestare, ceru şi alte explicaţii, ca să tărăgăneze lucrurile.

— Atenţie! să nu ne scape individul printre degete, îi şopti brigadierul la ureche comisarului.

Fără îndoială că ea auzi. Îi privi cu aerul ei calm, zicându-le:

— Urcaţi-vă, domnilor.

Şi ea se urcă cea dintâi. Îi introduse într-un birou, în. mijlocul căruia domnul Martineau stătea în picioare, în halat. Ţipetele servitoarei, îl hotărâseră să-şi părăsească jilţul în care îşi trecea zilele. Foarte înalt, cu mâinile ca moarte, cu faţa de o paloare de ceară, numai ochii îi erau de om viu, ochii negri, blânzi, dar energici, Doamna Martineau arătă spre el cu un gest, pe tăcute.

— Doamne, Dumnezeule! domnule, începu Gilquin, trebuie să îndeplinesc o tristă misiune...

Când acesta sfârşi, notarul clătină din cap, fără să scoată o vorbă. Un fior slab fremătă prin halatul care îmbrăca mădularele uscate ale notarului. El rost în sfârşit, cu multă politeţă:

— Bine, domnilor, vă voi urma.

Şi începu să umble prin cameră, orânduind la locul lor. câteva lucruri aruncate la întâmplare pe mobile. Schimbă locul unui teanc de cărţi. Ceru neveste-sii o cămaşă, curată. Fiorul care îl scutura se înteţi. Doamna Martineau văzându-l că se clatină, se ţinea după dânsul, cu braţele întinse, ca după un copil mic, gata să-l sprijine.

— Mai repede, mai repede, domnule, repetă Gilquin.

Notarul mai făcu de două ori înconjurul odăii şi, pe

neaşteptate, îşi zbuciumă mâinile prin aer şi se lăsă într-un jilţ, strâmb, înţepenit de un atac de paralizie. Nevastă-sa plângea cu stropi mari de lacrimi mute.

Gilquin îşi scoase ceasul.

— Mii de draci! exclamă el.

Era ora cinci şi. jumătate. N-avea ce mai face, trebuia să renunţe la gândul că va ajunge la Niort la masa de la prefectură. Până să urce arestatul în trăsură, avea să mai treacă cel puţin o jumătate de ceas. Încercă să se mângâie cu făgăduiala că nu va pierde balul; tocmai îşi amintea că obţinuse de la soţia directorului de liceu să-i acorde primul vals.

— Mofturi, îi şopti brigadierul la ureche. Îl laşi pe mâna mea să mi ţi-l pun pe individ pe picioare?

Şi fără să aştepte răspunsul, înaintă şi-i adresă notarului tot felul de îndemnuri, căutând să-l convingă să nu înşele justiţia. Notarul, cu pleoapele închise, cu buzele subţiate, era ţeapăn ca un cadavru. Încet-încet, brigadierul se înfurie, trecu la vorbe de ocară, ca în cele din urmă mâna lui grea de jandarm să se prăvălească peste gulerul halatului. Dar doamna Martineau, atât de calmă până atunci, i-o dădu la o parte cu violenţă, se înfipse în faţa soţului său, strângându-şi pumnii ei de femeie pioasă şi hotărâtă.

— Mofturi, ascultă-mă pe mine! repeta brigadierul.

Gilquin strânse din umeri. Era ferm hotărât să-l ducă pe notar mort sau viu.

— Unul dintre voi să plece la „Leul de aur” şi să ceară o trăsură, porunci el. Am vorbit eu cu hangiul.

După ce brigadierul ieşi, Gilquin se apropie de fereastră şi privi cu plăcere grădina în care caişii erau în floare. Şi uită de toate, până când simţi că îl bate cineva uşurel cu mâna pe umăr. Doamna Martineau, în picioare, în spatele lui, îl întrebă, după ce îşi şterse obrajii, cu o voce mai sigură:

— Trăsura vine pentru dumneavoastră, nu-i aşa? Nu se poate să-l târâţi pe soţul meu la Niort, în starea în care se află.

— Doamne Dumnezeule! doamnă, spuse el pentru a treia

oară, misiunea mea e foarte dureroasă...

— Dar e o crimă! Îl omorâţi... Nu vi s-a dat doar însărcinarea să-l omorâţi!

— Ordinu-i ordin! răspunse el cu voce mai aspră, voind să taie scurt scena rugăminţilor fierbinţi pe care o prevedea.

Ea făcu un gest de ameninţare. O furie nebună trecu pe faţa să de târgoveaţă grasă, în timp ce privirile ei făceau înconjurul odăii, căutând parcă să găsească un mijloc suprem de scăpare. Dar, cu o sforţare, se potoli, îşi reluă atitudinea ei de femeie hotărâtă, care nu se bizuia pe lacrimile sale.

— O să vă pedepsească Cel de Sus, domnule, doar atât rosti ea, după o clipă de tăcere, în timpul căreia nu-l slăbise din ochi.

Şi se întoarse, fără niciun suspin, fără nicio rugăminte, să se sprijine cu coatele de jilţul în care soţul ei trăgea să moară. Gilquin surâsese.

În acel moment, brigadierul care se dusese el singur la „Leul de aur”, se întoarse raportând că hangiul n-are deocamdată niciun fel de trăsură. Vestea arestării notarului, foarte iubit în tot ţinutul, îi şi ajunsese la urechi. Hangiul dosea desigur trăsurile; numai cu două ceasuri înainte, întrebat de comisarul şef, se angajase să-i ţină la dispoziţie o cupea veche, pe care de obicei o închiria celor dornici să facă plimbări prin împrejurimi.

— Scotociţi prin tot hanul! strigă Gilquin apucat iar de mânie în faţa acestei noi piedici; cotrobăit prin toate casele din sat... Ce, îşi bat joc de noi, la o adicătelea! Sunt aşteptat, n-am timp de pierdut... Vă dau răgaz un sfert de ceas, să fim bine înţeleşi!

Brigadierul dispăru din nou, luând cu dânsul jandarmii, făcându-le vânt în direcţii deosebite. Trecură trei sferturi de ceas, apoi patru, apoi cinci. După un ceas şi jumătate, se ivi în sfârşit un jandarm, cu obrajii supţi: toate cercetările rămăseseră fără rezultat. Gilquin, întărâtat, umbla cu pas neregulat, de la uşă la fereastră, privind afară la soarele care scăpăta. Desigur, se va deschide balul fără dânsul; în ochii soţiei directorului de liceu va trece drept nepoliticos;

asta îl va face caraghios, îi va paraliza mijloacele de seducţie. Şi de fiecare dată când trecea prin faţa notarului îşi înăbuşea în piept mânia care-l sugruma; niciun răufăcător nu-l pusese într-o atât de mare încurcătură. Notarul, tot mai palid, mai rece, stătea întins, fără să facă vreo mişcare.

Numai după ceasurile şapte, brigadierul apăru, cu o înfăţişare radioasă. În sfârşit, găsise vechea cupea a hangiului, ascunsă în fundul unui şopron deschis, la un sfert de leghe de sat. Cupeul era cu calul în ham şi numai nechezatul acestuia îi atrăsese atenţia. Acum când trăsura era la poartă, trebuia îmbrăcat domnul Martineau. Operaţia luă foarte mult timp. Doamna Martineau, cu o încetineală gravă, îl încălţă cu ciorapi albi, îl îmbrăcă cu o cămaşă tot albă; apoi, cu pantaloni, jiletcă şi redingotă de culoare neagră. Nu admise nicio clipă să-i dea ajutor vreun jandarm. Notarul se lăsa pe mâinile ei fără nicio împotrivire. Se aprinsese lampa. Gilquin îşi lovea mâinile una de alta nerăbdător, în timp ce brigadierul sta nemişcat; pe tavan se profila umbra mare de tot a pălăriei sale.

— Aţi isprăvit, aţi isprăvit o dată? întrebă Gilquin.

Doamna Martineau cotrobăia de cinci minute într-o mobilă. Ea scoase de acolo o pereche de mănuşi negre şi le strecură în buzunarul domnului Martineau.

— Sper, domnule, că mă lăsaţi şi pe mine să mă urc în trăsură? Vreau să-mi însoţesc bărbatul...

— E cu neputinţă, răspunse cu brutalitate Gilquin.

Ea nu avu nicio izbucnire, nici nu mai stărui.

— Cel puţin, continuă ea, îngăduiţi-mi să merg în urma lui.

— Drumurile sunt slobode, zise el. Dar nu veţi găsi trăsură. Nu mai e niciuna în tot ţinutul.

Ea ridică uşor din umeri şi ieşi să dea un ordin. După zece minute o gabrioletă aştepta la poartă, îndărătul cupelei. Trebui să fie coborât domnul Martineau. Cei doi jandarmi îl luară pe braţe. Nevastă-sa îi ţinea capul. Şi la cea mai mică văicăreală a muribundului, ea comanda poruncitor celor doi oameni să se oprească, şi aceştia îi dădeau ascultare, cu

toate privirile cumplite ale comisarului. Poposiră pe fiecare treaptă a scării. Notarul arăta ca un mort corect îmbrăcat, care e scos din casă. Îl aşezară leşinat în trăsură.

— Sunt ceasurile opt şi jumătate! strigă Gilquin uitându-se pentru ultima oară la ceas. Ce afurisită corvadă! N-o să mai ajung niciodată.

Îi ieşise un sfânt din gură. Să fie fericit dacă o să-şi facă apariţia pe la mijlocul balului. Sări pe cal trăgând o înjurătură şi strigă la vizitiu să mâne caii iute. În frunte mergea cupeaua; la portierele ei galopau cei doi jandarmi; apoi, la câţiva paşi, veneau comisarul şef şi brigadierul; în sfârşit, gabrioleta în care se afla doamna Martineau gonea la coada coloanei. Noaptea era răcoroasă. Pe drumul cenuşiu, nesfârşit, prin ţarina adormită, alaiul trecea, în huruitul surd al roţilor şi ritmul monoton al galopului cailor. Nu rostiră nicio vorbă tot drumul; Gilquin îşi potrivea cuvintele frazei pe care avea s-o adreseze soţiei directorului de liceu, Doamna Martineau, din când în când, se ridica în picioare în gabrioleta ei, părându-i-se că auzise un horcăit; dar de abia zărea, înainte, coşul cupelei care huruia pe drum, neagră şi mufă.

Intrară în Niort la ceasurile zece şi jumătate. Comisarul, ca să se ferească de a trece prin mijlocul oraşului, dădu ordin s-o ia pe lângă zidul de apărare. La poarta închisorii se anunţară trăgând clopoţelul. Când paznicul de la intrare văzu deţinutul care i se aducea, aşa de slab, aşa de ţeapăn, se urcă să-l trezească pe director. Acesta, puţin suferind, sosi îndată în papuci. Dar se înfurie şi refuză în mod categoric să primească un om adus într-o asemenea stare. Ce, luau închisorile drept spital?

— Acum, de vreme ce l-am arestat, ce să facem cu el, întrebă Gilquin, scos din fire de acest ultim incident.

— Faceţi ce vreţi cu el, domnule comisar, răspunse directorul. Vă repet că nu va intra aici la noi. Nu-mi voi lua niciodată o asemenea răspundere.

Doamna Martineau profitase de această discuţie, urcându-se în cupea lângă soţul ei. Ea propuse să fie dus la un hotel.

— Fie şi la hotel, la dracu, oriunde vreţi! strigă Gilquin. M-am săturat până în gât, la urma urmelor! Duceţi-l.

Totuşi, împinse obligaţiile datoriei până la a-l însoţi pe notar la hotelul Paris, ales de însăşi doamna Martineau. Piaţa prefecturii începea să se golească; doar ştrengarii mai săreau pe trotuare, în timp ce perechile de orăşeni se pierdeau încetul cu încetul, în umbra străzilor lăturalnice. Dar strălucirea din cele şase ferestre, ale marelui salon continua să umple piaţa de o lumină vie, de miez de zi; alămurile orhestrei scoteau note şi mai răsunătoare; prin întredeschiderea perdelelor se vedeau trecând umerii goi ai doamnelor care îşi legănau părul strâns pe ceafă, încârlionţat după moda de la Paris. Pe când îl urcau pe notar la o cameră de la primul cat, Gilquin, ridicând capul, o văzu pe doamna Correur şi pe domnişoara Herminie Billecoq, care nu plecaseră de la fereastră. Erau acolo, îşi suceau fiecare gâtul la dreapta, la stânga, înfierbântate de zgomotele pe care le auzeau de la serbare. Doamna Correur, între timp, îl văzuse desigur sosind pe fratele său, căci prea se pleca, mai-mai să cadă. La un semn violent al ei, Gilquin urcă.

Mai târziu, către miezul nopţii, balul prefecturii se desfăşura în toată strălucirea sa. Se deschiseseră uşile sălii de ospăţ în care era servită masa cu bucate reci. Unele doamne, foarte aprinse la faţă, îşi făceau vânt cu evantaiul, mâncau în picioare, râzând. Altele, îşi continuau dansul nevoind să piardă un cadril, mulţumindu-se cu paharul de sirop pe care domnii li-l aduceau. Plutea o pulbere luminoasă care parcă îşi luase zborul din pieptănături, de pe fuste şi de pe braţele încărcate cu aur, ce se zbuciumau prin aer. Era prea mult aur, prea multă muzică şi prea cald. Rougon, înăbuşindu-se, se grăbi să iasă, la chemarea discretă a lui Du Poizat.

Alăturea de marele salon, în camera unde le mai văzuse şi în ajun, doamna Correur şi domnişoara Billecoq îl aşteptau, plângând amândouă cu adânci suspine.

— Săracu de frate-miu, săracu Martineau! îngână doamna Correur, care îşi înăbuşea lacrimile în batistă. Ah!

simţeam eu că n-o să-l scapi... Doamne! De ce nu l-ai scăpat?

Rougon vru să răspundă, dar ea nu-i dădu răgaz.

— A fost arestat astăzi. L-am văzut chiar acum. Doamne Dumnezeule! Doamne Dumnezeule!

— Nu deznădăjdui, zise el în cele din urmă. Afacerea trece la instrucţie. Sper că au să-i dea drumul.

Doamna Correur încetă să-şi mai şteargă ochii. Se uită la dânsul, strigând cu glasul ei firesc:

— Dar e mort!

Şi reluă pe loc tonul plângător, înfundându-şi din nou faţa în batistă.

— Doamne! Doamne! Bietu Martineau!

Mort! Rougon simţi un uşor fior trecându-i prin piele. Nu găsi ce să-i spună. Pentru întâia oară văzu un gol în faţa lui, un gol plin de întuneric spre care încet, încet, cineva îl împingea de la spate. Vasăzică omul murise! Nu urmărise aşa ceva. Lucrurile ajunseseră prea departe.

— Vai! da, sărmanul, dragul de el, a murit, se tângui printre suspine domnişoara Herminie Billecoq. Se pare că au refuzat să-l primească la închisoare. Când am văzut că-l aduc la hotel într-o stare atât de nenorocită, doamna a dat fuga jos, a forţat uşa strigând că era sora lui. O soră, nu-i aşa? are oricând dreptul să fie la căpătâiul fratelui său când îşi dă ultima suflare. I-am spus-o de la obraz ticăloasei doamne Martineau, care striga cât o ţinea gura, să ne alunge de acolo. Şi n-a avut încotro, a fost silită să ne lase să stăm lângă pat... Of doamne, s-a prăpădii prea repede. N-a horcăit niciun ceas. Era întins în pat, în haine negre; ai fi zis, un notar înainte de 3 se duce să celebreze o căsătorie. Şi s-a stins ca o candelă, cu o foarte uşoară schimă. Cred că n-a suferit prea mult.

— Şi-ţi închipui că doamna Martineau nu mi-a căutat ceartă, îndată după acea? începu să înşire la rândul ei doamna Correur. Nu mai ştiu ce tot sporovăia; vorbea de moştenire, mă tot acuza că i-am dat lovitura de moarte fratelui meu. Dar i-am răspuns: „Eu, doamnă, nu lăsam să pună mâna pe el, chiar dacă jandarmii mă tocau bucăţele!”

Şi m-ar fi tocat cum te văd şi cum mă vezi... Nu-i aşa, Herminie?

— Da, da, răspunse fata.

— În sfârşit, ce să-i faci, lacrimile mele nu-l vor readuce la viaţă, dar plângi fiindcă îţi vine a plânge... Săracul de Martineau!

Rougon nu se simţi în apele lui. Îşi retrase mâinile dintr-ale doamnei Correur care i le apucase la un moment dat. Şi tot nu găsea ce să spună, întristat de amănuntele acestei morţi care îi părea îngrozitoare.

— Uite! strigă Herminie, stând în picioare, la fereastră, se vede camera de aici, e în faţă, în plină lumină, la a treia fereastră, de la etajul întâi, numărând din stânga... E o lumină după perdele.

Apoi, Rougon se descotorosi de ele, în timp ce doamna Correur se scuza, îl numea prietenul ei, îl asigura că cedase primului său impuls venind să-i anunţe trista veste.

— Povestea asta este destul de neplăcută, îi şopti el la urechea lui Du Poizat, intrând în sala balului, palid încă la faţă.

— Ei, nătărăul ăla de Gilquin, răspunse prefectul, strângând din umeri.

Balul se desfăşură în toată strălucirea. În sala de ospăţ, din care se vedea un colţ prin uşa larg deschisă, primul adjunct le îndop a cu dulciuri pe cele trei fete ale directorului de la ape şi păduri; colonelul comandant al regimentului 78 de infanterie bea punci, cu urechea ciulită la răutăţile inginerului-şef de la poduri şi şosele, care ronţăia praline. Domnul Kahn, lângă uşă, repeta cu glas tare preşedintelui de la tribunalul civil discursul rostit în după-amiaza aceleiaşi zile, despre binefacerile noii căi ferate, în mijlocul unui grup compact de oameni gravi, directorul contribuţiilor directe, cei doi judecători de pace, delegaţii Camerei consultative de agricultură şi ai Societăţii de statistică, toţi urmărindu-l cu gurile căscate. Apoi, în marele salon, subt cele cinci policandre, un vals, pe care orchestra îl cânta cu izbucniri de trompetă, legăna perechi-perechi, pe fiul inspectorului şef de la Finanţe cu sora

primarului, pe unul dintre substituţii de procuror cu o domnişoară în albastru. Pe celălalt substitut de procuror cu o domnişoară în roz. Dar o pereche, mai cu seamă, stârnea un murmur de admiraţie: comisarul-şef cu soţia directorului de liceu înlănţuiţi cu graţie, învârtindu-se cu încetineală. Gilquin se gătise în grabă, corect, cu frac negru, cu botine de lac şi mănuşi albe; frumoasa blondă îi scuzase întârzierea, beată de fericire, pe umărul lui, cu ochii scăldaţi de dragoste. Gilquin îşi mişca şoldurile prea bătător la ochi, aruncându-şi îndărăt bustul de dansator chipeş de baluri publice, farmec mojicesc a cărui înaltă savoare încânta galeria. Rougon, pe care această pereche era cât pe-aci să-l dea grămadă, fu silit să se lipească de un zid, lăsând-o să treacă mai departe într-un val de muselină presărată cu stele de aur.

XI

Rougon dobândise în sfârşit pentru Delestang ministerul Agriculturii şi al Comerţului. Într-o dimineaţă, în primele zile ale lunii mai, se duse în strada Colisée să-l ia pe noul său coleg. Urma să aibă loc un consiliu de miniştri la Saint-Cloud, unde îşi luase curtea reşedinţa.

— Ia te uită! ne însoţeşti, zise el surprins, văzând-o pe Clorinde că se suie în landoul tras la scară.

— Păi da, mă duc şi eu la consiliu, răspunse ea, râzând.

Apoi, adaugă pe un ton serios, aşezându-şi între banchete volanele fustei sale lungi din mătase de un roş-pal.

— Am o audienţă la împărătească. Sunt casiera unei societăţi de ajutorare a lucrătoarelor tinere, căreia Maiestatea Sa îi poartă mult interes.

Cei doi bărbaţi se urcară şi ei. Delestang se aşeză lângă soţia sa; avea o servietă avocăţească, de saftian galben-deschis, pe care o ţinea pe genunchi. Rougon, cu mâinile libere, se afla faţă în faţă cu Clorinde. Era aproape nouă şi jumătate şi consiliul trebuia să se ţină la zece. Vizitiul primi ordin să mâne iute. Ca să taie mai de-a dreptul, o luă pe strada Marbeuf şi intră în cartierul Chaillot pe care cazmaua salahorilor îl şi dădea la pământ. Erau în partea locului străzi pustii, având de-o parte şi de alta grădini şi construcţii de scândură, grinzi povârnite, pieţe de provincie plantate cu copaci mărunţei; un colţ întreg, corcitură, de oraş mare, care îşi expunea pe colină, în soarele dimineţii, vile şi magherniţe amestecate între ele, fără nicio noimă.

— Urât mai e pe aici! exclamă Clorinde, tolănită în fundul landoului.

Întoarsă pe jumătate către soţul ei, îl cercetă o clipă, cu o înfăţişare gravă; şi parcă fără să vrea, prinse a zâmbi. Delestang, corect încheiat la toţi nasturii redingotei, sta cu demnitate pe locul lui, cu trupul nici prea înainte, nici prea îndărăt. Frumosul lui chip gânditor, cu o pleşuvie timpurie care îi frigea fruntea, îi făcea pe trecători să-şi întoarne capul. Tânăra doamnă observă că nimeni nu se uită la Rougon care, după faţă, se părea că doarme. Trase uşor, ca o mamă, manşeta stângă a soţului ei, vârâtă prea adânc în mâneca brodată cu galoane.

— Ce-ai făcut astă-noapte? îl întrebă ea pe Rougon văzându-l că-şi înăbuşe căscatul între degete.

— Am lucrat până târziu, sunt frânt de oboseală, mormăi el. O mulţime de treburi afurisite!

Şi conversaţia lâncezi iarăşi. Acum doamna Delestang îl studia pe Rougon. Se lăsa în voia hurducăturilor uşoare ale trăsurii, cu redingota pocită de umerii săi largi, cu o pălărie neperiată, pe care se vedeau urmele stropilor de ploaie de demult. Clorinde îşi aduse aminte că cumpărase luna trecută un cal de la un geambaş care semăna ca două picături de apă cu Rougon şi zâmbi cu o nuanţă de dispreţ.

— Ce-i? spuse el, nemaiputând răbda să fie cercetat în acest fel.

— Ce să fie, te privesc! răspunse ea. N-am voie?... Te temi poate că am să te mănânc?...

Aruncă această frază ca o sfidare arătându-şi dinţii albi. Dar el făcu o glumă:

— Sunt prea gras, n-ai izbuti.

— O, când ţi-i foame tare! replică ea foarte serios, după ce-şi consultase parcă pofta ele mâncare.

Landoul se apropie în sfârşit de poarta La Muette. La ieşirea din ulicioarele gâtuite ale cartierului Chaillot, orizontul se lărgi brusc peste întinsul de verdeaţă dulce din Bois de Boulogne. Era o dimineaţă strălucitoare, o lumină bălaie scălda în depărtare pajiştile, furişând un fior încropit în copacii împrimăvăraţi. Lăsară în dreapta parcul cu

căpriori[33] şi apucară pe drumul spre Saint-Cloud. Trăsura huruia lin pe calea bătătorită cu nisip, străjuită de copaci înaintând uşor şi plăcut cum alunecă sania pe zăpadă.

— Ce zici? nu era prea bine pe caldarâm! începu iar Clorinde, întinzându-se. Mai respiri aici, poţi sta de vorbă... Ai vreo veste de la prietenul Du Poizat?

— Da, răspunse Rougon. E bine sănătos.

— E mulţumit de departamentul său?

Rougon făcu o mişcare vagă, dând a înţelege ca se abţine să răspundă. Clorinde era, pare-se, în curent cu anumite buclucuri pe care începea să i le facă prefectul de Deux-Sèvres, din cale-afară de aspru în activitatea lui administrativă. Ea nu stărui, aduse vorba despre domnul Kahn şi doamna Correur, cerându-i amănunte despre călătoria lui la prietenii săi, cu un aer de curiozitate răutăcioasă. Apoi, se întrerupse, şi ridicând glasul, spuse:

— A, să nu uit, m-am întâlnit ieri cu colonelul Jobelin şi cu vărul său, domnul Bouchard. Am vorbit despre dumneata... Da, am vorbit despre dumneata.

El se îndoi din spate şi nu scoase nicio vorbă. Atunci, ea începu să evoce trecutul.

— Îţi aduci aminte de modestele şi plăcutele noastre serate din strada Marbeuf. Astăzi ai prea multe treburi pe cap, nu se mai poate cineva apropia de dumneata. Prietenii se plâng. Susţin că uiţi de dânşii... Eu, ştii, îţi spun tot. Ei bine, dragă, te consideră că eşti dintr-aceia care îşi părăsesc prietenii în momentele lor grele.

În acel minut, trăsura care trecea printre cele două lacuri se încrucişa cu o cupea în drum spre Paris. Un laş cu faţa aspră se trase cât mai afund în cupea, fără îndoială pentru a se feri să salute.

— Dar e cumnatul dumitale! observă Clorinde, vorbind tare.

— Da, e bolnav, răspunse Rougon, zâmbind. Medicul curant i-a prescris plimbări dis-de-dimineaţă.

Şi pe când landoul şerpuia printre copacii înalţi, în lungul

[33] Bărbătuşul căprioarei (n. t.).

aleii cu o curbă dulce, nemaiputând să se stăpânească urmă:

— Ce vrei! nu pot, orice aş face, să le dau şi luna din cer… Aşa de pildă, Beulin-d'Orchère nutreşte visul să fie ministru de Justiţie. Am încercat marea cu degetul, l-am iscodit pe împărat, dar n-am putut, afla nimic de la el. Împăratului, mi se pare, i-e teamă de dânsul. Ce vină am eu, nu-i aşa?… Beulin-d'Orchère e prim-preşedinte. Ar trebui să-i fie îndeajuns, ce naiba! până când va căpăta ceva mai bun. Şi se fereşte să mă salute! E un prost.

Clorinde, cu ochii în jos, jucând între degete ciucurii umbreluţei, nu se mişca. Îl lăsă să vorbească, dornică să nu piardă niciun cuvânt.

— Nici ceilalţi nu sunt mai cu scaun la cap. Colonelul şi Bouchard n-au dreptul să se plângă; căci şi aşa am făcut prea multe pentru ei… Mă refer la toţi prietenii mei. Sunt o duzină, greutate destul de mare pe umerii mei! Atâta timp cât n-o să le dau şi pielea de pe mine, n-o să se declare mulţumiţi.

Tăcu, apoi reluă râzând blajin:

— Aida-de! dacă ar avea numaidecât nevoie de ea, le-aş da-o, zău… Dacă te naşti mână largă nu poţi fi cărpănos. Cu toate că prietenii mei mă vorbesc întruna de rău nu trece o zi să nu cer pentru ei o sumedenie de hatâruri.

Şi atingându-i genunchiul, ca s-o silească să se uite la dânsul, continuă:

— Uite, pentru dumneata! Voi vorbi cu împăratul în dimineaţa asta… N-ai nimic să-i ceri?

— Nu, mulţumesc, răspunse ea, pe un ton sec.

Cum el o tot îmbia să-i ceară ceva, ea se supără, îl învinui că le scoate pe nas serviciile aduse, lui Delestang şi ei. De aceea nu voiau să-i mai fie povară. Şi zise în cele din urmă:

— Acum, îmi fac eu singuri treburile. Cred că am crescut destul de mare, mi se pare.

Între timp trăsura ieşise din Bois. Străbăteau Boulogne, în gălăgia unui şirag de căruţe pe două roţi, ce se întindea cât vedeai cu ochii pe Strada Mare. Până atunci Delestang stătuse în fundul landoului, fără nicio grijă, cu mâinile

aşezate pe servieta sa de saftian, fără să scoată o vorbă, de parcă era afundat în cine ştie ce meditaţie adâncă. Deodată, aplecându-se, i se adresă lui Rougon cu voce tare, în toiul zgomotului:

— Crezi că Maiestatea Sa o să ne reţină la prânz?

Rougon făcu semn că nu se putea şti şi urmă:

— Luăm prânzul la palat numai când consiliul se prelungeşte.

Delestang se trase iar în colţul său, parcă lăsându-se pradă din nou unei visări nespus de grave. Dar se aplecă a doua oară ea să întrebe:

— Consiliul de astăzi va fi tare încărcat de lucrări?

— Da, poate, răspunse Rougon. Nu se poate şti niciodată. Cred că mulţi colegi vor face dări de seamă asupra unor lucrări... Eu, în orice caz, voi ridica problema unei cărţi asupra căreia sunt în conflict cu comisia de colportaj.

— Ce carte? întrebă curioasă Clorinde.

— O neghiobie, unul dintre acele volume care se fabrica pentru ţărani. Se cheamă „Şezătorile cumătrului Jacques”. Are de toate într-însa, socialism, vrăjitorie, agricultură, până şi un articol proslăvind binefacerile cooperării... O carte primejdioasă, ce mai vorbă!...

Tânăra doamnă a cărei curiozitate nu era satisfăcută se întoarse întrebător către soţul ei.

— Eşti sever, Rougon, declară Delestang. Am parcurs cartea şi am găsit lucruri folositoare; capitolul asupra cooperării e bine făcut... M-ar surprinde ca împăratul să dezaprobe ideile exprimate în paginile acestei cărţi.

Rougon era cât pe ce să se aprindă. Deschise braţele în semn de protest. Dar se linişti brusc, nevrând parcă să discute; nu mai scoase nicio vorbă, aruncând doar priviri asupra peisajului în amândouă părţile orizontului. Landoul străbătea podul Sainte-Cloud; dedesubt, râul cu perdelele de apă stătătoare de un albastru palid îşi tremura unduirile în soare; copacii în şirag, de-a lungul malurilor, aruncau adânc în apă umbre viguroase. Cerul, cât puteai cuprinde cu ochii, în josul şi în susul apei, se înălţa, alb de tot, de o limpeziciune primă văratică, uşor colorat de un reflex

albastru.

Trăsura se opri în curtea castelului; Rougon coborî cei dintâi şi îi întinse o mână Clorindei. Dar ea refuză acest sprijin şi sări sprintenă jos. Şi fiindcă el stătea cu braţul întins, tânăra doamnă îl lovi uşor cu umbreluţa peste degete şi îi zise încet:

— Ţi-am spus doar că am crescut mare!

Se părea că nu mai avea niciun respect de pumnii foarte mari ai stăpânului, pe care îi păstra îndelungă vreme altădată în mâinile ei de ucenică supusă, ca să fure câte puţin din puterea lor. Acum, se gândea fără îndoială că-l slăbise îndeajuns: nu mai avea acele drăgălăşenii nostime de discipol. La rândul ei, prinzând putere, devenea şi ea stăpână. După ce se coborî şi Delestang din trăsură, ea îl lăsă pe Rougon să treacă înainte, ca să-i şoptească la ureche soţului ei:

— Sper că n-ai să-l împiedici să se întindă la vorbă cât o pofti despre Jacques al său. Vei avea prilejul să arăţi că nu eşti totdeauna de părerea lui.

În vestibul, înainte de a se despărţi, ea îl învălui, într-o ultimă privire, se necăji că un nasture de la redingotă trăgea haina într-o parte; şi în timp ce un valet o anunţă la împărătească, îi urmări cu privirea pe Rougon şi pe soţul ei, surâzătoare, până ce dispărură.

Consiliul de miniştri se ţinea într-un salon lângă cabinetul împăratului. În mijloc, o duzină de jilţuri înconjurau o masă mare, acoperită cu un covor. Ferestrele înalte şi luminoase dădeau în spre terasa castelului. Când Rougon şi Delestang intrară, toţi colegii lor se şi găseau acolo cu excepţia ministrului Lucrărilor Publice şi ministrul Marinei şi Coloniilor aflaţi în concediu. Împăratul nu apăruse încă. Miniştrii discutară aproape zece minute, stând în picioare, la fereastră sau adunaţi în grup în jurul mesei. Doi, cu feţe mânioase, nu se puteau suferi până într-atât încât nu-şi vorbeau de fel; dar ceilalţi, prietenoşi între ei, erau bine dispuşi, în aşteptarea lucrărilor serioase. Parisul se preocupa pe atunci de o ambasadă care sosise din îndepărtatul Extrem Orient, de costumele lor ciudate şi de

felul lor neobişnuit de a saluta. Ministrul Afacerilor Străine povesti despre vizita pe care o făcuse, în ajun, la şeful acestei ambasade; îl luase în zeflemea cu fineţe, păstrând însă politeţea de rigoare. Apoi, conversaţia lâncezi trecând la subiecte mai frivole; ministrul de stat dădu informaţii asupra sănătăţii unei dansatoare de la Operă, care fusese cât pe ce să-şi rupă piciorul. Chiar în clipele lor de delăsare aceşti domni erau mereu atenţi şi bănuitori, folosind unele fraze căutate, schimbând cuvinte spuse pe jumătate, pândind îndărătul zâmbetelor, devenind pe loc serioşi, îndată ce se simţeau supravegheaţi.

— Aşadar, e o simplă scrântitură? întrebă Delestang, care se interesa foarte mult de dansatoare.

— Da, o scrântitură, repetă ministrul de stat. Biata femeie va trebui să stea cincisprezece zile în casă... Îi e tare ruşine că a căzut.

Auzindu-se un mie zgomot, îşi întoarseră capetele. Se înclinară cu toţii; tocmai intra împăratul. Rămase o clipă sprijinindu-se de speteaza fotoliului său. Şi întrebă cu vocea lui surdă, vorbind rar:

— Merge mai bine?

— Mult mai bine, Măria Ta, răspunse ministrul înclinându-se din nou. Mi s-au adus veşti despre starea ei chiar dimineaţă.

La un gest al împăratului, membrii consiliului luară loc în jurul mesei. Erau nouă; cei mai mulţi îşi întinseră hârtii în faţă; alţii se răsturnară pe spate, privindu-şi unghiile. Tăceau. Împăratul părea suferind; îşi răsucea tacticos vârfurile mustăţilor între degete, palid la faţă. Apoi, cum nimeni nu vorbea, parcă amintindu-şi deodată, rosti câteva cuvinte:

— Domnilor, sesiunea Corpului legislativ va lua sfârşit...

Discutară mai întâi despre buget, pe care Camera îl votase în cinci zile. Ministrul de Finanţe semnală dezideratele exprimate de raportor. Pentru prima dată Camera avea veleităţi să critice. De pildă, raportorul cerea ca amortizarea să funcţioneze normal şi ca guvernul să se mulţumească cu creditele votate şi să nu recurgă întruna la

cereri de credite suplimentara, Pe. de altă parte, unii deputaţi se plânseseră că Consiliul de stat ţinea prea puţin socoteală de observaţiile lor, în ce priveşte reducerea unor anumite cheltuieli.; unul dintre aceştia reclamase chiar dreptul pentru Corpul legislativ de a pregăti bugetul.

— Nu e niciun motiv, cred eu, să se ţină seamă de aceste intervenţii, spuse ministrul de Finanţe către sfârşit. Guvernul îşi întocmeşte bugetele cu cea mai mare economie posibilă; şi faptul acesta este atât de adevărat, încât comisia a trebuit să-şi dea multă osteneală ca să se ajungă să reducă două biete milioane... Cu toate acestea, cred că ar fi bine să se amâne cele trei cereri de credite suplimentare, aflate în studiu. Un virament de fonduri ne va da sumele necesare şi situaţia bugetară se va normaliza mai târziu.

Împăratul aproba din cap. Părea că nu ascultă; cu ochii pierduţi în vag, privea ca orbit mănunchiul de văpaie care cădea pe fereastra din mijloc, la picioarele lui. Se. făcu iar tăcere. Toţi miniştrii aprobară, după ce împăratul dăduse din cap. Timp de un minut, nu se auzi decât un zgomot uşor: ministrul de Justiţie răsfoia un manuscris de câteva pagini, deschis pe masă. Îşi consultă colegii cu o aruncătură de ochi.

— Măria Ta, zise el în cele din urmă, am adus proiectul, unui memoriu asupra întemeierii unei noi nobilimi... Am aici numai simple note; dar m-am gândit că ar fi bine, înainte de a trece mai departe, să le citesc în consiliu, ca să ne folosim de toate luminile în această problemă...

— Da, citeşte, domnule ministru al Justiţiei, întrerupse împăratul. Ai dreptate.

Şi se întoarse pe jumătate, pentru ca să-l poată urmări pe ministru în timpul lecturii. Împăratul se însufleţea, o flacără galbenă ardea în ochii lui verzi.

Crearea unei noi nobilimi preocupa pe atunci foarte îndeaproape Curtea. Guvernul începuse prin a supune Corpului legislativ un proiect de lege pedepsind cu amendă şi cu închisoare orice persoană vinovată de a-şi fi atribuit fără. drept vreun titlu nobiliar. Se urmărea să se aplice o

sancţiune vechilor titluri şi să se creeze altele noi. Acest proiect de lege stârnise la Cameră o discuţie înverşunată; unii deputaţi, din cei foarte devotaţi imperiului, protestară susţinând că nu se poate să existe titluri de nobleţe într-un stat democratic; douăzeci şi trei de deputaţi votaseră împotriva proiectului. Totuşi împăratul continua să nutrească acest vis. Indicase chiar ministrului de Justiţie un plan de vaste proporţii.

Memoriul începea cu o introducere istorică. Viitorul sistem era expus în toate amănuntele; titlurile urmau să fie distribuite după categorii de funcţiuni, aşa încât rangurile noii nobilimi să fie la îndemâna tuturor cetăţenilor; această combinaţie democratică părea că-i entuziasma foarte tare pe ministrul de Justiţie. În sfârşit, urma un proiect de decret. La articolul al II-lea, ministrul ridică glasul şi citi rar:

— „Titlul de conte va fi acordat, după un exerciţiu de cinci ani în funcţiunile sau demnităţile lor sau după ce vor fi primit marea cruce a Legiunii de onoare, miniştrilor noştri şi membrilor consiliului nostru privat, cardinalilor, mareşalilor, amiralilor şi senatorilor; ambasadorilor noştri şi generalilor de divizie comandanţi-şefi”.

Se opri o clipă, întrebându-l din ochi pe împărat dacă nu uitase vreo categorie. Maiestatea sa, cu capul puţin aplecat pe umărul drept, îşi aduna gândurile. În cele din urmă rosti cu un glas domol:

— Cred că ar trebui să se mai adauge preşedinţii Corpului legislativ şi ai Consiliului de stat.

Ministrul de justiţie clătină cu putere din cap în semn de aprobare şi se grăbi să facă o însemnare ps marginea manuscrisului său. Dar în clipa când sta să-şi reînceapă lectura, fu întrerupt de către ministrul Instrucţiei Publice şi al Cultelor, care ţinea să semnaleze o omisiune.

— Arhiepiscopii, începu el.

— Să avem iertare, i-o tăie sec ministrul de Justiţie; arhiepiscopii nu vor putea fi decât baroni. Lăsaţi-mă să citesc decretul în întregime.

Dar nu mai dădu de rostul foilor din faţa sa. Căută mult şi bine o pagină care se rătăcise printre celelalte. Rougon,

aşezat solid, cu grumazul înfundat între umerii săi zdraveni de ţăran, avea un surâs în colţul gurii; întorcându-se către vecinul său, ministrul de stat, ultimul vlăstar al unei vechi familii normande, îl văzu şi pe acesta zâmbind uşor a dispreţ. Amândoi mişcară uşor din bărbie. Parvenitul şi gentilomul se înţeleseseră.

— Ah! am găsit, începu iar, în sfârşit, ministrul de Justiţie.

„Articolul III. Titlul de baron va fi acordat: membrilor corpului legislativ care vor fi fost onoraţi de trei ori cu mandatul concetăţenilor lor; 2) consilierilor de stat, după opt ani de funcţionare; 3) primului preşedinte şi procurorului general al Curţii de casaţie, primului preşedinte şi procurorului general al Curţii de conturi, generalilor de divizie şi viceamiralilor, arhiepiscopilor şi miniştrilor plenipotenţiari, după cinci ani de funcţionare, sau dacă au obţinut gradul de comandor al Legiunii de onoare”.

Şi continuă. Primii preşedinţi şi procurorii generali şi Curţilor imperiale, generalii de brigadă şi contraamiralii, episcopii, primarii capitalelor de district de clasa întâi puteau fi făcuţi baroni; numai că li se cerea zece ani de serviciu.

— Toată lumea va fi baron, aşadar! mormăi Rougon cu jumătate de gură.

Colegii lui, care se uitau la el ca la un individ rău crescut, se îmbufnară ca să-i dea a înţelege că găseau această glumă cu totul nelalocul ei. Împăratul simulase că nu auzise. Dar când se termina lectura întrebă:

— Ce părere aveţi despre proiect, domnilor?

Urmă o şovăială. Miniştrii aşteptau o întrebare mai directă.

— Domnule Rougon, întrebă iar Maiestatea Sa, ce părere aveţi despre proiect?

— Vai! Sire, răspunse ministrul de interne, surâzând cu înfăţişarea sa calmă, n-am o părere prea bună. Prezintă cea mai mare primejdie posibilă, aceea de a ne face de râs. Da, mă tem că toţi aceşti baroni au să stârnească hohote de râs. Las deoparte argumentele serioase, sentimentul de

egalitate care domneşte astăzi, furia de mândrie deşartă pe care un asemenea sistem o va dezlănţui…

Dar ministrul de Justiţie, foarte acru, rănit până în adâncul sufletului, îi tăie scurt cuvântul, apărându-se de parcă ar fi fost personal atacat. Ca burghez precum se socotea, fiu de burghez, nu putea călca principiile de egalitate ale societăţii moderne. Noua nobilime avea să fie o nobilime democratică şi aceste cuvinte „nobilime democratică” exprimau atât de bine ideea sa, încât le repetă de câteva ori. Rougon îi răspunse, mereu zâmbitor, fără să se înfurie. Ministrul de Justiţie, mic, uscăţiv, negricios, nu se sfii să arunce în cele din urmă vorbe jignitoare la adresa adversarului. Împăratul părea străin de această harţă; cu aceeaşi uşoară clătinare din umeri, privea din nou la trâmba de lumină albă care cădea pe fereastră, în faţa lui. Totuşi când vocile se înteţiră şi împăratul se simţi atins în demnitatea lui, rosti:

— Domnilor, domnilor…

Apoi, după o oarecare tăcere:

— Domnul Rougon are poate dreptate… Chestiunea nu-i încă destul de coaptă. Trebuie studiată pe alte baze. Se va vedea mai târziu.

Consiliul examină apoi câteva probleme neînsemnate. Se aduse în discuţie cazul ziarului *Le Siècle*[34] în care apăruse un articol care produsese indignare la curte. În fiecare săptămână împăratul era stăruitor rugat, de către cei din jurul său, să suprime acest ziar, singurul organ republican care mai fiinţa. Dar Maiestatea Sa, personal, manifesta un sentiment de blândeţe faţă de presă; se desfăta adeseori, în taina cabinetului, scriind lungi articole de răspuns la atacurile împotriva guvernului său; nutrea un vis nemărturisit, să aibă un ziar al său în care să poată publica manifeste şi să înceapă polemici. Cu toate acestea, Maiestatea Sa hotărî, în acea zi, să se trimită un avertisment ziarului *Le Siècle.*

Excelenţele Lor credeau că consiliul se terminase. Aşa se

[34] Secolul.

părea din felul cum aceşti domni stăteau pe marginea fotoliilor. Chiar şi ministrul de Război, un general cu o mină plictisită, care nu spusese nicio vorbă în tot cursul şedinţei, îşi scotea mănuşile din buzunar, când Rougon se sprijini palid cu coatele de masă.

— Sire, începu el, vreau să vorbesc consiliului despre un conflict iscat între mine şi comisia de colportaj cu privire la o lucrare prezentată să i se pună ştampila[35].

Colegii se înfundară mai tare în fotoliile lor. Împăratul se întoarse pe jumătate, clătină uşor din cap, încuviinţând ministrului de Interne să continue.

Rougon intră în amănuntele pregătitoare. Nu mai surâdea, nu mai avea înfăţişarea lui de om simplu. Aplecat peste masă, cu braţul său drept măturând cu o mişcare regulată covorul, arătă apoi că ţinuse să prezideze el însuşi una dintre ultimele şedinţe ale comisiei, ca să stimuleze zelul membrilor ei.

— Le-am adus la cunoştinţă vederile guvernului asupra îmbunătăţirilor care se impun în serviciile importante care cad în sarcina lor... Răspândirea cărţii poate constitui o mare primejdie dacă, ajungând o armă în mâinile revoluţionarilor, izbuteşte să reînvie vechile polemici şi adversităţi. Comisiunea are deci datoria să respingă toate operele care aţâţă şi întărâtă pasiuni de neîngăduit în zilele noastre. În schimb trebuie să se dea toată atenţia cărţilor al căror conţinut cuviincios se inspiră din străduinţa de a proslăvi pe Dumnezeu, din dragostea de patrie şi sentimentele de recunoştinţă faţă de suveran.

Miniştrii, foarte ursuzi, crezuseră de cuviinţă totuşi să aplaude în treacăt ultima frântură de frază.

— Numărul cărţilor primejdioase creşte pe zi ce trece, continuă Rougon. E un val care se apropie copleşitor, împotriva căruia niciodată nu ne vom apăra ţara îndeajuns. Din douăsprezece cărţi publicate, unsprezece şi jumătate merită să fie aruncate pe foc. Aceasta-i media... Nicicând sentimentele vrednice de pedeapsă, teoriile subversive,

[35] Un fel de timbru care se punea pe scrisori, pe cărţi, pentru a certifica autenticitatea, proveniența, libertatea de a apărea (n. t.).

grozăveniile (antisociale n-au găsit un aşa mare număr de cântăreţi... Sunt obligat uneori să citesc anumite cărţi. Ei bine, o afirm...

Ministrul Instrucţiei Publice se încumetă să-l întrerupă.

— Romane? întrebă el.

— Nu citesc niciodată romane, declară tăios Rougon.

Colegul său, ruşinat, făcu un gest de protest, rotindu-şi în orbite ochii scandalizaţi, gata parcă să jure că nici el nu citea niciodată romane. Dădu această explicaţie:

— Voiam să spun doar atât: romanele sunt îndeosebi o hrană otrăvitoare, servită curiozităţii bolnăvicioase a mulţimii.

— Fără îndoială, reluă cuvântul ministrul de Interne. Dar sunt şi alte lucrări tot aşa de primejdioase: vorbesc de aceste lucrări de vulgarizare, în care autorii îşi dau toate silinţele să povestească pe înţelesul muncitorilor şi ţăranilor un talmeş-balmeş de ştiinţă socială şi economică, al cărui rezultat sigur este că tulbură minţile slabe... Tocmai o asemenea carte, *Şezătorile cumătrului Jacques,* se află în acest moment în cercetarea comisiei... E vorba acolo de un sergent care, întorcându-se în satul natal stă la sfat în fiecare duminică seară cu învăţătorul, de faţă fiind vreo douăzeci de plugari şi fiecare taifas al lor se învârte în jurul unui subiect deosebit: noile metode de lucrat pământul, asociaţiile muncitoreşti, rolul foarte mare al producătorului în societate. Am citit această carte după ce mi-a atras luarea-aminte asupra ei un funcţionar; am găsit-o că e cu atât mai neliniştitoare cu cât ascunde teorii din cele mai primejdioase sub masca unei admiraţii prefăcute faţă de instituţiile imperiale. Să nu ne înşelăm, avem de-a face cu opera unui demagog. De aceea am fost surprins când am auzit pe unii membri ai comisiei vorbindu-mi elogios despre această carte. Am discutat cu ei asupra unor pasaje şi n-am izbutit să-i conving. Autorul, m-au dat ei asigurări, ar fi dăruit un exemplar ca omagiu Maiestăţii Sale... Aşa că, Sire înainte de a exercita o cât de mică presiune, am crezut de datorie să cer şi avizul Măriei Tale şi acela al consiliului.

Se uita ţintă la împărat, a cărui privire nehotărâtă se

fixase în cele din urmă pe un cuţit de tăiat hârtie, aflat în faţa lui.

Suveranul luă cuţitul în mână, îl întoarse între degete, îngânând:

— Da, da, *Şezătorile cumătrului Jacques...*

Apoi, fără a mai scoate o vorbă, privi pieziş, în stânga şi în dreapta mesei.

— Probabil că aţi parcurs textul cărţii, domnilor, mi-ar fi de foarte mare folos să ştiu...

Nu mai isprăvea, bălmăjea frazele. Miniştrii se întrebau pe furiş, crezând fiecare că vecinul va putea să răspundă, să-şi dea cu părerea. Tăcerea se prelungea, într-o stânjeneală crescândă. Evident niciunul dintre miniştrii nu avea cunoştinţă nici măcar de existenţa cărţii. În sfârşit, ministrul de Război îşi luă ei sarcina să anunţe printr-un gest răspicat că niciunul dintre ei nu văzuse cartea. Împăratul îşi răsuci mustăţile, nu se grăbi.

— Dumneata, domnule Delestang? întrebă el.

Delestang se mişcă în scaun, pradă parcă unei lupte lăuntrice. Această întrebare directă izbuti să-l hotărască. Dar, înainte de a lua cuvântul, aruncă fără să vrea o privire înspre Rougon.

— Mi-a trecut cartea prin mână, Sire.

Se opri, simţind ochii mari şi verzi ai lui Rougon fixaţi asupra sa. Totuşi în faţa mulţumirii vădite a împăratului, începu iar, cu buzele tremurând puţin:

— Îmi pare rău că nu sunt de aceeaşi părere cu prietenul meu şi colegul meu, domnul ministru de interne... Desigur, lucrarea ar putea să conţină anumite rezerve şi să insiste mai mult asupra încetinelii prudente cu care trebuie să se îndeplinească orice progres cu adevărat folositor. Dar *Şezătorile cumătrului Jacques* nu-mi par din această pricină o operă începută cu intenţii mai puţin lăudabile. Deziderateleexprimate cu privire la viitor nu jignesc întru nimic instituţiile imperiului. Ele sunt, dimpotrivă, o dezvoltare legitim aşteptată a acestora...

Tăcu din nou. Cu toată grija care-l stăpânea, de a fi mereu cu faţa spre împărat, presimţea, de cealaltă parte a

mesei trupul greoi a lui Rougon, îndesat pe coate, palid la faţă de nedumerire. De obicei, Delestang era totdeauna de părerea ilustrului. De aceea Rougon nădăjduia la început să-l readucă pe calea cea bună cu o vorbă pe discipolul rebel.

— Ei bine, să citǎm o pildă, ridică Rougon glasul şi împreunându-şi degetele şi le pocni. Îmi pare rău că n-am adus cartea... Iată un capitol de care îmi amintesc: cumătrul Jacques vorbeşte despre doi cerşetori care umblă din poartă în poartă, prin sat; la o întrebare a învăţătorului răspunde că-i va învăţa pe ţărani ce anume să facă pentru ca să nu se mai aibă picior de sărac printre dânşii. Urmează un întreg sistem complicat pentru a stârpi pauperismul. Suntem aici în plină teorie comunistă... Nu se poate în adevăr ca domnul ministru al Agriculturii şi al Comerţului să aprobe acest capitol.

Delestang, prinzând deodată curaj, cuteză să-l privească pe Rougon în faţă:

— O, în plină teorie comunistă, exclamă el, mergeţi prea departe! După mine, nu-i decât o expunere iscusită a principiilor cooperării.

În timp ce vorbea, Rougon îşi tot scociora în servietă..

— Uite, am găsit cartea, rosti el în cele din urmă.

Şi prinse a citi capitolul în cauză. Citea plăcut şi monoton. Capul frumos al ilustrului bărbat de stat căpăta la unele pasaje o neobişnuită expresie de seriozitate. Împăratul asculta adâncit în gânduri. Părea că-l desfătau în mod deosebit pasajele înduioşătoare în care autorul pusese în gura ţăranilor o vorbire naivă, ca de copil. Cât despre Excelenţele Lor, erau încântate. Ce straşnică istorie! Rougon părăsit de Delestang, după ce ilustrul intervenise să i se încredinţeze, un, portofoliu, numai şi numai pentru ca să se sprijine pe dânsul, în mijlocul surdei duşmănii a consiliului! Colegii îi imputau încălcările de putere la care se deda neîntrerupt, setea lui de dominaţie, care îl împingea să se poarte cu dânşii, de parcă ar fi fost nişte simpli impiegaţi, socotindu-se consilierul intim, braţul drept al Maiestăţii Sale. Ca astăzi să se trezească deodată complet

izolat. Acest Delestang trebuia încurajat.

— Sunt poate două-trei cuvinte, zise îngăimat împăratul după ce se terminase lectura. Dar, în general, nu cred că... Nu-i aşa, domnilor?

— Ceva cu totul nevinovat, afirmară miniştrii.

Rougon se feri să răspundă. Păru că se dă bătut. Dar apoi, sări din nou la atac, numai împotriva lui Delestang. Discuţia între ei mai continuă câteva minute, cu fraze scurte. Frumosul nostru se întărita, devenea muşcător. Apoi, încetul cu încetul, Rougon fu cuprins de indignare. Simţea pentru prima oară că puterea i se surpă. Deodată, se adresă împăratului, în picioare, cu un gest violent:

— Maria Ta, e o slăbiciune, stampila va fi acordată fiindcă Maiestatea Voastră, în înţelepciunea sa, crede că numita carte nu constituie niciun pericol. Dar ţin să declar, Sire, că ar însemna cea mai mare nenorocire să i se dea Franţei jumătate din libertăţile reclamate de acest cumătru Jacques. M-aţi adus la putere în împrejurări cumplite. Mi-aţi poruncit să nu caut, printr-o moderaţie nelalocul ei, să-i liniştesc pe acei care umblau cu frica în sân. M-am făcut temut cum aţi dorit. Cred că m-am conformat tuturor instrucţiunilor primite de la Maiestatea Voastră şi mi-am îndeplinit toate serviciile pe care le aşteptaţi de la mine. Dacă mă acuză careva de mare asprime, dacă îmi impută că am abuzat de puterea cu care Maiestatea Voastră m-a învestit, o asemenea defăimare, Sire, nu poate veni, fără îndoială, decât din partea unui adversar al politicii voastre... Ei bine, credeţi-mă; societatea este încă tot atât de adânc zdruncinată, n-am reuşit, din nenorocire, în câteva săptămâni, să smulg din rădăcini vermina oare o roade. Pasiunile anarhice urlă în adâncurile demagogiei. Nu vreau să fac înaintea dumneavoastră o expunere a acestei plăgi, exagerându-i grozăvia; dar cred de datoria mea să amintesc de existenţa ei, pentru ca să vă apăr, Maiestate, de pornirile generoase ale inimii voastre. S-a putut nădăjdui o clipă că energia suveranului şi voinţa solemnă a ţării cufundaseră pe totdeauna în neant epocile îngrozitoare de perversiune publică. Evenimentele au dovedit că ne aflăm

într-o dureroasă rătăcire. Vă rog fierbinte, în numele naţiunii, Sire, nu vă retrageţi mâna puternică. Pericolul nu stă în prerogativele excesive ale puterii, ci în lipsa legilor represive. Dacă vă retrageţi mâna, veţi vedea că începe să intre în fierbere drojdia poporului, vă veţi trezi copleşit de revendicările revoluţionare şi cei mai energici slujitori ai Maiestăţii Voastre nu vor mai putea să vă apere... Îmi îngădui să stăruiesc, atât de înspăimântătoare se desemnează catastrofa de mâine. Libertatea fără oprelişti nu-i cu putinţă într-o ţară în care există un partid de răzvrătiţi, încăpăţânat să nesocotească bazele fundamentale ale ocârmuirii. Vor trebui să treacă ani şi ani pentru ca puterea absolută să se impună tuturor, să şteargă din cugete amintirea luptelor de altădată, să devină de nediscutat într-atât încât să se poată îngădui discutarea ei. Nu este altă mântuire pentru Franţa decât aplicarea principiului de autoritate în toată strălucirea sa. În ziua în care Maiestatea Voastră va găsi de cuviinţă să dea poporului cea mai nevătămătoare dintre libertăţi, în acea zi va pune la bătaie întreg viitorul ţării. O libertate atrage după sine o a doua libertate, apoi vine o a treia libertate, măturând totul, instituţii, dinastie. E o maşinărie care nu cruţă, un angrenaj care te prinde de buricul degetelor, îţi trage toată mâna, îţi înghite braţul, îţi meliţă trupul... Şi, Sire, fiindcă îmi îngădui să mă exprim în toată libertatea asupra acestui subiect, voi adăuga următoarele: parlamentarismul a doborât monarhia, să nu-i dăm şi un imperiu să-l doboare la pământ. Corpul legislativ îndeplineşte de pe acum un rol prea zgomotos. Să nu i se îngăduie să se amestece şi mai mult în politica îndrumată de suveran; de aici ar izvorî cele mai gălăgioase şi mai păcătoase discuţii. Ultimele alegeri generale au dovedit, odată mai mult, recunoştinţa eternă a ţării; dar nu-i mai puţin adevărat că au scos la iveală cinci candidaturi al căror succes scandalos trebuie să fie un avertisment. Astăzi, marea problemă este să împiedicăm formarea unei minorităţi opoziţioniste şi mai ales, dacă se încheagă, să nu-i punem la dispoziţie arme cu care să combată puterea

cu mai multă obrăznicie. Un parlament care tace înseamnă că lucrează... Cât priveşte presa, măria ta, ea schimbă libertatea în destrăbălare. De la intrarea mea în guvern, citesc cu atenţie dările de seamă şi mă apucă scârba în fiecare dimineaţă. Presa este cloaca în care se strâng fermenţii cei mai greţoşi. Ea aţâţă revoluţia, ea ţine mereu încinsă vatra din care izbucnesc răscoalele Ea va ajunge să fie de folos, numai în ziua în care vom putea s-o stăpânim, întrebuinţând puterea ei ca un instrument guvernamental... Nu vorbesc de celelalte libertăţi, libertatea de asociaţie, libertatea de întrunire, libertatea de a face orice. Sunt cerute respectuos în *Şezătorile cumătrului Jacques.* Mai târziu vor fi cerute poruncitor. Iată ceea ce mă îngrozeşte. Aş dori ca Maiestatea Voastră să înţeleagă tot ce vreau să spun: Franţa are nevoie să simtă îndelungă vreme asupra ei asprimea unei mâini de fier...

Şi reîncepu, stăruind să-şi apere puterea, din ce în ce mai pornit. Timp de aproape un ceas continuă astfel, la adăpostul principiului de autoritate, acoperindu-se, învăluindu-se ca un luptător care se foloseşte de întreaga rezistenţă a armurii sale. Şi, cu toată aparenta sa pasiune, îşi păstra sângele rece ca să-şi supravegheze colegii, să pândească pe faţa lor efectul cuvântării sale. Obrajii acestora, albi ca varul, aveau o împietrire de stană. Pe neaşteptate curmă vorba.

Urmă o îndestul de îndelungată tăcere. Împăratul începuse din nou să se joace cu cuţitul de tăiat hârtie.

— Domnul ministrul de Interne vede prea negru situaţia Franţei, interveni în sfârşit ministrul de stat. Nimic, socot eu, nu ameninţă instituţiile noastre. Ordinea este absolută. Ne putem lăsa în grija înaltei înţelepciuni a Maiestăţii Sale. Înseamnă chiar să n-avem încredere într-însa dacă ne mărturisim temerile...

— Negreşit, negreşit, mormăiră mai multe voci.

— Voi adăuga, declară la rândul său ministrul Afacerilor Străine, că niciodată Franţa n-a fost mai respectată în Europa. Peste tot, dincolo de graniţele noastre, este respectată şi slăvită politica fermă şi demnă a Maiestăţii

Sale. Cancelariile sunt de părere că ţara noastră a intrat pentru totdeauna într-o eră de pace şi măreţie.

Niciunul dintre aceşti domni, de altminteri, nu-şi dădu osteneala să combată programul politic apărat de Rougon. Toate privirile se întorceau spre Delestang. Acesta înţelesese ceea ce se aştepta din partea lui. Găsi cu cale să spună două-trei fraze. Asemui imperiul cu un edificiu.

Desigur, principiul autorităţii nu trebuie zdruncinat, dar nici nu-i cu cale să închidem sistematic drumul libertăţilor publice... Imperiul este ca un adăpost, un vast şi minunat edificiu căruia Maiestatea Sa i-a pus, cu propriile sale mâini, temelii de nedistrus. Acum lucrează mai departe să-i înalţe zidurile. Dar va veni ziua când, o dată sarcina împlinită, va trebui să se gândească la încununarea clădirii şi atunci...

— Niciodată! întrerupse violent Rougon. Totul se va prăbuşi!

Împăratul întinse mâna să oprească discuţia. Surâdea, părea că se trezeşte dintr-un vis.

— Bine, bine, vorbi încet el. Am depăşit problemele curente... Vom vedea.

Şi ridicându-se, adaugă:

— Domnilor, e târziu, veţi prinzi la castel.

Consiliul se terminase. Miniştrii împinseseră îndărăt fotoliile, se ridicară în picioare, salutându-l pe împărat care se retrăgea cu paşi mărunţi. Dar Maiestatea Sa se întoarse, vorbind domol:

— Domnule Rougon, o vorbă, te rog.

Pe când suveranul îl atrăgea pe Rougon în pervazul unei ferestre, Excelenţele Lor, în celălalt capăt al sălii, se îmbulzeau în jurul lui Delestang. Îl felicitau cu discreţie, făcându-i cu ochiul, surâzându-i cu tâlc, într-un murmur înăbuşit de aprobări pline de laude. Ministrul de stat, un om de spirit, foarte subtil şi de o mare experienţă, se dovedi deosebit de lipsit de duh; avea ca regulă de viaţă că prietenia neghiobilor aduce noroc. Delestang, modest, grav, se înclina la fiecare compliment.

— Ei, vino, zise împăratul către Rougon.

Şi se hotărî să-l ducă în biroul său, o cameră destul de

strâmtă, ticsită de ziare şi de cărţi aruncate pe mobile. Aici, îşi aprinse o ţigară, apoi îi arătă lui Rougon modelul redus al unui nou tun, născocit de un ofiţer; tunişorul semăna cu o jucărie de copil. Se silea să-i vorbească pe un ton foarte binevoitor, părea că încearcă să-i dovedească ministrului că nu încetase să-i acorde toată protecţia sa. Dar Rougon presimţea o explicaţie. Ţinu să deschidă el vorba.

— Sire, ştiu cu câtă violenţă mă atacă cei din jurul Maiestăţii Voastre.

Împăratul surâse fără să răspundă. Curtea, în adevăr, se năpustise din nou asupra lui. Era acuzat acum că abuza de putere, că compromitea imperiul prin brutalităţile sale. Istoriile cele mai năzdrăvane se răspândeau pe socoteala lui; pe coridoarele palatului circulau din gură în gură tot felul de anecdote şi de plângeri al căror ecou ajungea, în fiecare dimineaţă, în biroul împărătesc.

— Ia loc, domnule Rougon, ia loc, zise în sfârşit împăratul cu blândeţe.

Apoi, aşezându-se şi ei, urmă:

— Mi se împuiază urechile cu o mulţime de istorii. Prefer să le discut cu dumneata… Ce-i cu notarul acela care a murit la Niort, după ce a fost arestat? Un domn Martineau, mi se pare?

Rougon îi dădu calm toate amănuntele. Acest Martineau era un ins foarte compromis, un republican a cărui influenţă în departament putea să constituie o mare primejdie. L-au arestat şi a murit.

— Da, tocmai, a murit, asta e neplăcut, reluă vorba suveranul. Ziarele potrivnice au pus mâna pe ştirea asta, o istorisesc într-un chip misterios, lăsând să se înţeleagă mai mult decât relatează, ceea ce-i de un efect jalnic… Sunt foarte necăjit de toate astea, domnule Rougon.

Nu stărui. Rămase câteva secunde, cu ţigara lipită de buze.

— Ai fost în ultimul timp în departamentul Deux-Sèvres, continuă el, ai asistat la o solemnitate… Eşti sigur de soliditatea financiară a domnului Kahn?

— O, absolut sigur! exclamă Rougon.

Şi începu alte explicaţii. Domnul Kahn avea sprijinul unei societăţi engleze foarte bogate; acţiunile drumului de fier Niort-Angers aveau mare căutare la Bursă; era o operaţie din cele mai frumoase. Împăratul părea neîncrezător.

— Mi-au ajuns la ureche unele temeri, îngână el. Îţi dai seama ce nenorocire ar însemna ca numele dumitale să fie amestecat într-o catastrofă... În sfârşit, dacă îmi afirmi contrariul...

Părăsi acest al doilea subiect ca să treacă la al treilea.

— Apoi, tot aşa, cu prefectul departamentului Deux-Sèvres, sunt multe nemulţumiri împotriva lui, mi s-a spus. Ar fi răsturnat totul cu susul în jos, acolo. Mai e pe deasupra. şi fiul unui fost portărel ale cărui purtări ciudate dau mult de vorbit în departament... Domnul Du Poizat e prietenul dumitale, mi se pare?

— Unul dintre bunii mei prieteni, Sire.

Şi împăratul ridicându-se, Rougon se ridică şi el. Primul se duse până la o fereastră, apoi se întoarse slobozind uşoare şuviţe de fum.

— Aveţi foarte mulţi prieteni, domnule Rougon, zise el, cu o înfăţişare vicleană.

— Da, Sire, foarte mulţi! răspunse deschis ministrul.

Până acum împăratul repetase, de bună seamă, pălăvrăgelile care făceau ocolul castelului, acuzaţii aduse de persoane din suita sa. Dar mai cunoştea atâtea altele, fapte neştiute de cei de la curte, despre care îi informaseră agenţii săi personali şi cărora le acorda o atenţie mai mare; avea o slăbiciune pentru spionaj, pentru toată acea activitate subterană a poliţiei. Se uită o clipă la Rougon, cu faţa vag surâzătoare, apoi, cu o voce confidenţială, ca unul care se distrează:

— O, sunt informat, mai mult decât doresc. Uite un alt fapt mai mic. Ai primit în serviciul dumitale pe un tânăr, fiul unui colonel, deşi nu putea să prezinte diploma de bacalaureat. Asta n-are importanţă, ştiu. Dar nici nu bănuieşti ce gălăgie stârnesc asemenea poveşti!... atâta lume se supără din pricina unor fleacuri de astea. E cea mai proastă politică.

Rougon nu răspunse nimic. Maiestatea Sa nu isprăvise. Deschidea gura, căuta o frază, dar părea că se sfia de ceea ce avea de spus, că şovăia o clipă să se coboare până într-acolo. Ca să bolborosească în cele din urmă:

— Ce să-ţi mai spun despre acel uşier, unul dintre protejaţii dumitale, un anume Merle, nu-i aşa? Se îmbată, e obraznic, publicul şi funcţionarii se plâng... Astea-s foarte neplăcute, foarte neplăcute.

Apoi, ridicând vocea, conchise brusc:

— Ai prea mulţi prieteni, domnule Rougon. Toţi aceşti oameni îţi strică. Ţi-ar fi de mare folos să te descotoroseşti de dânşii... Uite, să cădem la învoială, destituie-l pe Du Poizat şi făgăduieşte-mi să-i îndepărtezi pe toţi ceilalţi.

Rougon rămăsese calm, netulburat. Se înclină şi răspunse cu un glas profund:

— Sire, dimpotrivă, cer de la Maiestatea Voastră panglica de ofiţer pentru prefectul departamentului Deux-Sèvres... Şi totodată vă mai rog să-mi faceţi şi alte hatâruri...

Îşi scoase agenda din buzunar şi urmă:

— Domnul Béjuin vă roagă fierbinte să-i acordaţi favoarea unei vizite la fabrica sa de cristal din Saint-florent, când Maiestatea Voastră va merge la Bourges... Colonelul Jobelin doreşte o situaţie la curte... Uşierul Merle aminteşte că are o medalie militară şi vrea un debit de tutun pentru una dintre surori...

— Asta-i tot? întrebă împăratul care prinsese a zâmbi. Eşti un patron eroic. Prietenii dumitale trebuie să te adore.

— Nu, Sire, nu mă adoră, mă susţin, zise Rougon cu aspra lui sinceritate.

Suveranul păru foarte uimit de aceste cuvinte. Rougon îi destăinuise tot secretul fidelităţii sale; în ziua când şi-ar neglija creditul, creditul său s-ar stinge; şi cu tot scandalul, cu toată nemulţumirea şi trădarea bandei sale, n-o avea decât pe dânsa, nu se putea sprijini decât pe ea, era condamnat s-o întreţină bine, sănătoasă, dacă voia să fie şi el la fel. Cu cât obţinea mai multe pentru prietenii săi, cu cât hatârurile păreau nemăsurat de mari şi puţin meritate, cu atât era el mai puternic. Adăugă cu respect, subliniindu-

şi intenţia:

— Doresc din toată inima ca Maiestatea Voastră, pentru a-şi asigura măreţia domniei, să păstreze în jur îndelungă vreme slujitorii devotaţi, care au ajutat-o să restaureze imperiul.

Împăratul nu mai zâmbea. Făcu câţiva paşi, cu ochii împăienjeniţi, visător; părea parcă şfichiuit în treacăt de un uşor fior. Asupra firii lui mistice presimţirile aveau o putere nespusă. Tăie scurt conversaţia pentru ca să nu ia o hotărâre, amânând pe mai târziu împlinirea voiei sale. Din nou se arătă foarte afectuos. Ba chiar revenind asupra discuţiei care avusese loc în consiliu, păru că-i dădea dreptate lui Rougon, acum când putea vorbi fără să se angajeze prea mult. Ţara nu era desigur coaptă pentru libertate. Îndelungă vreme încă, o mână de fier trebuia să imprime treburilor publice un mers hotărât, fără nicio slăbiciune. Şi termină, reînnoind ministrului asigurarea întregii sale încrederi; îi dădu o deplină libertate de acţiune, întări toate instrucţiunile sale da mai înainte. Totuşi, Rougon crezu de datoria, lui să stăruie.

— Sire, zise el, aş dori să nu fiu la cheremul clevetirilor, am nevoie de stabilitate pentru ca să duc la bun sfârşit greaua sarcină a cărei răspundere apasă astăzi pe umerii mei.

— Domnule Rougon, răspunse împăratul, mergi înainte fără frică, sunt cu dumneata.

Şi, curmând întrevederea, se îndreptă spre uşa cabinetului urmat de ministru. Ieşiră, străbătură câteva camere, ca să ajungă în sala de ospăţ. Dar când să intre, suveranul se întoarse şi-l luă cu dânsul pe Rougon, în colţul unei galerii.

— Aşadar, întrebă el cu jumătate de glas, dumneata nu aprobi sistemul de înnobilare propus de ministrul de justiţiei? Aş fi dorit mult ca acest proiect să aibă sprijinul dumitale. Studiază, chestiunea.

Apoi, fără să aştepte răspunsul, adăugă cu încăpăţânarea lui calmă:

— Nu-i nicio grabă. Voi aştepta. Şi zece ani, dacă va

trebui.

După dejunul care ţinu doar o jumătate de ceas, miniştrii trecură într-un salonaş de alături, unde se servi cafeaua. Mai rămaseră acolo câteva minute, discutând, în picioare în jurul împăratului. Clorinde, pe care împărăteasa o reţinuse la prânz, veni să-şi caute soţul, cu mersul ei îndrăzneţ de femeie introdusă în cercurile oamenilor politici. Întinse mâna multora din cei de faţă. Toţi se grăbiră, să se adune roi în jurul ei; schimbară subiectul conversaţiei. Dar Maiestatea Sa se arătă aşa de curtenitor cu tânăra doamnă, o încolţi atât. de îndeaproape, întinzându-şi gâtul, cu priviri furişate pieziş, încât Excelenţele Lor socotiră că discreţia le impune să se îndepărteze, pe neobservate. Patru, apoi încă trei, ieşiră pe terasa castelului, pe o uşă eu geamuri până jos. Numai doi rămaseră în salon pentru a salva convenienţele: ministrul de stat, foarte îndatoritor, îmbrăcându-şi cu un aer binevoitor ifosele lui de nobil, îl luă cu dânsul pe Delestang, şi de pe terasă, îi arătă Parisul, în depărtare. Rougon, în picioare, sub năvala soarelui, se lăsă absorbit şi el de spectacolul marelui oraş, care închidea orizontul ca o prăbuşire albăstruie de nori groşi, dincolo de imensul covor de verdeaţă al pădurii din Boulogne.

Clorinde era în toată frumuseţea ei în acea dimineaţă. Îmbrăcată fără gust, ca totdeauna, târându-şi rochia de culoare roş-pal părea că-şi aruncase pe ea hainele în grabă, împinsă de ghimpele unei dorinţi. Râdea, cu braţele lăsate în voie. Se oferea toată, din creştet până în tălpi. Câştigase simpatia împăratului la un bal, la Ministerul Marinei, la care se dusese travestită în damă de pică, cu inimioare de diamant la gât, la încheietura mâinilor şi la genunchi; şi de la acea serată, se părea că rămăseseră prieteni făcând glume ori de câte ori Maiestatea Sa binevoia s-o găsească frumoasă.

— Uite, domnule Delestang, îi spunea pe terasă ministrul de stat colegului său, colo, la stânga, cupola Pantheonului[36] este de un albastru cald, neobişnuit.

[36] Monument la Paris, destinat a primi osemintele oamenilor mari (n.t.).

În timp ce soţul se minuna, ministrul, curios, îşi dădea osteneala să-şi strecoare privirile în fundul salonaşului, pe uşa cu geamuri până jos, rămasă deschisă. Împăratul, aplecat spre Clorinde, îi vorbea de aproape tinerei doamne, care se dădea îndărăt, ca şi cum voia să se apere, gâfâind. Se vedea numai profilul estompat al Maiestăţii Sale, o ureche întinsă, un mare nas roşu, o gură cărnoasă, dispărând sub foşneala mustăţii; şi pe suprafaţa foarte aplecată a obrazului în colţul ochiului zărit în treacăt, pâlpâia văpaia dorinţei lacome, pofta senzuală a bărbaţilor îmbătaţi de aroma femeii. Clorinde, supărător de atrăgătoare, refuza cu o legănare a capului care abia se zărea, aţâţând cu toată răsuflarea ei, ori de câte ori râdea, dorinţa lui aşa de savant aprinsă.

Când Excelenţele Lor intrară în salon, tânăra doamnă, ridicându-se în picioare, se adresă împăratului, fără să se poată, bănui la ce anume frază răspundea:

— O! Sire, nu vă lăsaţi în nădejdea asta, sunt încăpăţânată ca o catârcă.

Rougon, cu toată polemica lui, se întoarse la Paris cu Delestang şi Clorinde. Aceasta vru să împace lucrurile. N-o mai stăpânea acea nelinişte nervoasă care îi dădea ghes să atace subiecte de conversaţie neplăcute; din când în când, îl privea chiar cu un fel de compătimire surâzătoare. Pe când landoul înainta domol pe malul lacului, prin Bois de Boulogne scăldat tot în soare, ea se întinse şi rosti, încetişor, cu im suspin de plăcere:

— Ehehei, frumoasă a fost ziua de astăzi!

Apoi, cufundată în visare un minut, îl întrebă pe soţul ei:

— Ia spune! soră-ta, doamna de Combelot, tot mai este îndrăgostită de împăratul?

— Henriette e nebună! răspunse Delestang strângând din umeri.

Rougon dădu amănunte:

— Da, da, e tot îndrăgostită, zise el. Se spune că s-a aruncat într-o seară la picioarele Maiestăţii Sale... El a ridicat-o de umeri, i-a dat sfatul să aştepte...

— A, da! s-aştepte! izbucni veselă Clorinde. Îi vor lua-o

altele înainte.

XII

Clorinde era în toată înflorirea ciudăţeniei şi a puterii ei. Rămăsese acelaşi zdrahon de fată, foarte stranie, care cutreiera Parisul călare pe un cal luat cu chirie, pentru ca să-şi cucerească un soţ, dar un zdrahon de fată ajunsă femeie, cu bustul dezvoltat, cu coapsele tari, împlinind cu seriozitate faptele cele mai neobişnuite, realizându-şi visul, mângâiat atâta vreme, de a fi o forţă. Nesfârşitele ei drumuri în adâncul cartierelor îndepărtate, corespondenţa sa care inunda cu scrisori toate ungherele Franţei şi ale Italiei, contactul continuu cu personaje politice în a căror intimitate se strecura, toată această frământare nesăbuită, la voia întâmplării, fără scop logic, ajunsese în cele din urmă să exercite o influenţă reală, de nediscutat. Ea împărtăşea şi acum, în decursul unor conversaţii serioase, idei năzdrăvane, proiecte nebuneşti, nădejdi năstruşnice; continua să-şi plimbe vastul ei ghiozdan plesnit, legat cu sfori, purtat în braţe ca o păpuşă, cu atâta convingere, încât lumea zâmbea când o vedea trecând încotoşmănată în fustele ei lungi, murdare. Totuşi, i se cerea sfatul, era întrebată, temută chiar. Nimeni n-ar fi putut spune la dreptul vorbind de unde îşi trăgea ea această putere; îi venea din multe izvoare îndepărtate, dispărute, la a căror obârşie era greu de tot să ajungi. Circulau din gură în gură doar crâmpeie de istorii, anecdote, şoptite la ureche. În totalitatea ei această ciudată făptură scăpa înţelegerii: închipuire smintită, bun simţ ascultat şi luat în seamă, trup minunat, care poate era unicul secret al puterii sale. De

altfel, nu interesau dedesubturile izbânzii Clorindei. Era de ajuns că domnea, ba chiar ca o regină cu toane. I se făceau temenele.

Tânăra doamnă avu o epocă de dominaţie. Concentra la ea acasă, în odaia de toaletă, în care zăceau aceleaşi lighene nespălate, toată politica curţilor din Europa. Înaintea ambasadelor, fără să se poiată şti pe ce cale, ea primea noutăţile, rapoartele amănunţite, oare îi aduceau la cunoştinţă, până în cele mai mici pulsaţii, activitatea guvernelor. Avea şi o curte, o suită de bancheri, diplomaţi, intimi care îi dădeau târcoale încercând să-i smulgă tot felul de destăinuiri. Bancherii mai cu seamă erau foarte linguşitori. Îi dăduse unuia posibilitatea să câştige, dintr-o singură lovitură, vreo sută de milioane, prin simplul fapt că-i destăinuise la timp schimbarea de minister care avea să aibă loc într-un stat vecin. Clorindei îi era scârbă de aceste matrapazlâcuri ale unei politici josnice; ea împărtăşea tot ce ştia, palavrele diplomaţiei, cancanurile internaţionale de prin capitale, numai din plăcerea de a vorbi şi de-a arata că supraveghea deopotrivă Turinul, Viena, Madridul, Londra, până şi Berlinul şi Petersburgul; îi curgeau deci valuri nesecate de informaţii despre sănătatea regilor, despre amorurile, tabieturile lor, despre oamenii politici ai fiecărei ţări, toată cronica scandaloasă până şi a celui mai mărunţel ducat german. Clorinde ajunsese să caracterizeze bărbaţii de stat printr-o singură frază, sărea brusc de la nord la sud, scormonea alene prin toate regatele, cu vârful unghiilor, se mişca pe acolo ca la ea acasă, de parcă ar fi ţinut vastul pământ cu oraşele, cu popoarele sale, într-o cutie cu jucării, în care ar fi orânduit, după toanele ei, căsuţele de carton şi moşneguţii de lemn. Apoi, când tăcea, sleită de atâta vorbărie, pocnea din degetul mare şi cel mijlociu, un gest obişnuit al ei, dând a înţelege că toate nu valorau desigur nici cât zgomotul uşor al degetelor sale.

În acel moment, în dezmăţul îndeletnicirilor ei de tot soiul, o interesa la culme o afacere de cea mai înaltă gravitate, de care se silea să nu vorbească, fără să-şi poată totuşi refuza bucuria de a face anumite aluzii. Dorea să

aibă Veneţia. Când vorbea de marele ministru italian, zicea: „Cavour”, pe un ton de familiaritate. Adăuga: „Cavour nu voia, dar am vrut eu şi el a înţeles”. Se încuia dimineaţa şi seara cu cavalerul Rusconi, la legaţie. De altminteri „lucrurile” mergeau foarte bine acum. Şi calmă, se apleca pe spate, cu fruntea îngustă de zeiţă, vorbind în dodii, într-un fel de somnambulism, îi scăpau crâmpeie de fraze fără legătură între ele, fărâmituri de mărturisire: despre o întrevedere a împăratului cu un bărbat de stat străin şi un proiect de tratat de alianţă din care unele articole erau încă în discuţie, despre posibilitatea unui război la primăvară. În unele zile era furioasă; lovea cu piciorul scaunele din cameră, arunca la întâmplare ligheanele în odăiţa de toaletă, mai să le spargă; o apuca o mânie de regină trădată de miniştri ei tâmpi, din pricina cărora regatul decade din ce în ce mai rău. În zilele acestea îşi îndrepta braţul gol şi minunat, cu pumnul închis, înspre sud, în partea Italiei, repetând: „Ah! dacă aş fi acolo, n-ar face atâtea prostii!”

Grijile politicii înalte nu o împiedicau să se ocupe în aceiaşi timp şi de felurite alte treburi în care părea până la urmă că se pierde şi ea cu totul. O găseau adeseori stând pe pat lângă burduhănosul ei ghiozdan, golit în mijlocul cuverturii, înfundându-se până la coate în teancul de terfeloage, zăpăcită, plângând de turbare; nu se mai putea dumeri în acest vraf de foi desprinse; sau căuta de zor vreun dosar rătăcit, pe care îl descoperea într-un târziu după o mobilă, sub nişte ghete vechi, printre rufe murdare. Când pleca să încheie vreo afacere, se apuca pe drum de alte două-trei năzdrăvănii. Călătoriile ei se complicau, trăia într-o excitare neîntreruptă, se lăsa pradă unui vârtej de idei şi de fapte, clocotea într-o viitoare de uneltiri întortocheate, de nebănuit. După zile întregi de drumuri prin Paris, când se întorcea seara şi i se tăiau picioarele de atâtea urcuşuri şi scoborâşuri pe scări, aducând în cutele fustelor aromele nelămurite ale mediilor prin care trecuse, n-ar fi cutezat nimeni să bănuiască nici măcar jumătate din afacerile puse la cale în cele două capete ale oraşului; şi

dacă o întreba careva, râdea, nu-şi amintea întotdeauna.

În acea epocă, Clorinde avu uluitoarea fantezie să se instaleze într-un separeu la unul dintre marile restaurante de pe bulevard. Casa de pe rue du Colisée, zicea ea, era prea departe de toate; voia să aibă o locuinţă provizorie, undeva în centru, şi îşi făcu un birou de afaceri în acest separeu. Timp de două luni, primi acolo servită de chelnerii care avură prilejul să introducă personajele de cele mai de vaza. Funcţionari, ambasadori, miniştri se prezentară la restaurant. Ea, foarte bine dispusă, îi poftea să ia loc pe divanurile stricate de cele din urmă chefuri de noapte ale carnavalului şi stătea dinaintea mesei, cu faţa de masă mereu întinsă, plină de fărâmituri de pâine, ticsită de hârtii. Se stabilise acolo ca un general într-o tabără. Într-o zi, apucând-o stenahoria, se urcase pe tăcute să se culce în camera chelnerului şef, care o servea, un băiat înalt, brun, căruia îi îngăduise s-o sărute. Şi numai spre miezul nopţii se lăsase înduplecată să se ducă la ea acasă.

Delestang, cu toate acestea, era un soţ fericit. Se părea că nu-şi dădea seama de ciudăţeniile neveste-sii. Ea îl stăpânea acum pe de-a întregul şi făcea dintr-însul tot ce poftea, fără să audă vreun murmur din gura lui. Înclinaţiile firii lui îl predispuneau la o asemenea sclavie. Era prea mulţumit cu această tainică ofrandă a voinţei sale, ca să mai încerce să se răzvrătească vreodată. În intimitate dimineaţa, în zilele când consimţea să-l primească la dânsa, îi făcea toate serviciile mărunte, îi căuta peste tot, pe sub mobile, ghetele rătăcite şi desperecheate, răscolea toată rufăria din dulap ca să găsească o cămaşă fără găuri. Se mulţumea să-şi păstreze de ochii lumii înfăţişarea lui de bărbat surâzător şi superior. Era aproape stimat, fiindcă vorbea despre nevastă-sa cu un aer de seninătate şi de afectuoasă ocrotire.

Clorinde, devenind stăpână atotputernică, se gândise s-o aducă înapoi pe mamă-sa de la Turin; voia ca pe viitor, zicea dânsa, contesa Balbi să-şi petreacă lângă ea şase luni pe an. Izbucni într-o explozie subită de dragoste filială. Şi tulbură liniştea unul etaj al casei lor boiereşti ca s-o

găzduiască pe bătrâna doamnă cât mai aproape de apartamentul ei. Ieşi ca din pământ chiar o uşă de trecere din odăiţa ei de toaletă în dormitorul mamei sale. De faţă cu Rougon, mai cu seamă, făcea paradă de afecţiunea, ei cu o exagerare de vorbe drăgăstoase, tipic italiană. Cum de se resemnase oare să trăiască atâta vreme departe de contesă, ea care nu se dezlipise de lângă mamă-sa niciun ceas înainte de măritiş? O mustra cugetul că se putuse cuibări în inima ei atâta asprime. Dar nu era ea de vină; cedase unor sfaturi, unor pretinse necesităţi, cărora nu le găsea sens nici acum. Rougon, în faţa acestei răzvrătiri, nu sufla o vorbă. Nu mai era povăţuitorul ei, nu-şi mai dădea sârguinţa să facă dintr-însa una dintre femeile distinse ale Parisului. Altădată, pe atunci când febra iscată din pricina trândăviei îi aprindea sângele, îi trezea dorinţi în mădularele lui de luptător în repaus, Clorinde putuse să-i umple golul zilelor. Astăzi, în plină luptă nu se mai gândea de fel la alde astea; puţintica lui senzualitate i-o mâncau cele paisprezece ore de muncă din fiecare zi. Continua să se poarte cu dânsa prietenos, cu acel dispreţ cu care trata de obicei femeile. Totuşi venea din când în când s-o vadă, cu ochii parcă aprinşi de o redeşteptare a vechii pasiuni tot nepotolită. Ea rămânea viciul său, singura femeie care îl tulbura.

De când Rougon locuia la minister, unde prietenii, spre marea lor părere de rău nu-l mai puteau vedea în intimitate, Clorinde se gândise să primească banda acasă la ea. Încetul cu încetul, obiceiul se statornici. Şi ca să sublinieze îndeosebi că serile de la dânsa înlocuiau pe acelea din strada Marbeuf, alese ca zile de întâlnire tot duminica şi joia. Numai că, în rue du Colisée, se stătea până la ora unu după miezul nopţii. Primea în budoar, Delestang ascunzând cu grijă cheile de la salonul cel mare, de frica petelor de grăsime. Cum această încăpere era foarte mică, lăsa deschise uşile de la dormitor şi de la odaia de toaletă; aşa că, de cele mai multe ori, se înghesuiau în camera ticsită de bulendre aruncate alandala.

Joile şi duminicile, grija mare a Clorindei era să se

întoarne acasă cât mai devreme, ca să-şi ia cina pe fugă, şi să-şi primească musafirii. Cu toate sforţările ei de memorie, i se întâmplă, totuşi, în două rânduri, să uite cu totul că avea invitaţi, încât rămase uluită văzând atâta lume în jurul patului ei, când sosi acasă după miezul nopţii. Într-o joi, în ultimele zile ale lunii mai, se întoarse în mod neobişnuit acasă către orele cinci; ieşise pe jos şi o apucase o ploaie repede în Piaţa Concorde, dar nu se îndură să plătească treizeci de gologani unei trăsuri, ca să o ducă pe Champs-Elysées până acasă. Udă leoarcă, trecu imediat în odaia ei de toaletă unde fata în casă, Antonia, cu gura mânjită de o tartină cu dulceaţă, o dezbrăca, râzând tare când îi stoarse fustele, care lăsau şiroaie de apă pe parchet.

— A venit un domn, zise în sfârşit aceasta din urmă, aşezându-se pe jos ca să-i scoată botinele. Aşteaptă de un ceas.

Clorinde o întrebă cum arată domnul. Fata din casă rămase locului, pe jos, nepieptănată, cu rochia unsuroasă, arătându-şi albeaţa dinţilor, într-un obraz negricios. Domnul era gras palid şi părea sever.

— Ah! da, domnul de Reuthlinger, bancherul, exclamă tânăra doamnă. E adevărat, trebuia să vină la ceasurile patru. Ei bine! s-aştepte... îmi pregăteşti baia, nu-i aşa?

Şi se întinse în linişte în baie într-o cadă, ascunsă după o perdea, în fundul cabinetului de toaletă. Acolo citi scrisorile sosite în lipsa ei de acasă. După o jumătate de ceas şi mai bine, Antonia, care ieşise pentru câteva minute, apăru din nou bolborosind:

— Domnul a văzut că doamna s-a întors. Ţine numaidecât să vă vorbească.

— A, da! uitasem de baron! zise Clorinde, care se ridicase în picioare în mijlocul căzii. Îmbracă-mă.

Dar în seara aceea îşi făcu mendrele la îmbrăcat mai ceva decât în alte dăţi. După ce îşi lăsa la voia întâmplării întreaga ei făptură, o apuca uneori un acces de idolatrie pentru trupul său. Atunci, născocea rafinamente; goală în faţa oglinzii, poruncea Antoniei să-i fricţioneze toate mădularele cu alifii, cu balsam, cu uleiuri aromatice,

cunoscute numai de dânsa, cumpărate la Constantinopol, de la neguţătorul de arome al seraiului, zicea ea, de către unul dintre prieteni, un diplomat italian. Şi în timp ce Antonia o fricţiona, ea rămânea locului în atitudini de statuie. Avea, după. aceea, o piele albă, netedă şi lucioasă, fără cusur, ca marmura; un anumit ulei, din care numărând picăturile, turna cu mâna ei pe o bucată de flanelă, făcea minuni: întindea cele mai mici zbârcituri într-o clipită. Apoi, începea să-şi cerceteze cu migală mâinile şi picioarele. Ar fi putut sta să se adore şi o zi întreagă.

Totuşi, după trei sferturi de ceas în timp ce Antonia îi potrivea cămaşa şi juponul, îşi aduse aminte deodată:

— Şi baronul!... Ah! fie ce-o fi, să intre! A mai văzut el doar femeie.

Trecuseră două ore şi ceva de când domnu! de Reuthlinguer aştepta în budoar, stând jos, răbdător, cu mâinile împreunate pe genunchi. Palid de tot, cu o înfăţişare rece de om cu moravuri aspre, bancherul care poseda una dintre cele mai mari averi din Europa, făcea antecameră la Clorinde, de câtva timp, de două-trei ori pe săptămână. O convingea să vină chiar şi la dânsul acasă, în acel interior de mironosiţă, de o strălucire morală ce îngheţa omul, în care ţinuta în dezordine a tinerei doamne îi uimea grozav pe servitori.

— Bună ziua, baroane! îi zise ea tare. Mă piaptănă, nu te uita la mine.

Stătea pe jumătate goală, cămaşa îi alunecase de pe umeri. Pe buzele palide ale baronului se ivi un surâs de îngăduinţă; şi rămase locului, în picioare, lângă ea, cu ochii reci şi limpezi, aplecându-se într-un salut din cale-afară de politicos.

— Vii după ştiri, nu-i aşa?... Am aflat tocmai ceva.

Se ridică în picioare, o expedia pe Antonia, care îi lăsă pieptenele înfipt în păr. Dar şi aşa se temea, pesemne, să nu fie auzită, de aceea punând o mână pe umărul bancherului se înălţă, şi-i şopti la ureche, bancherul, ascultând-o, îşi aţintise privirea asupra sânului ei, care se ridica spre dânsul; dar nu-l vedea desigur, ci clătina repede

din cap.

— Asta e! încheie dânsa, vorbind tare. Poţi să te mişti acum.

El o apucă de braţ, o trase lângă dânsul, să-i ceară nişte lămuriri. Nu s-ar fi simţit mai la largul lui în faţa oricăruia dintre funcţionarii săi. La plecare o pofti să vină a doua zi la masă; nevastă-sa se plictisea când n-o vedea. Clorinde îl conduse până la uşă. Dar, deodată, încrucişându-şi braţele pe piept, foarte roşie la faţă, se înfurie:

— Asta-i bună! uite în ce hal era să ies cu dumneata!

Şi apoi, începu s-o cicălească pe Antonia. Fata asta nu mai isprăvea treaba niciodată! Şi o zori s-o pieptene în cel mai scurt timp, zicând că nu-i plăcea să i se migălească atâta toaleta. În ciuda anotimpului, vru să-şi pună o rochie lungă de catifea neagră, un fel de bluză largă, strânsă pe talie cu un cordon de mătase roşie. Între timp, în două rânduri, se urcase cineva sus anunţând-o pe doamna că masa era servită. Dar străbătând camera ei, dădu peste trei domni, pe care nimeni nu-i bănuia prezenţi în ace! loc. Erau cei trei refugiaţi politici, domnii Brambillia, Staderino şi Viscardi. Nu păru de fel surprinsă întâlnindu-i acolo.

— Mă aşteptaţi de mult? întrebă Clorinde.

— Da, da, răspunseră ei, clătinând uşor din cap.

Sosiseră înaintea bancherului. Şi nu făcuseră niciun fel de zgomot, aceste personaje misterioase pe care nenorocirile politice le deprinseseră să tacă şi să mediteze. Aşezaţi cot la cot pe aceeaşi canapea, molfăiau în gură ţigări groase de foi, stinse, tolăniţi tustrei în aceeaşi poziţie. Între timp se ridicaseră în picioare şi o înconjuraseră pe Clorinde. Urmă, cu glas stins, o bolboroseală repezită de silabe italiene. Ea le dădu, se pare nişte instrucţiuni. Unul dintre ei luă note în limbaj cifrat pe un carnet, pe când ceilalţi, foarte întărâtaţi, fără îndoială, de ceea ce auzeau, îşi înăbuşeau vorbele răsunătoare cu palma înmănuşată. Apoi, plecară toţi trei în şir, cu aceeaşi mască de nepătruns.

În acea joi, urma să aibă loc, seara, o conferinţă între mai mulţi miniştri, cu privire la o importantă afacere, o neînţelegere relativ la buna întreţinere a drumurilor.

Delestang, la plecare, după cină, făgădui Clorindei să-l aducă pe Rougon; ea făcu o schimă din care să se înţeleagă că nu ţinea de fel să-l vadă. Nu erau încă certaţi, dar ea se arăta de o răceală crescândă.

Către ceasurile nouă, domnul Kahn şi domnul Béjuin sosiră cei dintâi, urmaţi la scurt interval de doamna Correur. O găsiră pe Clorinde în camera ei întinsă pe o canapea. Li se plânse de una dintre acele dureri misterioase şi neobişnuite care o apucau pe neaşteptate, ca din senin; de data asta pesemne că înghiţise o muscă bând ceva; o simţea că-i zboară în adâncul stomacului. Îmbrăcată cu bluza ei largă de catifea neagră, cu bustul sprijinit de trei perne, era de-o frumuseţe maiestoasă, cu faţa albă, cu braţele goale, una dintre acele figuri culcate care visează, rezemate cu spatele de un monument. La picioarele ei, Luigi Pozzo zdrăngănea uşurel pe coardele unei chitare; se lăsase de pictură de dragul muzicii.

— Luaţi loc, zise ea îngăimat. Să mă iertaţi. Am în mine o gânganie care mi-a intrat nici eu nu ştiu cum…

Pozzo continua să-şi zdrăngănească chitara, cântând foarte încet, prins de vrajă, adâncit în contemplare. Doamna Correur trase un scaun lângă Clorinde. Domnul Kahn şi domnul Béjuin găsiră şi ei în cele din urmă două scaune libere. Nu era tocmai uşor să te aşezi jos; cele cinci-şase scaune din cameră dispăruseră sub maldărul de jupoane. Când sosiră, după cinci minute, colonelul Jobelin şi fiul său Auguste se văzură siliţi să stea în picioare.

— Micuţule, îi zise Clorinde lui Auguste, pe care nu încetase să-l tutuiască în ciuda celor şaptesprezece ani ai lui, du-te şi adu două scaune din odaia de toaletă.

De pe aceste scaune împletite, din trestie, se luase lustrul, din pricină că zăceau întruna rufe ude pe speteaza lor. O singură lampă, învelită într-o dantelă de hârtie roză, lumina camera; o alta se afla în odaia de toaletă şi o a treia în budoar, prin ale cărui uşi larg. deschise se desluşeau o perspectivă de amurg, încăperi vagi în care părea a se zări un licăr de candelă. Camera însăşi, odinioară de un vioriu cald, bătând acum în cenuşiu murdar, era plină de o

aburealã umedã care atârna parcã de plafon; se zãreau ca prin ceaţã jilţuri cu câte un colţ smuls, dâre de praf pe mobile; o patã mare de cernealã se lãfãia tocmai în mijlocul covorului; o cãlimarã cãzutã mai încolo, stropise cãptuşeala de lemn a pereţilor; în fund, perdelele patului erau lãsate, fãrã îndoialã pentru a ascunde neorânduiala aşternutului. Şi în aceastã umbrã, se înãlţa o aromã tare, de parcã toate sticluţele din odaia de toaletã rãmãseserã destupate. Clorinde ţinea morţiş sã nu deschidã nicio fereastrã, nici pe vreme frumoasã.

— Miroase tare frumos la dumneata, zise doamna Correur ca sã-i spunã o vorbã mãgulitoare.

— Eu miros frumos, rãspunse cu naivitate Clorinde. Şi începu sã le vorbeascã despre esenţele pe care le cumpãra chiar de la neguţãtorul de arome al sultanilor. Îşi vârî un braţ gol sub nasul doamnei Correur. Bluza ei de catifea neagrã alunecase puţin, picioarele îi ieşiserã la ivealã, încãlţate în pantofiori roşii. Pozzo, cãzut în extaz de admiraţie, îmbãtat de aromele tari care se revãrsau din pielea ei, lovea uşor chitara cu degetul mare.

Dar dupã câteva minute, ajunserã în mod fatal sã vorbeascã despre Rougon, aşa cum se întâmpla de obicei în fiecare joi şi în fiecare duminicã. Banda se aduna numai şi numai pentru ca sã spunã tot ce se putea îndruga asupra acestui veşnic subiect, ca sã dea curs liber rãzbunãrii surde care tot creştea, nevoii de a-şi vãrsa nãduful prin învinovãţiri, la nesfârşit. Clorinde nu-şi dãdea mãcar osteneala sã-i întãrâte; aduceau ei mereu alte şi alte plângeri, nemulţumiţi, pizmaşi, amãrâţi de tot ceea ce fãcuse Rougon pentru dânşii, frãmântaţi de un profund acces de nerecunoştinţã.

— L-aţi vãzut pe grãsanul ãla astãzi? întrebã colonelul.

Acum, Rougon nu mai era „ilustrul”.

— Nu, rãspunse Clorinde. Îl vom vedea poate deseará. Soţul meu ţine morţiş sã mi-l aducã.

— Am trecut astãzi pe la o cafenea unde îl criticau cumplit, începu din nou colonelul dupã oarecare tãcere. Se dãdea ca sigur cã are sã cadã, cã n-ar mai avea nici douã

luni.

Domnul Kahn făcu un gest de dispreţ, zicând:

— Nu-i dau nici trei săptămâni… Să ştiţi, Rougon nu-i un om politic; prea din cale-afară îi place puterea, se lasă îmbătat de ea şi loveşte în bobote, cârmuieşte cu de-a sila, cu o brutalitate revoltătoare… Pe scurt, în cinci luni a comis atâtea grozăvenii…

— Da, da, îi luă vorba din gură colonelul, tot soiul de hatâruri, nedreptăţi, nerozii… Abuzează, abuzează, în adevăr.

Doamna Correur, pe tăcute, învârti degetul prin aer, dând a înţelege că n-ar fi tocmai sănătos la minte.

— Asta-i, interveni domnul Kahn, observând gestul. Nu-i întreg la minte, ce zici?

Şi fiindcă se uitau la dânsul, domnul Béjuin crezu de datoria lui să arunce şi el cu o pietricică:

— O, nu-i o forţă Rougon, zise el îngânând vorba printre dinţi, nu-i deloc o forţă!

Clorinde, cu capul culcat pe perne, cerceta pe tavan ochiul de lumină al lămpii, lăsându-i să-şi facă mendrele. Când tăcură cu toţii, începu şi ea să le dea ghes:

— Fără îndoială, a abuzat, dar el susţine că ar fi făcut tot ce i se impută cu singurul scop de a-şi îndatora prietenii… Chiar ieri mi-a spus asta. Serviciile pe care vi le-a făcut…

— Nouă! Nouă! izbucniră tuspatru furioşi.

Vorbeau toţi deodată, cu gândul să protesteze fără întârziere. Dar domnul Kahn striga cel mai tare.

— Serviciile pe care mi le-a făcut! Ce glumă!… A trebuit să-mi aştept concesiunea doi ani. Asta m-a dus la ruină. Afacerea care era strălucită, a ajuns o grea povară… Dacă nu mai poate de dragul meu, de ce nu-mi sare în ajutor, acum? I-am cerut să obţină de la împărat o lege care să hotărască fuziunea societăţii mele cu *La Compagnie du Chemin de l'Ouest*; mi-a răspuns să aştept… Serviciile lui Rougon, ah! să mi le arate! N-a făcut niciodată nimic şi nici nu mai poate face nimic!

— Şi eu, eu, reîncepu colonelul tăindu-i cu un gest vorba doamnei Correur, eu, crezi că îi datorez ceva? Nu-mi

închipui că se referă la acel grad de comandor, care mi se făgăduise de cinci ani?... E drept că l-a luat pe Auguste în serviciul lui; dar îmi muşc, zău, degetele astăzi. Dacă-l băgăm pe Auguste în industrie, câştiga acum îndoit... Acest dobitoc de Rougon mi-a declarat ieri că nu-i poate mări salariul lui Auguste decât după optsprezece luni. Cu de-alde astea, uite, îşi mănâncă creditul pentru prieteni!

Doamna Correur izbuti să-şi verse focul. Se aplecase spre Clorinde.

— Şi zi, doamnă a pomenit cumva numele meu? Niciodată n-am primit nimic de la el. Încă nu mi-a fost dat să gust dulceaţa unei binefaceri din partea lui. El însă n-are a se plânge de mine, dacă m-aş pune eu să vorbesc... L-am rugat pentru câteva cucoane, prietene de ale mele, şi nu mă feresc: îmi place să fac servicii. Ei, zău! am băgat bine de seamă: tot ce vine din mâna lui, e o pacoste; hatârurile lui aduc nenoroc la toată lumea. Ştii, acea biată Herminie Billecoq, o fostă elevă de la Saint-Denis, sedusă de un ofiţer, şi pentru care el a făcut rost de ceva zestre; uite, a dat fuga dis-de-dimineaţă să-mi povestească o groaznică nenorocire: nu se mai mărită, ofiţerul şi-a luat tălpăşiţa, după ce i-a păpat dota... Credeţi-mă, întotdeauna pentru alţii, niciodată pentru mine! M-am chitit eu în mine, după ce m-am întors de la Coulonges cu moştenirea, să-i dau de ştire cu ce uneltiri umblă cumnată-mea, soţia lui Martineau. Mă gândeam să iau eu, la împărţeală, casa în care m-am născut şi cucoana asta s-a aranjat s-o păstreze pentru dânsa... Ei, ştii care a fost singurul lui răspuns? Mi-a repetat de trei ori, că nu vrea să se mai amestece în această afacere scârboasă.

Dar domnul Béjuin se frământa şi el. Şi începu a îngâna:

— Şi eu ca şi doamna... Nu i-am cerut nimic, niciodată, niciodată! Tot ce mi-a făcut, a fost făcut fără voia mea, n-am avut habar. Profită că nu spui nimic şi te acaparează, da, aceasta este cuvântul: te acaparează...

Glasul i se stinse într-o bolboroseală. Şi tuspatru continuară să clatine din cap. Apoi, domnul Kahn începu iar cu glas solemn:

— Adevărul, vedeţi, ăsta e... Rougon este un nerecunoscător. Vă aduceţi aminte vremea când hoinăream pe străzile Parisului ca să-l cocoţăm în minister. Ehei, nu ne-am jertfit noi îndeajuns intereselor lui, uitând şi de casă şi de masă? În acea epocă a contractat faţă de noi o datorie de care în toată viaţa lui nu va izbuti să se plătească. Vezi bine! astăzi, recunoştinţa îi este o povară şi ne părăseşte. Eram sigur că aşa se va întâmpla.

— Da, da, nouă ne datoreşte totul! strigară ceilalţi. Şi ne răsplăteşte frumos!

Un minut îl zdrobiră sub enumeraţia binefacerilor lor; când tăcea unul dintre ei, un altul amintea de un amănunt şi mai împovărător. Deodată colonelul se îngrijoră că. fiul său Auguste nu mai era în cameră. În aceeaşi clipă, un zgomot ciudat veni din odaia de toaletă, un fel de bălăceală plăcută şi continuă. Colonelul se duse repede să vadă ce-i; cada pe care Antonia uitase s-o golească trezise un viu interes în toată fiinţa lui Auguste. Feliile rotunde de lămâie cu care Clorinde îşi curăţase unghiile, pluteau pe deasupra apei. Auguste, vârându-şi degetele, le lua şi le mirosea, cu o senzualitate de licean.

— E de nesuferit, micuţul ăsta! exclamă cu glas domol Clorinde. Îşi bagă nasul peste tot.

— Doamne Dumnezeule! făcu încetişor doamna Correur, care aşteptase, se pare, plecarea colonelului; lui Rougon îi lipseşte mai cu seamă tactul... Uite, între noi fie vorba acuma când colonelul nu-i aici, pot spune că Rougon a făcut cea mai mare greşeală luându-l pe acest copilandru la minister, trecând peste orice dispoziţii legale. Nu faci nici prietenilor asemenea servicii. Pierzi orice stimă şi consideraţie.

Dar Clorinde îi tăie vorba, zicându-i încetişor:

— Dragă doamnă, du-te şi vezi ce fac.

Domnul Kahn zâmbea. Când doamna Correur nu mai fu acolo, coborî şi el glasul;

— Tare-i nostimă!... Colonelul a fost copleşit de binefaceri de către Rougon. Şi, la drept vorbind, nici ea n-are de ce se plânge. Rougon s-a compromis de-a binelea

pentru dânsa, în afurisita de afacere Martineau. A dat dovadă în această împrejurare de o gravă lipsă de moralitate.. Nu omori un om ca să faci plăcere unei vechi cunoştinţe, nu-i aşa?

Se ridicase, se plimba cu paşi mărunţi. Se duse apoi în vestibul să-şi ia tabachera din palton. Colonelul şi doamna Correur se întorceau.

— Vedeţi! Kahn şi-a luat zborul, zise colonelul.

Şi, fără nicio pauză urmă ridicând glasul.

— Avem tot dreptul să-l jupuim de viu pe Rougon, noi ceştilalţi. Dar sunt de părere că domnul Kahn ar trebui să tacă mâlc. Nu-mi plac oamenii lipsiţi de recunoştinţă... Mai adineauri, m-am ferit să-mi spun părerea. Dar în cafeneaua în care mi-am petrecut o după-amiază întreagă, se vorbea deschis că Rougon va cădea, fiindcă s-a amestecat luând sub ocrotirea sa această mare şarlatanie a drumului de fier. Niort-Angers. Să n-aibă el nici atâta miros! Nătărăul ăsta de grăsan, un panglicar, ţine discursuri kilometrice, în care îşi îngăduie chiar să angajeze răspunderea împănatului!... Asta-i, dragii mei prieteni, Kahn ne-a vârât într-o încurcătură. Ce zici Béjuin, nu eşti de părerea mea?

Domnul Béjuin aprobă clătinând viu din cap. Îşi dăduse doar adeziunea la părerile exprimate de doamna Correur şi de domnul Kahn. Clorinde, tot cu. capul lăsat pe spate, se distra muşcând franjurii cordonului gros de mătase pe care şi-l plimba peste, obraji, gâdilându-se; şi ochii larg deschişi îi râdeau în tăcere.

— Sst! făcu ea.

Domnul Kahn intra, rupând cu vârful dinţilor o ţigară de foi. O aprinse; aruncă două-trei guri de fum în camera tinerei doamne. Apoi, reluă discuţia, conchizând:

— În sfârşit, dacă Rougon pretinde că şi-a zdruncinat puterea servindu-ne pe noi, eu declar că ne-a compromis grozav prin protecţia sa. Are un fel de-a împinge oamenii de la spate cu atâta brutalitate, încât îi dă de toate zidurile şi-şi sparg capul... De altfel loviturile cu pumnii lui ca de piatră hau doborât la pământ din nou! Mulţumesc! N-am chef să-l mai adun de pe jos a doua oară! Dacă omul nu ştie

să-şi chivernisească cum se cade creditul înseamnă că nu-i cu scaun la cap înţelegeţi, ne face de râsul lumii! Ne face de râs! Eu, pe legea, mea, am prea grele răspunderi şi-l părăsesc.

Şovăia totuşi, i se înmuia glasul pe când colonelul şi doamna Correur, lăsându-şi nasul în jos, se fereau să dea un răspuns răspicat. La urma urmelor, Rougon era încă în guvern, şi apoi a-l părăsi însemna să te poţi sprijini de un alt atotputernic.

— Nu-i numai grăsanul pe lume, zise în treacăt Clorinde.

Se uitau cu toţii ţintă la ea, nădăjduind să-şi ia un angajament mai hotărât. Dar ea făcu doar un simplu gest, ca să le ceară parcă un dram de răbdare. Această făgăduială pe tăcute a unui credit nou, care să plouă cu binefaceri asupra lor, era, în fond motivul de căpetenie al vizitelor făcute cu atâta tragere de inimă la Clorinde, în fiecare joi şi duminică. Adulmecau un apropiat triumf, în această cameră cu arome pătrunzătoare. Convinşi că îl folosiseră pe Rougon ca să-şi satisfacă primele lor visuri, aşteptau ivirea unei forţe proaspete, care să le împlinească visurile noi, peste măsura de multe şi mari.

Clorinde se ridicase pe pernele ei. Cu coatele pe braţul canapeluţei, se aplecă deodată spre Pozzo, îi suflă în ceafă, cu un râs piţigăiat, ca nebună de fericire. Când era foarte mulţumită, avea bucurii de acestea subite, ca de copil. Pozzo, care se pan i că adormise cu mâna pe chitară, îşi dădu capul pe spate arătându-şi dinţii de italian frumos şi fremăta gâdilit parcă de mângâierea acestei suflări, în timp ce tânăra doamnă râdea mai tare, sufla mai puternic, doar doar o ruga-o să-i dea pace. Apoi, după ce-l certase în italiană, adăugă întorcându-se spre doamna Correur:

— Trebuie să ne cânte, nu-i aşa?... Dacă începe să cânte, nu-i mai suflu, îi dau pace... A compus un cântec tare frumos.

Îi cerură cu toţii să-l cânte. Pozzo prinse a-şi zdrăngăni din nou chitara; şi cântă, cu ochii la Clorinde. Răsună un murmur pasionat, acompaniat de note uşoare; cuvintele italieneşti, suspinate, tremurătoare, nu se auzeau; la

ultimul cuplet, fără îndoială un cuplet de dragoste îndurerată, Pozzo, cu o voce acum sumbră, rămase totuşi cu zâmbetul pe buze, cu o expresie de încântare nespusă, în ciuda desperării. Când încetă cântecul îl aplaudară îndelung. De ce nu publica el, aceste bucăţi fermecătoare? Situaţia lui în diplomaţie nu constituia o piedică.

— Am cunoscut un căpitan care a dat să i se reprezinte o operă comică, zise colonelul Jobelin. Asta nu i-a stricat deloc la regiment.

— Da, însă în diplomaţie... îngăimă doamna Correur, clătinând din cap.

— Doamne Dumnezeule! nu, cred că te înşeli, declară domnul Kahn. Diplomaţii sunt şi ei la fel ca toţi oamenii. Mulţi cultivă artele distractive.

Clorinde îl lovi uşor cu piciorul în şold pe Pozzo, dându-i un ordin cu jumătate de gură. El se ridică şi aruncă chitara pe un maldăr de haine. Şi se întoarse după cinci minute; era urmat de Antonia care aducea pe braţe o tavă cu câteva pahare şi o carafă; Pozzo ţinea o zaharniţă care nu avusese loc pe tavă. La Clorinde nu se bea altceva decât apă cu zahăr; ba obişnuiţii casei ştiau câtă plăcere făceau gazdei când beau apă goală.

— Ei, ce-i? zise ea întorcându-se spre odaia de toaletă, de unde se auzi un scârţiit de uşă.

Apoi, amintindu-şi, exclamă:

— A, da, e mama... Se culcase.

În adevăr, era contesa Balbi, înfăşurată într-un capot de lână neagră; se legase la cap cu o fâşie de dantelă, ale cărei vârfuri se încolăceau în jurul gâtului. Flaminio, lacheul înalt, cu barbă mare, cu faţa de bandit, o sprijinea din urmă, o ducea aproape în braţe. Nu părea îmbătrânită, avea faţa albă, păstrându-şi acelaşi zâmbet neîntrerupt de fostă regină a frumuseţii.

— Aşteaptă, mamă! făcu Clorinde, îţi dau canapeaua mea. Eu am să mă întind pe pat... Nu mă simt bine. Mi-a intrat o gânganie. Începe iar să mă pişte.

Urmă o mişcare ca un adevărat mutat. Pozzo şi doamna Correur o conduseră pe Clorinde la patul ei: întinseră

aşternutul şi bătură pernele. Între timp, contesa Balbi se culcă pe canapea. Îndărătul ei, Flaminio stătea în picioare, întunecat, mut, sorbind într-o căutătură cumplită pe toată lumea de acolo.

— Nu luaţi în nume de rău că mă culc, nu-i aşa? repetă tânăra doamnă. Mă simt mult mai bine când stau culcată... Nu înseamnă că trebuie să plecaţi. Vă rog să mai staţi.

Se întinsese, cu cotul înfundat într-o pernă, desfăşurându-şi bluza neagra a cărei lărgime rotunjea pe plapumă albă o baltă de cerneală. Nimeni de altminteri nu se gândea să plece. Doamna Correur vorbea pe şoptite cu Pozzo despre formele perfecte ale trupului Clorindei, pe care tocmai o conduseseră până la pat. Domnul Kahn, domnul Béjuin şi colonelul adresau vorbe măgulitoare contesei, care se înclina surâzătoare. Şi fără să se întoarcă, striga din când în când, cu o voce mieroasă:

— Flaminio!

Namila de lacheu înţelegea ce doreşte; cu înfăţişarea lui îngrozitoare de bandit în frac, îi ridica o pernă, îi aducea un scăunel, îi scotea din buzunar o sticluţă de parfum.

În acea clipă, Auguste făcu o nouă boroboaţă. Se învârtise încoace şi încolo prin toate trei camerele, cotrobăind prin toate bulendrele femeieşti. Apoi, ca să-i treacă de urât îi venise în gând să bea apă cu zahăr, pahar după pahar. Clorinde era cu ochii pe dânsul de câteva clipe, uitându-se cum goleşte zaharniţa, când, deodată, lovind cu linguriţa tare de tot, sparse paharul.

— Vai, zahărul! Pune prea mult! strigă ea.

— Nătărăule! îl dojeni colonelul. Nu poţi să bei cuminte apă.?... Dimineaţa şi seara, un pahar mare. E tot ce poate fi mai bun. Te fereşte de toate bolile.

Noroc că intră domnul Bouchard. Venea cu oarecare întârziere, la ceasurile zece şi ceva, fiindcă fusese nevoit să ia masa în oraş. Păru surprins că nu-şi găseşte nevasta acolo.

— Domnul d’Escorailles zicea că o aduce el şi îi făgăduisem să trec s-o iau de aici.

Peste jumătate de ceas, într-adevăr, doamna Bouchard

sosi, însoţită de domnul d’Escorailles şi de domnul La Rouquette. După o supărare care ţinuse un an, tânărul marchiz se împăcase cu nostima blondă; acum legătura lor devenea obicei, o reluau pentru opt zile, nu se puteau stăpâni şi se ciupeau, se sărutau pe după uşi, când se întâlneau. Şi asta se întâmpla de la sine, firesc, cu redeşteptări foarte aprinse ale dorinţei. Pe când veneau la Delestang într-o trăsură deschisă, îl întâlniseră pe domnul La Rouquette. Şi tustrei o porniseră spre Bois, râzând tare, făcând glume îndrăzneţe; lui d’Escorailles i se păruse chiar la un moment dat că se loveşte de mâna deputatului, pe talia doamnei Bouchard. Intrând, aduseră o adiere de veselie, răcoarea aleilor adumbrite din Bois, misterul frunzelor adormite, în care îşi înfundau râsetele lor de ştrengari.

— Da, ne întoarcem de la lac, zise domnul La Rouquette. Pe cuvântul meu! m-au stricat şi pe mine... Mă duceam acasă liniştit să lucrez.

Redeveni deodată serios. În ultima sesiune, pronunţase un discurs în Cameră asupra unei probleme de amortisment, după o lună şi mai bine de studii speciale; şi de atunci ţinea să se poarte ca un bărbat însurat, de parcă şi-ar fi îngropat viaţa de holtei la tribună. Kahn îl trase în fundul odăii şi începu să-i spună cu glas tainic:

— Să nu uit, dumneata care eşti bine cu Marsy...

Vocile lor se pierdură, vorbiră încet. În acest timp, drăguţa doamnă Bouchard, salutând pe contesă, se aşezase pe un scaun în faţa patului, ţinând în mâna sa mâna Clorindei, compătimind-o tare, cu o voce dulce. Domnul Bouchard, în picioare, demn şi corect, exclamă deodată, în mijlocul conversaţiilor potolite:

— Nu v-am povestit?... E nostim grăsanul!

Şi înainte de a da explicaţii, îl vorbi de rău pe Rougon, ca şi ceilalţi. Nu i se mai putea cere nimic, nu mai era nici măcar politicos, şi domnul Bouchard ţinea mai mult decât la orice la politeţe. Apoi, întrebat fiind ce anume îi făcuse Rougon, răspunse în cele din urmă:

— Mie, ştiţi, nu-mi place nedreptatea... L-am rugat pentru

un funcţionar din secţia mea, Georges Duchesne; îl cunoaşteţi, l-aţi văzut la mine acasă. E plin de merite, băiatul ăsta! Casa noastră i-i deschisă ca unui copil al nostru. Nevastă-mea ţine foarte mult la dânsul, fiindcă e dintr-acelaşi loc cu ea... Aşa că în ultimul timp am plănuit noi în taina să intervenim să fie numit subşef. Ideea a fost a mea, dar ai găsit-o bună şi tu, nu-i aşa, Adèle?

Doamna Bouchard, cu o înfăţişare stingheritä se aplecă mai mult înspre Clorinde, ca să scape de privirile domnului d'Escorailles, pe care le simţea pironite asupra sa.

— Ei, bine, nici nu vă închipuiţi, urmă şeful de secţie, cum a primit grăsanul cererea mea!... M-a privit tăcând câteva clipe, cu mutra aceea a lui care jigneşte, o cunoaşteţi. Apoi, mi-a refuzat pe faţă numirea. Şi pe când stăruiam din nou, mi-a zis cu un zâmbet: „Domnule Bouchard, nu stărui, asta nu-mi place, am motive serioase..." Cu neputinţă să-i smulg altceva. A văzut bine că eram furios, de vreme ce m-a rugat să transmit din partea lui salutări nevesti-mii... Nu-i aşa, Adèle?

Doamna Bouchard avusese tocmai în acea seară o explicaţie foarte vie cu domnul d'Eseorailles asupra acestui Georges Duchesne. De aceea crezu nimerit să zică ţâfnoasă:

— Ei doamne! Domnul Duchesne să aştepte şi el... Nu-i aşa de interesant!

Dar soţul nu se lăsa de fel.

— Nu, nu, merită să fie subşef, va fi subşef! Să nu-mi mai zici pe nume... Ţin ca dreptatea să triumfe!

Au trebuit să-l liniştească. Clorinde, cu gândul în alta parte, se străduia să asculte conversaţia dintre domnul Kahn şi domnul La Rouquette, refugiaţi la picioarele patului său. Primul explica pe de departe situaţia în care se afla. Marea lui întreprindere de cale ferată Niort-Angers era în plină prăbuşire. La început acţiunile făceau la Bursă o primă[37] de optzeci de franci; asta înainte de a se fi tras vreo lovitură de cazma. Pitit îndărătul vestitei sale societăţi

[37] Acţiuni cotate la Bursă peste valoarea lor nominală (n. t.).

engleze, domnul Kahn se dedase la cele mai neobrăzate speculaţii. Şi acum, falimentul era pe cale să-l mănânce, dacă o mână puternică nu-i va sări în ajutor să oprească prăbuşirea.

— Pe vremuri, mormăi el printre dinţi, Marsy îmi oferise să vând concesiunea firmei *Compagnie de l'Ouest.* Sunt gata să reiau tratativele. Ar fi de ajuns să obţin un decret...

Clorinde le făcu un semn discret să se apropie. Şi aplecaţi deasupra patului, cei doi bărbaţi statură mult de vorbă cu dânsa. Marsy nu purta pică. Îi va vorbi şi-i va oferi milionul pe care ministrul îl ceruse cu un an înainte, ca să sprijine cererea da concesiune. Situaţia sa de preşedinte al Corpului legislativ îi îngăduia să obţină foarte lesne legea necesară.

— Uite, nu-i un altul mai de treabă decât Marsy, dacă-i vorba să duci la bun sfârşit afaceri de acest soi, zise ea zâmbind. Dacă te lipseşti de dânsul când porneşti la o asemenea treabă, eşti silit curând, curând să umbli după el, rugându-l fierbinte să ţi-o pună iar pe picioare, din cioburi.

În cameră, acum, vorbeau toţi deodată, foarte tare. Doamna Correur îi împărtăşea ultima dorinţă doamnei Bouchard: să se ducă să moară la Coulonges, în casa părintească; şi se înduioşa gândindu-se la locul unde se născuse, spunând că va face tot ce va fi cu putinţă s-o silească pe doamna Martineau să-i dea casa aceea plină de amintirile copilăriei sale. Musafirii aduseră, bineînţeles, iar vorba despre Rougon; domnul d'Escorailles istorisea cât de furioşi erau tatăl său şi mama sa, care aflând de abuzurile de putere ale lui Rougon, scriseseră fiului lor să reintre la Consiliul de stat, s-o rupă cu ministrul; colonelul povestea că grăsanul refuzase cu tot dinadinsul să ceară pentru dânsul împăratului o slujbă la curte; chiar şi domnul Béjuin se tânguia că Maiestatea Sa nu venise să-i viziteze fabrica de cristal de la Saint-Florent, cu prilejul ultimei sale călătorii la Bourges, cu toate că Rougon făgăduise sus şi tare să obţină această favoare. Şi în toiul acestei revărsări nesăbuite de vorbe, contesa Balbi, pe canapea, zâmbea, se uita la mâinile ei încă grăsuţe şi repeta încetinel:

— Flaminio!

Matahala de servitor scoase din buzunarul de la jiletcă o cutiuţă de baga plină cu bomboane de mentă. Contesa le ronţăia făcând nazuri de pisică bătrână, hulpavă.

Delestang sosi acasă abia către miezul nopţii. De cum îl văzură ridicând draperia de la uşa budoarului, se făcu o tăcere adâncă – toţi îşi întinseră gâtul. Dar lăsând să cadă perdeaua, înţeleseră că nimeni nu-l însoţea. Numai după o altă aşteptare de câteva clipe, izbucniră în exclamaţii:

— Eşti singur?

— Nu l-ai adus şi pe dânsul?

— L-ai pierdut pe grăsan pe drum?

Scăpaseră parcă de o povară. Delestang le explică: prea obosit, Rougon îl părăsise în colţul străzii Marbeuf.

— Bine a făcut, zise Clorinde culcându-se de-a binelea în pat. Nu-i defel vesel!

Dădu astfel semnalul unei noi revărsări de plângeri şi acuzaţii. Delestang protesta, slobozind câte un: Daţi-mi voie! Daţi-mi voie! Ţinea să treacă de obicei drept apărătorul lui Rougon. Când îl lăsară să vorbească, zise cu glas stăpânit:

— Fără îndoială că ar fi putut face şi mai mult pentru unii dintre prietenii săi. Dar rămâne totuşi o mare inteligenţă... În ce mă priveşte îi voi fi totdeauna recunoscător...

— Recunoscător, pentru ce? se oţărî domnul Kahn.

— Pentru tot ce a făcut...

I se tăie brutal vorba. Rougon nu făcuse niciodată nimic pentru dânsul. De unde scotea că Rougon făcuse ceva pentru el?

— Eşti uimitor! zise colonelul. Nu trebuie dusă modestia aşa de departe!... Dragă prietene, dumneata nu aveai nevoie de nimeni. Crede-mă, zău! ai ajuns prin propriile dumitale merite.

Începură să ridice în slăvi meritele lui Delestang. Ferma lui model de la Chamade era o creaţie neobişnuită, care dădea la iveală de mult aptitudinile lui de bun gospodar şi de bărbat de stat cu adevărat înzestrat. Avea o viziune promptă, inteligentă limpede, mână energică, fără asprime.

De altminteri, împăratul nu-l distinsese chiar din prima zi? Era de acord cu Maiestatea Sa aproape în toate problemele.

— Dar isprăveşte odată! i se adresă în cele din urmă domnul Kahn, dumneata îl sprijini pe Rougon. Dacă nu i-ai fi fost prieten, dacă nu l-ai fi susţinut dumneata în consiliu, ar fi fost la pământ, de cel puţin cincisprezece zile.

Dar Delestang protestă iar. Desigur, el nu era un oarecare: dar trebuia să se recunoască meritele fiecăruia de pildă chiar în seara asta, la Ministerul de Justiţie, într-o chestiune de drept, foarte încâlcită, asupra viabilităţii[38], Rougon dovedise o claritate de vederi neobişnuită.

— O înmlădiere de avocat pişicher, mormăi La Rouquette.

Clorinde încă nu deschisese deloc gura. Privirile se întorceau spre dânsa, cerându-i stăruitor să spună cuvântul pe care fiecare îl aştepta. Între timp ea îşi răsucea capul încet pe pernă, parcă anume ca să se scarpine în ceafă. În cele din urmă, hotărându-se să vorbească despre soţul ei, zise fără să-l numească:

— Da, dojeniţi-l... Va trebui bătut în ziua când vor voi să-l pună în locul pe care-l merită cu adevărat.

— Situaţia de ministru al Agriculturii şi al Comerţului este cu totul secundară, observă domnul Kahn, ca să grăbească lucrurile.

Turnase în adevăr sare peste o rană deschisă. Clorinde suferea văzându-şi soţul ţărcuit în ceea ce ea numea „un minister mărunt”. Se ridică repede în capul oaselor, aruncând vorba aşteptată:

— Ei, va fi la Interne când vom vrea!

Delestang dădu să vorbească. Dar toţi se năpustiră încântaţi, înconjurându-l cu un vuiet asurzitor. Până la urmă, păru că se declară învins. Încet-încet, o culoare trandafirie i se urca în obraji, o bucurie îi scălda faţa mândră. Doamna Correur şi doamna Bouchard, cu jumătate de glas, găseau că-i frumos; cea de a doua mai cu seamă, cu gustul pervers al femeilor pentru bărbaţii pleşuvi, se uita

[38] În legătură cu un drept de trecere şi cu problema căilor de comunicaţie (n. t.).

cu patimă la craniul său chelbos. Domnul Kahn, colonelul şi ceilalţi îşi făceau semn cu ochiul, îşi treceau câte un cuvinţel, ca să arate cât de mare caz făceau de puterea lui. Cădeau pe brânci în faţa celui mai nărod din bandă, se admirau într-însul. Acest stăpân, cel puţin, va fi ascultător şi nu le va primejdui interesele. Puteau, fără să se teamă de fulgerele sale, să-l facă Dumnezeul lor, fără grijă.

— Îl obosiţi, observă drăguţa doamnă Bouchard cu glasul ei mieros.

Îl oboseau! Le fu milă tuturor. În adevăr, era cam palid, pleoapele i se închideau. Dar gândiţi-vă! Când munceşti de dimineaţă de la ceasurile cinci! Nu-i nimic mai obositor decât să munceşti cu capul. Şi cu o dulce constrângere, îl poftiră să se ducă la culcare. Delestang ascultă supus şi se retrase, după *ce* o sărutase pe nevastă-sa pe frunte.

— Flaminio! mormăi contesa.

Şi dânsa voia să se întindă în pat. Străbătu camera la braţul servitorului, trimiţând fiecăruia câte o salutare, cu mâna. Din odaia de toaletă se auzi o înjurătură a lui Flaminio, mânios că se stinsese lampa.

Era ora unu! Se hotărau în sfârşit să plece. Dar Clorinde susţinea sus şi tare că nu-i e somn, că puteau să mai stea. Totuşi, nimeni nu se mai aşează pe scaun. Lampa din budoar se stinse şi ea. Un miros puternic de petrol se împrăştie peste tot. Cu chiu cu vai îşi regăsiră oaspeţii lucrurile mărunte, un evantai, bastonul colonelului, pălăria doamnei Bouchard. Clorinde, întinsă în linişte, n-o lăsă pe doamna Correur s-o sune pe Antonia; fata în casă se culca la unsprezece. În sfârşit, plecau; deodată, colonelul observă că îl uitase pe Auguste; tânărul dormea pe canapeaua din budoar, cu capul aşezat pe o rochie făcută mototol; îl bombăni că nu ridicase fitilul lămpii. În umbra de pe scară, unde flacăra mică trăgea să moară, doamna Bouchard dădu un ţipăt uşor; îşi răsucise piciorul, zice dânsa. Şi pe când toată acea lume cobora cu băgare de seamă de-a lungul parmaclâcului, râsete răsunătoare porniră din camera Clorindei, unde Pozzo zăbovise puţin; de bună seamă că-i sufla în ceafă.

În fiecare joi şi în fiecare duminică seratele se petreceau la fel. În afară, umbla zvonul că doamna Delestang avea un salon politic, că toţi de acolo erau foarte liberali şi că atacau violent guvernarea autoritară a lui Rougon. Toată banda trecuse la idealul unui imperiu umanitarist, lărgind puţin câte puţin, la nesfârşit, cercul libertăţilor publice. Colonelul, în orele sale libere, redacta statute pentru asociaţii muncitoreşti; domnul Béjuin spunea că va crea un oraş în jurul fabricii lui de cristal de la Saint-Florent; domnul Kahn discuta ore întregi cu Delestang despre rolul democratic al familiei Bonaparte în societatea modernă. Şi fiecare faptă nouă a lui Rougon stârnea proteste furtunoase, temeri pline de patriotism la gândul că Franţa s-ar putea prăbuşi, ajunsă pe mâinile unui asemenea om. Delestang susţinu într-o zi, că împăratul era singurul republican al epocii. Banda îşi dădea ifose de sectă religioasă în stare să aducă mântuirea. Acum, uneltea pe faţă răsturnarea grăsanului pentru binele suprem al ţării.

Totuşi, Clorinde nu era grăbită. Obişnuiţii casei o găseau lenevind, întinsă când pe o canapea când pe alta, dusă pe gânduri, cu ochii în gol, cercetând câte un colţ al tavanului. Când ceilalţi din jurul ei strigau şi nu-şi mai găseau astâmpăr de nerăbdare, faţa ei mută, cu un joc domol al pleoapelor, îi îndemna la mai multă cuminţenie. Ieşea rar din casă, se desfăta îmbrâncindu-se bărbăteşte şi o punea pe servitoarea să facă la fel, fără îndoială ca să treacă vremea. O apucase deodată dragostea de soţ; îl îmbrăţişa de faţă cu toată lumea, îi vorbea zâzâit, nu ştia cum să se mai îngrijească de sănătatea lui, de altminteri desăvârşită. Voia poate să ascundă sub aceste aparenţe stăpânirea absolută, supravegherea neîntreruptă, pe care le exercita asupra lui. Îl conducea, într-adevăr, până şi în cele mai mici acţiuni, îl învăţa lecţia în fiecare dimineaţă, ca pe un şcolar în care n-ai încredere. Delestang se dovedea de altminteri de-o supunere absolută. Saluta, zâmbea, se supăra, zicea că-i negru, zicea că-i alb; cum îi cânta ea aşa juca. De cum nu mai era călare pe situaţie, se lăsa de la sine pe mâinile ei, ca să-l ajute. Şi rămânea omul superior.

Clorinde aştepta. Domnul Beulin-d'Orchère, care se ferea s-o viziteze seara, o vedea adeseori peste zi. I se plângea amar de cumnatu-său, îl învinovăţea că pune umărul ostenind pentru bunăstarea unui mare număr de străini, dar ca un făcut, nici nu se sinchisea de rude! Desigur că numai Rougon intervenea pe lângă împărat să nu i se încredinţeze Ministerul de Justiţie, temându-se că va avea de împărţit cu altul influenţa lui în Consiliu. Clorinde îi aţâţa setea de răzbunare. Apoi, îi vorbea pe de departe despre apropiata izbândă a soţului ei, dându-i vaga nădejde că va face şi el parte din noua combinaţie ministerială. Pe scurt, se folosea de dânsul ca să afle ce se petrecea în jurul lui Rougon. Dintr-o răutate femeiască dorea să-l vadă pe acesta din urmă nenorocit în căsnicie; îi dădea ghes magistratului să facă tot posibilul s-o atragă şi pe sora sa în această ceartă. El încercă să-şi arate sus şi tare părerea de rău că nu trăgea niciun folos din această căsătorie. Dar nu era nimic de făcut, fără îndoială, cu firea paşnică a doamnei Rougon! Cumnatul său, zicea el, era foarte nervos de câtăva vreme. Dădea a înţelege că se aştepta ca Rougon să cadă dintr-un moment într-altul; şi se uita ţintă la tânăra doamnă îi înşira fapte caracteristice, vânturând fără răutate, ca un prieten sfătos, bârfelile adunate din gura lumii De ce aşadar, nu intra ea în acţiune, dacă era stăpân a pe situaţie? Ea însă, lenevoasă, se întindea, lua o înfăţişare de persoană nevoită să stea ferecată în casă pe-o vreme ploioasă, aşteptând resemnată, o rază de soare salvatoare.

Totuşi, la Tuileries, puterea Clorindei era din ce în ce mai mare. Se vorbea în şoaptă despre capriciul puternic pe care Maiestatea Sa îl avea pentru dânsa. La baluri, la recepţii oficiale, peste tot pe unde o întâlnea, împăratul se învârtea în jurul fustelor ei, cu pasul sau şovăielnic, îi privea gâtul, îi vorbea de aproape, cu un zâmbet blajin. Şi, zicea lumea, nu-i acordase încă nimic, nici măcar buricul degetelor. Folosea acelaşi joc ca pe vremuri când era fată de măritat: foarte aţâţătoare, slobodă la gură, vorbind de toate, arătând de toate, dar mereu gata de apărare, făcându-se

nevăzută tocmai la momentul potrivit. Se părea că aştepta să dea bine în pârg pasiunea suveranului, pândea o împrejurare, căuta prilejul în care împănatul să nu-i mai poată refuza nimic, pentru ca să-şi asigure izbânda unui plan chibzuit vreme îndelungă.

Tocmai în acele zile se arătă deodată foarte prietenoasă faţă de domnul de Plouguern. Fuseseră câteva luni certaţi. Senatorul, de obicei nelipsit de lângă ea, prezent aproape în fiecare dimineaţă de cum Clorinde se trezea din somn, se supărase foc într-o zi când îl oprise să intre în cameră în timp ce ea îşi făcea toaleta. O pălise o toană de sfială, îi era ruşine, dorea să nu mai fie sâcâită, necăjită, zicea dânsa, de ochii verzi ai bătrânului, în care sclipeau flăcări gălbui. Dar el protestă, refuză s-o mai viziteze ca toată lumea, la ceasul când camera Clorindei se umplea de musafiri. Nu-i era el tatăl? N-o jucase pe genunchi, mică de tot? Şi povestea, cu un rânjet, cum îi ridica rochiţa şi ce bătăi îi trăgea odinioară. Rupsese cu dânsul orice prieteşug, în ziua când, cu toate ţipetele şi pumnii Antoniei, bătrânul intrase şi o găsise pe Clorinde în baie. De atunci, ori de câte ori domnul Kahn sau colonelul Jobelin o întrebau ce mai ştie despre domnul de Plouguern, le răspundea înţepată:

— L-au apucat tinereţele, n-are nici douăzeci de ani… Nu-l mai văd.

Apoi, deodată, domnul de Plouguern iar n-o mai slăbea cu vizitele. La orice oră, era acolo, se învârtea prin odaia de toaletă, prin ungherele cele mai tainice ale budoarului. Ştia unde-şi ţinea rufăria, îi întindea cămaşa sau o pereche de ciorapi; ba chiar fusese surprins gata-gata să-i strângă şireturile de la corset. Clorinde îşi dădea pe faţă despotismul ca o tânără de curând măritată:

— Naşule, adu-mi pila de unghii, ştii, din sertar… Nasule, dă-mi repede buretele…

Îi zicea naşule, ca o alintare. Acum el pomenea adeseori de contele Balbi, înşirând întocmai toate amănuntele naşterii Clorindei. Minţea, spunea că o cunoscuse pe mama tinerei doamne în a treia lună a sarcinii şi, dacă se nimerea şi contesa în cameră – cu râsul nelipsit de pe faţa ei

veştejită – când Clorinde se dădea jos din pat, bătrânelului se uita la venerabila doamnă cu un înţeles tainic, îi făcea cu ochiul atrăgându-i luarea-aminte asupra unui umăr gol, asupra unui genunchi pe jumătate descoperit.

— Ehehei, Lenora, zicea el îngânat, bucăţică ruptă din dumneata!

Fiica i-o amintea pe mamă. Obrazul lui uscat de i se vedeau oasele, se învăpăia. Adeseori, îşi întindea mâinile zbârcite, o prindea pe Clorinde, se strângea lângă dânsa, povestindu-i cine ştie ce scârboşenie. Asta îl încânta. Era adept al lui Voltaire, nega totul, se războia cu ultimele scrupule de conştiinţă ale tinerei femei, zicând cu rânjetul său de scripete neuns:

— Dar, prostuţo, e îngăduit... De vreme ce îţi place, e îngăduit.

Nu se ştiu niciodată până unde merseră lucrurile între dânşii. Clorinde avea atunci nevoie de domnul de Plouguern; îi rezerva un rol în drama la care visa. De altminteri, i se întâmpla uneori să cumpere cu asemenea mijloace prietenii de care nu se mai folosea, dacă îşi schimba planul. Aşa ceva, în ochii ei, era ca o strângere de mână dată cu uşurinţă şi fără niciun folos. Nutrea un suveran dispreţ pentru favorurile pe care le acorda şi acest dispreţ o făcea să devieze de la onestitatea comună şi să facă uz de mândrie în alte privinţe.

Dar aşteptarea ei se prelungea. Vorbea pe de departe cu domnul de Plouguern de un eveniment vag, imprecis, care zăbovea să se producă. Senatorul părea mereu în căutarea unor combinaţii, având aerul unui jucător de şah; clătina din cap, nu găsea fără îndoială soluţia. Cât despre dânsa, arareori când Rougon mai venea s-o vadă, îi spunea că-i obosită, îi vorbea de o călătorie în Italia unde avea să petreacă trei luni. Apoi, mijindu-şi tare ochii îl iscodea cu un firicel de privire strălucitoare. Un zâmbet de cruzime rafinată îi subţia buzele. Ar fi putut să încerce de pe atunci, să-l sugrume cu degetele sale subţiri şi lungi; dar ţinea să-l sugrume de-a binelea; şi îi făcea plăcere această lungă aşteptare în care îşi trecea timpul privind cum îi cresc

unghiile. Rougon, întruna foarte ocupat, îi strângea mâna cu gândurile împrăştiate, fără să-i observe înfrigurarea nervoasă a pielii. O credea mai cuminte, îi aducea tot felul de laude fiindcă îşi asculta bărbatul.

— Eşti aproape cum te doream eu, zicea el. Ai dreptate, femeile trebuie să stea liniştite acasă.

Şi după plecarea lui ea scotea câte un ţipăt, râzând ascuţit:

— Doamne, Dumnezeule! ce prost e... Şi încă mai găseşte că femeile sunt proaste!

În sfârşit, într-o duminică seară, către ceasurile zece, pe când banda era adunată în păr în cameră la Clorinde, domnul de Plouguern intră cu o expresie triumfătoare:

— Ei bine, întrebă el, arătându-se foarte indignat, ştiţi care e ultima ispravă năstruşnică a lui Rougon?... De data aceasta paharul s-a umplut peste măsură.

Dădură buzna împrejurul lui. Nimeni nu ştia nimic.

— O grozăvie! începu din nou cu braţele în sus. Cine să-şi închipuie că un ministru s-ar fi putut coborî până într-atâta! ...

Şi povesti pe nerăsuflate întâmplarea. Soţii Charbonnel, sosind la Faverolles ca să-şi ia în stăpânire moştenirea rămasă de la vărul Chevassu, făcuseră mare gălăgie din pricina pretinsei dispariţii a unei considerabile cantităţi de argintărie. O învinovăţeau pe slujnica în paza căreia fusese lăsată locuinţa, o femeie foarte evlavioasă; la vestea hotărârii Consiliului de stat, această nenorocită s-ar fi înţeles cu călugăriţele Sfintei Familii şi ar fi transportat la mănăstire toate obiectele de valoare uşor de ascuns. După trei zile nu mai pomeneau de slujnică; călugăritele înseşi le prădaseră casa. Se iscase un scandal grozav în tot oraşul. Dar comisarul de poliţie refuză să facă o descindere la mănăstire; între timp, la o simplă scrisoare a soţilor Charbonnel, Rougon poruncise telegrafic prefectului să se purceadă fără întârziere la o percheziţie.

— Da, o percheziţie, aşa stă scris, literă cu literă, în depeşă, întări domnul de Plouguern, terminând. Ca urmare, comisarul, şi doi jandarmi au întors cu susul în jos

mănăstirea. Au zăbovit acolo cinci ceasuri. Jandarmii s-au apucat să cotrobăiască peste tot... Închipuiţi-vă, şi-au vârât nasul până şi în mindirele[39] călugăriţelor...

— În mindirele călugăriţelor, of, ce nemernicie! strigă doamna Bouchard revoltată.

— Se vede că n-are niciun Dumnezeu, declară colonelul.

— Ce vreţi, oftă la rândul ei doamna Correur, Rougon n-a dat niciodată pe la biserică... Eu am încercat de atâtea ori, fără niciun folos, să-l împac cu Dumnezeu.

Domnul Bouchard şi domnul Béjuin clătinau din cap, cu o expresie de deznădejde, de parcă ar fi aflat despre cine ştie ce groaznică nenorocire socială care i-ar fi îndrituit să pună la îndoială raţiunea umană. Domnul Kahn întrebă, frecându-şi tare barba ca o salbă:

— Şi, fără doar şi poate, nu s-a găsit nimic la călugăriţe?

— Absolut nimic! răspunse domnul de Plouguern.

Apoi, adăugă cu un glas repezit:

— O tigaie de argint, cred, două tingiri, un serviciu de untdelemn, fleacuri, daruri pe care onorabilul răposat, bătrân de o adâncă evlavie, le făcuse danie călugăriţelor, ca să le răsplătească pentru devotata îngrijire din cursul lungii sale boli.

— Da, da, nu mai încape nicio îndoială, mormăiră ceilalţi.

Senatorul nu stărui. Reîncepu, pe un ton foarte domol, întărind fiecare frază printr-o uşoară bătaie din palme.

— Chestiunea este alta. E vorba de respectul datorat unei mănăstiri, unuia din lăcaşurile sfinte, în care s-au refugiat toate virtuţile gonite din societatea noastră nelegiuită. Cum vreţi ca masele să mai fie religioase, când atacurile împotriva religiei pornesc de aşa de sus? Rougon a comis în cazul de faţă o adevărată nelegiuire de care va trebui să dea socoteală... Din pricina asta întreaga lume bună din Faverolles este indignată. Monseniorul Rochart, eminentul prelat, care a arătat întotdeauna călugăriţelor o dragoste deosebită, a plecat îndată la Paris, ca să ceară dreptate. Pe de altă parte, la Senat, enervarea era astăzi la

[39] Paillasse, în limba franceză înseamnă mindir, iar în argou, burtă: de aici un joc de cuvinte (n. t.).

culme, se vorbea că se va produce o interpelare, pe baza acestor câteva amănunte pe care am putut să vi le aduc la cunoştinţă. În sfârşit, împărăteasa însăşi…

Toţi întinseră gâtul.

— Da, împărăteasa a fost pusă în curent despre această tristă întâmplare de către doamna de Llorentz, care o aflase de la prietenul nostru La Rouquette, căruia i-am povestit-o eu. Maiestatea Sa a exclamat: „Domnul Rougon nu mai este vrednic să vorbească în numele Franţei.”

— Foarte bine! sări cu gura toată lumea.

În acea joi, până către ora unu după miezul nopţii, acesta fu singurul subiect de conversaţie. Clorinde nici nu deschisese gura. De la primele vorbe ale domnului de Plouguern se răsturnase pe canapeluţă cam palidă la faţă, cu buzele strânse. Apoi, făcu semnul crucii de trei ori, repede, să nu fie văzută, parcă mulţumind cerului că-i acordase favoarea cerută de atâta vreme. Şi când auzi povestea percheziţiei, îşi frământă mâinile cu gesturi de bigotă, apucată de furie. Încet-încet se înroşise de tot. Cu ochii în gol, se cufundă într-o visare adâncă.

Pe când toţi ceilalţi discutau, domnul de Plouguern se apropie de Clorinde, îşi furişă o mână în corsajul ei ciupindu-i fără sfială sânul şi eu rânjetul său sceptic, slobod la gură ca un mare senior trecut prin ciur şi prin dârmon, şopti la ureche tinerei doamne:

— S-a atins de bunul Dumnezeu, e pierdut.

XIII

Timp de opt zile, Rougon auzi înălţându-se împotriva lui o indignare publică tot mai mare. I s-ar fi iertat orice, abuzurile de putere, nesăţioasa lăcomie a bandei sale, sugrumarea ţării; dar faptul că trimisese jandarmi să întoarcă pe o parte şi pe alta mindirele călugăriţelor, era o crimă aşa de monstruoasă, încât doamnele, la curte, se prefăceau a fi cuprinse de un uşor tremur când trecea prin dreptul lor. Monseniorul Rochart făcea, prin toate ungherele lumii oficiale, o gălăgie cumplită; ajunsese cu pâra până la împărătească, se zicea. De altminteri, acest val de indignare părea întreţinut de o mână de oameni isteţi; cuvinte de ordine circulau; aceleaşi zvonuri porneau din toate părţile ca la un semn dat, operând într-o armonie ciudată. Încolţit de aceste atacuri furioase, Rougon rămase la început calm şi cu zâmbetul pe buze. Dând din umerii lui puternici, vorbea de acest lucru ca de „o prostie”. Lua chiar totul în glumă. La o serată; la ministru! de Justiţie, îi scăpă fraza: „Nici măcar n-am dat de ştire că s-a găsit un popă într-un mindir”; şi vorba asta trecând din gură în gură, insulta şi impietatea atingând culmea, izbucni o nouă explozie de mânie. Atunci Rougon începu încetul cu încetul să se înflăcăreze. I se urâse în cele din urmă! Ce mai tura-vura, călugăriţele erau hoaţe, de vreme ce se găsise la dânsele tingiri şi tigăi de argint. Vru să grăbească lucrurile. Se ocupă în mai de aproape de această afacere, ceru să fie tras la judecată tot clerul din Faverolles.

Într-o zi, dis-de-dimineaţă, soţii Charbonnel îşi anunţară

vizita. Rougon fu foarte mirat; nu ştia că erau la Paris. De cum îi zări, le şi spuse că lucrurile mergeau bine; trimisese chiar instrucţiuni prefectului pentru ca să oblige parchetul să se seziseze. Dar domnul Charbonnel păru uimit, iar doamna Charbonnel sări cu gura:

— Nu, nu, nu trebuie... Aţi mers prea departe, domnule Rougon. Ne-aţi înţeles greşit.

Şi amândoi se năpustiră cu laude la adresa călugăriţelor Sfintei Familii. Erau femei cu adevărat sfinte. E drept că la un moment dat pledaseră împotriva lor, dar niciodată nu se coborâseră să le învinovăţească de fapte urâte. Altminteri toată lumea din Faverolles ar fi sărit să le deschidă ochii, căci oamenii de societate din orăşel le respectau foarte mult pe călugăriţe.

— Ne-ai face cel mai mare rău, domnule Rougon, încheie doamna Charbonnel, dacă ai continua să te mai înverşunezi împotriva religiei. Am venit să te rugăm din tot sufletul să nu te mai amesteci... Vezi bine, acolo, ei n-au de unde şti, nu-i aşa? Ei credeau că noi îţi dăm ghes, aşa că ar fi ajuns să azvârle cu pietre în noi... Am făcut un dar frumos mănăstirii, un Crist de fildeş, acela care atârnase la picioarele patului bietului nostru văr.

— În sfârşit, adăugă domnul Charbonnel, te-am prevenit, treaba dumitale de acum înainte... Noi nu mai avem niciun amestec.

Rougon îi lăsă să vorbească. Păreau foarte supăraţi pe dânsul, îndrăzniseră chiar în cele din urmă să ridice tonul. Un uşor fior de gheaţă îl fulgerase prin ceafă. Se uita la dânşii, cuprins pe neaşteptate de-o oboseală, de parcă i s-ar fi luat ceva din forţa lui. De altminteri nu intră cu ei în discuţie. Le dădu răvaş de drum, făgăduindu-le să nu mai acţioneze. Şi în adevăr, înăbuşi toată afacerea.

De câteva zile se afla sub loviturile unui nou scandal în care numele său era amestecat indirect. O groaznică dramă se petrecuse în Coulonges. Du Poizat, încăpăţânat, voind să pună şaua pe taică-su, după vorba lui Gilquin, venise iar într-o dimineaţă să bată la poarta zgârcitului. Nu trecură nici cinci minute şi vecinii auziră focuri de puşcă răsunând

în casă, în mijlocul unor urlete înspăimântătoare. Intrând înăuntru, îl găsiră pe bătrân întins la picioarele scării, cu ţeasta despicată; două puşti descărcate zăceau în mijlocul vestibulului. Du Poizat, pământiu la faţă, istorisi că tatăl său, văzându-l că se îndreaptă spre scară, începuse să strige: hoţii! ca apucat de năbădăi şi trăsese asupra lui două focuri de puşcă, de foarte aproape; arătă chiar gaura făcută de un glonţ care trecuse prin pălărie. Apoi, după spusele aceluiaşi, tată-său căzând pe spate îşi zdrobise craniul de muchea primei trepte. Această moarte năprasnică, această dramă tainică, fără martori, stârni în tot departamentul zvonurile cele mai neplăcute. Doctorii constatară în adevăr un caz de apoplexie fulgerătoare. Duşmanii prefectului nu susţineau decât că acesta i-ar fi dat un brânci bătrânului; şi numărul duşmanilor săi creştea pe fiecare zi, datorită cârmuirii aspre care strivea populaţia din Niort sub un regim de teroare. Du Poizat, scrâşnind din dinţi, strângându-şi pumnii de copil bolnăvicios, privea totul palid şi neclintit; era îndeajuns să se arate doar, trecând pe drum, ca să oprească pălăvrăgeala în pragul uşilor, cu o singură privire din ochii lui verzi. Dar îi veni pe cap o altă nenorocire: se văzu nevoit să-l dea afară din slujbă pe Gilquin, compromis într-o afacere urâtă, o scutire de serviciu militar; Gilquin se obliga, pentru o sută de franci, să scutească pe feciorii de ţăran; Poizat nu putu face altceva decât să-l scape de poliţia corecţională, şi să-l destituie. Cu toate acestea, până în acel moment, Du Poizat se bucurase de sprijinul temeinic al lui Rougon, a cărui responsabilitate o angaja tot mai mult cu fiecare nouă nenorocire. Dar se vede că mirosi căderea în dizgraţie a ministrului, de vreme ce sosi la Paris fără să-l înştiinţeze, zdruncinat el însuşi, presimţind prăbuşirea puterii pe care o ruinase, căutând o mână viguroasă de care să se agaţe. Se gândea să ceară să i se schimbe departamentul, ca să scape astfel de o demitere sigură. După moartea tatălui său şi ticăloşia lui Gilquin, nu mai putea să rămână la Niort.

— M-am întâlnit cu Du Poizat în cartierul Saint-Honoré, la doi paşi de aici, îi spuse într-o zi Clorinde ministrului, cu

răutate. Ce, nu mai sunteţi prieteni?... Se pare că nu vrea să te vadă în ochi.

Rougon se feri să răspundă. Fiind nevoit să-i refuze câteva hatâruri prefectului, simţise încetul cu încetul, un sloi de gheaţă între dânşii; acum nu mai aveau decât simple relaţii de serviciu. De altminteri era o harababură generală. Până şi doamna Correur îl părăsise. În unele seri, simţea iar senzaţia de singurătate, care îl mai chinuise şi altădată, în strada Marbeuf, când banda nu mai avea încredere într-însul. După zilele lui aşa de pline, în mijlocul mulţimii care îi asalta salonul, se găsea iar singur, uitat, adânc mâhnit. Oamenii de casă îi lipseau. Simţii iar o neapărată nevoie de admiraţia continuă a colonelului şi a domnului Bouchard, de căldura plină de viaţă cu care îl înconjura mica lui curte; tânjea până şi după tăcerile domnului Béjuin. Aşa că încerca să-şi strângă iar oamenii în jurul lui; deveni prietenos, scrise epistole. Îndrăzni să facă şi vizite. Dar legăturile se rupseseră, nu mai izbuti să-i strângă deodată pe toţi, în preajma sa; dacă înnoda iar firul la un capăt, cine ştie ce neplăcere îl rupea la celălalt; şi el rămânea oricum văduvit, cu prieteni, cu oameni lipsă. În sfârşit, se îndepărtară cu toţii. Puterea lui trăgea să moară. Ei, cel aşa de puternic, se legase de aceşti nătărăi, prin îndelunga strădanie depusă ca să ajungă la izbânda lor comună. Retrăgându-se, luau fiecare câte ceva dintr-însul. Forţele sale, după această micşorare a importanţei lui, rămâneau de prisos; pumnii săi zdraveni loveau în gol. În ziua când umbra lui rămase singură sub soare, când nu mai putu să se îngraşe din abuzurile comise de creditul său, îi păru că locul lui pe pământ se împuţinase; şi visă o nouă întrupare, o reînviere într-un Jupiter-cu-fulgerul-în mână, fără bandă în picioarele sale, orice ţandăra a vorbei lui având putere de lege.

Totuşi, Rougon nu se credea încă temeinic zguduit. Luă cunoştinţă cu dispreţ de atacurile răutăcioase care nu-l atingeau nici în călcâie. Va guverna cu străşnicie, nepopular şi singuratic. Şi apoi, toată forţa sa era împăratul. Uşurinţa de a se încrede lesne în alţii începu să fie singura lui

slăbiciune. De fiecare dată când îl vedea pe împărat, Maiestatea Sa era binevoitoare, foarte blajină, cu acelaşi surâs şters, de nepătruns; şi îi reînnoia expresia încrederii sale, îi repeta aceleaşi instrucţiuni pe care i le dăduse de atâtea ori. Asta îi era de ajuns. Suveranul nici nu se gândea să-l sacrifice. Bizuindu-se pe această siguranţă, se hotărî să încerce o mare lovitură. Ca să-şi reducă la tăcere duşmanii şi să-şi statornicească temeinic puterea, îi veni în gând să-şi ofere demisia, în termeni foarte gravi: pomenea de plângerile ridicate împotriva sa, susţinea că ascultase cu stricteţe de poruncile împăratului şi că simţea nevoia de o înaltă aprobare, ca să poată continua opera lui de salvare publică. De altfel, se înfăţişa deschis ca om politic cu mână de fier, ca omul represiunii fără milă. Curtea era la Fontainebleau. O dată demisia expediată, Rougon aştepta răspunsul cu un sânge rece de jucător elegant. Avea să se treacă cu buretele peste ultimele scandaluri: drama de la Coulonges, percheziţia de la mănăstirea călugăriţelor Sfintei Familii. Dacă dimpotrivă, avea să cadă, ţinea să cadă de la înălţime, ca un om puternic.

Tocmai în ziua când urma să se hotărască soarta ministrului, avea loc în sera de portocali de la Tuileries, o vânzare în scop de binefacere, în folosul unei creşe, patronată de împărătească. Toţi obişnuiţii palatului, înalta lume oficială, aveau desigur să participe, ca să se dea bine pe lângă cei mari. Rougon se hotărî să-şi arate şi dânsul faţa calmă acolo. Era o înfruntare, să-i privească ţintă în ochi pe acei care îl vor pândi cu priviri piezişe, să-şi plimbe liniştitul său dispreţ în vălmăşagul de şuşoteli ale mulţimii. Către ceasurile trei, când tocmai dădea o ultimă dispoziţie şefului personalului, înainte de a pleca, valetul veni să-l anunţe că un domn şi o doamnă stăruiau de zor să-l vadă, în apartamentul său particular. Cartea de vizită purta numele marchizului şi al marchizei d’Escorailles.

Cei doi bătrâni, pe care valetul, luându-se după îmbrăcămintea lor sărăcăcioasă, îi lăsase să aştepte în; sufragerie, se ridicară în picioare ceremonios. Rougon se grăbi să-i poftească în salon, tulburat de tot de prezenţa lor

şi vag îngrijorat. Se arăta surprins de neaşteptata lor călătorie la Paris. Şi ţinu să le pară cât mai îndatoritor. Dar ei stăteau înţepaţi, ţâfnoşi, posomorâţi la faţă.

— Domnule, i se adresă în sfârşit marchizul, să scuzaţi intervenţia pe care suntem siliţi s-o facem... E vorba de fiul nostru Jules. Am dori să-l vedem părăsind serviciul administrativ, vă cerem să nu-l mai ţineţi pe lângă persoana dumneavoastră.

Şi fiindcă ministrul îi privea foarte surprins, continuă:

— Tineretul are minte zburdalnică, l-am scris de două ori lui Jules, ca să-i expunem motivele noastre, rugându-l să se ţină deoparte... Dar cum nu ne ascultă, ne-am hotărât să venim chiar noi. Facem, domnule, a doua călătorie la Paris, în ultimii treizeci de ani.

Rougon protestă. Jules avea un viitor cât se poate de frumos. Voiau să-i zdrobească o asemenea carieră? În timp ce el vorbea, marchiza dădea semne de nerăbdare. Îşi înşiră şi dânsa explicaţiile sale cu mai multă vioiciune:

— Dumnezeule! domnule Rougon, departe de noi gândul de a vă judeca. Dar avem în familia noastră anumite tradiţii... Jules nu poate fi părtaş la o prigoană îngrozitoare împotriva bisericii. La Plassans, lumea se şi miră. Ar însemna să ne stricăm cu toată nobilimea ţinutului.

Rougon înţelesese. Vru să-i răspundă, dar doamna îl întrerupse cu un gest poruncitor.

— Lăsaţi-mă să isprăvesc... Fiul nostru a fost câştigat de partea dumneavoastră fără voia noastră. Ştiţi prea bine ce durere ne-a cuprins văzându-l că serveşte un guvern nelegitim. Nu l-am lăsat pe tatăl său să-l afurisească. Dar de atunci casa noastră e îndoliată şi când ne primim prietenii în vizită, nu pronunţăm niciodată numele fiului nostru. Ne juruisem să nu-i mai purtăm de grijă; numai că, vedeţi, sunt anumite margini, e de neîngăduit ca un d'Escorailles să se amestece printre duşmanii sfintei noastre religii... Mă-nţelegeţi, nu-i aşa, domnule Rougon?

Rougon se înclină. Nu-i trecu prin minte să întâmpine nici măcar cu un surâs cuvioasele minciuni ale bătrânei. Îi revedea pe marchiz şi pe marchiză, aşa cum îi cunoscuse,

pe vremea când crăpau de foame pe trotuarele din Plassans, tot trufaşi, plini de ifose şi de obrăznicie. Dacă alţii i-ar fi vorbit astfel, i-ar fi dat, desigur, pe uşă afară. Acum însă rămase tulburat, jignit, micşorat în propriii săi ochi; tinereţea lui de sărăcie laşă îi stăpânea gândurile; o clipă crezu că mai avea în picioare vechile sale ghete cu călcâiele scâlciate. Le făgădui să-l convingă pe Jules. Apoi, se mulţumi să adauge, făcând aluzie la răspunsul pe care îl aştepta din partea împăratului:

— De altminteri doamnă, fiul vă va fi redat poate chiar deseară.

Rămas singur, Rougon se simţi cuprins de teamă. Aceşti bătrâni îi clătinaseră calmul cu care se mândrea. Acum, şovăia să se mai arate la acea vânzare în scop de binefacere, unde toată lumea fi va citi tulburarea pe faţă. Dar se ruşină de această spaimă de copil. Şi porni străbătând cabinetul. Îl întrebă pe Merle dacă nu sosise nimic pentru dânsul.

— Nu, Excelenţă, răspunse pe un ton convingător uşierul care părea că stătea la pândă de dimineaţă.

Sera de portocali unde avea loc vânzarea în scop de binefacere era împodobită cu mare lux, ca pentru această ocazie. O draperie de catifea roşie, cu franjuri de aur, ascundea zidurile, prefăcând vasta galerie goală într-o elegantă sală de gală. La unul dintre capete, la stingă, o imensă perdea, tot de catifea roşie, tăia galeria, alcătuind încă o încăpere; şi această perdea, ridicată de şireturi cu canaturi mari de aur, se deschidea larg, lega marea sală, unde se aflau rânduite tejghelele pentru vânzare, cu încăperea mai mică, în care era instalat bufetul. Pe jos era împrăştiat nisip mărunt. Vase de majolică înălţau, în fiecare colţ, câte un desiş de plante verzi. În mijlocul pătratului format din tejghele era un taburet rotund, ca o banchetă joasă de catifea, cu speteaza dată tare pe spate; din mijlocul taburetului ţâşnea o înmugurire uriaşă, o jerbă de tulpini printre care atârnau trandafiri, garoafe, verbine, ca o ploaie de stropi care îţi iau ochii. Şi în faţa uşilor cu geamuri, cu amândouă canaturile deschise, pe terasa de pe

malul apei, uşierii în frac negru, cu înfăţişare gravă, cercetau eu câte o aruncătură de ochi invitaţiile musafirilor.

Doamnele care patronau serbarea, nu credeau ca publicul să vină înainte de ora patru. În sala cea mare, stând în picioare după tejghele, îşi aşteptau clienţii. Pe mesele lungi acoperite cu postav roşu, se aflau, expuse la vedere, mărfurile; erau câteva tejghele cu produse pariziene şi bibelouri chinezeşti, alături două tarabe cu jucării de copii, chioşcul unei florărese, plin de trandafiri, în sfârşit o roată a norocului sub un cort, ca la petrecerile de la marginea oraşului. Vânzătoarele, în toalete decoltate de concert, căutau să se poarte drăguţ, ca negustoresele, împrăştiau surâsuri ca o modistă care încearcă pe capul unei cliente o pălărie demodată, vorbeau cu înmlădieri de glas mângâietor, sporovăiau, lăudându-şi marfa fără s-o cunoască; făcând toate aceste ghiduşii de fete de prăvălie, chicoteau cu râsete înfundate, gâdilate de mâinile tuturor cumpărătorilor, cei dintâi veniţi atingându-le uşor mâinile. O prinţesă era vânzătoare la o tarabă de jucării; în faţă, o marchiza vindea portmonee de douăzeci şi nouă de gologani pe care însă nu le dădea sub douăzeci de franci; rivale între ele, vrând ca frumuseţea lor să triumfe prin suma cea mai mare scoasă din vânzare, agăţau muşterii, pofteau oamenii, cereau preţuri cu neobrăzare, apoi, după o târguială groaznică, de măcelăreasă care fură la cântar, dădeau şi ceva de la ele: vârful degetelor, corsajul lor larg deschis, astea gratis, ca să stoarcă o cumpărătură mai mare de la clienţi. Caritatea rămânea un pretext. Încet-încet totuşi sala se umplea de lume. Domnii se opreau agale, se uitau la vânzătoare, de parcă şi ele ar fi făcut parte din mărfurile expuse. În faţa unor tejghele, tineri foarte eleganţi se îmbulzeau unul peste altul, rânjeau, făceau chiar şi câte o aluzie ştrengărească asupra târguielilor; iar doamnele, cu o bunăvoinţă fără margini, trecând de la unul la altul, îşi ofereau toată prăvălia, în aceeaşi nespusă încântare. Să fii a mulţimii patru ore în şir, este o adevărată plăcere. Zgomotul vânzărilor la mezat, tăiat de râsete limpezi, se înălţa în mijlocul tropăitului surd

al paşilor sub care scârţâia nisipul. Draperiile roşii înghiţeau lumina crudă revărsată pe ferestrele înalte, răsfirând o licăreală rumenă, care unduia ca o apă, aprinzând pe gâturile goale un uşor colorit trandafiriu. Printre tejghele, în mijlocul publicului, plimbându-şi coşuleţele atârnate de gât, alte şase doamne, o baroneasă, două fiice de bancher, trei soţii de înalţi funcţionari se repezeau în faţa fiecărui nou venit, strigând că aveau de vânzare ţigări de foi şi aprinzătoare.

Doamna de Combelot mai cu seamă avea mare succes. Era florăreasă, stătea cocoţată sus de tot într-un chioşc plin de trandafiri, o casă de munte din scânduri, înconjurată cu frunziş, poleită, un fel de colivie mare. Ea însăşi cu obrajii de un colorit trandafiriu, acel colorit trandafiriu al pielii pe care continua să-l aibă nudul ei şi dincolo de tăietura corsajului, purtând între amândoi sânii doar buchetul de toporaşi impus tuturor doamnelor, ca uniformă, avusese ideea să lege cu mâna ei mănunchiurile de flori, în faţa publicului, ca o adevărată florăreasă: un trandafir, un boboc, trei frunze pe care le răsucea cu degetele, ţinând capătul firului între dinţii, şi să le vândă apoi cu tai preţ începând de la un ludovic[40] la zece ludovici, după cum era şi clientul de simandicos. Buchetele i se smulgeau din mână; nu putea face faţă comenzilor, se înţepa din când în când, dar îşi vedea de treabă mai departe, sugându-şi lacomă sângele din degete.

În faţa ei, în baraca de pânză, drăgălaşa doamnă Bouchard ţinea roata norocului. Purta o delicioasă toaletă albastră, de croială ţărănească, cu talia sus, corsajul format năframă, aproape o deghizare, ca să pară o adevărată negustoreasă de turtă dulce şi de minciunele. Îmbrăcată astfel, făcea pe peltica şi sâsâita, având un aer de prostuţă, nespus de original. La roata norocului, câştigurile erau rânduite pe grupe: bibelouri îngrozitoare de douăzeci şi cinci sau treizeci de centime, obiecte de marochin, sticlărie, porţelanuri; şi pana scârţâia frecând firul de aramă, placa

[40] Ludovic, veche monedă franceză de aur, de douăzeci de franci (n. t.).

se tot învârtea aducând numerele câştigătoare, cu un zgomot continuu de veselă spartă. Din două în două minute când lipseau jucătorii, doamna Bouchard striga cu o voce de fetiţă nevinovată, venită în ajun din satul ei:

— Douăzeci de gologani numărul, domnilor... Haideţi, domnilor, trageţi un număr...

Bufetul, tot cu nisip pe jos, împodobit în unghere cu plante verzi, era mobilat cu mesuţe rotunde şi scaune împletite din trestie. Se încercase să se imite o adevărată cafenea, ca să aibă mai mult farmec. În fund, la tejgheaua monumentală, trei doamne îşi făceau vânt cu evantaiul, aşteptând comenzile consumatorilor. În faţa lor era o expoziţie de mărfuri cu înfăţişare suspectă, ca la un bal public: sticle mici de lichior, farfurii cu sandvişuri şi prăjituri, bomboane, ţigări de foi şi ţigarete. Şi din când în când, doamna din mijloc, o contesă oacheşă şi zburdalnică, se ridica în picioare, se apleca să toarne câte un păhăruţ, nemaiştiind pe ce lume era în această harababură de sticluţe, mişcându-şi braţele goale mai-mai să spargă totul în jurul ei. Dar la bufet domnea Clorinde. Servea publicul de la mese. Ai fi zis Junona, chelneriţă de cafenea. Purta o rochie de atlaz galben, garnisită de-a curmezişul cu atlaz negru, bătătoare la ochi, extraordinară; părea un astru a cărui trenă semăna cu o coadă de cometă. Decoltată foarte tare, cu bustul slobod, se plimba ca o împărăteasă printre scaunele de trestie, ducând stacane de bere pe tăvi de metal alb, cu o linişte de zeiţă. Atingea uşor umerii bărbaţilor cu coatele ei goale, se apleca, cu corsajul deschis, ca să primească comenzile, le răspundea la toţi fără să se grăbească, surâzătoare, la largul ei. După ce se consumau băuturile, primea în palma ei minunată monede albe şi gologani şi îi arunca, cu gestul omului de meserie, în punga cu banii milosteniei, atârnată la cingătoare.

La o masă tocmai se aşezaseră domnul Kahn şi domnul Béjuin. Primul bătu cu pumnul în tabla de zinc, strigând ca în glumă:

— Doamnă, două stacane!

Doamna veni, servi cele două stacane de bere şi rămase

locului, în picioare, să se odihnească puţin, nefiind în acea clipă cumpărători la bufet. Cu gândurile în altă parte, îşi scoase batista de dantelă şi-şi şterse degetele mânjite de bere. Domnul Kahn observă o limpezime deosebită în ochii ei; bucuria triumfului îi iradia de pe faţă. O privi, clipind des; apoi o întrebă:

— Când te-ai întors de la Fontainebleau?

— Dimineaţă, răspunse ea.

— Ai fost la împărat, ce veşti?

Clorinde, privindu-l la rândul ei, zâmbi strângând din buze cu o expresie nedefinită. Kahn observă deodată că purta un giuvaer ciudat, pe care nu-l mai văzuse la ea. Pe gâtul şi pe umerii goi, avea o zgardă de câine, o adevărată zgardă de catifea neagră, cu cataramă, inel, clopoţel, un clopoţel de aur în care bălăngănea o perlă fină. Pe zgardă erau înscrise în diamante, două nume, cu litere îngemănate, straniu răsucite. Şi atârnând de inel, un lanţ gros de aur îi cădea pe piept, între sâni, apoi se ridica să se prindă de-o placă de aur, fixată pe braţul drept, pe care stătea scris: *Aparţin stăpânului meu.*

— E un dar? întrebă discret domnul Kahn, făcând un semn înspre giuvaer.

Ea răspunse da, clătinând din cap, cu buzele tot strânse, cu o schimă gingaşă şi senzuală. Dorise ea această şerbie. O dădea în vileag cu o neobrăzare senină care o rânduia deasupra păcatelor obişnuite, onorată că o alesese un os princiar, stârnind gelozia tuturor celorlalte. Când apăruse cu gâtul strâns în această zgardă, pe care ochii străpungători ai rivalelor pretindeau că descifrau un nume de botez ilustru înscris laolaltă cu al ei, toate femeile înţeleseseră despre ce-i vorba, făcându-şi cu ochiul între ele, parcă anume ca să-şi spună: E deci fapt împlinit! De o lună de zile în cercurile oficiale se vorbea despre această aventură, se aştepta acest deznodământ. Şi era fapt împlinit, în adevăr; îl vestea ea singură sus şi tare, îl purta înscris pe umăr. Dacă ar fi să dăm crezare unei istorii şoptite la ureche din om în om, Clorindei îi slujise, la cincisprezece ani, drept pat, maldărul de paie pe care

dormea un vizitiu, în fundul unui grajd. Mai târziu se ridicase şi în alte culcuşuri[41], tot mai sus, în aşternuturi de bancheri, de funcţionari, de miniştri, lărgindu-şi izbânda cu fiecare noapte. Apoi, din iatac în iatac, de pe o treaptă pe alta, ca o apoteoză, ca să-şi satisfacă suprema voinţă şi suprema mândrie, îşi aşezase capul ei frumos, nepăsător, pe perna împărătească.

— Doamnă, o stacană, vă rog! ceru un domn gras, decorat, un general care o privea zâmbind.

Şi când aduse stacana de bere, o strigară doi deputaţi.

— Două pahare de lichior, vă rog!

Un val de lume intra, din toate părţile comenzile se încrucişau: groguri, rachiu de anason, limonadă, prăjituri, ţigări de foi. Bărbaţii o sorbeau din ochi, vorbind în şoaptă, întărâtaţi de istoria dezmăţată care circula pe socoteala ei. Şi când această chelneriţă de cafenea, care se desprinsese în chiar acea dimineaţă din braţele unui împărat, primea plata în palma deschisă, clienţii parcă o miroseau, căutau să găsească pe pielea ei ceva din aceste îmbrăţişări auguste. Ea, fără nicio tulburare, îşi întorcea încet gâtul ca să-şi arate colierul-zgardă, al cărui lanţ gros de aur zăngănea uşor. Nici vorbă că era o plăcere în plus s-o facă pe slujnica tuturor, după ce fusese regină noaptea întreagă, să învârtească în jurul meselor unei cafenele, în joacă, printre feliuţe de lămâie şi fărâmituri de prăjituri, picioare de statuie sărutate cu patimă de mustăţi împărăteşti.

— E foarte nostim, zise ea, aşezându-se din nou în faţa domnului Kahn. Mă iau drept servitoare, pe cuvântul meu! Unul m-a ciupit, mi se pare. N-am zis nimic. La ce bun?... E pentru cei săraci, din milostenie, nu-i aşa?

Domnul Kahn făcându-i cu ochiul, o rugă să se aplece către dânsul şi, foarte încet, o întrebă:

— Aşadar, Rougon...?

— Ssst! în curând, răspunse coborând şi ea glasul. I-am trimis o invitaţie din partea mea. Îl aştept.

Cum domnul Kahn clătina din cap, ea adăugă repede:

[41] *Couche* în limba franceză înseamnă şi culcuş şi strat social, de aici joc de cuvinte (n. t.).

— Da, da, îl cunosc bine, va veni... De altfel, nu ştie nimic.

Domnul Kahn şi domnul Béjuin pândeau în acea clipă sosirea lui Rougon. Cuprindeau cu ochii toată sala aceea mare, prin larga deschizătură a perdelelor. Mulţimea de acolo creştea de la o clipă la alta. Domni răsturnaţi pe spate în jurul taburetului circular, cu picioarele încrucişate, închideau ochii cu un aer adormit; între timp, poticnindu-se de picioarele lor întinse, o defilare neîntreruptă de vizitatori se învârtea pe lângă ei. Căldura devenea peste măsură de mare. Vuietul îngrozitor se înteţea în aburul umed, roşiatic, care plutea deasupra pălăriilor negre. Şi, din când în când, în mijlocul bolboroselii aceleia surde, scrâşnetul roţii norocului tăia aerul cu un zgomot de hârâitoare.

Doamna Correur care abia sosise, făcea cu paşi mărunţi înconjurul tejghelelor, foarte grasă, îmbrăcată cu o rochie de mătase străvezie, vârstată cu dungi albe şi viorii, sub care grăsimea umerilor şi braţelor ei se umfla cât nişte colaci burduhănoşi de un roz murdar. Avea înfăţişarea omului prevăzător, priviri de client chibzuit care caută un chilipir. Spunea de obicei că la aceste vânzări în scop de binefacere se găseau lucruri foarte convenabile; aceste biete doamne nu ştiau, nu cunoşteau întotdeauna mărfurile date spre vânzare. Niciodată, de altminteri, nu cumpăra de la vânzătoarele din cercul cunoştinţelor ei; ele cereau preţuri pipărate de tot acelora dintre ai lor. Făcând înconjurul sălii, întorcând pe toate părţile obiectele, ducându-le la nas, punându-le la loc, se întoarse la o tejghea de marochinărie, în faţa căreia rămase locului mai bine de zece minute, cotrobăind marfa cu aceeaşi nedumerire. În sfârşit, cu nepăsare, apucă un ghiozdan de piele de Rusia pe care îl ochise de mai bine de un sfert de oră.

— Cât? întrebă ea.

Vânzătoarea, o tânără înaltă, blondă, pusă pe hârjoană cu doi domni, se întoarse spre ea într-un târziu şi-i răspunse:

— Cincisprezece franci.

Ghiozdanul făcea cel puţin douăzeci. Doamnele acestea, care se luptau între ele să rupă care de care preţuri mai mari de la bărbaţi, vindeau de obicei femeilor în preţ de cost, simţindu-se legate parcă între ele printr-un fel de francmasonerie. Dar doamna Correur puse ghiozdanul la loc, pe tejghea, făcând pe speriata şi bombăni:

— O, e prea scump... Vreau să-l dăruiesc cuiva. Dau zece franci, mai mult nicio leţcaie. N-aveţi ceva drăguţ de zece franci?

Şi întoarse iar pe o parte şi pe alta toată marfa expusă. Nimic nu era pe placul ei. Doamne! Ce scump e ghiozdanul ăsta! Îl luă iar la cercetat, îşi vârî nasul prin despărţituri! Vânzătoarea, scoasă din răbdări, i-l lăsă în cele din urmă la paisprezece franci, apoi la doisprezece. Nu, nu, tot era prea scump. Şi i-l dădu cu unsprezece franci, după o târguială cumplită. Tânăra zise:

— Doresc din tot sufletul să vând... Dar toate femeile se tocmesc şi niciuna nu cumpără... O, dacă n-ar fi domnii!

Pierind, doamna Correur avu bucuria să descopere în fundul ghiozdanului o etichetă ce arăta preţul: douăzeci şi cinci de franci. Se mai învârti încolo şi încoace, apoi se aşeză la roata norocului, lângă doamna Bouchard. Îi zicea „scumpa mea”, îndreptându-i pe tâmple doi cârlionţi răzvrătiţi.

— Uite-l pe colonel! exclamă Kahn de la masa de unde se zgâia mereu la uşă.

Colonelul venea, fiindcă nu se putea altfel. Se gândea să scape cu o cheltuială de un ludovic; şi bineînţeles tot îi sângera cumplit inima. De la uşă, fu înconjurat, asaltat de trei-patru doamne care repetau:

— Domnule, cumpăraţi de la mine, o ţigară de foi, o cutie de chibrituri...

Colonelul zâmbi, descotorosindu-se de ele cu politeţe. Apoi, se uită încotro s-apuce; gândindu-se să-şi facă şi el datoria de la început, se opri la o tejghea la care servea o doamnă cu foarte mare trecere la Curte; acolo se tocmi pentru un toc de ţigări de foi, foarte urât. Şaptezeci şi cinci de franci! Nu-şi putu stăpâni o schimă de spaimă, aruncă

tocul şi o luă din loc, în timp ce doamna roşie la faţă, jignită, întorcea capul, ca şi cum colonelul ar fi săvârşit o necuviinţă faţă de dânsa. Ca să scape de orice comentarii neplăcute, se apropie de chioşcul în care doamna de Combelot îşi tot potrivea buchetele sale de flori. Nu se putea să fie scumpe, aceste buchete. Din precauţie, nu vru chiar un buchet întreg, temându-se ca florăreasa să nu-şi socotească la cine ştie ce preţ munca ei. Alese, din grămada de trandafiri, unul mai puţin învoit, cel mai chircit, un boboc pe jumătate ciupit. Şi, cu multă eleganţă, scoţându-şi portofelul, întrebă:

— Doamnă, cât pentru această floare?

— O sută de franci, domnule, răspunse doamna care-l urmărise cu coada ochiului.

Se bâlbâi, mâinile îi tremurară. Dar, de data aceasta, nu mai putea da îndărăt. Era atâta lume acolo şi-l privea. Plăti şi retrăgându-se la bufet se aşează la masa domnului Kahn, mormăind:

— E o cursă, o cursă…

— N-ai văzut, Rougon nu-i în sală? întrebă domnul Kahn.

Colonelul nu răspunse. Arunca de departe priviri furioase vânzătoarelor. Apoi, zărindu-i pe domnii d’Escorailles şi La Rouquette care râdeau tare în faţa unei tejghele, mormăi printre dinţi:

— Pe legea mea! tinerii, ei se distrează… îşi scot pârleala până la urmă.

Domnul d’Escorailles şi domnul La Rouquette, în adevăr, se distrau de mama focului. Doamnele umblau care de care să pună mâna pe ei. De cum intraseră, fură primiţi cu braţele deschise; în stânga, în dreapta, tot numele lor răsuna.

— Domnule d’Escorailles, să nu uiţi ce mi-ai făgăduit… Hai, domnule La Rouquette, cumpără de la mine un căluţ. Nu? Atunci o păpuşă. Da, da, o păpuşă, e tocmai ce-ţi trebuie!

Îşi dădeau braţul, să se apere, ziceau ei în glumă, înaintau, radioşi, fericiţi, străbătând prin asaltul tuturor acestor fuste, în mângâierile calde ale acestor glasuri

plăcute. Din când în când se făceau nevăzuţi, cufundaţi între atâtea piepturi goale, împotriva cărora simulau că se apără, scoţând scurte exclamaţii de spaimă. Şi la fiecare tejghea se lăsau pradă unei dulci constrângeri. Apoi, făceau pe zgârciţii, arătându-se cuprinşi de-o spaimă caraghioasă. O păpuşă de cinci centime, un ludovic, nu, asta nu era pentru punga lor! Trei creioane, doi ludovici, însemna să li se ia pâinea de la gură! Să mori de râs, nu altceva. Doamnele astea aveau o veselie ca un ciripit, ca un viers de flaut. Deveneau tot mai hapsâne, îmbătate de această ploaie de aur, triplau, împătreau preţurile, muşcate de patima furtului. Îşi treceau clienţii una alteia, din mână în mână, făcându-şi cu ochiul; şi circulau vorbele: „Îi potcovesc eu bine pe ăştia... O să vedeţi, şapte piei iau de pe dânşii”, fraze pe care domnii le auzeau şi la care răspundeau cu saluturi hazlii. La spatele lor, ele triumfau, se umflau în pene; cea mai straşnică, cea mai pizmuită fu o domnişoară de optsprezece ani, care vânduse un bastonaş de ceară roşie cu trei ludovici. Între timp, ajungând în capătul sălii, unde o vânzătoare voi cu orice chip să-i bage în buzunar o cutie cu săpunuri, domnul d’Escorailles se apără strigând:

— Nu mai am nicio para chioară. Dacă vrei, îţi dau o chitanţă.

Îşi scutură portofelul. Doamna, odată pornită, nu se mai putu opri, îi înşfacă portofelul din mână şi scotoci într-însul. Rămase apoi cu ochii la tânăr, gata parcă să-i ceară şi lanţul de la ceas.

Era la mijloc o farsă. Domnul d’Escorailles venea totdeauna la asemenea bazaruri cu un portofel gol, ca să glumească.

— Ah, la dracu! zise el, târându-l cu sine pe domnul La Rouquette, am ajuns să fiu zgârcit... Ei, ce zici, să încercăm să ne refacem.

Şi cum treceau, pe lângă roata norocului, doamna Bouchard le strigă:

— Douăzeci de gologani numărul, domnilor... Trageţi un număr.

Se apropiară, făcându-se că n-auziseră nimic.

— Cât numărul, negustorească?

— Douăzeci de gologani, domnilor.

Şi începură să râdă mai tare. Dar doamna Bouchard, în toaleta ei albastră, stătea locului nevinovată, îndreptând priviri mirate spre cei doi domni, de parcă nu-i cunoştea. Şi se porni o partidă straşnică. Un sfert de oră roata scârţâi fără oprire. Învârteau mereu, unul după altul. Domnul d'Escorailles câştigă două duzini de ouare, trei oglinjoare, şapte statuete de porţelan nesmălţuit, cinci tocuri pentru ţigări. Domnul La Rouquette se alese la rândul său cu două pachete de horbotă, o mobilă de deşertat buzunarele în ea, din imitaţie de porţelan, înălţată pe picioare de zinc poleit, pahare, un sfeşnic cu toartă, o cutie cu oglindă. Doamna Bouchard, cu buzele strânse, în cele din urmă strigă:

— Ei, bine, nu, aveţi prea mult noroc! Nu mă mai joc... Hai, luaţi-vă lucrurile.

Făcuse două mari grămezi, alăturea, pe o masă. Domnul La Rouquette păru uimit din cale-afară. Îi propuse să-i dea toată grămada lui pentru buchetul de toporaşi, uniformă, pe care doamna îl purta înfipt în păr. Dar ea nu primi schimbul.

— Nu, nu, le-ai câştigat, nu-i aşa? ei bine! Trebuie să le iei.

— Doamna are dreptate, zise serios domnul d'Escorailles. Nu da norocului cu piciorul şi al dracului să fiu dacă las un ouar măcar!... Uite, am ajuns să fiu zgârcit...

Îşi întinsese batista şi îşi lega gospodăreşte o bocceluţă. Urmă o nouă explozie de veselie. Încărcătura domnului La Rouquette era şi ea plină de haz. Doamna Correur, care stătuse până atunci în fundul prăvăliei, cu o demnitate surâzătoare de matroană, înaintă deodată cu faţa îmbujorată. Se ducea să facă ea schimbul.

— Nu, nu vreau nimic, se grăbi să-i răspundă tânărul deputat. Luaţi tot, vă dau tot.

Şi tinerii nu plecară, mai rămaseră acolo câteva clipe. Acum, cu jumătate de voce, îi adresau doamnei Bouchard vorbe curtenitoare de un gust îndoielnic. Uitându-se la ea,

capetele li se învârteau mai ceva decât roata ei. Ce se putea câştiga la jocul ei nostim? Nici pe departe nu aducea cu jocul de-a zboară-zboară; şi i-ar fi cântat la acest joc tot felul de vorbe dulci.

Doamna Bouchard îşi lăsa în jos genele, cu un râs animal tânăr; îşi legăna uşor şoldurile, ca o ţărancă atunci când coconaşii o iau peste picior, în timp ce doamna Correur nu mai putea după ea, repetând cu un aer de cunoscătoare încântată:

— Tare-i nostimă! Tare-i nostimă!

Dar, în cele din urmă, doamna Bouchard îi dădu peste mână domnului d'Escorailles, care voia să cerceteze mecanismul roţii norocului, sub cuvânt că desigur ea măsluia jocul. N-ar putea s-o lase în pace, la urma urmelor! Şi după ce le făcu vânt să plece, reîncepu cu vocea ei îmbietoare de negustorească:

— Hai, domnilor, douăzeci de gologani numărul... Numai un număr, domnilor...

În acel moment, domnul Kahn, stând în picioare ca să vadă deasupra capetelor, se aşeză la loc repede, mormăind:

— Uite-l pe Rougon... Să ne facem că nu l-am văzut, nu-i aşa?

Rougon străbătea sala, agale. Se opri, jucă la roata norocului ţinută de doamna Bouchard, cumpără un trandafir de la doamna de Combelot pentru care plăti trei ludovici. Apoi, după ce-şi dădu astfel prinosul, păru că voia să plece numaidecât. Îşi făcea loc prin mulţime, mergea înspre o uşă. Dar, aruncând deodată o privire înspre bufet, se îndreptă într-acolo, cu capul sus, calm, trufaş. Domnul d'Escorailles şi domnul La Rouquette se aşezaseră lângă domnul Kahn, domnul Béjuin şi colonelul; tocmai atunci apăru şi domnul Bouchard. Şi când ministrul trecu prin faţa lor, toţi aceşti domni simţiră un uşor fior, atât li se păru de mare şi voinic, cu mâinile şi picioarele lui butucănoase. Îi salutase dând din cap, cu familiaritate. Se aşeză la o masă de alături. Nu-şi pleca faţa largă, ci se înturna încet, la dreapta, la stânga, parcă într-adins ca să înfrunte şi să

suporte fără să clipească privirile pe care le simţea aţintite asupra sa.

Clorinde se apropiase, târând cu maiestate greutatea rochiei ei galbene. Îl întrebă, simulând o vulgaritate în care se trăda o nuanţă de ironie:

— Cu ce vă putem servi?

— A! iată! zise el voios. Nu beau niciodată nimic... Ce aveţi?

Ea înşiră pe nerăsuflate lichiorurile: coniac fin, rom, curaçao, kirş, chartreusă, anison, vespetro[42], kumel.

— Nu, nu, dă-mi un pahar de apă cu zahăr.

Clorinde se duse la tejghea, aduse paharul de limonada, tot cu maiestatea ei de zeiţă. Şi rămase locului în faţa lui Rougon, privindu-l cum topeşte zahărul. El zâmbea continuu. Începu cu primele banalităţi care îi veniră pe buze:

— Eşti sănătoasă?... De atât a vreme nu te-am văzut.

— Am fost la Fontainbleau, răspunse ea simplu.

El ridică ochii, o cercetă cu o privire adâncă. Dar ea îl întrebă la rândul ei:

— Eşti mulţumit? Îţi merge după voie?

— Da, perfect, zise el.

— Ei, cu atât mai bine!

Şi se învârtea pe lângă dânsul ca un chelner plin de atenţie. Îl sorbea în văpaia răutăcioasă a ochilor săi, gata-gata să-i destăinuiască, fără voie, triumful ei. În cele din urmă, când se hotărî să plece, se ridică în vârful picioarelor, aruncând o privire în; ala vecină. Apoi, atingându-i umărul:

— Mi se pare că te caută, i se adresă ea din nou, aprinsă tare la faţă.

Merle, într-adevăr, păşea respectuos printre scaune şi mese. Salută plecându-se de trei ori. Şi cerând iertare Excelenţei Sale, îi anunţă că după plecarea Excelenţei Sale i se adusese scrisoarea pe care Excelenţa Sa o aştepta de dimineaţă. Şi că, cu toate că nu primise ordin, se gândise să...

[42] Băutură spirtoasă bună pentru stomac, din grăunţe de anison, molotru şi pucioasă, muiate în rachiu (n. t.).

— Foarte bine, dă-o încoace, îl întrerupse Rougon.

Uşierul îi înmânã un plic mare şi se duse să dea un ocol prin sală. Rougon, dintr-o aruncătură de ochi, recunoscu slova; era o scrisoare scrisă de împărat cu propria lui mână, ca răspuns la demisia sa. O uşoară sudoare rece îi brobona tâmplele. Dar nici măcar nu păli. Strecură liniştit scrisoarea în buzunarul dinăuntru al redingotei, continuând să înfrunte privirile de la masa domnului Kahn, căruia Clorinde sedusese să-i spună ceva. În clipa aceea toată banda era cu ochii pe dânsul, îi urmărea orice mişcare, cu o înfrigurată curiozitate.

Tânăra doamnă venind iar în faţa lui, Rougon bău jumătate din paharul de apă zaharată şi încercă să-i spună o vorbă curtenitoare.

— Eşti tare frumoasă astăzi. Dacă reginele s-ar face slujnice…

Ea îi tăie scurt complimentul, întrebându-l cu îndrăzneală:

— Dar ce, nu citeşti?

El se făcu că uitase. Apoi, ca şi cum şi-ar fi amintit:

— A, da, scrisoarea aceea… S-o citesc, dacă îţi face plăcere.

Şi, cu un cuţitaş desfăcu plicul cu grijă. Dintr-o căutătură străbătu cele câteva rânduri. Împăratul îi primise demisia. Aproape un minut ţinu hârtia înaintea ochilor, parcă anume ca s-o recitească. Îi era teamă să nu i se vadă pe faţă neliniştea. Se încrâncena carnea pe dânsul de indignare; îl rodea cumplit, până în măduva oaselor o răzvrătire grozavă a tuturor puterilor lui, care nu voiau să accepte căderea; se înţepeni dârz să nu dea un ţipăt, să nu izbească cu pumnii de să crape masa. Cu ochii aţintiţi întruna asupra scrisorii, îl revedea pe împărat aşa cum îl văzuse la Saint-Cloud, cu vorba lui molâie, cu surâsul lui îndărătnic, reînnoindu-i încrederea, repetându-i instrucţiunile. De câtă vreme i-o fi copt e! această cădere în dizgraţie, în gândurile lui ascunse, ca să-l zdrobească atât de brusc, într-o noapte, după ce de nenumărate ori îl reţinuse la putere?

În sfârşit, cu o sforţare supremă, Rougon îşi înăbuşi

mânia, îşi ridică faţa, în care nicio fibră nu se mişca; puse scrisoarea în buzunar, cu un gest de nepăsare. Dar Clorinde, sprijinindu-se cu amândouă mâinile de măsuţă, se aplecă spre el cu o mişcare de molatică delăsare şi-i şopti, cu un tremur în colţul gurii:

— Ştiam. Eram încă acolo, azi dimineaţă... Bietul meu prieten!

Şi îl deplângea cu o voce aşa de crudă, batjocoritoare, încât el o privi din nou în adâncul ochilor. Ea nu se mai ascundea, de altminteri. Era stăpână pe bucuria aşteptată de luni de zile, gusta pe îndelete, frază cu frază, voluptatea de a i se arăta în sfârşit ca o vrăjmaşă de neîmpăcat, pe deplin răzbunată.

— N-am putut să-ţi iau apărarea, urmă ea. Nu ştii fără îndoială...

Nu isprăvi fraza. Apoi, îl întrebă cu viclenie:

— Ghiceşte cine te înlocuieşte la Interne?

El făcu un gest că nu-l interesează. Dar ea nu-l scăpă nicio clipă din ochi. În cele din urmă aruncă un singur cuvânt:

— Bărbatu-meu.

Rougon, cu gura uscată, mai bău o înghiţitură de apă. Clorinde pusese totul în acest cuvânt, ciuda că fusese dispreţuită altădată, setea de răzbunare îndrumată cu atâta rafinament şi bucuria femeii care-l învinge pe un bărbat de o dârzenie ajunsă de pomină. Şi simţi o plăcere să-l chinuiască, să abuzeze de izbânda ei, prezentându-i-o sub laturile cele mai ofensatoare. Doamne! soţul ei nu era un om superior; o recunoştea, glumea chiar pe chestia asta; voia să spună că primul ieşit în cale îi fusese îndeajuns, că l-ar fi putut face ministru şi pe uşierul Merle, dacă i-ar fi venit o asemenea toană. Da, uşierul Merle, un nătărău de trecător, oricine ar fi fost vrednic urmaş al lui Rougon. De aici se vedea atotputernicia femeii. Apoi, lăsându-se pradă sentimentelor, deveni ca o mamă, ocrotitoare, bună sfătuitoare:

— Uite, dragul meu, ţi-am spus-o de atâtea ori, greşeşti dispreţuind femeile. Nu, femeile nu-s proaste cum le crezi.

Nu mai puteam de mânie auzindu-te că ne socoteşti nebune, mobile care încurcă lumea, mai ştiu eu ce? ghiulele atârnate de picior... Uite, să-l luăm de pildă pe bărbatul meu! l-am atârnat eu o ghiulea de picior?... Am vrut să te fac să înţelegi asta. Nădăjduiam să trăiesc plăcerea de acum, din ziua în care am avut acea convorbire, adu-ţi aminte. Te-ai convins, nu-i aşa? Ei bine, fără nicio pică... Eşti foarte puternic, scumpul meu. Dar recunoaşte: o femeie te joacă pe degete, numai să vrea să-şi dea osteneală.

Rougon, cam palid, zâmbea.

— Da, ai dreptate, poate, zise el cu un glas domol, începând să depene în gând firul acestei lungi poveşti. Eu aveam numai puterea. Dumneata aveai...

— Aveam altceva, vezi bine! încheie Clorinde arătând aproape măreaţă, aşa de falnică privea dispreţuind toate convenienţele.

Rougon nu se tângui de fel. Ea îşi adunase putere din puterea lui ca să-l învingă; întorcea astăzi împotriva lui lecţiile silabisite alături de dânsul ca învăţăcel ascultător, în cursul acelor plăcute după-amiezi din strada Marbeuf. Era la mijloc şi nerecunoştinţa şi trădare şi le sorbea amărăciunea fără a se scârbi, ca un om cu experienţă. Avea o singură preocupare în acest deznodământ; să se dumerească dacă o cunoştea în sfârşit pe toate părţile. Îşi amintea de vechile lui încercări, de sforţările zadarnice de a surprinde mecanismul secret al acestei maşinării minunate, dar stricate. Nerozia bărbaţilor, hotărât, era mare de tot.

De două ori Clorinde se îndepărtase ca să servească păhăruţe cu lichior. Apoi, pe deplin satisfăcută, începu să păşească iar cu maiestate printre mese, prefăcându-se că nu se mai ocupă de dânsul. El o urmărea din ochi; o văzu apropiindu-se de un bărbat cu o barbă cât toate zilele, un străin a cărui risipă mare tulbura adânc pe atunci Parisul. Acesta isprăvea de băut un pahar de malaga.

— Cât, doamnă? întrebă el ridicându-se de pe scaun.

— Cinci franci, domnule. Orice consumaţie costă cinci franci.

Plăti. Apoi, pe acelaşi ton, cu accentul său:

— Şi pe o sărutare, cât?

— O sută de mii de franci, răspunse ea fără nicio şovăială.

El se aşeză din nou pe scaun, scrise câteva cuvinte pe o pagină ruptă dintr-un carneţel. Apoi, îi dădu o sărutare zdravănă pe obraz, îi plăti şi plecă păşind cu sânge rece. Toată lumea zâmbea, găsea scena foarte nostimă.

— Totul e doar să oferi preţul cuvenit, murmură Clorinde apropiindu-se din nou de Rougon.

El simţi că face iar o aluzie. Lui îi spusese ritos – „nu”. Şi deodată, acest om cast, care primea fără a se clinti măcar lovitura de trăsnet a dizgraţiei sale, suferi nespus din pricina colierului pe care Clorinde îl purta cu atâta neruşinare. Ea se aplecă şi mai mult, îl aţâţa, îşi învârtea gâtul. Perla gingaşă lovea în clopoţelul de aur; lanţul atârna, încropit încă de căldura mâinii stăpânului; diamantele străluceau pe catifeaua pe care silabisea uşor secretul cunoscut de toţi. Şi niciodată nu se simţise aşa de chinuit de acea gelozie nemărturisită, de acel pojar al pizmei lui trufaşe, pe care le încercase uneori în faţa împăratului atotputernic. Ar fi preferat-o pe Clorinde la braţul acelui vizitiu, de care se vorbea pe şoptite. Îi aţâţa vechile dorinţi, gândul că o scăpase din mână şi că ea se ridicase acolo, sus de tot, sclavă a unui om a al cărui cuvânt se ploconeau toate capetele.

Negreşit, tânăra doamnă îi ghici chinul. Ca să fie şi mai crudă, i-o arătă cu ochiul pe doamna de Combelot, în chioşcul ei de florărească, vânzând trandafiri. Şi şopti cu râsul ei răutăcios:

— Ce zici, de această doamnă de Combelot! Aşteaptă întruna!

Rougon îşi goli paharul de apă zaharată. Se înăbuşea.

Scoase portofelul şi bolborosi:

— Cât?

— Cinci franci.

Aruncând moneda în punga pentru banii milosteniei, ea îi întinse din nou mâna, zicând în glumă:

— Şi nu-i dai nimic chelneriţei?

Căută şi găsi doi gologani de câte cinci centime pe care îi puse în palmă. Grosolănia lui de parvenit nu izbutise să născocească decât această brutalitate, singura lui răzbunare. Clorinde roşi, cu toată marea ei semeţie. Dar îşi recăpătă măreţia de zeiţă. Plecă salutând şi aruncându-i:

— Mulţumesc, Excelenţă.

Rougon nu se încumetă să se ridice imediat. Picioarele i se înmuiaseră şi-i era teamă să nu pară slab, voia să se retragă cum venise, solid, cu faţa liniştită. Se temea mai cu seamă să treacă prin faţa foştilor săi oameni de casă, care cu gâtul întins, cu urechile ciulite, cu ochii pironiţi, nu pierduseră niciun amănunt din scena petrecută. Îşi mai plimbă privirile câteva minute, făcând pe nepăsătorul. Se gândea. Un alt act al vieţii sale politice se încheiase. Cădea, surpat, ros, înghiţit de banda sa. Umerii lui puternici trosneau sub greutatea răspunderilor, sub prostiile şi ticăloşiile pe care le luase pe seama lui, dintr-o fanfaronadă de om cu vază, o sete de a fi un şef temut şi generos. Muşchii lui de taur pârâiau, făcând pur şi simplu căderea sa şi mai răsunătoare, prăbuşirea găştii sale mai grozavă. Condiţiile înseşi ale puterii, nevoia de a avea în spatele sau pofte de satisfăcut, de a se menţine prin abuzul pe care-l făcea cu creditul său, impuneau în mod imperios ca prăpădul să fie doar o chestie de timp. Şi, la ora aceea, îşi amintea de acţiunea înceată a celor din bandă, de acei dinţi ascuţiţi care în fiecare zi sfâşiau câte puţin din forţa sa. Erau strânşi ciotcă împrejurul lui; i se suiau pa genunchi, apoi pe piept, ajungeau la gât, mai-mai să-l sugrume; îi luaseră totul, picioarele ca să se urce, mâinile ca să fure, fălcile ca să muşte, şi să înghită; trăiau pe mădularele lui, din ele îşi trăgeau bucuria şi sănătatea lor, chefuiau şi benchetuiau zdravăn fără să se gândească la ziua de mâine. Acum, după ce-l goliseră, auzind trosnetul cherestelei, o luau la fugă, ca şoarecii cărora instinctul le dă de ştire când încep să se dărâme casele cu zidurile fărâmiţate de dinţii lor. Toată banda era înfloritoare, în plină strălucire. Se şi îngrăşa dintr-o altă osânză. Domnul

Kahn vânduse calea lui ferată Niort-Angers contelui de Marsy. Colonelul urma să dobândească în săptămâna următoare o situaţie la palatul imperial. Domnul Bouchard avea făgăduiala solemnă că protejatul său, interesantul Georges Duchesne va fi numit subşef de birou de cum va lua Delestang conducerea Ministerului de Interne. Doamna Correur se bucura de gravă boală a doamnei Martineau, văzându-se chiar instalată încasa familiei sale din Coulonges, trăind din încasarea rentelor, ca o târgoveaţă care se respectă, dedându-se la binefaceri în cuprinsul cantonului. Domnul Béjuin era sigur că împăratul îi va vizita mai spre toamnă fabrica de cristal. Domnul d’Escorailles, în sfârşit, dojenit straşnic de marchiz şi de marchiză, era la genunchii Clorindei, arvunindu-şi un post de subprefect numai fiindcă se minunase privind-o cum serveşte păhăruţe cu lichior. Şi Rougon, în faţa membrilor ghiftuiţi ai bandei, se simţea mai mic decât. altădată, zdrobit sub ei, care i se păreau uriaşi acum, nu cuteza încă să-şi părăsească scaunul, de teamă să nu-i vadă zâmbind, dacă i s-ar împletici picioarele.

Totuşi, cu mintea mai limpede, stăpânindu-şi încetul cu încetul mişcările, se ridică în picioare, dădu la o parte măsuţa de zinc, ca să plece, când deodată intră Delestang la braţul contelui de Marsy. Circula despre acesta din urmă o istorie foarte curioasă. Dacă dăm crezare anumitor şoapte, s-ar fi întâlnit cu Clorinde în castelul de la Fontainebleau, cu o săptămână înainte, numai şi numai pentru a uşura întâlnirile tinerei doamne cu Maiestatea Sa. Marsy avea misiunea s-o distreze pe împărăteasă. De altfel, povestea avea partea ei nostimă, atât şi nimic altceva: servicii de astea îşi fac totdeauna bărbaţii între ei. Dar Rougon bănuia de aici că Marsy îşi pregătea răzbunarea, lucrând la răsturnarea lui în complicitate cu Clorinde, întorcând împotriva urmaşului său la minister armele cu care fusese răsturnat el însuşi, cu câteva luni mai înainte, la Compiègne; totul mai spiritual, mai rafinat, cu o nuanţă de ticăloşie elegantă. De când se întorsese de la Fontainebleau, domnul de Marsy nu se mai despărţea de

Delestang.

Domnul Kahn, domnul Béjuin, colonelul, toţi cei din bandă se aruncară în braţele noului ministru. Numirea urma să apară abia a doua zi în *Monitor,* după demisia lui Rougon; dar decretul era şi semnat, se putea sărbători izbânda. Se grăbeau să-i strângă mâna cu putere, cu un fel de rânjete, cu vorbe pe şoptite; îi arătau un entuziasm plin de elan pe care îl înfrânau cu mare greutate privirile întregii săli. Astfel îl luau în stăpânire oamenii de casă, care sărutau picioarele, care sărutau mâinile, înainte de a pune cu totul stăpânire pe cele patru mădulare. Şi ministrul le şi aparţinea; unul îl ţinea de braţul drept, un altul de cel stâng, un al treilea îl prinsese de un nasture de la redingotă, pe când un al patrulea, la spatele său, se înălţa în vârful picioarelor, şoptindu-i cine ştie ce la ureche. El, ridicându-şi capul frumos, avea o măreţie binevoitoare, urna din acele înfăţişări impunătoare, corecte, neroade, de suveran în călătorie, căruia cucoanele de la subprefectură îi oferă buchete de flori, ca în fotografiile oficiale. În faţa grupului, Rougon, foarte palid, cu inima adânc însângerată de această apoteoză a mediocrităţii, nu-şi putu reţine totuşi un zâmbet. Îl năpădeau amintirile.

— Am prezis de mult că Delestang va ajunge departe, se adresă el cu un aer viclean către contele de Marsy, care înaintase spre el cu mâna întinsă.

Contele îi răspunse cu o uşoară schimă din buze, de o ironie fermecătoare. De când legase prietenie cu Delestang, după ce-i făcuse câteva servicii nevesti-sii, părea că se amuză grozav. Îl opri un minut pe Rougon, arătându-se de o deosebită politeţe. Mereu în luptă, opuşi unul altuia prin temperament, aceşti doi oameni puternici se salutau de fiecare dată după ce isprăveau câte un duel, ca adversari de egală ştiinţă, hotărâţi s-o ducă la nesfârşit cu răzbunările. Rougon îl rănise pe Marsy, Marsy se răzbunase rănindu-l pe Rougon şi lupta urma să continue astfel până ce unul dintre ei avea să rămână mort pe teren. Poate că, în fond, niciunul nu dorea să-l distrugă complet pe celălalt, amândoi trecându-şi plăcut vremea în luptă,

umplându-şi viaţa cu această rivalitate; se vede că întrupau cele două forţe în cumpănă, necesare pentru a păstra echilibrul în imperiu, pumnul păros care doboară la pământ, palma fină, înmănuşată, care sugrumă.

Delestang însă se zbătea într-o crudă încurcătură, îl zărise pe Rougon şi nu ştia ce să facă, să se ducă sau să nu se ducă să-i întindă mâna. Aruncă o căutătură nedumerită înspre Clorinde care, absorbită de treaba ei, indiferentă, căra pe la toate mesele sandvişuri, prăjituri cu stafide şi rom, gogoşi. După o privire a ei, se crezu liber şi înaintă în cele din urmă, puţin tulburat, dezvinovăţindu-se:

— Prietene, n-o să mi-o iei în nume de rău... M-am împotrivit, dar am fost silit... Nu-i aşa? Sunt necesităţi...

Rougon îi tăie scurt vorba; împăratul procedase cu toată înalta sa înţelepciune, ţara încăpuse pe mâini foarte bune. Atunci Delestang deveni îndrăzneţ.

— O, eu te-am apărat, cu toţii te-am apărat. Dar acum, fie vorba între noi, şi dumneata ai cam întins coarda... A făcut mai cu seamă mare vâlvă ultima dumitale boroboaţă, în privinţa soţilor Charbonnel ştii cu bietele călugăriţe...

Domnul de Marsy se stăpâni să nu zâmbească. Rougon răspunse cu simplitatea din zilele lui bune:

— Da, da, percheziţia de la călugăriţe... Doamne! dintre toate prostiile pe care prietenii m-au făcut să le săvârşesc, e poate singura faptă cuminte şi dreaptă, din toată guvernarea mea de cinci luni.

Şi plecă, de cum îl văzu pe Du Poizat că intră şi-l ia deoparte pe Delestang. Prefectul se făcu a nu-l observa. De trei zile, stând de pândă la Paris, aştepta. Pesemne că obţinuse mutarea la o altă prefectură,. căci nu ştia cum să mulţumească mai tare cu surâsul său de lup cu dinţi albi, pocit aşezaţi. Apoi, noul ministru întorcându-se, îl primi aproape în braţe pe uşierul Merle, împins de la spate de doamna Correur; uşierul îşi plecă ochii în jos, ca o domnişoară sfiicioasă, în timp ce doamna Correur îl recomanda cu căldură.

— Cei din minister nu-l iubesc, îngăimă ea, fiindcă protesta prin tăcerea lui împotriva abuzurilor. Ehei, a văzut

multe năzdrăvănii sub domnul Rougon!

— Da, da! multe năzdrăvănii! repetă Merle. Pot să povestesc atâtea... Nu-i pare rău nimănui după domnul Rougon: nici mie; întâi şi întâi, că n-am de ce să-l iubesc. Era cât pe ce să mă dea afară.

În sala mare, pa care Rougon o străbătu cu mers domol, tejghelele erau goale. Vizitatorii, ca să-i facă pe plac împărătesei care patrona această operă de binefacere, luaseră cu asalt mărfurile, Vânzătoarele, înflăcărate, vorbeau între ele să se mai repete seara, aducându-se o nouă provizie de marfă. Şi îşi numărau încasările pe mese. Îşi aruncau cifre de la una la alta, însoţindu-le de râsete triumfătoare: una făcuse trei mii de franci, o alta patru mii cinci sute, o a treia şapte mii, o alta zece mii. Acesteia îi strălucea faţa de bucurie. Era femeia de zece mii de franci!

Doamna de Combelot însă era într-o stare disperată. Îşi vânduse ultimul trandafir şi clienţii încă îi asediau chioşcul. Coborî şi o întrebă pe doamna Bouchard dacă nu avea ceva de vânzare, orice... Dar şi roata norocului era goală; o doamnă luase ultimul câştig, un lighenaş de păpuşă. Căutară totuşi, nu se lăsară de fel până ce nu găsiră un pachet de scobitori, care se împrăştiase pe jos. Doamna de Combelot îl luă, trâmbiţându-şi victoria. Doamna Bouchard o urmă. Amândouă se suiră în chioşc.

— Domnilor! domnilor! strigă prima, cu îndrăzneală, stând în picioare, adunând bărbaţii la picioarele ei, rotindu-şi braţele sale goale. Iată tot ce ne-a mai rămas, un pachet de scobitori... Sunt douăzeci şi cinci de scobitori... Le pun la licitaţie...

Bărbaţii se înghesuiau din toate părţile, râdeau, ridicau în sus mâinile lor înmănuşate. Ideea doamnei de Combelot avea un succes nebun.

O scobitoare! strigă ea. E cumpărător cine dă cinci franci. Hareci[43], o dată, domnilor, cinci franci!

— Zece franci! se auzi un glas.

— Doisprezece franci!

[43] Strigătul cu care cel însărcinat să vândă un lucru la licitaţie deschide mezatul şi îl închide, adjudecând obiectul (n. t.).

— Cincisprezece franci!

Dar domnul d'Escorailles sărind brusc la douăzeci şi cinci de franci, doamna Bouchard se grăbi şi cu glasul ei catifelat aruncă vorbele:

— Hareci! la douăzeci şi cinci de franci.

Celelalte scobitori atinseră preţuri şi mai mari. Domnul La Rouquette o plăti pe a sa patruzeci şi trei de franci; cavalerul Rusconi, sosind atunci, ridică licitaţia până la şaptezeci şi doi de franci; în sfârşit, ultima, o scobitoare foarte subţire, despre care doamna de Combelot preciza că era crăpată, neînţelegând să-şi înşele clienţii, zicea dânsa, fu adjudecată la suma de o sută şaptesprezece franci unui domn în vârstă, foarte entuziasmat de zelul cu care lucra doamna cea tânără, al cărei corsaj se deschidea la fiecare mişcare mai aprinsă de comisar de licitaţie[44].

— E crăpată, domnilor, dar poate să mai fie folosită... Zicem o sută opt... o sută zece, colo!... o sută unsprezece! o sută doisprezece! o sută treisprezece! o sută paisprezece... Haideţi, o sută paisprezece! Face şi mai mult... O sută şaptesprezece! o sută şaptesprezece! nimeni nu dă mai mult? Hareci, la sută şaptesprezece!

Şi urmărit de aceste cifre, Rougon ieşi din sală. Pe terasa de pe malul apei, îşi încetini pasul. O furtună se înălţa la orizont. Jos, Sena, năclăită de unsori, de un verde murdar, curgea încet între cheiurile învăluite într-o lumină slabă, gălbuie, de pe care se ridica o volbură de praf. În grădină, adieri de aer încins burduşeau copacii, ale căror ramuri atârnau moleşite, moarte, fără niciun freamăt de frunze. Rougon coborî pe sub castanii uriaşi; în desişul lor era aproape noapte; se ridica o umezeală caldă, ca dintr-o boltă de pivniţă. Ajungând în aleea principală îi zări, lăfăindu-se pe o bancă, pe soţii Charbonnel, falnici, de parcă erau alţi oameni, soţul cu pantaloni de culoare deschisă, în redingotă strânsă pe talie, nevastă-sa purtând o pălărie cu flori roşii şi o manteluţă uşoară, peste o rochie de mătase liliachie. Alături, călare pe un capăt al băncii, un individ

[44] Funcţionar însărcinat cu preţuirea şi vinderea la mezat a obiectelor (n. t.).

zdrenţăros, fără cămaşă, îmbrăcat cu o vestă de vânătoare ca vai de lume, gesticula, trăgându-se tot mai aproape de ei. Era Gilquin. Îşi dă dea bobârnace în şapca sa de pânză care îi aluneca de pe cap.

— O droaie de pungaşi! exclama Gilquin. A încercat el, Théodore, vreodată să se atingă de un gologan străin? Au născocit o bazaconie cu prezentarea unuia în locul altuia la militărie, ca să mă facă de râs şi de ocară. Atunci, eu i-am dat naibii, acolo la ei, mă înţelegeţi. Ducă-se unde şi-a înţărcat dracu copiii, nu-i aşa?... Li-i frică de mine, ştiu eu! Cunosc ei bine vederile mele politice. Niciodată n-am făcut parte din clica lui Badinguet...

Se aplecă, adăugă în şoaptă, rostogolind nişte ochi galeşi:

— Nu-mi pare rău decât de una de-acolo... Ehei, o femeie drăguţă tare, o doamnă de societate. Da, da, o legătură foarte plăcută... Era blondă. Păstrez câteva fire din părul ei.

Apoi, cu glas tunător, foarte aproape de doamna Charbonnel, bătând-o peste burtă, începu:

— Ei bine, băbuţo, când mă luaţi cu voi la Plassans, ştiţi, să mâncăm conservele, merele, cireşele, dulceţurile? Ei, ce ziceţi? Aveţi punga plină acuma.

Dar soţii Charbonnel păreau grozav de necăjiţi de purtarea familiară a lui Gilquin. Femeia răspunse în silă, strângându-şi tot mai tare rochia de mătase liliachie.

— Am venit pentru multă vreme la Paris... Vom petrece aici fără îndoială şase luni, în fiecare an.

— Of! Parisul! exclamă soţul cu o expresie de adâncă admiraţie, nu există decât Parisul!

Şi cum vântul începea să bată mai tare şi dădacele cu copii se năpusteau alergând prin grădină, continuă, întorcându-se spre nevastă-sa:

— Draga mea, am face bine să plecăm acasă, dacă vrei să nu ne apuce ploaia. Din fericire, locuim la doi paşi.

Descinseseră la hotelul Palais-Royal, strada Rivoli. Gilquin îi privi cum se depărtau, strângând din umeri cu tot dispreţul său.

— Toţi se leapădă uşor de tine! Te lasă la voia

întâmplării! mormăi el.

Pe neaşteptate îl zări pe Rougon. Se legănă într-o parte şi într-alta, îl aşteptă să treacă pe lângă dânsul şi se plesni iar cu palma peste şapcă:

— Nu m-am dus să te văd, îi zise el. Nu te-ai supărat pe mine, nu-i aşa?... Fluturaticul ăla de Du Poizat trebuie să-ţi fi făcut rapoarte împotriva mea. Numai minciuni, dragule; pot să-ţi dovedesc oricând... În sfârşit, eu nu-ţi port pică. Şi uite, ca probă îţi dau adresa mea: strada Bon-Puits, 25, la Chapelle, la cinci minute de barieră. Dacă mai ai nevoie de mine, n-ai decât să mă cauţi.

Plecă, târându-şi picioarele. Stătu un minut să se dumirească unde se află. Apoi, ameninţând cu pumnii încleştaţi castelul Tuileries, din fundul aleii, de un cenuşiu de plumb sub cerul întunecat, strigă:

— Trăiască republica!

Rougon ieşi din grădină, urcă pe Champs-Elysées. O singură dorinţă îl stăpânea: să-şi vadă cât mai repede căsuţa boierească din strada Marbeuf. De a doua zi urma să se mute de la minister şi să locuiască din nou acolo. Se simţea calm, cu capul îngreuiat de un fel de oboseală, cu o durere surdă undeva, cât mai adânc. Se gândea la lucruri vagi, la lucruri mari pe care trebuia să le îndeplinească într-o zi, ca să-şi dovedească forţa sa. Din când în când îşi ridica ochii, privea cerul. Furtuna nu se hotăra să izbucnească. Nouri roşcaţi închideau orizontul. Deodată, pe Champs-Elysées, pustiu, începură să se audă tunete, cu un vuiet de artilerie în galop; şi vârfurile copacilor erau în freamăt. Primii stropi de ploaie căzură, în clipa când cotea spre strada Marbeuf.

O cupea se oprise la poarta casei boiereşti. Rougon o găsi acolo pe nevastă-sa care cerceta camerele, măsura ferestrele, dădea porunci unui tapiţer. Rămase foarte surprins. Dar ea îi spuse că se întâlnise cu fratele său, domnul Beulin-d'Orchère; magistratul, în curent şi el cu căderea lui Rougon, ca s-o îndurereze la culme pe soră-sa, îi anunţase apropiata lui intrare în guvern ca ministru de Justiţie, căutând să bage în sfârşit zâzanie în căsnicie.

Doamna Rougon se mulţumise să dea porunca să pună caii la trăsură şi venise imediat să arunce o privire asupra viitoarei lor locuinţe. Avea mereu aceeaşi faţă posacă şi odihnită de femeie evlavioasă, calmul de neclintit al bunei gospodine; şi cu pasul ei înăbuşit, străbătea încăperile, lua iar în stăpânire această casă pe care şi-o orânduise, tihnita şi mută ca o mănăstire. Singura ei grijă era să administreze ca un intendent credincios averea a cărei răspundere i se dăduse. Rougon se înduioşă în faţa acestei făpturi cu un cap prea lunguieţ, prea îngust, stăpânit de maniile ordinii migăloase.

Între timp furtuna se dezlănţuia cu o violenţă nemaipomenită. Tunetul bubuia, apa cădea în şuvoaie. Rougon fu silit să aştepte aproape trei sferturi de ceas. Vru să plece pe jos. Champs-Elysées era un lac de noroi galben, curgător, care, de la Arcul de Triumf până în Piaţa Concorde, se aşternea ca o albie de râu golit dintr-odată. Aleea era pustie, arareori câte un pieton se încumeta să caute colţul pavajului; de pe copaci se scurgeau şiroaie de apă în liniştea şi răcoarea aerului. Pe cer, furtuna lăsase o coadă de zdrenţe arămii, nori deşi, murdari, plutind la mică înălţime, din care pogora o rămăşiţă de lumină melancolică, o lumină suspectă de ulicioară – cuib de hoţi.

Rougon începu să-şi depene mai departe visul său vag de viitor. Picături de ploaie rătăcite îi udau mâinile. Simţea tot mai mult încovoierea întregii sale fiinţe, de parcă s-ar fi izbit de un obstacol care îi stătea în drum. Şi deodată, în urma lui, auzi un tropot puternic, apropierea unui galop cadenţat, care făcea să se cutremure pământul. Se întoarse.

Se apropia un alai, în harababura de pe şosea, sub lumina mohorâtă a cerului de culoarea aramei; se întorcea. de la Bois împestriţând cu strălucirea uniformelor afundul înecat în umezeală al aleii Champs-Elysées. În cap şi la coadă galopau pichete de dragoni. În mijloc, patru cai trăgeau un landou închis; la cele două portiere străjuiau doi scutieri în costume de gală, brodate cu fir de aur, primind fără să crâcnească, necontenit, împroşcăturile cu glod ale

roţilor, acoperiţi de un strai de noroi zemos de la cizme până la pălăria-clac. Şi din întunecimea landoului închis, se zărea un singur copil, prinţul imperial, privind lumea, cu cele zece degete răsfirate, cu nasul său roz strivit de geam.

— Uite! o broască râioasă! zise zâmbind un cantonier, care împingea o roabă.

Rougon se oprise, visător, şi urmărea alaiul care se depărta împroşcând cu noroiul din băltoace, împestriţând cu picăţele negre frunzişul cel mai de jos ai copacilor.

XIV

Trecuseră trei ani; era într-o zi a lunii martie, la o şedinţă furtunoasă a Corpului legislativ. Se discuta, în primă şedinţă, adresa de răspuns la mesajul tronului.

La bufet, domnul La Rouquette şi un deputat în vârstă, domnul de Lamberthon, soţul unei femei încântătoare, beau groguri, stând faţă în faţă, în linişte.

— Ce zici! Ce-ar fi să intrăm în sală? întrebă domnul de Lamberthon, care trăgea cu urechea. Mi se pare că se îngroaşă gluma.

Se auzea din când în când un zgomot îndepărtat, o furtună de voci, dezlănţuită fără veste, ca o vijelie; apoi, totul cădea iar într-o adâncă tăcere. Dar domnul La Rouquette continuând să fumeze cu aerul omului total lipsit de griji, răspunse:

— Nu, mai stai, să-mi isprăvesc ţigara… Au să ne dea de ştire, când vor avea nevoie de noi. Am lăsat vorbă să mă anunţe.

Erau singuri la bufet, o mică sală de cafenea, foarte elegantă, situată în fundul grădinii strâmte din colţul unde se întâlnesc cheiul şi strada Bourgogne. Vopsită într-un verde cald, ascunsă sub o reţea de zăbrele de bambu, răspunzând prin largi ochiuri de fereastră în desişul de copaci al grădinii, aducea a seră schimbată în bufet de gală, cu panourile ei de oglinzi, cu mesele, tejgheaua de marmură roşie, cu băncile fără speteze, acoperite cu rips verde. Pe un ochi de fereastră deschis intra frumoasa după-amiază, cu încropeala ei primăvăratică pe care o

împrospătau adierile răcoroase de pe Sena,

— Cu războiul din Italia a atins apogeul gloriei, reluă domnul La Rouquette o conversaţie întreruptă. Astăzi, redând ţării libertatea, îşi dovedeşte toată puterea geniului său…

Vorbea despre împărat. În câteva clipe, ridică în slavă decretele din noiembrie, de o importanţă deosebită, participarea mai directă a corpurilor constituite ale statului la politica suveranului; numirea de miniştri fără portofoliu, însărcinaţi să reprezinte guvernul pe lângă Camere. Era o reîntoarcere la regimul constituţional, la ceea ce acesta avea mai sănătos şi cuminte, începea o nouă eră, imperiul liberal. vi îşi scutura cenuşa ţigării sale de foi, răpit de admiraţie.

Domnul de Lamberthon clătină din cap,

— A luat-o cam repede, mormăi el. Ar fi putut să mai aştepte. Nimeni nu-l zorea.

— Ba da, ba da, te asigur, trebuia să se facă ceva, se grăbi să răspundă tânărul deputat. Tocmai de aici se vede genialitatea lui…

Coborî glasul şi făcu o expunere a situaţiei politice, dovedind vederi profunde. Instrucţiunile episcopilor cu privire la puterea temporală[45] ameninţată de guvernul de la Turin, îl îngrijorau foarte tare pe împărat. Pe de altă parte, opoziţia se trezea la viaţă, ţara trecea prin zile de strâmtoare. Venise momentul potrivit să încerce o împăcare a partidelor, să caute să-i atragă pe oamenii politici porniţi împotriva lui, făcându-le cu tact, concesii. Acum era de părere că imperiul autoritar avea foarte multe metehne şi înălţa imperiul liberal, într-o apoteoză care avea să lumineze întreaga Europă.

— N-are a face, s-a pripit, repetă domnul de Lamberthon, care clătina mereu din cap. Se înţelege, imperiul liberal; dar, dar e necunoscutul, domnule dragă, necunoscutul, necunoscutul…

Şi rosti acest cuvânt pe trei tonuri diferite, plimbându-şi

[45] Puterea papală (n. t.).

mâna înaintea ochilor, în gol. Domnul La Rouquette nu adăugă nimic; îşi isprăvea de băut grogul. Cei doi deputaţi statură locului, cu ochii pierduţi, privind cerul prin ochiul de fereastra deschis, ca şi cum ar fi căutat necunoscutul peste chei, înspre grădina Tuileries, care plutea în aburi deşi, cenuşii. În spatele lor, în fundul culoarelor, uraganul vocilor urla din nou, cu zarva înăbuşită a unei furtuni care se apropie.

Domnul de Lamberthon întoarse capul, îngrijorat. După oarecare tăcere, întrebă:

— Rougon o să răspundă, ce crezi?

— Da, cred, zise domnul La Rouquette, cu buzele subţiate, făcându-se că nu ştie nimic.

— Prea era compromis, mârâi din nou deputatul mai vârstnic. Împăratul a făcut o alegere ciudată, numindu-l ministru fără portofoliu şi însărcinându-l să apere noua sa politică.

Domnul La Rouquette nu-şi spuse imediat părerea, îşi mângâia mustaţa blondă, încet. În cele din urmă observă:

— Împăratul îl cunoaşte bine pe Rougon.

Apoi exclamă cu vocea schimbată:

— Ce zici, nu prea erau grozave grogurile?... Mi-i o sete nebună. Aş bea un pahar de sirop.

Comandă un pahar de sirop. Domnul de Lamberthon stătu în cumpănă, se hotărî apoi să bea o maderă. Şi se luară de vorbă despre doamna de Lamberthon; soţul îi reproşă tânărului său coleg că-l vizita prea rar. Domnul Rouquette se tolănise pe bancheta capitonată, îşi aţintise o privire piezişă în oglinzile din faţă, bucurându-se de verdele cald al pereţilor, de acest bufet răcoros, care părea un boschet Pompadour, instalat la o răspântie, în pădurea princiară, pentru întâlniri de dragoste.

Un uşier sosi, gâfâind.

— Domnule La Rouquette, sunteţi rugat să veniţi îndată, îndată.

Şi tânărul deputat făcând un gest de plictiseală, uşierul se aplecă la urechea lui şi-i spuse cu jumătate de voce că îl trimisese chiar domnul de Marsy, preşedintele Camerei.

Adăugă mai tare:

— Ce să vă mai spun, e nevoie de toată lumea, veniţi repede.

Domnul de Lamberthon se şi repezise spre sala de şedinţă. Domnul La Rouquette îl urma, dar între timp îşi schimbase părerea. Se gândea să-i caute pe toţi deputaţii care o şterseseră din şedinţă şi să-i trimită în incintă. Intră mai întâi în sala de conferinţe, o frumoasa încăpere luminată de un plafon de sticlă, cu un cămin uriaş de marmură verde, împodobit cu două nuduri de femei, întinse, de marmură albă. Cu toate că după-amiaza era blajină, un foc de butuci ardea în vatră. La masa foarte lungă, trei deputaţi picurau de somn, cu ochii deschişi, privind la tablourile de pe pereţi şi la vestita pendulă care se întoarce o dată pe an, un al patrulea deputat se încălzea la şale, stând în picioare la gura căminului; se părea că cercetează cu ochi galeşi, la celălalt capăt al odăii, o statuetă de ghips a lui Henric al IV-lea, care se desprindea dintr-un mănunchi de drapele cucerite la Marengo, la Austerlitz şi la Jena. „Repede, repede, în şedinţă!” îşi îndemna el colegii, mergând de la unul la altul. Aceşti domni, ca treziţi brusc, dispărură rând pe rând.

Răpit de avântul său, domnul La Roquette se îndreptă repede spre bibliotecă, dar avu prevederea să se întoarcă înapoi, ca să scormonească cu o privire culoarul cu lavoare. Domnul de Combelot îşi freca mâinile afundate într-un lighean mare, încântat de albeaţa lor. Nu se tulbură, îl asigură că va veni de îndată la şedinţă. Zăbovi să se şteargă tacticos pe mâini, cu un prosop cald, pe care îl puse apoi în etuva cu uşi de aramă. Se mai duse la celălalt capăt al culoarului, în faţa unei oglinzi şi-şi pieptănă frumoasa lui barbă neagră, cu un pieptănuş de buzunar.

Biblioteca era goală. Cărţile zăceau în despărţiturile dulapurilor de stejar; goale-goluţe, cele două mese lungi îşi desfăşurau severitatea postavului lor verde; în faţa jilţurilor, perfect orânduite, pupitrele mecanice se strângeau, albite de un strat subţire de praf. Şi în mijlocul acestei atmosfere de reculegere, în singurătatea sălii în care plutea o

mireasmă de hârtie, domnul La Rouquette strigă, trântind uşa:

— Aici nu e niciodată nimeni.

Apoi, se avânta prin şirul de culoare şi de săli. Străbătu sala de distribuţie[46], acoperită cu lespezi din marmură de Pirinei, unde pasul său răsuna ca sub bolta unei biserici. Un uşier anunţându-l că un deputat, unul dintre prietenii săi, domnul de la la Villardière, conducea pe un domn şi o doamnă care vizitau palatul, La Rouquette ţinu morţiş să dea de dânsul. Străbătu repede sala general Foy, acel vestibul cu aspect sever, ale cărui statui, în număr de patru: Mirabeau, generalul Foy, Bailly şi Casimir Périer, stârnesc admiraţia plină de respect a cetăţenilor din provincie. Şi alături, în sala tronului, dădu în sfârşit peste domnul de la Yillardiefe, având la dreapta şi la stânga o doamnă gras? şi un domn burtos, din Dijon, amândoi notari şi alegători cu trecere.

— Eşti chemat, zise domnul La Rouquette. Repede la locul dumitale, nu-i aşa?

— Da, imediat, răspunse deputatul.

Dar nu putu să scape. Domnul cel gras, impresionat de luxul sălii, de revărsarea aceea de aur şi de panourile cu oglinzi, îşi scoase pălăria; şi nu-l lăsa să plece pe „scumpul deputat”, nu-l mai slăbea cerându-i explicaţii în legătură cu tablourile lui Delacroix, Mările şi Fluviile Franţei, reprezentate prin mari figuri decorative, *Mediterraneum Mare, Oceanus, Ligeris, Rherius, Sequana, Rhodanus, Garumna, Araris.* Aceste cuvinte latineşti îl încurcau.

— *Ligeris,* Loara, îi explică domnul de Villardière.

Notarul din Dijon dădu repede din cap; înţelesese. Între timp soţia sa privea tronul, un jilţ puţin mai înalt decât celelalte, acoperit cu o învelitoare şi aşezat pe o treaptă largă. Se ţinea la distanţă, cu evlavie, părând foarte mişcată. În cele din urmă se apropie prinzând curaj; şi furişându-şi mâna, ridică învelitoarea, atinse lemnul poleit, pipăi catifeaua roşie.

[46] Termen de arhitectură. Locul de unde se despart încăperile (n. t.).

Domnul La Rouquette cutreiera mai departe aripa dreaptă a palatului, coridoarele nesfârşite, camerele rezervate birourilor şi comisiilor. Se întoarse în sala celor patru coloane în care proaspeţii deputaţi visează în faţa statuilor lui Brutus, lui Solon şi a lui Lycurg; tăie de-a curmezişul Sala paşilor pierduţi; făcu repede înconjurul sălii în hemiciclu, un fel de criptă foarte turtită, cu pereţi goi şi albicioşi, de biserică, luminată cu gaz zi şi noapte; şi gâfâind, trăgând după dânsul mica trupă de deputaţi pe care îi adunase în vânătoarea sa, deschise larg de tot o uşă de mahon înstelată cu aur. Domnul de Combelot, cu mâinile albe, cu barba corectă îl urma, domnul de la Villardiere, care se descotorosise de cei doi alegători ai săi, se ţinea de dânsul. Toţi se urcară într-un suflet, se repeziră în sala de şedinţe în care deputaţii, în picioare, fiecare la locul lui, furioşi, cu braţele întinse, ameninţând pe un orator foarte calm de la tribună, strigau:

— La ordine! la ordine! la ordine!

— La ordine! la ordine! strigară şi mai tare domnul La Rouquette şi prietenii săi, cu toate că nu ştiau despre ce era vorba.

Zarva era înspăimântătoare. Era un tropăit turbat, un vuiet ca de furtună obţinut prin zgâlţâirea şi izbirea cu putere a capacelor pupitrelor. Voci chelălăitoare, foarte ascuţite, aruncau note de tilincă în iureşul altor glasuri sforăitoare, prelungite ca nişte acompaniamente de orgă. Din când în când, gălăgia părea că se surpa, tărăboiul se dogea; şi atunci, în mijlocul zarvei care trăgea să moară, se ridicau huiduieli, se auzeau strigăte:

— E o mârşăvie! E de nesuferit!

— Să retragă cuvântul!

— Da, da, retrage cuvântul!

Dar ţipătul cel mai îndârjit, ţipătul care se repeta necontenit, în cadenţa bătăilor din călcâie, era: „La ordine! La ordine! La ordine!”, subţiindu-se, înăbuşindu-se în gâtlejurile uscate.

La tribună, oratorul îşi încrucişase braţele. Privea Camera furioasă, feţele lătrătoare, pumnii care se învârteau

deasupra capetelor. În două rânduri, crezând că se făcuse tăcere, deschise gura, ceea ce stârni o şi mai înteţită furtună, o izbucnire de mânie nebună. Sala se zguduia parcă din temelii.

Domnul de Marsy, în picioare în faţa jilţului său de preşedinte, cu mâna pe pedala clopoţelului, suna fără încetare, ca un dangăt de clopote de alarmă în mijlocul unui uragan. Pe distinsa lui figură palidă se citea un calm desăvârşit. Se opri un minut din sunat, îşi trase liniştit manşetele, apoi începu iar cu clopotele. Plăpândul său surâs sceptic, un fel de tic obişnuit, îi schimonosea buzele fine, la colturile gurii. Când glasurile osteneau, se mulţumea să arunce câte un:

— Domnilor, îngăduiţi-mi, îngăduiţi-mi…

În sfârşit, izbuti să impună oarecum tăcerea.

— Rog pe orator să explice cuvântul pe care l-a rostit.

Oratorul aplecându-se, se rezemă de marginea tribunei şi repetă fraza, afirmând-o cu îndărătnicie de data asta şi printr-o mişcare din bărbie.

— Am spus că acel 2 decembrie a fost o crimă…

Nu putu să continue. Furtuna se dezlănţui. Un deputat, ai cărui obraji erau stacojii, îl făcu ucigaş; un altul îi aruncă în obraz o murdărie, atât de grosolană încât stenografii zâmbiră, ferindu-se să o transcrie. Exclamaţiile se încrucişau, se înăbuşeau unele pe altele. Totuşi, se auzea vocea piţigăiată a domnului La Rouquette, care repeta:

— Ei insultă pe împărat, insultă Franţa!

Domnul de Marsy făcu un gest plin de demnitate. Se aşează iar pe scaun, zicând:

— Chem pe orator la ordine.

Urmă o lungă fierbere. Nu mai era Corpul legislativ adormit care votase, cu cinci ani în urmă, un credit de patru sute de mii de franci pentru botezul prinţului imperial. În stânga, pe o bancă, patru deputaţi aplaudau cuvântul aruncat de la tribună de către colegul lor. Se ridica la cinci acum numărul acelora care atacau imperiul. Îl scuturau zgâlţâindu-l continuu, îi tăgăduiau drepturile, îi refuzau votul lor, o împotrivire îndărătnică, al cărei efect avea să

ridice încet-încet ţara întreagă. Aceşti deputaţi stăteau în picioare, grup infim, cufundaţi în masa unei majorităţi zdrobitoare – răspundeau ameninţărilor, pumnilor întinşi spre dânşii, presiunii gălăgioase a Camerei, fără să se descurajeze, neclintiţi şi cu o arzătoare dorinţă de răzbunare.

Sala însăşi părea schimbată; era toată numai sunete, fremăta de înfrigurare. Se restabilise tribuna, la picioarele biroului. Răceala statuilor de marmură, solemnitatea pompoasă a coloanelor hemiciclului, se înfierbântau de cuvintele înflăcărate ale oratorului. Pe treptele amfiteatrului, de-a lungul băncilor îmbrăcate cu catifea roşie, lumina ochiului de sticlă lăsându-se perpendicular părea că aprinde incendii, în furtuna şedinţelor importante. Biroul monumental, cu panourile sale severe, se însufleţea de ironiile şi obrăzniciile domnului de Marsy, a cărui redingotă corectă, pe talia subţire de petrecăreţ istovit, tăia cu o linie sărăcăcioasă figurile antice ale basoreliefului aşezat la spatele său. Şi singure în firidele lor, între perechile de coloane, statuile alegorice, a *Ordinei publice* şi a *Libertăţii,* îşi păstrau faţa moartă şi orbitele goale ale divinităţilor de piatră. Dar ceea ce dădea mai cu seamă viaţă, era publicul mai numeros, care aplecat cu nelinişte, urmărea dezbaterile, aducând acolo pasiunea lui. Al doilea şir de tribune fusese redat publicului. Gazetarii îşi aveau tribuna lor specială. De sus de tot, de la nivelul cornişei poleite cu aur, se întindeau nenumărate capete, o năvală cotropitoare a mulţimii la care deputaţii îşi aţinteau uneori priviri îngrijorate, de parcă ar fi auzit deodată tropăiturile norodului, într-o zi de răscoală.

Dar oratorul de la tribună aştepta să-şi poată reîncepe cuvântarea. Rosti cu vocea acoperită de murmurul care se rostogolea încă:

— Domnilor, repet pe scurt…

Se opri însă, ca s-o ia pe un ton mai ridicat şi să domine zgomotul:

— Dacă deputaţii refuză să mă asculte, protestez şi cobor de la această tribună.

— Vorbeşte! Vorbeşte! se strigă din mai multe bănci.

Şi o voce groasă, ca răguşită, bombăni:

— Vorbeşte, vei primi răspunsul.

Pe neaşteptate, se făcu tăcere. Pe treptele amfiteatrului, în tribune, toţi îşi întindeau gâtul ca să-l vadă pe Rougon, care aruncase această frază. Şedea în prima bancă, cu coatele rezemate de tăblia de marmură. Spatele lui umflat stătea într-o nemişcare întreruptă din când în când de o uşoară legănare a umerilor. Nu i se vedea faţa, cufundată în palmele lui late. Asculta. Debutul său fusese aşteptat cu o vie curiozitate; căci, de la numirea sa ca ministru fără portofoliu, nu luase încă cuvântul. Fără îndoială, îşi dădu seama că toate privirile erau aţintite asupra sa. Întoarse capul, făcu ocolul sălii. În faţă, în tribuna miniştrilor, Clorinde, în rochie de culoarea micşunelei, îşi sprijinea coatele pe balustrada de catifea roşie. Se uita la el, prelung, cu îndrăzneala sa calmă. Două secunde se priviră ochi în ochi, fără să-şi surâdă, ca străini. Apoi, Rougon îşi reluă poziţia, ascultă mai departe, cu faţa îngropată în palmele sale desfăcute:

— Domnilor, repet pe scurt, continuă oratorul. Decretul din 24 noiembrie acordă doar libertăţi amăgitoare. Suntem încă foarte departe de principiile de la 89, înscrise atât de pompos în fruntea constituţiei imperiale. Dacă guvernul rămâne mai departe înarmat cu legile excepţionale, dacă continuă să-şi impună ţării candidaţii, dacă nu eliberează presa de sub regimul bunului plac, în sfârşit, dacă va continua să ţină Franţa la cheremul său, toate concesiile aparente pe care le face sunt mincinoase…

Preşedintele îl întrerupse.

— Nu pot îngădui ca oratorul să întrebuinţeze asemenea expresii…

— Foarte bine, foarte bine! se strigă din dreapta.

Oratorul reluă fraza, îndulcind-o. Se silea să fie foarte cumpătat acum, rotunjindu-şi frumoasele perioade desfăşurate într-o cadenţă gravă, de-o desăvârşită puritate a limbii. Dar cum domnul de Marsy se înverşuna, îi discuta fiecare expresie, oratorul începu să emită consideraţii

înalte, într-o frazeologie ticsită de vorbe umflate, în care îşi ascundea atât de bine gândirea, încât preşedintele se văzu silit să-l lase în pace. Apoi, pe neaşteptate, reveni la punctul său de plecare.

— Repet pe scurt. Eu şi prietenii mei nu vom vota primul paragraf al adresei de răspuns la mesajul tronului…

— N-avem nevoie de voi, se auzi o voce.

O voioşie zgomotoasă se răspândi printre cei din bănci.

— Nu vom vota primul paragraf al adresei, reîncepu domol oratorul, dacă nu se adoptă amendamentul nostru. Nu ne vom alipi corului de mulţumiri exagerate, atâta vreme cât gândirea şefului statului ne apare plină de restricţiuni. Libertatea este una şi indivizibilă; nu poate fi tăiată în felii şi distribuită în raţii, ca o pomană.

La aceste cuvinte se porniră exclamaţii din toate ungherele sălii.

— Libertatea voastră e destrăbălare.

— Aruncaţi cuvântul: pomană, voi care cerşiţi o popularitate vătămătoare!

— Şi voi, voi tăiaţi capetele!

— Amendamentul nostru, continuă el, ca şi cum n-ar fi auzit, cere abrogarea legii siguranţei generale, libertatea presei, alegeri cinstite…

Începură râsetele. Un deputat zisese, destul de tare ca să fie auzit de vecinii săi: „Haide, lasă, frate, n-o să ai nimic din toate astea!” Un altul adăuga vorbe de haz după fiecare frază azvârlită de la tribună. Dar cei mai mulţi scandau perioadele oratorului lovind ritmic cu cuţitele de tăiat hârtie, pe ascuns, sub pupitrele lor, producând un duruit, de parcă băteau cu beţigaşele, într-o tobă mare; vocea oratorului se înăbuşea în acest duruit. El însă lupta până la capăt. Se înălţase în vârful picioarelor, strigând aceste ultime cuvinte, cât îl ţinea gura, deasupra tumultului:

— Da, suntem revoluţionari, dacă înţelegeţi prin aceasta oameni ai progresului, hotărâţi să cucerească libertatea! Dacă nu vreţi să daţi poporului libertatea, într-o zi poporul şi-o va lua înapoi singur.

Şi oratorul coborî de la tribună în mijlocul unei noi

dezlănţuiri. Deputaţii nu mai râdeau ca o ceată de liceeni scăpaţi de şcoală. Se ridicaseră în picioare, întorşi spre stânga, strigând iar: „La ordine! la ordine!” Oratorul revenise la locul lui şi stătea în picioare, înconjurat de prietenii săi. Urmară schimburi de cuvinte; majoritatea părea că vrea să sară asupra celor cinci deputaţi care, palizi la faţă, îi înfruntau. Dar domnul de Marsy, mânios, agita clopoţelul cu mişcări bruşte, privind spre tribune, la doamnele care, înspăimântate, se trăgeau mai la o parte.

— Domnilor, zise el, dar e un scandal…

Şi făcându-se tăcere, continuă, luându-i foarte de sus, autoritar şi tăios:

— Să ştiţi că nu mai chem a doua oară la ordine. Ţin însă să subliniez că e într-adevăr scandalos să pornească de la această tribună ameninţări care o dezonorează.

Aceste cuvinte ale preşedintelui fură primite cu o întreită salvă de aplauze, cu strigăte de: bravo!; cuţitele de tăiat hârtie funcţionau fără şovăire, de data aceasta în semn de aprobare. Oratorul stângii vru să răspundă; dar prietenii săi îl opriră. Gălăgia slăbi, tot mai potolită, se pierdu în vuietul discuţiilor particulare.

— Are cuvântul Excelenţa Sa domnul Rougon, anunţă domnul de Marsy cu o voce liniştită.

Prin sală trecu un fior, un oftat de mulţumire al curiozităţii satisfăcute, căruia îi luă locul o atenţie religioasă. Rougon, cu umerii rotunjiţi, se urcase greoi la tribună. Nici nu se uită la început în sală; îşi aşează în faţă un teanc de însemnări, dădu mai îndărăt paharul cu apă zaharată, îşi plimbă mâinile ca să ia parcă în stăpânire pupitrul îngust de mahon. În sfârşit, cu spatele la biroul[47], care stătea în fund, ridică fruntea. Nu îmbătrânea. Fruntea lui largă, nasul mare, bine tăiat, obrajii lunguieţi, fără zbârcituri, aveau o paloare roşiatică, asemenea feţei proaspete a unui notar de târg. Doar părul său cărunt, înfipt ţeapăn, se albea pe la tâmple şi dădea la iveala nişte urechi mari. Cu ochii pe jumătate închişi, aruncă o privire în sală,

[47] Preşedintele, vicepreşedintele şi secretarii adunării (n. t.).

aşteptând încă. Un minut, căutând parcă, îi căzu privirea peste obrazul atent şi aplecat al Clorindei, apoi începu, exprimându-se greoi şi încâlcit:

— Şi noi de asemenea suntem revoluţionari, dacă se înţelege prin vorba aceasta oameni ai progresului, hotărâţi să dea norodului, una câte una, toate libertăţile cele înţelepte…

— Foarte bine! foarte bine!

— Ei bine, domnilor, care ocârmuire a realizat vreodată mai bine decât imperiul reformele liberale despre care aţi auzit pomenindu-se în programul atât de atrăgător? Nici nu mă gândesc să combat discursul onorabilului preopinent. Va fi de ajuns să fac dovada că geniul şi inima bună ale împăratului au luat-o înaintea revendicărilor celor mai îndârjiţi vrăjmaşi ai Domniei Sale. Da, domnilor, din propria lui voie, suveranul a dat înapoi naţiunii acea putere cu care ea îl învestise într-o zi de primejdie obştească. Măreaţă privelişte, rar întâlnită în istorie! O, înţelegem bine supărarea anumitor oameni ai dezordinii. Au fost reduşi la rolul de a face proces de intenţie, de a discuta asupra cantităţii libertăţilor acordate… Aţi înţeles pe deplin marele act de la 24 noiembrie. În primul paragraf al adresei, aţi căutat să împărtăşiţi împăratului adânca dumneavoastră recunoştinţă pentru mărinimia sa şi pentru încrederea lui în înţelepciunea Corpului legiuitor. Adoptarea amendamentului care vi s-a propus, ar fi o ocară gratuită, aş spune chiar o faptă nedreaptă. Coborâţi-vă în conştiinţele domniilor voastre, domnilor, puneţi-vă întrebarea, dacă nu vă simţiţi liberi? Libertatea de astăzi este completă, întreagă, îmi pun capul meu chezăşie…

Aplauze îndelung prelungite întrerupseră pe orator, care se apropiase încet-încet de marginea tribunei. Acum, cu trupul puţin aplecat, cu braţul drept întins, îşi înălţa glasul care răsuna cu o putere neobişnuită, în spatele lui, domnul de Marsy, tolănit în jilţul său, îl asculta, cu acea expresie vag surâzătoare a unui spectator pasionat, uimit de execuţia exemplară a unei isprăvi de-o straşnică dibăcie. În sală, într-un tunet de aplauze membrii Camerei se aplecau,

şoşoteau între ei, surprinşi, cu buzele subţiate. Clorinde îşi lăsase braţele la întâmplare pe catifeaua roşie a rampei, serioasă de tot.

Rougon continua.

— Astăzi, ceasul pe care cu toţii l-am aşteptat cu nerăbdare, a sunat în sfârşit. Nu mai este niciun fel de primejdie care să ne împiedice să facem din Franţa prosperă o Franţă liberă. Pasiunile anarhice au dispărut. Energia suveranului şi voinţa solemnă a ţării au cufundat în neant, pe totdeauna, epocile înspăimântătoare de tulburare a orânduirilor obşteşti. Libertatea a devenit în sfârşit cu putinţă, în ziua când a fost învins acel partid răzvrătit care se încăpăţâna să nu recunoască principiile fundamentale ale ocârmuirii. De asta, împăratul a crezut de cuviinţă că trebuie să-şi retragă puternica sa mână, refuzând prerogativele covârşitoare ale puterii, ca o povară de prisos, socotind domnia sa în asemenea măsură de nediscutat, încât, orişicine să fie liber s-o discute. Şi n-a dat înapoi în faţa gândului de a angaja viitorul; va duce până la capăt sarcina sa de eliberare, va reda libertăţile una câte una, atunci când înţelepciunea sa va găsi de cuviinţă. Acest program de progres continuu vom avea misiunea să-l apărăm, în această adunare.

Unul dintre cei cinci deputaţi de stânga se ridică indignat, zicând:

— Dumneata ai fost ministrul celei mai înverşunate represiuni!

Şi un altul adăugă cu pasiune:

— Acei care au trimis pe atâţia la Cayenne[48] şi Lambessa[49] n-au dreptul să vorbească în numele libertăţii!

Se înălţă o explozie de urlete. Mulţi dintre deputaţi nu înţelegeau, se aplecau întrebându-şi vecinii. Domnul de Marsy se făcu a nu auzi şi se mulţumi să ameninţe, pe cei ce întrerupeau, cu chemarea la ordine.

[48] Localitate în Guyanna, în care au fost deportaţi republicanii sub Napoleon al III-lea (n. t.)..

[49] Localitate în Algeria în care au fost deportaţi republicani sub Napoleon al III-lea (n. t.).

— Mi se impută… reîncepu Rougon.

Dar cei din dreapta strigau, îl împiedicară să continue.

— Nu, nu, nu răspunde!

— Aceste injurii nu te pot atinge!

Atunci, potoli Camera cu un gest; şi sprijinindu-se în pumni pe marginea tribunei, se întoarse către cei din stânga, cu o înfăţişare de mistreţ prins la strâmtoare.

— Nu răspund, declară el liniştit.

Nu era decât la exord[50]. Deşi făgăduise că nu va combate cu dovezi în regulă discursul deputatului de stânga, intră totuşi într-o discuţie amănunţită. Făcu mai întâi o expunere foarte amplă a argumentelor adversarului său; se deda astfel la o anumită cochetărie, o nepărtinire de un uriaş efect, ca unul care dispreţuia toate aceste serioase imputări şi le-ar fi putut da la o parte dintr-o suflare. Apoi, se făcu a uita să le mai combată, nu răspunse la niciuna, se năpusti asupra celei mai slabe dintre ele cu o violenţă fără seamăn, înecând-o sub o revărsare de vorbe. Majoritarii îl aplaudau, triumfa. Trupul său mătăhălos nu mai încăpea în tribună. Umerii lui, legănaţi, urmăreau întortochelile frazelor sale. Era de o elocvenţă banală, cu expresii necorecte, burduşită de chestiuni de drept, umflată de locuri comune, trântite ca lovituri de trăsnet. Tuna, învârtind ca nişte tăişuri de săbii cuvinte stupide. Singura lui superioritate de orator era respiraţia, o respiraţie de uriaş, neobosită, legănând perioadele falnic curgătoare, ceasuri întregi, fără a se sinchisi ce târa după dânsa.

După ce vorbise un ceas fără nicio oprire, bău o înghiţitură de apă, suflă puţin, rânduindu-şi însemnările aşezate în faţa sa.

— Odihniţi-vă! făcură câţiva deputaţi.

Dar el nu se simţea obosit. Vru să isprăvească.

— Ce vi se cere, domnilor?

— Ascultaţi, ascultaţi!

Feţele mute, întoarse către dânsul, erau cuprinse de o adâncă încordare. La unele izbucniri ale glasului său, în

[50] Partea de la începutul unui discurs (n. t.).

Cameră, dintr-un capăt în celălalt, se simţea un freamăt, de parcă bătea un vânt turbat.

— Vi se cere, domnilor, să abrogaţi legea siguranţei generale. Nu voi mai evoca ceasul pe vecie afurisit în care această lege a fost o armă necesară; era vorba să liniştim ţara, să salvăm Franţa de la un nou cataclism. Astăzi, sabia e în teacă. Ocârmuirea, care s-a folosit de ea totdeauna cu cea mai mare băgare de seamă, voi zice chiar cu cea mai mare cumpătare...

— E adevărat!

— Ocârmuirea n-o mai foloseşte decât în anumite cazuri cu totul neobişnuite. Şi atunci nu stinghereşte pe nimeni, decât doar pe adepţii acelei secte care tot mai nutreşte vinovata nebunie de a umbla să ne întoarcă la cele mai nenorocite zile ale istoriei noastre. Cutreieraţi oraşele, cutreieraţi satele noastre, veţi găsi peste tot pacea şi belşugul; întrebaţi-i pe oamenii de ordine, nici unul nu simte pe umerii săi povara acestor legi excepţionale, socotite ca o crimă. Repet, în mâinile părinteşti ale ocârmuirii, ele continuă să fie o povară care apără societatea împotriva iniţiativelor ticăloase, a căror izbândă, de altminteri, nu este cu putinţă de acum înainte. Pe oamenii de treabă n-are de ce să-i îngrijoreze existenţa lor. Să le lăsăm să-şi doarmă undeva somnul lor, până în ziua în care suveranul va socoti de trebuinţă să le sfărâme el cu mâna lui... Ce vi se mai cere, domnilor? Alegeri cinstite, libertatea presei, toate libertăţile câte se pot imagina. Ah! daţi-mi voie de data aceasta să mă odihnesc privind spectacolul marilor realizări pe care imperiul le-a şi adus la îndeplinire. În jurul meu, peste tot unde-mi îndrept ochii, bag de seamă că libertăţile publice sunt în creştere şi că dau roade strălucite. O emoţie adâncă mă cuprinde. Franţa, aşa de înjosită, se înalţă, oferă lumii exemplul unui popor care îşi cucereşte emanciparea prin buna sa purtare, în ceasul de faţă, zilele de grea încercare au trecut. Nu mai e vorba de dictatură, de guvern autoritar. Suntem cu toţii constructorii libertăţii...

— Bravo! Bravo!

— Se cer alegeri cinstite. Votul universal, aplicat pe baza cea mai largă, nu este el condiţia primordială de existentă a Imperiului? Fără îndoială, guvernul recomandă pe candidaţii săi. Revoluţia nu şi-i sprijină pe ai săi cu o îndrăzneală neobrăzată? Ne atacă, ne apărăm, suntem cu totul îndreptăţiţi. Ar vrea să ne pună căluş la gură, să ne lege mâinile, să ne prefacă în cadavre. Aşa ceva nu vom îngădui niciodată. Din dragoste de ţară, vom rămâne unde suntem, ca să i dăm sfaturi, să-i arătăm care-i sunt adevăratele interese. De altminteri, ţara este deplin stăpână pe soarta sa. Votează şi noi ne supunem. Prezenţa printre noi a membrilor opoziţiei, care se bucură în această adunare de o totală libertate a cuvântului, dovedeşte respectul nostru faţă de verdictul votului universal. Revoluţionarii n-au decât să tragă la răspundere ţara, dacă ţara dă Imperiului, cu strigăte de bucurie, o majoritate zdrobitoare... În parlament, toate opreliştile cu privire la libera critică sunt astăzi sfărâmate. Suveranul a vrut să dea marilor corpuri legiuitoare o participare mai directă la politica sa şi o mărturie vie a încrederii sale. Puteţi să discutaţi de acum înainte actele guvernului, să exercitaţi din plin dreptul de a depune amendamente, să veniţi cu propuneri motivate. În fiecare an, discuţia la adresă va fi ca o întâlnire între împărat şi reprezentanţii naţiunii, cu care prilej aceştia din urmă vor avea posibilitatea să spună orice, cu toată sinceritatea. Din discuţia în faţa tuturor, ies statele puternice. Tribuna a fost repusă în drepturile ei, această tribună ilustrată de atâţia oratori cărora istoria le-a păstrat numele. Un parlament care discută, este un parlament care lucrează. Şi vreţi să vă spun tot ce gândesc? Sunt fericit că văd aici un grup de deputaţi din opoziţie. Vom avea totdeauna printre noi adversari care vor căuta să ne prindă cu câte o greşeală şi care vor pune astfel în plină lumină cinstea noastră. Cerem stăruitor să i se asigure cea mai largă imunitate. Nu ne temem nici de patimi, nici de scandal, nici de abuzul dreptului la cuvânt, oricât de primejdioase ar putea să fie... În ce priveşte presa, domnilor, ea nu s-a bucurat niciodată de o libertate mai

desăvârşită, sub niciun guvern hotărât să se facă respectat. Toate marile probleme, toate interesele serioase au organele lor. Ocârmuirea nu combate decât răspândirea doctrinelor primejdioase, împrăştierea otrăvii. Dar, să fiu bine înţeles, nutrim toţi un mare respect faţă de presa cinstită, care este marea voce a opiniei publice. Ea ne ajută să ne împlinim sarcinile, este unealta secolului. Dacă guvernul a luat-o în mâinile sale, a făcut-o numai ca să n-o lase pe mâinile duşmanilor lui...

Râsete aprobatoare izbucniră. Rougon, între timp, se apropia de peroraţie[51]. Ţinea strâns lemnul tribunii între degetele sale crispate. Îşi arunca corpul înainte, măturând prin aer cu braţul său drept. Vocea lui se rostogolea cu o sonoritate de tunet. Deodată, în toiul idilei sale liberale, păru prins de o furie care îi tăia respiraţia. Pumnul său întins, slobozit ca un berbece, ameninţa pe cineva, colo, în gol. Acest vrăjmaş nevăzut, era năluca roşie. În câteva fraze dramatice, evocă năluca roşie scuturându-şi drapelul ei plin de sânge, plimbându-şi torţa ei arzândă, lăsând în urma sa râuri de noroi şi sânge. Toate clopotele de alarmă ale zilelor de răscoală răsunau în vocea lui, cu şuierături de gloanţe, cu case de fier spintecate, cu bănetul burghezilor furat şi împărţit. În bănci, deputaţii păleau. Apoi, Rougon se potoli; şi cădind cu tămâia unor laude care aveau un zornăit legănat de cădelniţă, termină vorbind despre împăratul:

— Mulţumim lui Dumnezeu că ne aflăm sub sceptrul acestui prinţ pe care providenţa ni l-a trimis, într-o zi de milostenie nesfârşită, ca să ne mântuie. Putem să ne odihnim la adăpostul înaltei sale înţelepciuni. Ne-a luat de mână şi ne-a îndrumat pas cu pas să ieşim la liman, prin mijlocul primejdiilor.

Strigăte de bucurie răsunară. Şedinţa fu suspendată aproape zece minute. Un val de deputaţi se grăbiră să iasă în întâmpinarea ministrului care se ducea să-şi ia locul său în bancă, cu faţa brobonată de sudoare, cu deşertul pântecului zbătându-se pripit. Domnul La Rouquete,

[51] Încheierea unui discurs (n. t.)..

domnul de Combelot, alţi o sută îl felicitau, îşi întindeau braţul căutând să-i strângă mâna când trecea. Era o mişcare unduită, prelungă, care se continua şi în sală. Chiar şi tribunele vorbeau şi gesticulau. Sub ochiul de geam însorit al plafonului, printre marmurele poleite, acest lux grav, care îngemăna măreţia templului cu fala biroului unui om de afaceri, se rostogolea o frământare de piaţă publică – râsete de îndoială, uimiri gălăgioase, exclamaţii de admiraţie aprinsă, ţipetele prelungite ale unei mulţimi scuturată de pasiune. Domnul de Marsy şi Clorinde îşi întâlniră privirile şi amândoi dădură din cap; îşi mărturiseau triumful ilustrului. Rougon, prin acest discurs, îşi începea uimitoarea izbândă care avea să-l ducă aşa de sus.

Între timp, la tribună se urcase un alt deputat. Avea obrajii raşi, de o albeaţă ca de ceară, un păr lung, bălai, ale cărui bucle se revărsau peste umeri. Ţeapăn, fără niciun gest, parcurgea nişte foi de hârtie, manuscrisul unui discurs pe care-l citea cu o voce molâie. Uşierii strigau:

— Tăcere, domnilor!… Vă rugăm tăcere!

Oratorul cerea explicaţii guvernului. Se părea că-l supăra foarte tare atitudinea de aşteptare a Franţei faţă de Sfântul Scaun ameninţat de Italia. Puterea temporală era chivotul[52] şi adresa de răspuns la mesajul tronului trebuia să cuprindă un deziderat exprimat solemn, chiar un fel de obligaţie, pentru menţinerea ei integrală. Discursul intra în consideraţii istorice, dovedea că dreptul creştin, cu multe secole înainte de tratatele din 1815, stabilise ordinea politică în Europa. Apoi, urmau fraze de un retorism îngrozit; oratorul spunea că vedea cu spaimă cum vechea societate europeană se dizolva în zvârcolirile popoarelor. Din când în când, la unele aluzii prea directe împotriva regelui Italiei, un vuiet de nemulţumire se înălţa în sală. Dar, la dreapta, grupul compact al deputaţilor clericali, aproape vreo sută de membri, atenţi, subliniau cele mai mici pasaje prin aprobări, aplaudau de fiecare dată când colegul lor rostea cuvântul „papa”, cu o uşoară

[52] Cortul aşezat în altar pe masa cea mare şi în care se păstrează împărtăşania (n. t.).

închinăciune evlavioasă.

Oratorul, terminând avu o frază acoperită de aplauze.

— Îmi displace, zise el, ca Veneţia cea falnică, regina Adriaticii, să ajungă o măruntă vasală a Turinului.

Rougon, cu ceafa încă mustind de sudoare, cu vocea răguşită, cu trupul mătăhălos frânt de primul său discurs, ţinu morţiş să răspundă imediat. Fu o privelişte frumoasă. Făcu paradă de oboseala sa, o puse în scenă, se târâi până la tribună, unde bolborosi la început cuvinte stinse. Se plângea, amărât că se găseau printre duşmanii guvernului oameni demni de consideraţie, atât de devotaţi până acum instituţiilor imperiale. Era la mijloc desigur o neînţelegere: nu aveau intenţia să îngroaşe rândurile revoluţionarilor, să zdruncine o putere a cărei sforţare continuă era să asigure triumful religiei. Şi, întorcându-se spre cei din dreapta, li se adresa cu gesturi patetice, le vorbea cu o umilinţă plină de viclenie, ca unor vrăjmaşi puternici, singurii vrăjmaşi în faţa cărora tremura.

Dar, încetul cu încetul, glasul lui îşi recăpătase toată îngâmfarea. Umplea sala de mugetele sale, se lovea în piept tare, cu pumnii.

— Ni s-a adus acuzarea că am dispreţuit religia. Minciună! Suntem copilul plin de respect al bisericii şi avem fericirea de a fi credincioşi... Da, domnilor, credinţa este călăuza şi reazemul nostru, în această osteneală a guvernului, aşa de împovărătoare uneori. Ce s-ar alege de noi, dacă nu ne-am lăsa în mâinile Providenţei? Singura pretenţie pe care o avem este aceea de a îndeplini cu smerenie scopurile ei, unealtă ascultătoare a voinţei lui Dumnezeu. De asta ne luăm îngăduinţa de-a vorbi cu glas tare şi de a săvârşi o fărâmiţă de bine... Şi, domnilor, sunt fericit să aflu prilej să-mi plec aici genunchii, cu toată râvna inimii mele de catolic, în faţa Suveranului pontif, în faţa acestui bătrân august, căruia Franţa îi va rămâne o fiică prea supusă şi neîntrerupt de veghe.

Aplauzele nu aşteptară sfârşitul frazei. Triumful îmbrăca strălucire de apoteoză. Sala aproape să se dărâme.

La ieşire, Clorinde îl pândi pe Rougon. Nu mai

schimbaseră nicio vorbă de trei ani. Când el apăru, întinerit, despovărat parcă, după ce-şi dezminţise într-un ceas toată viaţa sa politică, gata să-şi mulţumească, sub ficţiunea parlamentarismului, turbata lui poftă de autoritate, ea cedă unei porniri, se duse la dânsul cu mâna întinsă, cu ochii înduioşaţi şi umezi de făgăduiala unei mângâieri, zicându-i:

— Eşti într-adevăr o mare forţă.

Sfârşit